

University of Priština
Faculty of Philosophy

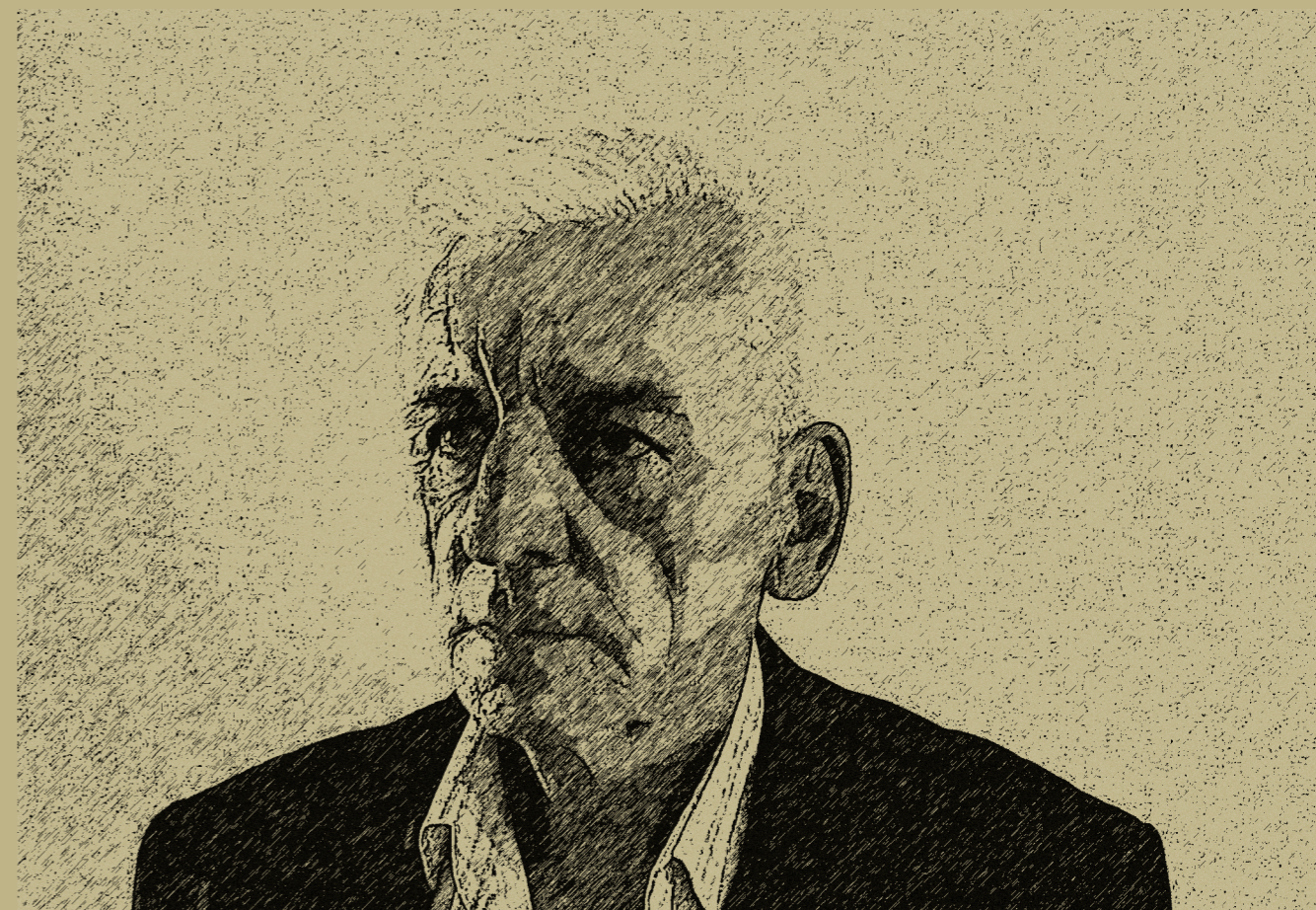
Универзитет у Приштини
Филозофски факултет

ДРАГАН ЛИЛИЋ ИЗМЕЋУ ЛИНГВИСТИКЕ И СТИЛИСТИКЕ

Зборник радова
уредио ГОЛУБ ЈАШОВИЋ

Драган Лилић - Између лингвистике и стилистике

ISBN 978-86-6349-170-0

9 788663 491700 >

Косовска Митровица
2021

ДРАГАН ЛИЛИЋ

ИЗМЕЂУ ЛИНГВИСТИКЕ И СТИЛИСТИКЕ

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ДРАГАН ЛИЛИЋ
ИЗМЕЂУ ЛИНГВИСТИКЕ
И СТИЛИСТИКЕ

КОСОВСКА МИТРОВИЦА

2021.

ГОЛУБ ЈАШОВИЋ, уредник
ДРАГАН ЛИЛИЋ Између лингвистике и стилистике

Издавач

*Филозофски факултет Универзитета у Приштини
с привременим седиштем у Косовској Митровици*

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Звездан Арсић

Уредник

Проф. др Голуб Јашовић

Секретар редакције

Милица Дејановић, масић.

Редакција

Проф. др Недељко Богдановић, проф. др Чедомир Стојменовић, проф. др Јелица Стојановић,
проф. др Михајло Шћепановић, проф. др Станислав Станковић, проф. др Драгана Радовановић,
проф. др Марина Николић, проф. др Ана Јањушевић Оливери, проф. др Јелена Михајловић,
доц. др Сања Микетић Суботић

Рецензенти

Проф. др Љубисав Ђирић

Проф. др Веселинка Лаброска

Доц. др Таијана Трајковић

Лектура

Душан Стефановић

Техничка опрема

Бодан Стејанојевић

ИСБН

978-86-6349-170-0

Штампа

Graficolor, Краљево

Тираж

150

РЕЧ НА ПОЧЕТКУ

Проф. др Драган Лилић је свој радни век провео на Филолошком, односно Филозофском, факултету Универзитета у Приштини, где је завршио и основне студије и одбранио докторску дисертацију.

Професора Лилића познајем од 1981. године. Те године уписао сам студије на Катедри за српски језик и књижевност, а Драган Лилић је тада изабран за асистента на групи предмета који обухватају језичку синхронију.

На нашем факултету, па и на Катедри, раније није била пракса да се поводом одласка у пензију неког професора или каквог другог јубилеја објави зборник радова као што је то чињено у Нишу, Новом Саду или Београду.

Катедра за српски језик и књижевност Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици донела је одлуку и 2010. године објавила зборник радова посвећен проф. др Милосаву Вукићевићу. Године 2018. објављен је зборник радова Милорад Торац, педагог и научни радник, такође, у издању Филозофског факултета.

Почетком 2021. године Катедра за српски језик и књижевност Филозофског факултета упутила је предлог Наставно-научном већу и декану Факултета за објављивање зборника посвећеног професору Лилићу поводом његовог одласка у пензију. Наш предлог је прихваћен и послали смо тридесетак позивних писама колегама србистима и филолозима уопште који раде у Београду, Новом Саду, Нишу, Крагујевцу и Никшићу.

Ускоро су радови почели да пристижу. Примљена су двадесет и три рада од колега из Ниша, Београда, Краљева, Пожаревца, Скопља, Лепосавића и Рашке.

Милица Дејановић и Голуб Јашовић припремили су кратку биографију и библиографију радова Драгана Лилића, а Душан Стефановић је писао о доприносу професора Лилића проучавању српске лексике и терминологије.

Драган Лилић се током своје универзитетске каријере бавио стилистиком, фразеологијом, лексикологијом и лексикографијом, ономастиком и сродним дисциплинама, па су и радови припремљени за објављивање у овом зборнику углавном из тих научних области.

Најбројнији су радови који се баве дијалекатском лексиком и дијалектологијом. Пристигло је десет радова, чији су аутори Недељко Богдановић, Веселинка Лаброска, Татјана Трајковић, Љубисав Ћирић, Мирјана Илић,

Драгана Радовановић, Емилија Рецић Мирковић, Сандра Савић, Јована Мицић и Милица Ђукић. Из области синтаксе и стилистике стигло је пет радова, аутора Марије Запутил, Марије Рушпић, Србијане Чеперковић, Анице Вучинић и Јоване Николић, док су из области науке о именима писали Милица Дејановић, Ана Новаковић, Драгана Исаиловић, Голуб Јашовић и Југослава Ракић Младеновић и Сања Микетић Суботић у коауторском раду. Станислав Станковић писао је о контрастивној лингвистици.

На крају, желимо да захвалимо Управи Филозофског факултета, ауторима који су нам послали своје радове и рецензентима: проф. др Љубисаву Ђирићу и доц. др Татјани Трајковић из Ниша, као и проф. др Веселинки Лаброска из Скопља.

На Видовдан, 2021. године

Проф. др Голуб Јашовић

САДРЖАЈ

ГОЛУБ М. ЈАШОВИЋ, МИЛИЦА Ј. ДЕЈАНОВИЋ Биографија проф. др Драгана Лилића	1
НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ Лужница се у језик улива.....	9
АНИЦА М. ВУЧИНИЋ Временска реченица у збирци приповедака <i>Башића сљезове боје</i> Бранка Ћопића	21
МИЛИЦА Ј. ДЕЈАНОВИЋ Лични надимци Врбештице.....	39
МИЛИЦА С. ЋУКИЋ Трагови дијалекатских типова у роману <i>Суштра сџиже јосјодар I, II</i> Петра Сарића (Фонетски дијалектизми).....	53
МАРИЈА В. ЗАПУТИЛ Лингвистички и стилистички аспекти хипотаксичког устројства Домановићевих исказа	71
МИРЈАНА К. ИЛИЋ Лексика основних боја у <i>Речнику јовора Лужнице</i> Љубисава Ћирића.....	89
ДРАГАНА М. ИСАИЛОВИЋ Крушевац у народној поезији – Антропонимија и топонимија	97
ГОЛУБ М. ЈАШОВИЋ Оними у песмама Србољуба Митића	129
ВЕСЕЛИНКА Т. ЛАБРОСКА Функције партикуле <i>би</i> у граничним појасевима македонског и српског дијалекатског ареала.....	151
ЈОВАНА С. МИЦИЋ Ратарска лексика Сушице код Грачанице.....	163
ЈОВАНА С. НИКОЛИЋ Функционалност наслова поглавља у роману <i>Сеобе</i> Милоша Црњанског	177
АНА Д. НОВАКОВИЋ О ходонимима српског карактера у актуелној скопској урбанонимији.....	197

ДРАГАНА И. РАДОВАНОВИЋ Социолингвистички осврт: село Зупче (Ибарски Колашин) – Рефлекс јата и судбина финалних вокалских група.....	211
ЈУГОСЛАВА Г. РАКИЋ МЛАДЕНОВИЋ, САЊА Д. МИКЕТИЋ СУБОТИЋ Антропоними као сведочанство традиционалног и хришћанског у приповеткама Лазе Лазаревића	223
ЕМИЛИЈА Д. РЕЏИЋ МИРКОВИЋ Називи судова за кување и печење у призренско-јужноморавским говорима на Косову и Метохији	245
МАРИЈА М. РУШПИЋ Рекуренција као кохезивно средство у <i>Ex Pontu</i> Иве Андрића.....	257
САНДРА Г. САВИЋ Називи животиња у микропонимији Буџака.....	275
DRAGANA M. SPASIĆ The Analysis of Key Words in the Book What is Freedom	289
ДУШАН Р. СТЕФАНОВИЋ Драган Лилић као лексиколог	307
СТАНИСЛАВ Р. СТАНКОВИЋ За контрастивната анализа општ осврт.....	315
ТАТЈАНА Г. ТРАЈКОВИЋ Ка истраживањима урбаних варијетета у призренско-тимочкој дијалекатској области	327
ЉУБИСАВ Н. ЋИРИЋ Дијалекатски речник – довршеност посла	343
СРБИЈАНА Д. ЧЕПЕРКОВИЋ Функционални глаголи у саставу декомпонованог предиката у језику српске штампе.....	351

ГОЛУБ М. ЈАШОВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

МИЛИЦА Ј. ДЕЈАНОВИЋ²

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

БИОГРАФИЈА ПРОФ. ДР ДРАГАНА ЛИЛИЋА

Драган Лилић рођен је 30. марта 1953. године у Доњем Крњину у општини Бабушница у Републици Србији. Основну и средњу школу завршио је у Пироту. Основне академске студије уписао је 1973. године на Филозофском факултету у Приштини, а завршио их 1978. године. Четири године касније уписује магистарске студије на Филолошком факултету Универзитета у Београду, које завршава 1985. године, одбранивши магистарску тезу под насловом *Језичко-стилске особености у њиријоведачком раду Пере Сћефановића*. Звање доктора наука стиче 2005. године на Филозофском факултету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, одбранивши докторску дисертацију под називом *Лексика и фразеологија у њрози Слободана Цунића*.

Професор Драган Лилић академску каријеру започиње 1981. године на Филозофском факултету, са звањем асистент-приправник на предметима *Фонетика*, *Морфологија*, *Синтакса* и *Стилистика српског језика*, а од 1985. године био је предавач на предмету *Стилистика српског језика*. Значајно је споменути да је у периоду од 1987. до 1991. године био лектор и предавач на Институту за словенску филологију Универзитета у Варшави.

---

1. golub.jasovic@pr.ac.rs

2. milica.dejanovic@pr.ac.rs

Године 2007. бива изабран у звање доцента и овлашћеног предавача на предметима *Увод у ојшћу линџисћики* и *Сћилисћика срћској језика*. На Филозофском факултету Универзитета у Приштини, Драган Лилић радио је до пензионисања. Пензионисан је у октобру 2018. године као ванредни професор.

Током своје дугогодишње каријере објавио је велики број радова, међу којима и неколико монографија. Његова дела одликују се свеобухватношћу, оригиналношћу и богатством идеја. Настојао је да осветли различите језичке појединости и да открије њихово место и значење у систему. Поседно је значајан његов допринос стилистици и фразеологији српског језика. Будући да су писани са добрим запажањима и закључцима, његови радови представљају значајне научне путоказе за проучавање језика на различитим нивоима. Имајући у виду његов велики допринос српској лингвистици, припремили смо и селективну библиографију његових радова.

Драган Лилић је више пута био ментор, председник или члан бројних комисија за одбрану како дипломских и завршних радова на основним и мастер академским студијама тако и члан комисија за одбрану докторских дисертација на Филозофском факултету у Косовској Митровици и на другим универзитетима.

На пут науке извео је многе генерације. У току рада успешно је преносио своје знање студентима и својим колегама, васпитно на њих деловао, на чему смо му свесрдно захвални.

Библиографија радова проф. др Драгана Лилића

МОНОГРАФИЈЕ

1995. *Језик ириводеања Пере Сјефановића*. Приштина: Филолошки факултет у Приштини [стр. 1–101].
2009. *Фразеолоија Слободана Џунића*. Ниш – Косовска Митровица: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу – Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици [стр. 1–224].
2011. *Лексика и фразеолоија у ирози Слободана Џунића*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици [стр. 1–187].
2021. *Именослов Зарије Р. Појовића*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици [стр. 1–109].

НАУЧНИ И СТРУЧНИ РАДОВИ ОБЈАВЉЕНИ У ЧАСОПИСИМА И ЗБОРНИЦИМА

1984. *Интерверзија броја и рода у савременом српскохрватском језику*. Међународни скуп слависта у Вукове дане. Београд: Међународни славистички центар – Филолошки факултет [стр. 311–316].
1986. *Фитоними и зооними у фитонимији у долини Височице*. Пиротски зборник, 14. Пирот: Новинско-издавачка установа „Слобода“ Пирот [стр. 23–30].
1991. *Фолклорни елементи у сироктури иријоведака Пере Стефановића*. Зборник Филолошког факултета Универзитета у Приштини, књ. 1. Приштина: Филолошки факултет [стр. 223–231].
1993. *Фразеолошке иновације у ирози Слободана Џунића*. Зборник Филолошког факултета Универзитета у Приштини, књ. 3. Приштина: Филолошки факултет [стр. 117–125].
- Лексика биља у ирози Слободана Џунића*. Зборник радова са Симпозијума о флори југоисточне Србије. Лесковац–Пирот: Универзитет у Нишу – Технолошки факултет у Лесковцу [стр. 79–85].
- Власитија имена у делима Слободана Џунића*. Зборник реферата са научног скупа „Говори призренско-тимочке зоне и суседних дијалеката“. Ниш: Филозофски факултет [стр. 289–296].
1995. *Фразеолошке иновације у ирози Слободана Џунића*. Књижевно дело Слободана Џунића. Пирот: Народна библиотека [стр. 119–129].
1998. *Вуларизми у ирози Слободана Џунића*. Зборник радова са научног скупа „Опсцена лексика“. Ниш: Просвета [стр. 103–113].
- Дијалекатска лексика у ирози Слободана Џунића*. Пиротски зборник, 23–24. Пирот: НИП Слобода [стр. 99–109].
2004. *Неке одлике иротијској јовора у „Думи“*. Што има дума. Пирот: РI-press [стр. 126–133].

2009. *У сусрет̄ дугорочним задацима*. Писци и језик 1. Шта очекујем од проучавања језика писаца. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик [стр. 97–99].
- Сѣрукѣура Џунићевої именовслова*. Писци и језик 2. Именовслова српских писаца. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик [стр. 85–104].
2010. *Фразеологија у драмским ѿексѣовима Сѣојагина Трајића*. Зборник радова са пројекта Истраживања српског језика на Косову и Метохији, књ. 1. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици [стр. 207–224].
- Синонимија и синонимичносѣ у ѣрози Слободана Џунића*. Зборник радова Филозофског факултета: посебно издање посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици [стр. 231–244].
2011. *Пиројско шолћање 3*. Рецензија. Пирот: Народна библиотека Пирот [стр. 5–6].
- Анѣонимија у ѣоѣонимији Косова и Метохија*. Зборник радова са пројекта Истраживања српског језика на Косову и Метохији, књига 3. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици [стр. 75–85].
2012. *Прилої ѣроучавању лексике и ономасѣике села Тамнича на Тимоку*. Тамнич на Тимоку. Лексика и ономастика. Косовска Митровица – Крагујевац – Београд: Филозофски факултет Универзитета у Приштини – Биолошко друштво „Бошко Јаковљевић“ – Свет књиге [стр. 239–240].
2013. *Милеѣина живоѣна сила*. Реч изговорена на комеморативној седници, на Филозофском факултету у Косовској Митровици, 16. априла 2013. године, поводом смрти проф. др Милете Букумирића. Лестве, бр. 7. Косовска Митровица: Агенција за издавачку делатност Лестве [стр. 63–64].

2014. *Власијића имена у саширичном делу „Ружан сан“ Д. М. Форској*. Зборник радова Филозофског факултета, бр. 44. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици [стр. 283–294].
- Прилоі љроучавању љвора и имена*. О говору и именима Угљара код Приштине. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици [стр. 221–222].
- Дијалекајска лексика у стиљхозбирци „Сиљраори“ Рајка Појовића*. Рецензија. Косовска Митровица: Градска диблотека „Вук Караџић“ – Књижевно друштво Косова и Метохије [стр. 88–89].
- Ономасијика љодјухорској села Својнова*. Рецензија. Својново: Удружење за културу и уметност „Логос“ [стр. 109–110].
2015. *Књижевно дело Слободана Џунића – сиоменик љвору сиљројланској краја*. Часопис за књижевност, уметност и културну баштину Исток, бр. 5–6. Књажевац: Уметничка академија Исток [стр. 27–29].
- Вез на вејру Слободана Џунића – избор из љоезије*. Часопис за књижевност, уметност и културну баштину Исток, бр. 5–6. Књажевац: Уметничка академија Исток [стр. 7–26].
2016. *Дијалекајска фразеолојија у делу „Мана Лужничћи“ Драјослава Манића Форској*. Зборник радова са међународног скупа „Дијалекти српског језика: истраживања, настава, књижевност“ одржаног 11. и 12. априла 2014. у Лесковцу. Лесковац: Лесковачки културни центар – Универзитет у Нишу – Педагошки факултет у Врању [стр. 125–135].
- Власијића имена у љријовейкама Гријорија Божовића*. Поетика Григорија Божовића. Тематски зборник водећег националног значаја. Косовска Митровица – Ниш – Зубин Поток: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици – Филозофски факултет у Нишу – Културни центар „Стари Колашин“ [стр. 399–409].
2017. *Фразеолојизми „у акцији“ у афоризмима Милена Миливојевића*. Српски језик, XXII. Београд: Научно друштво за проучавање српског језика [стр. 669–679].

Творба ојсцене лексике и вулгаризама. Опсцена лексика у српском језику. Зборник радова са истоименог научног скупа. Ниш: Филозофски факултет у Нишу [стр. 165–171].

2018. *Фразеолошке модификације у коменџарима чиишалаца у елекџиронском издању дневних новина „Блиц“.* Милорд Ћорац, педагог и научни радник. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици [стр. 167–178].

Ономасџика слива реке Косанице. Рецензија. Косовска Митровица – Куршумлија: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици – Народна библиотека Куршумлија [стр. 408–409].

2019. *Дефинисање лексема нелекџичким средџивима у Срџском рјечнику Вука Караџића.* Вуковим трагом на Косову и Метохији. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици – Градска библиотека „Вук Караџић“ [стр. 99–106].

Жена у Думи, или: Дума о жени. Од вештице до светице: жена у говору и народној култури: тематски зборник. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу – Удружење истраживача Наемимонтана [стр. 84–93].

Жена и жарџон. Од вештице до светице: жена у говору и народној култури: тематски зборник. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу – Удружење истраживача Наемимонтана [стр. 221–223].

Ојсцена лексика у насловима џаблоидне шџамје. Опсцена и друга колоквијална лексика у српском и македонском језику. Зборник радова. Ниш: Филозофски факултет [стр. 229–236].

2020. *Ономасџика Малој Црнића.* Рецензија. Косовска Митровица – Мало Црниће: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици – Библиотека „Србољуб Митић“ [стр. 687–688].

НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет у Нишу
Департман за србистику

ЛУЖНИЦА СЕ У ЈЕЗИК УЛИВА

*Професору др Драјану Лилићу,
Лужничанину,
вишегодишњем сараднику.*

САЖЕТАК. У раду се указује на чињеницу да су говори Лужнице (југоисточна Србија) присутни у српској дијалектолошкој науци, и да се очекује и обрада њихове фразеологије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: српски језик, говори области Лужница (источна Србија), народна баштина, лексика и фразеологија.

---

1. nedb@ni.ac.rs

1. ЛУЖНИЦА И ЛУЖНИЧАНИ

Да је негде на западу или југозападу Србије, Лужница би се могла назвати жупом, јер је жупна, котлинска – средином ниска са истоименом реком на правцу север–југ, а околна опасана по-брђем Суве планине, Влашке планине и Руја. Плодна земља а сиромашан крај. Има доста воде, а тамо где је најјачи извор зову Љуберађа, па отуда и Љуберађско врело. Та вода, која поји добар део Ниша, делом се улива у реку Лужницу, која извире близу села Радошевца и тече, као и увек – наниже, ка Власини, па у Мораву. Лужница је целом пределу позајмила име, нудећи и могућу одгонетку у меким ливадама и њивама, на којима расте свакојако биље, све мање житно и јестиво. Лужници, са Бабушницом као општинским местом, припадају и села са врло сликовитим именима, подстицајним за проучавање, или за причу, али ми се тиме нећемо бавити: Богдановац, Братишевац, Брестов Дол, Војници, Горње Крњино, Горњи Стрижевац, Горчинци, Грнчар, Дол, Доње Крњино, Доњи Стрижевац, Дучевац, Драгинац, Извор, Калуђерево, Камбелевци, Кијевац, Линово, Љуберађа, Модра Стена, Проваљеник, Радошевац, Ресник, Стол, Сурачево и Бежиште и Шљивовик, која припадају белопаланачкој општини.² То су њихова данашња, и службена, имена, а кад би се прошетало Лужницом, и ослушнуло како се Лужничани споразумевају, чуло би се и Стрижевци, Калцарело, Камбелевци и ко зна како још (Манић Форски, 1997, стр. 46).

Има Лужница и своју географију и своју историју. Из те историје долази и лужнички назив за већ споменуто врело. То је, како нас обавештава сам Драган Лилић, *Љуберашко* врело. Дабоме, кад је некада била позната не Љуберађа, него Љуберажда (Лома, 1964, стр. 116), од које и може настати: *љубераждско*, па *љуберажско* и онда *љуберашко*! Има још једна паралела, не баш доказана, да није реч о некој *љуб-* твореници, него о могућој *леборажди*!, којој парира Житорађа, али то је већ далека и мутна старина, коју језик ипак чува (али и крије) више него све друго у Лужници.

Има Лужница и своје знамените људе, а имала је и своје вредне ратаре и сточаре, па и песму и игру, а сада има све више књига које сведоче о једном богатом животу који је и у пољу и у до-

2. У једном од тих села, на путу Бабушница–Пирот живе и Лилићи, одакле је и проф. др Драган Лилић коме овај напис посвећујемо.

му, и на њиви и на пашњаку, и у цркви и на гробљу, и на свадби и на моби, и на двору и сабору, као и на сред села, у збору и договору (а ту иду и разговор, преговор, договор, па и изговор, наговор, оговарање... које су Лужничани превели у – *орайу!*), имао – тај живот – искуство, мисао, веру и осећање да спозна и разазна, замисли и смисли, и да то обликује у језик како би се могао отпевати и испричати. Тако је створио лепу духовну баштину коју сада полако предаје забораву.

---

2. ЛУЖНИЧКА БАШТИНА

Језичком лужничком баштином бавило се више људи, а ми се задржавамо само на оним резултатима који се тичу језика и стваралаштва на језику. И који су нам, признајемо, само делом познати, јер је сигурно да изван нашег познавања стоји више онога што не знамо. Најпре ћемо нешто рећи о Драгославу Манићу Форском, кроз кога је Лужница вероватно најпотпуније проговорила.

Драгослав Манић објавио је и више књига на говору Лужнице, и оне су лексички врло богате, мада су рађене тако да су више социјално-психолошке студије него лексички прилози. Дубина доживљаја, личне драме, пролазност живота у условима потреса савременог друштва који су највише погодили село, сељака, сељачку породицу као да се најбоље изражавају језиком завичаја, и ту се Манић показао мајстором. Имамо у виду његове књиге кратке прозе *Печалбари*, *Самовања* и *Јесен живоћа*.

---

3. ЛУЖНИЧКИ ГОВОР

Са *Дијалектима источне и јужне Србије* Александра Белића 1905. године, Лужница улази на главна врата наше дијалектолошке науке, ту добија и име и место, и до данашњег дана Белићеви налази само се прецизирају, не губећи ништа од значаја. Белић је Лужницу посетио у лето 1901. године (његова карта вуче линију од Пирота на Бабушницу, Горчинце, Љуберажду па на Сурачево, Извор, Горња Коритница и – ка Белој Паланци) (Белић, 1905, карта уз издање). У списку насеља одакле је узиман дијалектолошки материјал, налазе се: Бабушница, Велико Бојинце, Горчинци, Драгинац, Линово, Радошевци, Радињин-

ци, Сурачево (Белић, 1905, стр. ХLI-II). Тај материјал сведочи о језичким приликама у Лужници, на фонетском и морфолошком плану, углавном, али је сигурно да је врло обиман регистар употребљених примера (Белић, 1905, стр. 677-715), преко на броју.

Белићеви налази који нису остављали места белинама и маглинама ушли су потом у све прегледе српских дијалеката, у којима се према Лужници један тип призренско-тимочких говора и именује као тимочко-лужнички, са најбитнијим особинама: *tj, *dj > ч, џ (*свече, веце*); чува се финално л (*дол, бел, имал*), специфичан развој вокалног л различит од стања у књижевном језику, к, і прелазе у ħ, ħ у позицијама испред вокала предњег реда (*руће, ноће, ћиша, дрући*), чува се полугласник реда „а“ (*сѣн, квасѣ*), експираторни акценат и балканистичке појаве у морфологији заједнички су лужничким и другим говорима исте зоне. Све је то добро уочено и описано у студији *Говор Лужнице* Љубисава Ћирића и представља прецизирање стања које је Белић глобално фиксирао.

Лужница својим говором треба да буде и на Српском дијалектолошком атласу. Пункт Бабушница обрадио је Александар Никшић, а Понор Љубисав Ћирић.³

Лужнички говор послужио је и као средство уметничког обликовања прозе и поезије „на дијалекту“. Поред Драгослава Манића, постоји више стваралаца Лужничана који пишу и објављују књижевне радове на језику завичаја, тј. на говору Лужнице. Њих спомиње и Љубисав Ћирић у своме *Речнику јовора Лужнице*, без навођења дела, из којих је, како каже, преузео један мањи број аутентичних речи (навод в. ниже). То су: Анкица Николић, Горан Ранчић, Братислав Петровић, Јовица Ћирић и Драгослав Манић Форски. Претпостављамо да их има још, али нам њихова дела, као ни дела наведених Лужничана нису позната (ограничен тираж, одсуство комерцијалне дистрибуције, неодзив критике, као да су разлози што таква дела стварана на локалном језику остану и у локалним културним оквирима, иако је сигурно да имају већи значај).

3. Српски дијалектолошки атлас пројекат је Српске академије наука и уметности, на коме се ради више од пола века (започет је као Српскохрватски дијалектолошки атлас и о њему је бринуо Међуакадемијски одбор за дијалектолошке атласе). Многе су (не)прилике утицале да остварени резултати (обрађени пунктови, започети томови, појединачни радови на грађи са терена) остану парцијални.

4. ЛУЖНИЧКА ЛЕКСИКА

Драгослав Манић Форски, од дела лексике којом је располагао, сачинио је *Лужнички речник* (1997).⁴ Условљен материјалним разлозима⁵, и пун сазнања из говора и предања лужничког краја (центар Бабушница). Драгослав Манић је из лужничке баштине излучио најмањи наш дијалекатски речник изузетне занимљивости и специфичног поступка обраде.⁶ Наиме, Манић је књижевни стваралац, сакупљач народних умотворина, добар познавалац психе и филозофије тежака свога родног краја. Распет између поетичности језика и нужде да то сведе у речничку форму, он је донео више него што број страница показује, уз редуквану обраду. И у тим околностима није се могао одрећи етнографских валера забележене лексике. Да би „што више захватио и пренео“, у дефиницијама има много изван дијалекатско-лексикографског (мало обичаја, мало топонимије и сл.). Негде је правио и семантичка гнезда, повезујући више речи у један речнички чланак. Желео је више и најављивао допуну.

До очекиване допуне, нажалост, није дошло, а сви су изгледи били да ће аутор то учинити. Да је било више подршке друштвене заједнице и институција, и да је аутор имао снаге да своја сазнања устроји на принципима дијалекатских речника ширих размера, можда би његов *Лужнички речник* другачије изгледао.⁷

4. Драгослав Манић (Радошевац, 1936. или 1937?). Просветни и културни радник источне Србије, педагошки саветник, записивао језичку и књижевну културну баштину (народне песме), писао приче, записе, публицистичке чланке, монографије, приче за децу. Дobar познавалац народне културе, језика и народне мудрости, што се огледа и у његовим радовима (причама и роману, као и у *Лужничком речнику*). Награђиван у земљи и иностранству (Пушкинова диплома, у Москви), као и Вуковом наградом.
5. Лично нам је познато да је услов издавача био да књига не пређе 100 страна!?
6. Пре њега најмањи је био *Речник Пиротској говора* Новице Живковића. Имао сам прилику да од Никите Толстоја, приликом његовог боравка у Нишу, чујем: „Пиротски речник је најмањи речник за који знам. Али је ипак речник“. И тиме, и иначе у разговорима вођеним тих дана он се залагао за израду и публикување дијалекатских речника осмишљеније концепције, али су му били драги и мањи, ауторски, „само ако су речи добро забележене и тачно протумачене!“.

После *Лужничкој речника* Манићевог, Драгољуб Златковић у своме *Речнику Пиројској јовора*, захватио је и грађу са подручја Лужнице (28 села), уз навођења кратица за следећа места: Александровац, Богдановац, Брестов Дол, Братишевац, Велико Боњинце, Ваваљ, Војници, Валниш, Горње Крњино, Горчинце, Горњи Стрижевац, Доње Крњино, Дол, Драгинац, Дучевац, Завидинце, Извор, Калуђерово, Кијевац, Камбелевац, Линово, Лисковица, Љубераћа, Мало Боњинце, Модра Стена, Остатовица, Пресека (српска), Раљин, Радињинце, Радошевац, Студена, Сурачево, Стрелац, Црвена Јабука, Штрбовац (Златковић, 2014, стр. 23).

Др Љубисав Ћирић сачинио је *Речник јовора Лужнице* (источна Србија с Бабушницом као општинским центром), на 1166 страна (в. Литературу).

У *Уводу* се дају основне напомене о лужничком крају, о побудама да се овај речник уради као обавеза према завичају, и о говорним типовима који захватају то подручје. У дијалектолошкој науци то је лужнички подтип тимочко-лужничког дијалекта призренско-тимочке зоне српског језика. Аутор указује да је Лужница, у говорном смислу, подељена на две зоне: „Зона I са лужничким говорним особинама (Лужница), и зона II са особинама лужничког говора помешаним са особинама запањског говора (Лужничко Запање)” (стр. 2 *Увода*). Неке од тих особина огледају се у фонетици и морфологији лексике која се презентује у *Речнику*. Надаље се дају упутства којима се аутор руководио при структурисању речничке грађе, у целини, и у лексикографској одредници (чланку сваке лексеме), која би и корисник *Речника* требало да има у виду, јер је економичности ради употребљено више графичких симбола којима се замењују техничке формулације за ознаку појединих категорија речи (општепозната реч, реч у оквиру синтагме или фразема, актуелност речи или њена потиснутост из употребе, упућивање на варијанте и сл.).

У највећем обиму грађа за овај речник прикупљена је изворно: аутору је говор Лужнице матерњи, а о њему је он урадио и одбранио магистарски рад (*СДЗД ХХИХ*). Минималан број „ау-

7. После промоције *Речника јовора Лужнице* Љубисава Ћирића (в. ниже), предложио сам најодговорнијим људима културе у Бабушници (писмено) да објаве изабрана дела Драгослава Манића у две књиге (једна из народне баштине, друга с његовим стваралаштвом на језику Лужнице). Нисам чуо да је то досад урађено, а било би часно и корисно.

тентичних лужничких речи“ аутор је преузео из малобројних других извора, што се спомиње у *Уводу* (стр. 1).

Азбучником *Речника* обухваћена је сва забележена грађа, сем неких изузетака лексема са вулгарним или опсценим значењем, којих има у реченицама датим као потврде, али не и као насловних речи азбучника.

Однос према лијератури. Већ у *Уводу* аутор обавештава да је користио и примере из туђих литерарних производа аутора који пишу на дијалекту, ако се ради о аутентичним лужничким речима (имена аутора в. напред). Претпостављамо да је то у случајевима кад у грађи није имао сопствене записе тих речи. Такође, искоришћене су све потврде које је имао у грађи за свој магистарски рад.

Проф. Ђирић припада мањој групи радника на завичајним речницима који су пре тога урадили дијалектолошку монографију о истом говору. То значи да се сазнања, па и она из шире литературе, аутоматски уграђују у лексикографски резон аутора и ослобађају га потребе пречестог посезања за изворима из литературе када ваља што објаснити у језику Лужничана (препознавање категорија речи, идентификовање њихових облика, тумачење значења и функције, формулације дефиниција и сл.).

Однос према другим дијалекатским речницима. У овом делу, за разлику од неких других речника, нема трагања (по сваку цену) да се проналазе архаизми, заборављене речи, егзотизми. *Речник*, како у *Уводу* стоји, „конципиран је као диференцијални у односу на речник стандарног језика“ (стр. 2), али се та диференцијалност не осећа као неко форсирање разлика, ткиво и штиво доста природно тече, уз разумљив схематизам речничког устројства. Дакле, *Речник* није успостављао дистинкцију према другим дијалекатским речницима о говорима из окружења. Чини се да нема ни повођења за другим истородним делима и да је аутор овога речника најпре добро осмислио свој задатак, а онда се касније држао своје концепције и својих техничких решења.

Актуелност лексичког фонда. Приметна је тежња ауторова да речник донесе грађу стварне употребе, која је својина савременог говорника, а да се није трагало за архаизмима и напуштеним речима, каквих примера има у нашој дијалекатској лексикографији призренско-тимочких говора. Ако има неке атрактивности, она није у присвајању помодних речи, већ ре-

гионализму и у обличкој структури лексема, која је негде плод дијалекатских особености, а негде ствар разуђености творбе.

Занимљивих и мање познатих речи, дабоме, има, и овде издајамо само једну прегршт, илустрације ради. То су оне речи које су мени биле занимљиве, било зато што их досад нисам чуо, иако припадам истом дијалекатском окружењу, било зато што се појављују као синоними речима које знам, па их сада ево и у говорима Лужнице:

босара (народно коло), *брадил* (четник), *брнсољ* (неквалитетна траба), *брнсор* (сасушени изданак), *вириоџ* (вихор), *врзољ* (чвор на нити), *вурџом* (без контроле), *јарђе* (моторцангле), *јарица* (црна овца), *лџика* (гутљај), *делник* (радни дан), *дијало* (рупа у стени), *доћид* (крај), *дрешле* (дрешчица), *дрчољ* (дрсник), *дулич* (грлић боце или тестије), *дурла* (особа са дебелим уснама), *ђинез* (погибија), *зајаља* (разголићује се), *заклџан* (заклоњен), *засисњак* (лажна сиса), *срамно јосје*, *исиие се* (оспе се богињама), *изеца* (халапљива), *изуми* (истерала из памети), *ињћа се* (пренемаже се плачући), *исклоснави* (повреди кога у пределу вилице), *исџолица* (наполица), *јаосџри се* (пентра се), *костџол* (велика стена која доминира у камењару), *манка* (пловка), *миљак* (предео ка остворен за уживање), *модрилка* (хем. супстанца која се раствори у води и у њој се испире рубље), *мурли се* (наоблачује се), *наџули се* (наклобучи се), *наџума се* (награди се), *наџурица* (наметљивац), *оброчиџије* (недолично понашање), *оџијало* (отвор на тестији), *оклиман* (деран), *олаја се* (савија кичму, покорава се), *ориџије* (њива која се једне године не обрађује), *осџри* (оштра ивица чега), *оџода* (одлазак), *оџранчен* (забачен, скрајнут), *џлауџа* (тешко дише), *џодвре се* (завуче се), *расклџа* (размигче, открива), *свовали* (обори, сруши), *склне* (прикупи одећу око себе), *склџа* (скупља, скрива), *сџрезник*, *сџруљ* (оштар, трапав), *џоџоњ* (бука, метеж), *ђумбе* (мала плекана пећ), *увалина* (долина), *уилно* (забринута), *уџи* (горе и још више), *џаја* (галама), *џамка* (мољака), *џир* (здрава, крепка и снажна особа), *џурма*, *ђесим*.

Речник као кулџуролошки резулџаџи. Доста широк контекст који се даје као аргументација уз већину одредница *Речника* доноси обиље информација о свакодневном животу регије коју *Речник* покрива. Природно је да се реченицама датим као потврда одсликава и осликава сељачки живот у свој својој (условима примереној) ширини, али као да осећамо и свесна настојања аутора да ту ширину презентује што целовитије, заокружено. Тако је то у речничким чланцима када се описује игра и

наводе имена народних кола, када се наводе називи цвећа (**алевче** – *алевче, їмїѣровче, женка, зевкало, љиљаче, милованка, минђушка, мушкаїла, сїамболче, шебој*), када се спомиње обичај давања невестинских имена (**бајћа** – које *Бајћа*, које *Шимширка*, које *Убавенка*); кад се обрађује **даница**, онда следи читав чланак испуњен лексичким појединостима, али и информацијама о томе пожељном јелу гледано у целини (више од 15 врста!), и сл.

Свет који проговара кроз овај речник је природан, рудиментаран, више груб него питом, па ипак са високим моралним вредностима затворене средине. Цени се храна и одећа (све је деминутивно и хипокористично), осуђује небрига, непоштење. Разликује се однос мушкарца и жене (сасвим супротни ставови према ракији; према породичним обавезама, према судбини...). Врло илустративно, а с мало речи, готово шкрто, осликава се тежобност живота, печалбарење. Високо се вреднује иметак у земљи и стоци, али се зна шта је у предности, чему дати првенство („Знаје се тој: кад се роди више чељад, њива ливаду поји да“, што значи да је њива, која рађа хлеб, важнија од ливаде, са које се скупља сено!). Породичне обавезе одмеравају се и према богу и према људима („Нек ме лају душмањи, ја си мојег Игњата нечу погазим, и славу да му не славим“). Високо се вреднује значај доброг комшије („Бог види све, а комшија повише“), али не опрашта његов егоизам, завист, неодговорност, небригу за туђе („Од лошега комшију не може те сачува ни гвоздена ограда!“). У породичним односима неретко је однос браће оптерећен личним интересима и егоизмом („С комшију се помагамо у све работе, а з брата не спорецујем“). Свекрва је само изузетно за похвалу и за жал, а снаха је она која трпи. Брак се показује у врло шароликом светлу – од потпуне посвећености и пожртвовања, до свођења на анималне односе. За неку интиму скоро да нема места (односно речи). Деца су изнад свега, чак и кад су незахвална (што редовно бива). О свему томе говори азбучник, али можда и више грађа која служи за потврду појединих значења која измиче азбучнику, прелива га, па се види да је аутор с разлогом задржао шири контекст као лексикографску аргументацију.

У току је рад на пројекту „Лексиколошка истраживања југоисточне Србије“.⁸ Објављен је *Пасїирски речник јуїоисїочне Ср-*

8. Реализатор Огранак САНУ у Нишу, руководилац пројекта је Недељко Богдановић, координатор је академик Александар Лома.

бије Недељка Богдановића и колективна монографија *Пастирска лексика југоисточне Србије*. У фонд за проучавање ове тематске лексике ушла је и грађа из села Радошевца (обрађивач Горан Панајотовић уз помоћ Д. Манића Форског, и Бабушнице, обрађивач Наташа Николић).

5. ОБАВЕЗЕ И ОЧЕКИВАЊА

Поред дијалектолошког описа и лексикографске обраде лужничког говорног подручја, одавно препознатљивог у науци о српским народним говорима, имамо утисак да је, док је још уопште могуће, ако за то није касно, потребно употпунити сазнања из културне и духовне баштине Лужничана (мислимо ту на обичаје, веровања, на народна знања и умења).

Друга обавеза је ономастичка обрада Лужнице, почев од топонимије, људских имена и презимена данас и некада, преко назива родова до надимака (или надимена).

Има места и попису народне терминологије, нарочито за занимања и послове који већ представљају историју и задржавају се још у сећању најстаријих људи, да са њима, сва је прилика, једном и оду у потпуни заборав.

Ако се једног дана буде радио дијалекатски речник призренско-тимочких говора као целине, о чему је било више размисљања, па и покушаја пројектовања, лексика Лужнице спадаће у његов базични фонд. Изостаје, као што је случај са целом нашом дијалекатском лексикографијом, проучавање, па можда и речник фразеологије народних говора. Управо такав речник очекујемо од Лужничанина проф. др Драгана Лилића, чија је дисертација о фразеологији прозе Слободана Џунића (у основи тимочко-лужничка), могла бити солидна теоријска и практична припрема за то.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић, Н. (2019). Пастирски речник југоисточне Србије. *Српски дијалектолошки зборник*, LXVI/2, 3–104.
- Златковић, Д. (2014). *Речник њиројској говора*, I. Београд: Службени гласник.
- Лома, А. (1994). Лезичка прошлост југоисточне Србије у светлу топонимастике. У: П. Ивић (ур.), *Говори њризренско-ѡимочке областѡи и суседних дијалекаѡа* (107–136). Ниш–Београд: Филозоф-

ски факултет – Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу – Институт за српски језик САНУ.

Манић Форски, Д. (1997). *Лужнички речник*. Бабушница.

СДЗБ, *Српски дијалектолошки зборник*. Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик САНУ.

Ђирић, Љ. (1983). Говор Лужнице. *Српски дијалектолошки зборник*, XXIX, 7–190.

Ђирић, Љ. (2018). Речник говора Лужнице. *Српски дијалектолошки зборник*, LXV/2, 1–1166.

NEDELJKO R. BOGDANOVIĆ
University of Niš
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Language

Lužnica Flows Into the Language

SUMMARY. The paper points out the fact that the dialects of Lužnica (south-eastern Serbia) are present in Serbian dialectological science, that they are described grammatically and lexically, and that the processing of their phraseology is expected.

KEYWORDS: Serbian language, dialects of Lužnica area (eastern Serbia), folk heritage, vocabulary and phraseology.

АНИЦА М. ВУЧИНИЋ¹
ОШ „IV краљевачки батаљон“ Краљево

ВРЕМЕНСКА РЕЧЕНИЦА У ЗБИРЦИ ПРИПОВЕДАКА *БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ* БРАНКА ЋОПИЋА

САЖЕТАК. У овом раду разматраће се временске реченице у збирци приповедака Бранка Ћопића *Башта сљезове боје*. Биће указано на карактеристике темпоралних реченица с обзиром на њихова два основна значења: исказивање времена и мере времена. Даље ће бити указано на реченице које показују симултаност и сукцесивност радње временске реченице у односу на главну реченицу. Реченице које показују сукцесивност биће анализирани с обзиром на значење антериорности и постериорности. У раду ће бити забележени и везници који обележавају одређен однос, као и употреба перфективних и имперфективних глагола уз одређени тип реченице.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: временска реченица, симултаност, сукцесивност, антериорност, постериорност, везници.

---

1. anica_mv@hotmail.rs

УВОД

Језик је у структуралном смислу систем знакова хијерархијски устројен. У њему јединице нижег реда образују јединице вишег реда. Најнижа јединица која има дистинктивну функцију у језику је фонема. Комбинацијом фонема настаје реч, а јединица вишег нивоа од речи је синтагма. На вишем нивоу од синтагме налази се предикатска реченица, а њу, као јединица вишег реда, наткриљује комуникативна реченица. И комуникативна реченица може се реализовати у оквиру више јединице, а то је текст.

Синтакса као део граматике „изучава синтаксички систем неког језика, тј. принципе на основу којих се, формирањем и комбиновањем одговарајућих језичких јединица, од речи формулишу реченице као целовите (завршене) јединице усмене или писане комуникације“ (Станојчић, 1997, стр. 181). Реченица као синтаксичка јединица, према Станојчићевом мишљењу, може бити комуникативна и предикатска реченица. „Комуникативна реченица (реченица у ширем смислу) је синтаксичко-комуникативна јединица којом се исказује целовита (одн. завршена) порука“ (Станојчић, 1997, стр. 181). Реченица у ужем смислу је предикатска реченица или финитна. То је „језичка јединица оформљена помоћу глагола у личном (финитном облику) употребљеног у функцији предиката“ (Станојчић, 1997, стр. 181).

Једна комуникативна реченица може имати једну предикатску реченицу и тада се зове проста. Уколико реченица има два и више предиката у свом саставу назива се сложена. Однос међу реченицама у сложеној комуникативној може бити саграђен на принципу координације или субординације. Реченица која не може самостално остваривати комуникативну функцију је зависна реченица. Са становишта конституентске функције, зависносложене реченице су конституенти у оквиру више (шире) конструкције. „За вишу реченицу, без зависне реченице, употребљава се термин главна или управна реченица. А за реченицу чији је неки конституент исказан зависном реченицом каже се да је по својој структури зависносложена реченица“ (Станојчић, 1997, стр. 222). Зависносложене реченице још се називају субординираним или хипотаксичким (подређеним реченицама).²

Зависносложене реченице имају именичке, придевске и прилошке конституентске вредности. Међу прилошким конституентским вредностима налазе се и временске (темпоралне) реченице.

Временске реченице су зависне реченице које имају временско значење и употребљавају се у функцији одредбе мере времена или одредбе времена.

1. ПРЕГЛЕД ВАЖНИХ ТЕОРИЈА О ТЕМПОРАЛНИМ РЕЧЕНИЦАМА

Михаило Стевановић разликује праве временске реченице и односне реченице у којима се одредба времена појављује у служби атрибутског или апозитивног члана. У таквим односним реченицама постоји веза са главном реченицом у којој се појављује неки корелатив временске реченице: Чули су они још *раније, док су њу били* (Стевановић, 1989, стр. 869). Правим временским реченицама Стевановић сматра оне које се као одредбе времена односе на радњу главне реченице, тј. које су прилошка допуна предикату главне реченице.

„*Тек шћо он засћи*, али ето ти девет пауница“ (Стевановић, 1989, стр. 869). Стевановић даље наводи да је њихово основно значење да се временом радње зависне реченице одређује време радње главне реченице (Стевановић, 1989, стр. 869). Он даље наводи граматичка обележја временских реченица: *везнике док, њошћо, чим, кад, како, оћкад, шћек*, као и употребу перфективних и имперфективних глагола са овим везницима којима се прецизније одређује однос времена радњи главне и зависне реченице: истовременост или сукцесивност.

Живојин Станојчић у *Грамаћици* наводи дефиницију темпоралних реченица, разликујући два значења времена: 1) значење времена и 2) значење мере времена.

Првим типом реченица означава се време реализације ситуације означене вишом реченицом. Он ове реченице назива временским реченицама у ужем смислу и дели их на три типа: а) зависним временским реченицама исказује се истовременост (симултаност); карактеристични су везници *кад* и *док*; б) постериорност (ситуација исказана вишом реченицом ре-

2. Термини су преузети од Живојина Станојчића и Љубомира Поповића.

лизује се после ситуације означене временском реченицом, или после њеног започињања); везници су *кад*, *још*ио, *након* *ш*ио, *чим*, *само* *ш*ио, *ш*ек *ш*ио; в) антериорност: ситуација исказана вишом реченицом реализује се пре ситуације реализоване зависном реченицом; везници су: *ј*ре *не*о/но *ш*ио (и *кад*, *док*).

Други тип реченица којима се исказује мера времена, Станојчић је разврстао на три типа: а) реченице које имају везнике *док*, *све* *док* и *док* *ј*од и глагол несвршеног вида, које показују да ситуација више реченице траје исто колико и ситуација временске реченице (Памтићу то *док* сам жив); б) везник *док* показује да ситуација више реченице траје до реализације ситуације временске реченице (Остаћу овде *док* се Зоран не враћи); в) временске реченице са везницима *о*ш*ка*д и *о*ш*ка*ко показују почетну границу реализовања више реченице или почетну границу периода у коме се та ситуација реализује (*О*ш*ка*ко се *ј*ре-селио, ретко га виђам) (Станојчић, 1997, стр. 308, 309).

У својој студији *Временски односи на разини временске реченице и ш*екс*и*а, разматрајући појам времена, Лада Бадурина каже да се временски односи могу изразити индуктивно и конјуктивно. Индуктивно изражавање времена је „однос између догађаја означена реченицом и говорног чина“ (Бадурина, 2012, стр. 76). Конјуктивно изражавање времена је „однос између времена у ком се збива оно о чему је реч у реченици и времена о којему се говори, неовисно о времену говорења“ (Бадурина, 2012, стр. 76). Она даје дистинкцију између граматичке категорије времена и семантичке категорије темпоралности, истичући да је семантичка категорија темпоралности шира од граматичке категорије времена.

Но, сматра Бадурина, постоје случајеви у језику када је семантичка категорија темпоралности исказана граматичким категоријама. Бадурина то назива „граматичким средиштем семантичке категорије, односно језгреним и прототипним односом“ (Бадурина, 2012, стр. 76). Други начин успостављања односа она назива „рубнима“ начинима успостављања односа у сложеној реченици или тексту. Само овај први начин, прототипни, припада зависнослуженој реченици. Рубни начини подразумевају другачије елементе по којима се успоставља категорија темпоралности.

Према мишљењу Бадурине, зависне реченице спадају у везано или конјуктивно изражавање времена (а оно ће и бити пред-

мет рада). Она, даље, дели темпоралне реченице на две врсте: 1) врста су оне којима се исказује симултаност, тј. истовременост радњи; 2) врста су оне којима се исказује сукцесивност, тј. „неистодобност“ између временске и „основне суреченице“ (Бадурина, 2012, стр. 77).

Прву групу реченица даље дели на два типа: а) оне код којих постоји потпуна истовременост; б) оне код којих постоји делимична истовременост. Код типа реченица са потпуном симултаном радњом у временској и основној суреченици се потпуно поклапају. Код реченица са делимичном симултаном радњом (тип б) време радње временске реченице у једном тренутку је прекинуто радњом основне суреченице, те се њихове радње само делимично поклапају. У првом типу реченица (а) налази се везник *док*, а у служби предиката основне и зависне реченице долазе глаголи несвршеног вида. Код реченица делимичне истовремености иде везник *док/кад*, а у основној реченици је глагол свршеног вида, а у временској зависној глагол несвршеног вида.

Сукцесивност може бити двојака: антериорност, „претходност“, „пријевременост“, ако се радња зависне реченице одвија пре радње основне суреченице; постериорност, „послијевременост“: ако се радња зависне одвија после радње основне суреченице (Бадурина, 2012, стр. 78).

Основна разлика у појму антериорности и постериорности између Бадурине, која се позива на текст Прањковића, и Станојчића јесте та што се као становиште узима различита реченица: код Станојчића се претходност или потоњост узима са становишта главне реченице, док се код Бадурине посматра са становишта зависне временске реченице.

У овом раду временске реченице биће подељене делимично по критеријуму који је описала Бадурина, али ће се појмови антериорности и постериорности поставити онако како их је Станојчић разумео. Дакле, реченице ћемо поделити најпре према критеријуму значења времена и мере времена. Потом ћемо оне које исказују значење времена поделити на оне које означавају симултаност и оне које означавају сукцесивност. У оквиру категорије симултаности издвојићемо реченице које исказују потпуно симултаност од оних које исказују делимичну симултаност. Реченице које исказују сукцесивност поделићемо на оне које показују антериорност и постериорност.³ Реченице које исказују меру времена биће разврставане према три критеријуму-

мима. Биће, такође, указано на граматичка обележја која прати сваки од ових модела реченица: на везнике и вид глагола у реченицама.

---

2. ТИПОВИ ВРЕМЕНСКИХ РЕЧЕНИЦА У БАШТИ СЉЕЗОВЕ БОЈЕ БРАНКА ЋОПИЋА

Збирка прича Бранка Ћопића *Башта сљезове боје* објављена је 1970. године. Реч је о збирци приповедака у којој је приповедач Баја, алтер-его самог писца Бранка Ћопића. Он се враћа у детињство да још једном исприча „бајку о добрим старцима и занесеним дечацима“. Његов свет чине јунаци попут дједа Рада, самарције Петрака, скитнице и лопова рођака Сава и стрица Нице. Збирка је исприповедана у првом лицу јединине као сећање на оне који су обојили детињство дечака Баје, а у приповедачком поступку је присутно ретроспективно приповедање.

Збирка има два дела: „Јутра плавог сљеза“, у коме се говори о детињству, и „Дани црвеног сљеза“, у коме се говори о одласку из села, одрастању и рату. На почетку збирке је посвета писцу Зији Диздаревићу, пријатељу Бранка Ћопића који је страдао у логору у Јасеновцу.

Из збирке прича *Башта сљезове боје* ексцерпирана је грађа из следећих прича: „Башта сљезове боје“, „Чудесна справа“, „Ти си коњ“, „Поход на Мјесец“, „Млин поточар“, „Коњска икона“, „Раде с Брдара“, „Маријана“, „Свети Раде Лоповски“, „Мученик Сава“, „Дане Дрмогаћа“ и „Слијепи коњ“.

---

2. 1. ВРЕМЕНСКЕ РЕЧЕНИЦЕ СА ЗНАЧЕЊЕМ ВРЕМЕНА

2. 1. 1. ВРЕМЕНСКЕ РЕЧЕНИЦЕ КОЈИМА СЕ ИСКАЗУЈЕ СИМУЛТАНОСТ

2. 1. 1. а) Временске реченице којима се исказује потпуна симултаност

1. *Кад је самарција код нас у јосџима*, онда је мени много штошта дозвољено. истовр. (Пнм)
3. Антериорност и постериорност биће разматрани онако како их је Станојчић дефинисао, у односу на вишу реченицу.

2. Још ми у срцу кљуца туга за долином и остављеним дједом, али *кад ми кроз крошњаито дрвеће букне у сусрећ, сасвим изблиза, ојроман мјесечев њожар*, ја све заборављам и узбуђено протепам. (Пнм)
3. Сједили су код казана, *а кад сам се ја њојавио*, они ни по чем не поменуше синоћни доживљај. (Пнм)
4. Сјећам се, *кад јод бих њошао да сјавам заједно с дједом (да му њријем леђа!)*, старац би се сјетио свога млина и разњеже-но ми напоменуо: (Мп)
5. У рано прољеће, *кад ојори жилави ѡрад засвјетљуца ѡрвим озелењелим ѡуњовима*, ево је – однекле се звонко јави кукавица: куку-куку! (М)
7. Охо, *кад већ он ѡако каже*, онда крупни млини мељу. (М)
8. Ипак је стрикану најтеже падало да кочијаши, *кад би се ѡу-ѡовало некуд у околину, на црквени сабор*. (М)
9. Дај сад зини и запјевај, мајчин сине, у овој тјескоби, *кад се ѡред ѡобом, надохваћ руке, изазивачки ѡоѡрава Веселичина кумовска најасћ!* (М)
10. Поред мене је била букара пуна воде, па сам ја сам себе обилато частио, залијевајући се по њедрима, *све док се нисам надуо као жабац*. (СРЛ)
11. Вратоломије долази с трешњама тичаркама, *кад се дјечурлија највише веру ѡ воћкама и враѡове ломе*. (СРЛ)
12. Богме, *кад ѡрољеће дође, а у чемерној Саве несћане жића*, нема он да се умоли ниједном другом свецу осим Ради Ћопић. истовр. (СРЛ)
13. Па припази и мене, лопова и грешника, погледај и на моју страну, своји смо некад били *док си ѡ земљи ходио*. (СРЛ)
15. А шта мени и треба твоја помоћ *кад се ѡредраѡа ноћца на земљу сѡусћи?* У мраку се од мене ишчаури некакав сасвим други човјек, ни ја га сам познати не могу: домишљат, мудар, јуначан. (МС)
16. Недјељом ујутру, *кад би се бријао за оним сћолићем*, Лазо је понешто и еглендисао са својим президентом, тражећи већ упола заборављене енглеске ријечи да би га саговорник бар колико-толико разумио. (МС)

17. *А кад је био шиојод зле воље, само би кисело премјерио уштогљеног Американца, гвирнуо у малу слику краља Александра, задјевену у ћошак Вилсонова оквира, и прожвакао.* (МС)
18. *Ту те човјек слави педесет и више година, а кад је сџани-џани, бар да си макао прстом.* (МС)
19. *И мученик је слатко бити кад џи је само нешио за срце џрирасло и кад се џошиено уџврдоџлавиш.* (МС)
20. *Још давно и давно, прије неких четрдесетак годинаца, док је мој дјед Раде момковао у Лици, имао ти је он тамо нераз двојног друга и пријатеља Дану Десницу, свога вољеног „камарата“.* (ДД)
21. *Док се џласна браџија размеџала шиокаквим крадљивачким џодвизима и друџим неџодойшиџинама, он је сједио међу њима насмијан и радознао, уживајући у њиховим причама, дивећи се и чудећи, најбољи слушалац какав се даде замислити.* (ДД)
22. *Момцима је лакше било изићи на крај и са жандармима, лугарима и разним другим подозривцима кад је Раде био међу њима.* (ДД)
23. *Послије тога првог бријања у животу, кад изиђоше на џа-шњак, изџребани и крвави, одједном осјетише да су они један другом нешто више него познаници и комшије.* (ДД)
24. *Већ сјутрадан показало се да је гост из Лике незгодне и плахе нарави, и да је показује баш онда кад се сусреџне с каквим човјеком од власџи.* (ДД)
25. *Док најољу џурњави међава, а ја џишем своје задаџке, старац ћути устурен на јастуке, па ти се истом изненада огласи окрећући лице прозору:* (Ск)

У наведеним примерима, а према Стевановићевој теорији, реченице са везником *кад* и имперфективним глаголима у предикату зависне и управне реченице означавају праву симултаност. Присутни су у примерима: 1, 8, 11, 16, 19 али само прва зависна реченица (*И мученик је слатко бити кад џи је само нешио за срце џрирасло*), 22.

Према Стевановићу, везник *кад* и перфективни глаголи у зависној и управној реченици исказују истовременост, али тада

се „зависном временском реченицом са свршеним глаголом у предикату одређује време вршења радње њене управне реченице које се врши у истом времену непосредно иза радње зависне реченице“ (Стевановић, 1997, стр. 871). То су примери: 3, 4, 5 и 23.

Реченице које садрже у зависној свршен глагол у предикату, а несвршен у управној реченици означавају да се радња управне врши после радње зависне: 2, 5, 7, 10, 12, 15 и 19 (И мученик је слатко бити *кад се њошњено утврдоглавиш*).

Реченице са везником *кад* које имају у зависној временској реченици свршен глагол, а у управној несвршен показују истовременост, пример 24).

Реченице са везником *кад* и несвршеним глаголом у зависној реченици и свршеним у управној, а показују истовременост су у примерима: 9), 17) и 18).

Реченице са везником *док* и глаголима несвршеног вида означавају истовремене радње, примери: 13, 20, 21 и 25).

2. 1. 1. б) Временске реченице којима се исказује делимична симултаност

1. *Док гјед њрича, он ти га истом зачуђено прекине:* (Бсб)
2. *Кад је сѝриц Ницо њри кући, онда ће ти разне скитнице и потукачи нерадо увратити код нас.* (СРЛ)
3. *У ѝе ѝренуѝке, кад ноћ лази од њодводна врбика уз ѝоле њиве а ламѝа се још не ѝали, моја стрина, црнокоса Личанка, стигне закратко, кришом, и да отплаче нагнута гдјегод у ѝошку над каквим послом.* (М)
4. *Ујутру, кад сам се ѝробудио, све је већ било пусто и невесело, ником није било до мојих запиткивања, и ја сам се, због нечег преварен, упутио на оближње ледине, међу докону дјечурлију.* (ДД)

Међу временским реченицама које показују делимичну симултаност са везником *док* и са несвршеним глаголом у зависној, а свршеним у управној је комуникативна реченица у примеру 1.

Везник *кад* и глагол несвршеног вида у зависној, а свршеним у управној у односу делимичне истовремености су у примерима 2 и 3.

Пример 4) показује да се радња управне реченице врши пре и после радње зависне реченице, односно да се радња зависне реченице одиграва у међувремену. Употребљен је везник *кад* и глагол свршеног вида у зависној, а несвршеног у управној реченици.

2. 1. 2. ВРЕМЕНСКЕ РЕЧЕНИЦЕ КОЈИМА СЕ ИСКАЗУЈЕ СУКЦЕСИВНОСТ

2. 1. 2. 1. Временске реченице којима се исказује антериорност

1. Тако је то ишло *све док се код нас није унајмио* у службу Велики Јово. (Мп)
2. Хајде, дај му ту слику *док Раде није избио од млина*. (МС)

Примери 1) и 2) показују однос антериорности управне према зависној, при чему су употребљени везници *све док* и *док*.

2. 1. 2. 2. Временске реченице којима се исказује постериорност

1. Одсједи старина седам дана у среској „бувари“, *а кад се враиши*, убљиједио и мучаљив, он ми навече попривијети прстом. (Бсб)
2. Мој стриц Ницо, *кад се враиши са Солунској фронтџа*, правио се да „зна у сат“, али касније се испоставило да он умије само понешто око мале казаљке, па је његово одређивање времена испадало, отприлике, овако. (Бсб)
3. *Кад је навијање било јошово и саи зацакџао јасно и равномерно*, он га узе у руке, принесе десном уву и сав озарен прошапута. (Бсб)
4. *Чим ја видим*, а мени срце заигра: ево га, пљунути Раде Топић! (Тск)
5. *Па чим џај мене сџази*, а он само стригне ушима и зарже зор. (Тск)
6. *Тек мноо касније, кад се самарџија оавна расџлинуо у сјај и џишину бабљеџ љџа*, ја се изненада нечег присјетих и будних пред својим дједом: (Тск)

7. *Ујуџуру, чим оџворииш очи, ето их одасвуд, кљуцају попут врабаца, па морам да запиткујем. (Пнм)*
8. *Стега попушта тек онда кад се љред нашом кућом љојави сџари самарџија Петџрак, неуморна скиџниџа. (Пнм)*
9. *Чекај ти само, отићи ће стари Петрак – пријете ми у кући кад већ сасвим љрекарџаџим. (Пнм)*
10. *Шијем тако читав дан тамо-амо, а кад ме суџон оџколи и љриџџера кући, ево ти опет нове напасти – Мјесеца. (Пнм)*
11. *Они мене тако увијек: џшаман кренем у неџџо, сав устрептао, изнад земље, кад неко љодвикне, а ја цоц! – о тврду ледину. (Пнм)*
12. *Старац ме прима за руку и сад заједнички савлађујемо последњу кратку узбрдицу, а кад сџиџнемо до самоџ врха, Мјесец изненада одскаче иза дрвета пред нама и укаже се блистав, смањен и невино миран изнад сусједне брдске косе. (Пнм)*
13. *Дјед је грдио Петрака и „његов бенести коњски Мјесец“, мама ме је умилла леденом водом, а кад џо није љомоџло, пришила ми је двије-три уз образе, па сам се примирио и слатко заспао. (Пнм)*
14. *Чим види каквоџ докоњака да се неџџо Chesџо моџа око сеоских извора, живиџа, љоџока, млинова или сличних укривених закуџака, неко ће ти га већ смјешљиво приупитати: (Мп)*
15. *Кад је умрла дједова баба, Милица, потиштени старац дуже времена налазио је себи разне послове све негдје подаље од куће, да је људима с очију. (Мп)*
16. *Освијести се џек љоџџо се Вук диже да ће кући и шупљим гласом објави: (Мп)*
17. *Дјед се окрену лијеводесно као да тражи какву помоћ, ља кад је не нађе, он сасвим занијеми, најађено пухну и здими без ријечи уз празан сокак. (Ки)*
18. *Без разлога се издирао на њу, увијек му је нешто сметала, а кад би је сџриџ Ниџо узео у заџџиџу, старац је само злобно вречао... (Ки)*

19. Тих дана, иза Бурђева, *кад се Раге с Брдара већ био усџоличио у нашој кући*, стриц Ницо мотао се около накостријешен као мачка пред псом-уљезом. (РСБ)
20. Понесен, крилат, стрикан дуну напоље да растелали новост, а дјед остаде над испражњеним сандуком, над својим изневјереним надама, и тек у неко доба, *кад ја мину њрво чуђење*, он сажаљиво промрмља... (РСБ)
21. Бата старац тамо-амо за неким невидљивим послом, незадовољно шмркуће, *а кад се сџриц Ницо љојави на враџима*, он само прогунђа никог не гледајући: (М)
22. Вилама се обично пријетило мом стрицу Ници, старом вилонњаку, спадалу и стрмоглавцу, *кад би џај улеџио у какву круџну љеџљавину*, а он је, дао бог, читавог вијека упадао из неприлике у неприлику. (М)
23. *Чим се јави кукавица*, ево и њега с празном торбом, тражи жита. (М)
24. Мијења се кобила *кад неће да вуче*. (М)
25. Дешавало се, богами, *кад коју више љоџеине*, она ме напастсти корити како је у своје вријеме могла да се уда за лугара и да данас буде госпоја лугаруша па да је види бог: увијек пуна боца уз кревет, а у орману начет пршут. (М)
26. *Кад јој џакво име дамо*, убио ме гром ако ће се ваш Ницекања икад усудити да запјева о Маријани. (М)
27. Превари се тек понекад, па стане опрезно да зузуће као хрушт, крупна мајска буба, *али чим сџази оно љроклеџо ждријебе*, сјети се Веселице, и одмах се наљути и замукне. (М)
28. *Кад љод би је видџо*, њезин кум Веселица одушевлљено је кријештао и ударао се по својој дрвеној нози. (М)
29. Биће сјутра цоктања и отпухивања *кад се на њиви љојави гјег Раге*. (СРЛ)
30. *Пошџо је џако љосџољубиво љрихваџио гјџа у њеџовој рођењој кући*, придошлица пође да провјерава шта се то случило са стрцем Ницом: (СРЛ)
31. Проћи ће ти нешто око дан-два од онога зачараног јесењег поподнева *кад је живџисац брадоња насликао гјџа Рагу*

- као свейишѣља* (са строгом брадом и небеским ореолом око главе), а ево ти једног руменог предвечерја брата Саве, дјевог рођака, па ће ти, одмах с друма, право на наш арман (гумно) гдје су левентовали брадоња и самарџија. (МС)
32. Ударио крај себе сикиру у пањ па се удудучио, а ја, *чим ја ѿоїледам и видим ону бравећу бекињу на њему*, одмах ми на ум падне нечије јаре или јагње. (МС)
33. Шта да ти дуљим, брате Раде, *ѿек шѿо сване дан*, а човјек сељак окује руке уз плуг ил мотику, савије драга леђа црној мајцици земљи, па тако, корак по корак, као да су му ноге у бугагијама, миче се уз бразду. (МС)
34. А онда, *кад вече ѿриће*, мој Раде, *кад се јави ѿрви гашиак вје-ѿра*, ја ти се за трен ока премондурим у друго чељаде. (МС)
35. Родио се као светац, па ће се као светац и подерати — без имало злобе говорили су они, а *кад би му исѿричали какав свој нов хајдучки ѿодвиѿ*, осјећали су се олакшани и чисти, као да су били код попа на исповиједи. (ДД)
36. *Кад се већ чуда једном оѿму и ѿровале оѿраду*, онда их ево сваки дан и од сваке руке. (ДД)
37. Па шта, *кад је ѿреко ноћи несѿало силне царевине и њезине моћи*, онда могу, вала, сербез и покојници ходати окол, докони су. (ДД)
38. Тако је то било по дану, *док ѿрљи сунце и јесењи вјеѿар* (истовр.), а увече, *кад сѿарџи одоше у дједов собичак, ѿоѿриан мраком и ѿишином*, ту потече друга прича невесела тамна понорница чији се жубор само ноћу чује. (ДД)
39. Већ се знало, *чим се иза окуке ѿјави широки Дрмоѿаћа*, ево га, иза његових леђа, указујем се и ја као ждребенце иза кобиле. (ДД)
40. *Кад ме изведоше ѿред наредника*, он зачуђено подиже обрве, очекивао је, ваљда, много старијег дјечака, а онда се намршти и строго упита. (ДД)
41. Закуцаше ме тако с десетак питања у наредников „тефтер“, а *кад жандарми замакоше низ ѿуѿи*, иза њих остаде свијет сав опустошен и остуденио, крв као леденица. (ДД)

42. *Кад слѣдеће јесени, као и обично, самарџија Петџрак сѣиже на нашу славу, Михољдан, он и дјед просто се помамише око слијепог коња.* (Ск)
43. *Кад већ и ѿноћ мину, а од доратиа ни тѣраиа, дјед се поче врпољити у свом кревету и зором устаде да га сам тражи.* (Ск)
44. *Био сам тога дана у школи, а кад сам се враѣио, затекао сам изгажено двориште пуно људи и разбацана тријешћа.* (Ск)
45. *Изгалами се домаћин на жену, извика на дјецу, паде и нека ћушка, праметну се читава соба, кад у зло доба оѣази сѣара Ђуја изѣажено цвијеће, најољу, исѣод ѣрозора.* (МС)

Временске реченице које показују однос постериорности са везником *кад* и глаголима свршеног вида и у зависној и у управној су у примерима: 1), 3), 13), 17), 20), 21), 26), 31), 34), 40), 41), 42), 43), 44) и 45).

Временске реченице са везником *кад* и свршеним глаголом у зависној и несвршеним глаголом у управној су у примерима: 2), 8), 9), 10), 12), 15), 18), 19), 22), 25), 29), 35), 36) и 37).

Везник *кад* и глаголи несвршеног вида у зависној и управној реченици присутни су у примеру 24).

Везник *кад* са несвршеним глаголом у зависној и свршеним глаголом у управној реченици присутан је у примеру 6).

Везници *ѣек шѣо* и *ѣек ѿошѣо* забележени су у примерима 16) и 33). Везник *ѿошѣо* и глаголи свршеног вида у обема реченицама забележен је у примеру 30).

Везник *чим* са свршеним глаголима у управној и зависној реченици налази се у примерима: 5), 27) и 32). Везник *чим* и свршен глагол у зависној, а несвршен у управној показује однос постериорности управне према зависној у примерима 24) и 39).

Везник *чим* и двовидски глагол у зависној (*видѣѣи*) и свршен у управној реченици присутан је у примерима 4) и 14).

2. 2. ВРЕМЕНСКЕ РЕЧЕНИЦЕ СА ЗНАЧЕЊЕМ МЕРЕ ВРЕМЕНА

1. *У нашој кући, оѣкад се зна и ѿамѣи, никад нико није имао сата, нит је ко знао да по њему чита врјеме.* (Бсб)
2. *Сат је био закључан у дједов сандук и на њега се брзо и заборавило, све док ја једној дана не доѣрѣах из школе ѿносиѣо се шеѣурећи.* (Бсб)

3. *Докле ѿод досеже вриједна рука љеѿоѿисца-млиноѿисца, ту ти је угљеном записано ко све „тимари“ кобилу или козу (магарица у нас нема!), па ко је гдје пољубио мачку и кују, па шта је тај и тај појео. мера времена 2, (Мп)*
4. *Причао је и сам себи сладио, све док дјед од чуда сасвим не оѿуѿи, па нит је више махао нити одговарао. (Мп)*
5. *Варакам се овако с њим читавог дожјег љета оѿикад знам за се. (Рсб)*
6. *Види, види, кажем ли ја да ту нешто има док се овако касно долази – отегну самарѿија. (МС)*

Зависна реченица са везником *док* и глаголом несвршеног вида показује да радња управне реченице траје колико и радња временске реченице (Станојчић, 1997, стр. 309), што показује пример 6.

Везник *докле ѿод* и *све док* показује да радња управне реченице траје до реализације радње зависне реченице, тј. да је зависна реченица гранична ситуација за реализацију радње више реченице (Станојчић, 1997, стр. 309). Овај пример присутан је у реченицама 2, 3 и 4.

Везник *оѿикад* показује „почетну границу реализовања ситуације више реченице или почетну границу периода у коме се та ситуација реализује“ (Станојчић, 1997, стр. 309). То су реченице у примерима 1 и 5.

ЗАКЉУЧАК

Простор и време су темељне димензије човековог поимања себе и света, стога није чудно што их је и језички изразио.

У збирци прича *Башта сљезове боје* Бранко Ћопић користи временске реченице обеју врста: да изразе значење времена и значење мере времена. У оквиру реченица које показују значење времена анализиране су сукцесивност и симултаност. Са значењем сукцесивности је 47 реченица, а са значењем симултаности 25. Код реченица које показују сукцесивност, најприсутније су временске реченице које показују однос постериорности управне према зависној реченици, и то 45. У њима писац користи везнике *кад*, *ѿек шѿо/ѿошѿо* и *чим* комбинујући са њима перфективне и имперфективне глаголе у предикату. Са значењем антериорности забележене су две реченице и везници *све док* и *док*. Временских реченица којима се исказује делимична симултаност има четири.

Временских реченица којима се исказује симултаност има двадесет пет, а употребљени су везници *кад* и *док*.

Временске реченице са прилошким значењем мере времена има шест, а употребљени везници су *док*, *докле* *јо*, *све док* и *ош-кад*.

Писац, дакле, користи сва граматичка својства за исказивање временских односа, а с обзиром на то да је реч о прози ретроспективног приповедања, овакав одабир реченица доприноси препознатљивом пишчевом топлом односу према грађи коју обрађује.

Време је као појам изучавања присутно и у књижевним делима, нарочито у књижевности XX века, па и овај рад једном граматичком анализом може послужити стилистичарима за анализу Ћопићевог стила, као и теоретичарима за проширивање и продубљивање тумачења Ћопићеве прозе.

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА	Бсб – <i>Башџа слезове боје</i>
	ДД – <i>Дане Дрмојаћа</i>
	Ки – <i>Коњска икона</i>
	М – <i>Маријана</i>
	Мп – <i>Млин јошочар</i>
	МС – <i>Мученик Сава</i>
	РсБ – <i>Раде с Брдара</i>
	СРЛ – <i>Свети Раде Лојовски</i>
Ск – <i>Слиједи коњ</i>	
Чс – <i>Чудесна сѝрава</i>	

ИЗВОР	Ћопић, Б. (1987). <i>Башџа слезове боје</i> . Београд: Београдски издавачко-графички завод.
-------	---

ЛИТЕРАТУРА	Лада, Б. (2012). Временски односи на разини сложене реченице и текста. <i>Зборник радова са 41. семинара зајребацке славистичке школе</i> . Загреб.
	Пипер, П. (2005). Проста реченица. <i>Синџакса савременој српској језика</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига.
	Станојчић, Ж. и Поповић, Љ. (1995). <i>Грамаџика српскоја језика, уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе</i> . Београд: ЗУНС.

Стевановић, М. (1989). *Савремени српскохрватски језик*. Београд: Научна књига.

Танасић, С. (2013). Временско и узрочно значење везника пошто у савременом српском језику. *Јужнословенски филолоџ*, LXIX.

ANICA M. VUČINIĆ

Primary School „IV kraljevački bataljon“ Kraljevo

The sentence in a Collection of Stories
Marshmallow Garden by Branko Ćopić

SUMMARY The paper analyzes temporal sentences in the collection of short stories *Marshmallow Garden* by Branko Ćopić. The analysis includes several well-known stories by this writer. Temporal sentences are divided into those with the meaning of time and measures of time. In sentences that have the meaning of time, the succession and simultaneity of the action of the dependent sentence towards the main one is analyzed. Within the time lines that show the succession of the dependent and the main, the significance of anteriority and posteriority was observed. Conjunctions characteristic for a certain type of time sentence were also noticed in the sentences.

The analysis showed that most sentences were found in the material that show the meaning of time (72), while 6 sentences with the meaning of the measure of time were listed. There are 25 time sentences that express simultaneity, and the conjunctions *WHEN* and *WHILE* were used. There are 6 time sentences with the adverbial meaning of the measure of time, and the conjunctions used are *WHILE*, *AS LONG AS*, *UNTIL* and *SINCE*.

There are 47 sentences with the meaning of succession, and 25 with the meaning of simultaneity. In sentences that show succession, the most present are time sentences that show the relationship of posteriority to the dependent sentence, and forty-five examples. In them, the writer uses the conjunctions *WHEN*, *JUST WHAT* and *AS SOON AS*. With the meaning of anteriority, 2 sentences and conjunctions *ALL WHILE* and *WHILE* were noted.

KEYWORDS: time sentence, simultaneity, succession, anteriority, posteriority, conjunctions.

МИЛИЦА Ј. ДЕЈАНОВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

ЛИЧНИ НАДИМЦИ ВРБЕШТИЦЕ

САЖЕТАК. Предмет овога рада представљају лични надимци (мушки и женски) забележени у једном од села Сиринићке жупе – Врбештици. Грађа за овај рад прикупљена је теренским истраживањима обављеним у периоду од октобра 2016. до августа 2017. године. Будући да надимци поникли на овом простору одражавају и говорне особине подручја на коме су забележени, биће наведене и дијалекатске особине уочене у забележеним надимцима. Ради прецизнијег приказивања надимака, они ће бити представљени у акценатском облику који је карактеристичан за призренско-тимочку дијалекатску област.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: ономастика, антропоними, лични надимци, Врбештица, мотивација.

---

1. milica.dejanovic@pr.ac.rs

Рад представља део мастер рада под називом *Лични надимци у долини јорњеї Лейенца*, одбрањеног 6. новембра 2017. године на Филозофском факултету у Косовској Митровици.

Надимци су ономастичка категорија која представља лексичко благо једнога језика. Како М. Грковић наводи, надимак представља назив или ти име (врло често погрдно), које појединац или цела фамилија носе напоредо с личним именом и/или презименом (Грковић, 2002, стр. 522). У *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih termina* надимак је дефинисан као *ūrugjevak* или *gruо ime* које неко носи поред свог имена (Simeon, 1969 I, стр. 869). Надимак омогућава лакшу идентификацију особе у одређеној друштвеној заједници, нарочито ако имамо у виду постојање особа са истим именом и презименом.²

Поред тога што чувају завичајност,³ надимци (као антропономастичка категорија) могу бити показатељи језичког развоја (ономастички подаци сматрају се значајним изворима за проучавање историје језика), културно-историјских чинилаца, погледа на свет, носиоци дијалекатске информације,⁴ али и одраз верске и етничке припадности неке заједнице.

Надимци се најчешће надевају у младости и прате особу током живота.⁵ Може се десити да надимак настави да „живи“ и после особе којој је надимак надевен, те да прерасте у породични надимак, који ће се преносити генерацијама. Поред тога, постоје случајеви у којима особе имају и већи број надимака.

Надимак обично надева појединац, а прихвата одређена заједница. У надевању надимака особе показују изузетну креативност.⁶ Оно што је занимљиво код надимака јесте чињеница да особа којој се надимак надева не може утицати на процес надевања. Надевени надимак особа може прихватити или оспорити, те тражити промену надимка нудећи неко пожељније решење, али оно, најчешће, не бива прихваћено.

Како М. Петровић Савић наводи, једна од карактеристика надимака јесте њихова различита судбина у различитим срединама. Ауторка износи мишљење да надимци забележени у сеоским срединама трају дуже од оних који су забележени у град-

2. Врло често се дешава да се до одређене особе може лакше доћи путем надимка, неко преко имена и презимена (Јашовић, 2009, стр. 26).
3. Аутори С. Врцић Матаија и В. Граховац Пражич сматрају да је глобализација увеколико извршила унификацију у систему личних имена, те да само још надимци чувају завичајност (уп. Vrcić Mataija i Grahovac Pražić, 2007, стр. 242).
4. Шимуновић сматра да су надимци „dijalektno obilježeni, pa su, uz sve druge kreacije koje nose, pouzdani dijalektni podaci“ (Šimunović, 2003, стр. 427).
5. Ретки су случајеви надевања надимака у поодмаклим годинама живота.
6. Употребити надимака прибегавају и писци у својим делима.

ским срединама, те да разлог треба тражити у томе што се у мањој средини становништво међусобно боље познаје и чешће је у контакту, па надимци често прерастају у породичне надимке, што у граду није случај (Петровић Савић, 2016, стр. 58).

Ова ономастичка категорија склона је променама које могу бити условљене друштвеним и културним приликама. Дакле, промене које се дешавају у друштву одразиће се и у надимцима.

Предмет овог рада представљају лични надимци забележени у селу Врбештица. Надимци су забележени теренским истраживањима обављеним у периоду од октобра 2016. до августа 2017. године.⁷ Забележили смо све надимке до којих смо могли доћи, у разговорима са информаторима које добро познајемо и који су били расположени да нам наведу и оне надимке које би иначе поједини прећутали⁸, без обзира на то да ли је њихов носилац старија или млађа особа. Будући да су надимци склони брзом настанку, али и брзом нестанку „никада се не може рећи да је у том моменту сакупљена сва грађа, чак ни на географски ограниченом простору“ (Петровић Савић, 2016, стр. 57).

Овим истраживањем настојали смо да утврдимо распрострањеност надимака у Врбештици, да ли је током времена дошло до повећања броја надимака (што ћемо урадити упоређивањем надимака које смо забележили на терену са стањем које је Милета Букумирић представио у *Ономајолошкм ѝрилозима*⁹), али и да ли је дошло до промене традиције у надевању надимака¹⁰, јер, као што смо већ навели, током времена обрасци по којима надимци настају могу бити промењени и прилагођени новим културним и друштвеним обрасцима.

Врбештица¹¹ је село разбијеног типа, које већим делом лежи у удолини, поред Врбештичке реке (леве притоке Лепенца), укљештена између два брега, који допиру до њеног ушћа у Лепенца. Дели се на *Горњу* и *Доњу Врбештицу*. Горња Врбештица

7. Извршили смо накнадну проверу надимака.

8. У постојећој ономастичкој литератури често се истиче да је битно познавање краја и људи са којима се сарађује у истраживању. Многи аутори наглашавају да су наилазили на проблем приликом прикупљања грађе, а посебно надимака (уп. Стијовић, 1979; Јашовић, 2016).

9. В. Букумирић, М. (1988). Ономастика Сиринићке жупе. *Ономајолошкм ѝрилози*, IX, 1–217.

10. У местима Сиринићке жупе често се наместо термина *надимак* користи термин *ѝрезиме*, те се може чути „Ме назвао по презиме!“.

11. Етници: Врбешчанин и Врбешчанка; Ктетици: врбештички и врбешчански.

позната је и као *Поџок мавала*. У Доњој Врбештици куће су по-ређане поред реке (Букумирић, 1988, стр. 133).

Према подацима које су нам информатори саопштили, земљиште у селу било је мочварно, па су такви услови погодова-ли расту великог броја врба. Становништво је врбе секло и ко-ристило их за производњу предмета које су звали *шћица*. Како је село по томе постало познато, становници су му наденули назив Врбештица.

У центру села налази се Црква Светог Илије. Недалеко од села налази се и испосница Светог Петра Коришког, који се подви-завао у овим крајевима. Село поседује и осмогодишњу школу која представља истурено одељење школе „Шарски одред“.

Становништво Врбештице махом се бави пољопривредом. Плодне и осунчане равнице нарочито су погодне за узгој мали-не, па је велики број њива под засадом овог воћа.

Како сазнајемо у раду М. Букумирића, Врбештица је среди-ном XV века имала 53 куће, пред Други светски рат 109, а 1986. их је било 218 (Букумирић, 1988, стр. 134). Данас их, такође, има преко 200. Велики део становништва преселио се из Врбештице на простор суседне Брезовице, што је довело до формирања за-селка познатог као *Бангулини*. Такође, велики део становни-штва, нарочито млађих, одселио се у Баточину, што је довело до смањења броја људи који живе на овом простору.

У прилог томе да се надимци током времена могу мењати, смањивати или повећавати, те да се јављају као одраз култур-них и историјских прилика у коме се налазе, говори и чињени-ца да смо током нашег истраживања забележили већи број надимака од броја надимака које је забележио Милета Букуми-рић. Наиме, забележили смо 100 мушких и 24 женских надима-ка, док је аутор забележио и представио 19 мушких¹² и само један женски надимак (који ми нисмо забележили) – Ду̀да (Рад-мила; дебељушкаста је). Разлог повећаног броја надимака може

12. М. Букумирић бележи следеће надимке: Брка (Дејан, Радомир), Вајта (Дра-ган), Геца (Слободан), Денкин (Миодраг; по мајци Младени), Доктор (То-мислав), Ћин (Стојмир), Ћура (Миливоје, Стојмир), Кач'ар (Веселин; по боксеру Качару), Муса (Новица), Павл'е (Николе, Новица; од презимена Павловић), Пелко (Јовица), Рајче (Новица; по оцу), Таскс (Благоје; од пре-зимена Тасић), Ћоса (Добривоје), Ципирипи (Бојан), Цобе (Мил'ија), Ч'ика (Јовица), Ц'аја (Слаћан). Највећи број особа које је Букумирић навео у раду преселиле су се из Врбештице на простор суседне Брезовице (Брка, Вајта, Геца, Доктор и др.), док особе које су носиле поједине надимке више нису међу живима.

лежати и у чињеници да је истраживач био са подручја у коме је вршио истраживање, што је довело до тога да информатори буду отворенији и приснији за казивање надимака. Бројни су фактори који утичу на настанак личних надимака. Надимци се могу надевати од миља (те имати експресивну функцију), са циљем исмевања одређене особе како због физичких особина, тако и због грешака направљених у говору. С обзиром на то чиме је мотивисан настанак надимака забележених у Врбештици, класификовали смо их у десет група.

- 1) Надимци мотивисани физичким изгледом: *Белко, Жујџи брк, Скличко, Пелашко, Шаје, Шишко*;
- 2) Надимци мотивисани карактерном особином: *Дивљак, Инација, Мафија, Прдља, Цуфа, Чвор*;
- 3) Надимци мотивисани презименом: *Будура, Бониа, Кузма, Павлов*;
- 4) Надимак настао од очевог или дединог, те породичног надимка: *Динко Чуичев, Јанини, Мијаџов, Мирко Косџин, Пера Цвеџин, Цобе Раџин, Сокол Јорџин*;
- 5) Надимци настали по познатој личности: *Бајко, Гагафи, Карайанца, Касџер, Пеле*;
- 6) Надимци мотивисани зоонимима: *Бели миш, Гуџџер, Зајац, Јарац, Крџица, Кенџур, Маџаре, Мољац, Пув, Рис, Сврака*;¹³
- 7) Надимци мотивисани занимањима: *Гуџа шумар, Докџор, Жангар, Мајџор Крк, Сале џолицајац*;¹⁴
- 8) Надимци мотивисани погрешком у изговору: *Кројни, Миле рошка, Наџалијанац, Пује, Фуфомџика, Фанда, Фуфа, Швиџика*;
- 9) Надимци мотивисани јелима: *Пире*;
- 10) Надимци непознате мотивације: *Белаџуџка*.

Сви надимци поникли на простору Сиринићке жупе (микропростору Врбештице) одражавају дијалектске особине карактеристичне за призренско-јужноморавски дијалекат призренско-тимочке дијалектаске области. Наиме, сви надимци имају

13. Можемо закључити да је у овој семантичкој скупини у највећој мери заступљена метафора.

14. У овој скупини наведени су и надимци који нису настали према нечијем занимању, али „структурално представљају вршиоца радње“ (Петровић Савић, 2016, стр. 60).

експираторни акценат, који се обично везује за пенултиму (*Белаујика, Фуфомейка, Наџалијанац*).¹⁵ Поред тога, будући да је место у консонантском систему призренско-тимочке дијалекатске области нашла и фонема *s*, бележимо и надимак у коме уочавамо њено присуство: *Соне*.

У улози надимака могу се наћи дијалекатски обележене лексеме, у којима долази до одступања од стандарднојезичких вредности. У прилог томе сведоче нам забележене лексеме: *Кројни, Фуфа*. Глаголски облик *кројни* представља облик императива. Он се у местима Сиринићке жупе употребљава са значењем *сијајилимало насји*. Када је лексема *фуфа* у питању, она се обично користи као синонимни облик лексеме *сџрах*.

У нашем корпусу бележимо и деминутивне форме изведене суфиксом *-че*¹⁶: *Байче* (изведено од *баба*), *Љайче* (форма изведена од облика *љапа*, који се углавном употребљава са значењем *неуљеган*).

У прилог чињеници да се надимци могу преносити са колена на колена, говоре нам надимци забележени у Врбештици: *Динко Чујчев* – зову га по дедином надимку; *Жандар* – отац му био полицајац; *Јанџини х 2* – надимак добили по прабаби која им се звала Јана; *Сокол Јорџин* – по претку Јорги; *Пера Цветџин* – зову га по баби Цвети; *Џобе Раџин* – назвали га по очевом надимку Раџа.

Уколико обратимо пажњу на структуру надимака, приметимо да нису подједнаког степена сложености. Наиме, поред једночланих надимака најчешће употребљених у сингулару, бележимо и двочлане надимке. У улози надимака налазе се синтагме типа: *лично име + надимак* или *хипокористџик + надимак*. Употребом личног имена или хипокористџика уз надимак, врши се прецизнија идентификација и детерминација.

Када су у питању женски надимци и начини њиховог надевања, примећујемо да се често надевају по надимку или имену мужа, што можемо сматрати и одразом патријархалности, која је заступљена на овим просторима. Њихова структура је обично *надимак/име мужа + име/хипокористџик жене*: *Благиџа Муткиџа* – мужа јој зову Мутка, па су и њу тако прозвали; *Весна Кеџина* – по мужевљевом надимку Кеџа; *Весна Џаџина* – по на-

15. У говору млађих приметна је тенденција померања акцента са пенултима на слог испред (Младеновић, 2020, стр. 75).

16. О семантичким реализацијама суфикса *-че* у призренско-тимочком дијалекту писала је Радмила Жугић (в. Жугић, 2012).

димку мужа, кога зову Џаја; *Слађана Раџина* – по надимку мужа, кога зову Раџа; *Сийана Прдљина* – зову је по мужевљевом надимку; *Чујчјева* – по надимку мужа, кога зову Чупчев;

ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

У овом раду дат је преглед надимака забележених у селу Врбештица. Један од примарних циљева био је истражити распрострањеност надимака, односно проверити да ли је дошло до повећања броја надимака. Упоредивши надимке које смо ми забележили са надимцима представљеним у раду М. Букумирића, приметили смо да је дошло до повећања броја надимака. Само је један од забележених надимака присутан и уједном и у другом корпусу. У питању је надимак *Џаја* (Слађан). Такође, за разлику од М. Букумирића који је на терену забележио само један женски надимак, наш корпус показује присуство 24 женских надимака.

Обративши пажњу на семантику надимака, утврдили смо да је највећи број мотивисан физичким изгледом њихових носилаца. То је, донекле, и очекивано и логично, јер оно што се прво запази код појединца јесу физички изглед и спољне карактеристике, које нам могу послужити као начин спецификације или препознавања, те разликовања једне особе од других, што и је сте један од најважнијих разлога за надевање надимака.

Надимци овога краја упознају нас са духовитошћу и креативношћу оних који надимке надевају и пружају значајне податке о њиховом погледу на свет. Надимцима се може приступити и са аспекта когнитивне лингвистике и било би занимљиво утврдити и објаснити појмовне обрасце по којима они настају.¹⁷

РЕЧНИК ЛИЧНИХ НАДИМАКА

МУШКИ ЛИЧНИ НАДИМЦИ:

Белагута (Драган).

Будура (Златко) – надимак је добио по презимену Будурић.

---

17. О појмовним обрасцима стварања надимака у српском језику писали су Младен Ћирић и Љубица Ћурић (в. Ćirić i Ćurić, 2017, стр. 317–329).

- Бутрашко (Александар) – има чупаву косу.
- Бајко (Иван) – сам је себи наденуо надимак по фудбалеру Бајку.
- Бапче (Горан).
- Бели миш (Драган).
- Белка (Драган) – он је пастир; чува овце и најчешће их назива белкама.
- Белко (Александар) – надимак је добио по боје косе, има белу косу.
- Бонта (Јовица) – надимак је добио по презимену Бонтић.
- Ване (Бојан).
- Гадафи (Дејан) – надимак је добио због тамне пути.
- Гаге (Миодраг).
- Гера (Миша).
- Гута шумар (Драгутин) – шумар је по занимању.
- Гуштер (Милан).
- Доктор (Бојан) – студирао медицину.
- Доктор (Синиша) – као мали волео медицину.
- Дивљак (Слађан) – због дечачког понашања. Понаша се као дивљак, невоспитано.
- Динко Чупчев (Динко) – зову га по дедином надимку.
- Жандар (Драган) – отац му био полицајац.
- Жунгул (Славиша).
- Жути брк (Зоран) – због боје бркова; зову га још и Мачкин брк.
- Зајац (Синиша) – локални назив за зеца; плашљив као зец.
- Зајац х2 (Зоран, Србољуд) – надимак су добили зато што су узгајали зечеве.
- Соне (Звонимир).
- Инација (Златко).
- Јанини х2 (Саша, Синиша) – надимак добили по прабаби која им се звала Јана.

Јарац (Србољуџ) – има браду која подсећа на јарећу.

Калешко (Саша).

Карапанџа (Златко) – изузетан је кувар. Надимак Карапанџа добио је по чувеном кувару Стеви Карапанџи.

Карапанџа (Марко).

Кмет (Небојша).

Кртица (Слободан) – зато што је циција а воли свуда да забије нос.

Кропни (Дејан) – не каже, рецимо: „Нали ми воду“, или „Нали ми ракију“, него каже „Кропни ми лек“.

Курмаља (Далибор).

Каспер (Марко) – постоје два мишљења о томе на који је начин добио надимак: 1) има црни тен, па је због тога шаљиво назван Каспер, по лику из цртаног филма; 2) уходи људе, свуда се за час створи, попут духа.

Кеља (Срећко).

Кенгур (Вељко) – живео је у Аустралији, а како је тамо најпознатија животиња кенгур, наденули су му овај надимака.

Кузма (Бојан) – добио назив по махали у којој живи (Кузманови), и презива се Кузмановић.

Куља х2 (Саша, Цветан).

Куцко (Бранко).

Куше (Небојша).

Крља (Срећко).

Крча х2 (Слободан, Далибор).

Лавко, Лав, Лавче (Звонимир) – надимак добио по *Лав* пиву, које воли да пије.

Лека (Александар).

Лумба (Славиша).

Љапа (Стаја).

Љапче (Љубомир).

Мага̀ре (Срећко).

Мија̀тов (Стоиљко) – зову га по породичном надимку Мијатови.

Мај̀стор Кр̀к (Данијел) – био је мајстор по занимању.

Ма̀нтур (Бојан).

Ма̀фија (Бојан) – због понашања; стално је у покрету и смишља планове.

Ма́чкин бр̀к (Зоран) в. Жу̀ти бр̀к.

Мо̀љац (Милош) – као мали је био ситан попут мољца.

Мо̀птел (Милош) – интересуј га технологиј и телефони, и најчешће о томе прича.

Ми́ле ро̀шка (Миле) – уместо пасуља од комшије тражио рошке, и то често, па су га назвали Миле рошка.

Ми́рко Ко̀стин (Мирко) – воде порекло од породице Костић.

Му̀тка (Милутин).

Наталија̀нац (Зоран) – кад је био мали, уместо да каже напале Италију, реко „Напале Наталију“.

Но̀ки Ди́ма (Новица).

Палама̀нда, Плама̀нђа (Љубиша).

Пе́ра Цве́тин (Петар) – зову га по баби Цвети.

Прд̀ља (Мики) – јасно је одакле је надимака.

Па̀влов (Љубиша) – по презимену Павловић.

Пе́ле (Славиша) – добро је играо фудбал, па су га прозвали по овом фудбалеру.

Пи́ре (Бојан).

Пу̀в (Драгиша) – због животиње по имену пух.

Пу̀пе (Синиша) – кад је био мали лопту је звао „пу̀пе“.

Ри́с (Ненад) – по карактерној особини, брзо се љути.

Сви́тка в. Шви́тка.

Свра́ка (Голуџ) – надимак подсмешљивог карактера, због имена.

Скли́чко (Љубомир).

Сма́ља (Мирослав) – кондуктер по занимању, а надимак добио по албанском кондуктеру Сма́љи.

Спи́ра (Слободан).

Са́ле полицајац (Саша) – ради у полицији.

Са́тан (Миша).

Со́кол Јоргин (Сокол) – по претку Јорги.

Су́тка (Славољуб).

Ту́ре (Миливоја).

Тела́шко (Драгомир) – рано је оћелавио.

Туку́ра (Светислав).

Ујле (Јовица).

Фуфоме́тка (Слаћан) – као мали је био плашљив, и кад год би се уплашио говорио „фу, фу, фу“, и становници га назвали Фуфометка.

Фа́нда (Љубиша) – уместо фанга говорио фанда.

Фу́фа (Дејан) – плашљив је, код нас кажу уместо страх фуфа.

Ца́пан (Љубиша).

Цо́бе Ра́цин (Слободан) – назвали га по очевом надимку Раца.

Цу́ба (Звонко).

Цу́па (Срећко).

Цу́фа (Александар) – плашљив је.

Чво́р (Славиша) – човек који је врло незгодног карактера, непријатан и одбојан; Људи су га назвали чвор, јер, као као што је чвор проблематичан на дрвету, тако је и он као проблематичан и тежак за разумевање.

Чке́вра х2 (Љубиша, Драгомир).

Ча́рли (Небојша).

Чоќан (Бојан).

Џаја (Слаћан).

Џо (Александар).

Швџтка (Слободан) – првобитни надимак био је Свџтка, због локалног назива за свџца.

Шпрџтка (Дејан).

Шапе (Слаћан) – родио се са два спојена прста; ишао је на операцију и скинуо један.

Шишко (Владимир) – због фризуре.

ЖЕНСКИ ЛИЧНИ НАДИМЦИ:

Благица Муткина (Благица) – мужа јој зову Мутка, па су и њу тако прозвали.

Благуња Фандина (Благица).

Весна Кељина (Весна) – по мужевљевом надимку Кеља.

Весна Џајина (Весна) – по надимку мужа, кога зову Џаја.

Дунда х2 (Кристина, Аница) – надимак су добиле због дебљине, тако се деци тепа, док су мала, а пунија.

Жандарка (Драгана) – отац јој је био жандар.

Зајка (Јелица).

Зорка Мирчетова (Зорка) – по имену мужа Мирчета.

Зорка Петкова (Зорка) – по имену мужа који се зове Петко.

Костина (Милица) – из породице Костић.

Куљевка (Илинка).

Курирка (Слаћана) – ради у школи као курир.

Коќа (Николета).

Мишуре (Биљана).

Муткина (Маја) – прозвали су је по надимку оца.

Натка Бонтина (Натка) – родом је из породице Бонтић.

Петрина (Слађана) – надимак је добила по имену бабе која јој се звала Петра.

Планинкина (Соња) – мајка јој се зове Планинка.

Пиџи (Слађана) – према личности са ТВ-а.

Рошкарка (Ружа).

Слађана Рацина (Слађана) – по надимку мужа, кога зову Раца.

Стана Прдљина (Стана) – зову је по мужевљевм надимку.

Чупчева (Радмила) – по надимку мужа, кога зову Чупчев.

Чутурка (Верка).

ЛИТЕРАТУРА

- Букумирић, М. (1988). Ономастика Сиринићке жупе. *Ономаџолошки џрилози*, IX, 1–217.
- Vrcić Mataija, S. i Grahovac Pražić, V. (2007). Osobitosti ličkih nadimaka. *Folia onomastica Croatia*, 15, 241–252.
- Грковић, М. (2002). Надимци – хронологија, функција, друштвени статус. У: *Slowianska onomastyka: encyklopedia I* (522–524). Warszawa–Krakow.
- Жугић, Р. (2012). Семантичке реализације суфикса *-че* у именичким изведеницама средњег рода у призренско-тимочким говори-ма. *Зборник радова Филозофској факултетеџа*, XLII (1), 223–231.
- Јашовић, Г. (2009). Лични надимци у Угљару код Косова Поља. *Зборник радова Филозофској факултетеџа*, XXXIX, 25–40.
- Јашовић, Г. (2016). *Ономстџика џодјухорској села Својнова*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Младеновић, Р. (2020). Говор северношарпланинске жупе Сиринић. *Срџски дијалектџолошки зборник*, LXVI/1, 8–1047.
- Петровић Савић, М. (2016). Из ономастике Рађевоине (Лични надимци два рађевока села: семантика и мотивација). *Филолоџ*, VII, 57–74.
- Стијовић, С. (1979). Ономастика источног дела Метохијског Подгора. *Ономаџолошки џрилози*, I, 237–380.
- Ћирић, М. i Ђурић, Лј. (2017). Pojmovni obrasci stvaranja nadimaka u srpskom jeziku. У: S. Gudurić i B. Radić Bojanić (ur.), *Језици i kulture u vremenu i prostoru: tematski zbornik* (317–327). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Simeon, R. (1969). *Enciklopedisjki rječnik lingvističkih naziva I*. Zagreb: Matrica hrvatska.
- Šimunović, P. (2003). Nadimci u Hrvata. *Govor*, XX(1–2), 421–430.

MILICA J. DEJANOVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Philosophy

Department of Serbian Language and Literature

Personal nicknames in Vrbeštica

SUMMARY. The aim of this work are personal nickname as an onomastics class found in the village Vrbeštica. The material was collected through field research conducted between October 2016 and August 2017. In the thesis, a mention is made of the linguistic features of spoken language which are integral to this area particularly from the aspect of dialectology and onomastics. Nicknames originating from this territory reflect the features of the language spoken in it. With the aim of a more precise representation of the nicknames recorded, the specific stress of the Prizren-Timok dialect was marked. The chief method used in the onomastic analysis of collected data is classification. This method was used in the semantical and other analyses of the collected nicknames.

KEYWORDS: onomastics, anthroponyms, personal nicknames, formation, semantics, motivation, Vrbeštica.

МИЛИЦА С. ЋУКИЋ¹
Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет

ТРАГОВИ ДИЈАЛЕКАТСКИХ ТИПОВА У РОМАНУ *СУТРА СТИЖЕ ГОСПОДАР I, II* ПЕТРА САРИЋА (Фонетски дијалектизми)

САЖЕТАК. Рад представља анализу граматичких (фонетских) дијалектизама у роману *Сушра стиже јосјодар I, II* Петра Сарића. Грађа је преузета из истоименог романа издатог 1982. године. Дијалектизми су обрађивани на фонетском плану, уз навођење примера у контексту и њихово објашњење у фусноти, уз помоћ адекватне литературе. Компаративном анализом са дијалекатским стањем у ијекавским говорима одређен је њихов карактер, док је сврха употребе одређена навођењем њихових конкурентних књижевних облика. На основу извршених анализа добијена је дијалекатска слика која показује да књижевник Петар Сарић користи источно-херцеговачки и призренско-тимочки дијалекат, а све то уз књижевне облике, углавном ради стилске сврхе.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: дијалекатски типови, фонетика, вокали, консонанти, сугласничке групе, Петар Сарић, *Сушра стиже јосјодар I, II*.

---

1. milicadjukic1707@gmail.com

У раду се анализира употреба фонетских дијалектизама на грађи романа *Суџра стиже јосјодар I, II* Петра Сарића. Корпус је одабран најпре због аутора романа, који је током свог живота и рада мењао локацију живљења и деловања, што је утицало на његов књижевни језик. Очекујемо да ће одабрана грађа на релевантан начин репрезентовати употребу дијалеката и њихових особина. Укратко ћемо представити основне податке о поменутом писцу и његовом делу, са посебним освртом на горе наведени роман. Приказаћемо особине и разлике дијалеката у српском језику; даћемо кратак преглед српских дијалеката и њиховог одступања од стандарда. Након тога ћемо издвојити примере који указују на одређене дијалекте којима се писац служио у свом делу. Обрадићемо примере из фонетике, дакле осврнућемо се на вокале, консонанте и сугласничке групе. Наш задатак јесте проналажење примера који одговарају различитом дијалекту. На основу анализираних материјала можемо увидети којим се дијалектима писац користи и колико често употребљава дијалекатске у односу на стандардне, књижевне облике. Задатак овог рада јесте одређивање особина одређених дијалеката на нивоу фонетике, које карактеришу текст наведеног романа. Таквом анализом бисмо, евентуално, могли доћи до извесних закључака који би важили за језик и стил комплетног књижевног опуса овог писца. Дијалектизмима су се, иначе, бавили многи лингвисти, проучавајући различити корпус одређених романа², али нико досад није посветио пажњу дијалекатским особинама у језику Петра Сарића, па због тога ова тема нема обимну историју питања. Са друге стране, доста је лингвиста који су се бавили источно-херцеговачким и призренско-тимочким дијалектом и карактеристикама тих говора, које налазимо на страницама Сарићевог романа, што је послужило за квалитетнију упоредну анализу. Како бисмо лакше разумели дијалекатске особине у тексту романа и увидели одакле њихов утицај, неизбежно је напоменути биографију писца Петра Сарића, са циљем да дођемо до закључка колико је његова промена места живљења утицала на његов књижевни језик.

Петар Сарић је српски песник, приповедач и романсијер, којег сматрају најбољим приповедачем у послератној књижевности српског југа. Рођен је 1937. године у Бањанима код Никшића. Кад је завршио 8. разред, уписује гимназију у Требињу, па

2. Много је радова посвећених дијалектизмима Његошевом *Горском вијенцу*, на пример, као и језику Боре Станковића.

онда у Херцег Новом, Никшићу да би је на крају завршио у Босни, у Јајцу. Године 1958. долази на Косово, у Гатње, где је предавао српски и француски језик, а одатле одлази у Штрпце, где се налази и дан-данас. Завршио је Филозофски факултет и радио неколико година као професор у Призрену. Тренутно живи и ради у Сиринићкој жупи, на Брезовици, у подножју Шар-планине, одакле не планира да оде. Он каже „Шта смо ми, Срби, без Косова и Метохије? То је као тело без душе. Наша библија. Скриња у којој се чувају драгоцености. Небо над огњиштем“ (Сарић, 2012, усмено). Рођен је, дакле, на територији источно-херцеговачког дијалекта, а највећи део свог живота провео је на ареалу призренско-тимочког дијалекта, али и поред тога свој говор није заборавио. Једном приликом, када су га питали како је успео да сачува свој завичајни говор у средини у којој се другачије говори, рекао је: „Свој завичајни говор сачувао сам тако што ми није падало на памет да га чувам. Јер тај говор је лек, посисан мајчиним млеком. Те речи саме се памте. Остати без неке од њих било би као да су ти ампутирали неки део тела“ (Сарић, 2012, усмено).

Овај писац сматра се најбољим приповедачем у послератној књижевности Косова и Метохије. Најпознатији је по романима, али је Сарић и песник, драмски писац, публициста и приповедач. „Романи Петра Сарића се првенствено могу тумачити као попришта људских драма појединаца, које добијају карактер општег, универзалног сукоба човека са собом и са светом око себе, са његовим ограничењима и немогућностима да човек осети пуну меру своје космичности. [...] Спајајући реалистичко и мистично, традиционално и модерно, прошло и садашње, лично и колективно, Сарић се остварује као романописац традиционалистичке провенијенције модернистичког сензibilitета“ (Јефтимијевић Михајловић, 2016, стр. 6). Објавио је четири збирке песама и романи *Велики ахавски џири*, *Суџра сџиже јосјодар I, II*, *Сара*, *Миџрова Америка*, *Пеџруша* и *Милуша*, *Дечак из Ласџве*. Сарићева проза објављивана је на више страних језика. Награђен је на „Смедеревској песничкој јесени“ за најбољу песму о Смедереву (заједно са Францем Загоричником) и наградом „Лазар Вучковић“ за поезију и прозу објављену у часопису *Сџремљења*. За роман *Суџра сџиже јосјодар* добио је „Децембарску награду Косова“ коју је, из протеста, вратио. Његов најпознатији роман јесте *Сара*, за који је добио престижну награду „Меша Селимовић“.

Анализирани роман *Суџра сџиже јосџогар* јесте једно епско казивање о догађајима у једном црногорском братству, у доба кад се војевало од Турака. Ту, у планинским врховима, Кула, у којој седи Господар братства, Којадин, мрк и страшан, загонетан и опасан, послушкује гласове из села расутих под њим, зна ко шта мисли и управља судбинама одсудније него Бог. У роману је сагледано патријархално црногорско друштво испод и иза сваке копрене коју на њега бацају легенда, мит, историја, прошло време. Приказан је сплет односа међу људима који су везани крвљу и борбом. У том паклу патријархалних односа, у којем је сачувано нешто и од уздржане племенске патетике црногорских усмених и писаних легенди, што асоцира на инцестуозне, тамне љубави старих балада, открива се модерна прича о апсолутној усамљености људске јединке с једне стране, и о могућности манипулисања људима, с друге стране, а све то открива модеран сензибилитет Петра Сарића. Он користи стилизоване колективне монологе на један јединствен начин, остварујући тако своју модерну визију једног архаичног света.

ДИЈАЛЕКТИ У СРПСКОМ И ЈЕЗИКУ САРИЋЕВОГ РОМАНА

С намером да проучавамо дијалектизме у неком делу, треба се најпре осврнути и на дијалектологију³, и подсетити се свих дијалеката у српском језику и њихових карактеристика. Наиме, насупрот стандардном, књижевном језику стоје дијалекти одређених територија, који одступају од стандардне норме на свим језичким нивоима. Међу разликама које деле данашње српскохрватске дијалекте има таквих које засецају у језичку структуру, дакле које се тичу самих саставних елемената језика, а не само присуства овог или оног елемента у појединим конкретним случајевима. Говори у неким крајевима имају аналитичку деклинацију уместо синтетичке, а такође и аналитичку компарацију уместо синтетичке; даље, има низ говора који не знају за аорист и имперфекат. Сличан је значај и извесних гласовних црта, јер неки говори не познају разлику између силазне и улазне интонације, разлику квантитета. Све ове особине

3. Првим нашим дијалектологом сматра се Вук Караџић, а после њега дијалектима су се интензивније бавили Милан Решетар, Александар Белић, Павле Ивић и др.

у битној мери одређују лик обличког система у одговарајућим говорима (Ивић, 1985, стр. 21).

У српском језику постоји шест дијалеката штокавског наречја: шумадијско-војвођански, источно-херцеговачки, косовско-ресавски, призренско-тимочки, сврљишко-заплањски и смедеревско-вршачки. У корпусу који је анализиран забележене су дијалекатске особине источно-херцеговачког (ИХ) и призренско-тимочкиг (ПТ) дијалекта, с тим да је неупоредиво више примера источно-херцеговачког, а мало примера призренско-тимочкиг дијалекта, свега неколико. Оно што карактерише ова два дијалекта готово је на свим језичким нивоима супротно. Најпре, источно-херцеговачки дијалекат има ијекавску замену јата и стандардни четвороакцентатски систем, а призренско-тимочки екавску замену јата и само један, експираторни акценат. ПТ има аналитичку компарацију и деклинацију, удвајање личних заменица, и притом се имперфекат и аорист веома живо користе, док је у ИХ дијалекту аорист у употреби на скоро целој територији, док се имперфекат чује у јужнијим и источнијим говорима, а даље ка северу он је редак или је ишчезао потпуно. Све остале карактеристике ових дијалеката биће навођене у раду, уз примере у контексту или без њега.

Грађа за ексцерпирани дијалектизме представља друго издање романа, (у којем су заједно први и други део романа) издато у Издавачкој радној организацији „Просвета“. Анализа обухвата 416 страна романа. Сматрамо да је важно напоменути да се дијалекатске одлике односе на дијалоге и монологе у Сарићевом роману. Наиме, писац се у приповедању користи екавицом и користи неке дијалекатске одлике само на нивоу лексике, наводећи локалне речи и изразе, а дијалози и монолози књижевних ликова дати су у ијекавици, са свим осталим одликама дијалеката. Већина примера је навођена у контексту, ради илустрација и потврда дијалекатских облика. Иза примера, у заградама наводимо број страница романа са које су преузети. Реченице наводимо италиком, а примери су маркирани и подвлачењем. У неким случајевима, наводе се и стандардни облици, углавном тамо где постоји колебање између тих и дијалекатских облика. Тај начин нам се учинио најбољим да покажемо конкуренцију варијантних облика, поготово дијалекатских, с једне, и књижевних, с друге стране, и, евентуално, разлику у њиховој фреквенцији. Текст наше анализе графички је подељен на главни текст и фусноте. Главни текст садржи преглед

граматичких дијалектизама, а фусноте њихове потврде у дијалектима, интерпретације у речницима и коментаре у литератури.

ФОНЕТСКИ ДИЈАЛЕКТИЗМИ

У фонетске дијалектизме убрајамо вокале, консонанте и поседно ћемо обрадити сугласничке групе. Гласови при чијем изговору ваздух не наилази на препреку су вокали (самогласници). Ваздух из плућа пролази кроз душник и у гркљану покреће гласне жице, слободно тече кроз усну дупљу и излази у простор око говорника. Како ваздушна струја не наилази на препреке, самогласници се чују као чисти. То су звучни тонови, који нису локализовани. У нашем језику има пет самогласника: *a, e, u, o, y* (Станојчић и Поповић, 1992, стр. 31–32).

ЈАТ И ПОЈАВЕ У ВЕЗИ СА ЈАТОМ

По ономе што је рефлекс јата⁴ дао у српском језику разликују се (и)јекавски и екавски говори. Рефлекс дугог јата јавља се у две варијанте: једносложној и двосложној. Познато је да западнији и северозападни говори чешће чувају једносложни изговор, док је двосложни обичајнији на југу и југоистоку.⁵ У одабраној прози Петра Сарића налазимо ијекавску и икавску замену јата у дијалозима, док се у приповедању служи екавицом. Пошто је пронађено много таквих примера, у даљем раду навешћемо по неколико примера забележених у анализираној грађи.

4. „Од свих питања из фонетике штокавског дијалекта најбројнија су она која су везана за судбину вокала *ě*. О тим питањима се расправља више од једног столећа [...] Ијекавски говори пружају доста разнолику слику када је у питању рефлекс *ě* у секвенци *рě*. Ту прво разликујемо двојаке квантитативне вриједности *ě*: дуго *ě*- које по правилу, даје двосложни рефлекс *-ије*: *дријеі, ријеч*, и кратко *ě*- чији су рефлекси доста неуједначени. Они зависе како од положаја који је имао вокал у ријечи, тако и од региона на ијекавском подручју. Управо, рефлекси кратког *ě* иза *р* у ијекавским говорима, укључујући и ијекавски стандард, су тројаки: *ри, рје* и *ре*“ (Пецо, 1997, стр. 246–247).
5. У овим рефлексима постоје разлике у погледу изговора гласа *ј*. Он се изговара или потпуно, или је редукован или пак потпуно изостаје. Важно је напоменути да је јетовање извршено у свим говорима, у додиру гласа *ј* из рефлекса јата са гласовима *g, ȳ, л, н*.

Екавска замена јата (е):

- § Данас је она *йиџома*, свуда има *коџриве*, само се небо над њом ни у чему није *џроменило*, и кад је ведро као *јуџрос*, *заџеинуџо* је и *ошџро* (Сарић, 1982, стр. 11);
- § Сео је у дрвену *сџолицу* с високим наслоном, *окреџао* у рукама *џушку*, *џозлађени џефердар*, *заџедао* је (Сарић, 1982, стр. 11);
- § Врх *Којадиновој оџанка додирује* њену ивицу, *џалцем осеђа раван* и *џврд руб*; *џлоча* је за *дебљину џрсџа* виша од *осџалих* (Сарић, 1982, стр. 12).

Ијекавска/јекавска замена јата: (ије/је):

- § Ово дрвце, *шџо* ђа је вода овдје донијела, некад је *лисџало*. Шум *лишђа* био је с *вјеџром* (Сарић, 1982, стр. 11);
- § У *креветџу*, *џрије* но *шџо* сам *расклоџио* очи, *знао* сам да је *ведро* (Сарић, 1982, стр. 12);
- § *Блаџо Пандуричанима*, не знају с *које сџране* *дије* сјевер (Сарић, 1982, стр. 12).

На крају другог дела романа *Суџра сџиже џосџодар* имамо и примере *икавице*, и то у оним дијалозима у којима учествују Анте и његов син који су пореклом из Далмације:

- § *Хвала Госџодару од Бањана*, *задовољни смо* и *срићни* кад смо на *оваква човика* *наишли* (Сарић, 1982, стр. 330);
- § *Твоја рич*, *мој закон*, *Госџодару од Бањана* (Сарић, 1982, стр. 331);
- § *Живили брађо Бањани* (Сарић, 1982, стр. 331).

У анализираној грађи пронашли смо и примере јотовања услед присуства рефлекса *је/ије*. Јотовање је гласовна промена која подразумева алтернацију ненепчаних са предњонепчаним сугласницима, када се њима придружи сонант *ј*. У току историје српског језика, било је неколико јотовања, у неким облицима промене (*везаџи* – *вежем*) или у изведеним речима (*џрадиџи* – *џрађа*). Млађе јотовање се везује за именице изведене наставком *-је* (*џруџ-је* – *џруђе*). Најмлађе је такозвано ијекавско јотовање, промена ненепчаних сугласника испред *-је* настало од старог кратког гласа јата. Забележили смо следеће примере:

т + ј = ћ

§ *Има јодина Сава и Лазар доћерали⁶ шћице на коње, свака кућа дала јо коња, њребацили их јро јреда и јоворили* (Сарић, 1982, стр. 74);

д + ј = ђ

§ *Он је болесћан... да је здрав, камо среће, шћамо, у царскијем и јосјодскијем јрадовима, било би му сћо јушћа боље но ов-ђе, на овом уклешћом кршу* (Сарић, 1982, стр. 78);

л + ј = љ

§ *Турчин коракну и сјајном чизмом удари мајку изнад коље-на* (Сарић, 1982, стр. 78).

АСИМИЛАЦИЈА И КОНТРАКЦИЈА

Дијалекатски облици тичу се прогресивне асимилације и монофтоншке контракције вокала. Асимилација вокала подразумева једначење вокала, у примерима када се они нађу један поред другог, након испадања сонанта ј, или у ситуацијама губљења вокала. Прогресивну асимилацију и контракцију, која подразумева скраћивање, налазимо у облицима радног глаголског облика, везника *као*. У Сарићевом роману пронађено је 13 примера асимилације овог облика (*ко*) и много мање примера стандардне употребе *као*, свега 3. Ради илустрације наводимо неколико дијалекатских примера са контекстом:

§ *Чувај се ко⁷ змије* (Сарић, 1982, стр. 97);

§ *Сава се насмејао: „Личи на Јакова Турова, ко да му је сесћира!“* (Сарић, 1982, стр. 189);

§ *„Шћа им је, ко да су јолудјели?!“* (Сарић, 1982, стр. 192);

§ *„Ко шћирица је!“* (Сарић, 1982, стр. 200);

§ *„Није исћина, народ ко народ, убио их је он!“* (Сарић, 1982, стр. 218).

Поред наведених примера, контракција је забележена и у неким радним глаголским придевима и другим везницима.⁸ Сви примери биће овде наведени са контекстом:

6. Од глагола *доћерашћи*.

7. У овом случају вокал *а* између консонанта *к* и вокала *о* се губи, и тако добијамо *ко*. Овај се облик врло често чује и у свакодневном говору.

- § *Кад би се окренуо и забо лице у слејљену сламу, брже се шрезнио* (Сарић, 1982, стр. 67);
- § „*Господару, шїа је с Тобом, йомоіо Ти бої и сви свеци у іодини?!*“ (Сарић, 1982, стр. 285);
- § *Не може се без Њеїа іде је дојро ілас о Њему!* (Сарић, 1982, стр. 291);
- § *А ако се морадне, онда нек се највише каже да ме йраїшио рад⁹ услуїе на далеком йуїшу* (Сарић, 1982, стр. 195);
- § *Зар није моїао йроћи друїим йуїшем, слом му йукао йрије но крочио у Церовицу!*“ (Сарић, 1982, стр. 336);
- § *Десеїа новосї: црко Дораїи Мајсїору Луки Карабасилову...*“ (Сарић, 1982, стр. 394).

ДРУГЕ ВОКАЛСКЕ ПРОМЕНЕ

Поред примера везаних за промену јата, забележили смо и друге промене које се тичу вокала. Углавном су то примери редукције вокала *и* и *о* у иницијалном слогу, што се сматра дијалекатском карактеристиком, а све то са циљем скраћивања речи и слогова, што заправо јесте особина источно-херцеговачког дијалекта. Поред овога, у анализираној грађи смо пронашли примере са почетним *ва-*, уместо стандардног *-у*, као и старе дијалекатске облике замене позиције гласа *с* и *в*. У наставку наводимо забележене примере:

- § „*Ма и она је йјана.*“ (Сарић, 1982, стр. 185);
- § „*За Јола и Миљана йравио је онлику свадбу, водио свайшове у Херцеїовину, видіо муке*“ (Сарић, 1982, стр. 229);¹⁰
- § *Људи йочеше да се окрећу једни од друїих, има случајева и у йородици, у дањски дом увлачи се сумња у све, сїрах је васїосїављайи нове навике и односе* (Сарић, 1982, стр. 234);
8. Забележено је укупно 6 примера сажимања групе *ао<о*, али у даљем тексту ћемо видети и сажимање *ао<а* (5 примера), док су остали примери радног глаголског придева употребљени су у стандардном облику.
9. У овом примеру можемо видети скраћивање везника губљењем финалног вокала *и* (*ради*).
10. У првом примеру изгубљен је вокал *и*, а у другом вокал *о* (било би: *йїјана, онолику*).

- § „А душе *ѿи*, реци ми *ваисѿину*: јесам ли ја *ѿомињан* на *Скујшѿини*?“ (Сарић, 1982, стр. 377);
- § *Шѿо* ме *ѿиѿаш*, Турчине, кад видиш моје лице, зар овом лицу *ѿреба шѿа* *додаваѿи*, зар оно не *ѿовори исѿиниѿије* од *ѿвој* *бледеѿања*, видиш, и вас народ *шѿо сѿе* *овдје* *доћерали* *види* да од мене не можеш *искучиѿи* *нишѿа* (Сарић, 1982, стр. 225);
- § *Шѿо* ме *ѿолико* *ваздижу*, *ѿоѿурају* ми *јасѿуке* са *извезеним* *именима*, казује *колико* се *ѿлаше* и *колико* ме *мрзе* (Сарић, 1982, стр. 332);
- § *Твојим* *доласком* на *свијеѿ*, *вакрасао* је *дио* *ѿокојној* *ѿи* *ѿрагјега* (Сарић, 1982, стр. 137);
- § „Вас се *ѿресем* од *нечеѿа!*“ (Сарић, 1982, стр. 180).

КОНСОНАНТИ

Сугласници или консонанти чине групу гласова који се стварају настајањем препрека у устима или на уснама, при чему ваздушна струја савладава те препреке. У односу на делове говорног апарата који учествују у њиховој артикулацији, они се деле на *уснене*, *зубне*, *ѿредњонеѿчане* и *задњонеѿчане*. Према водоравном положају језика у односу према тврдом непцу, разликују се *непчани* (палатални) и *ненепчани* (непалатални) сугласници.

- 1) Непалатални консонанти се стварају испред или иза тврдог непца, и у ту групу спадају *в*, *р*, *л*, *м*, *н*, *ѿ*, *ѿ*, *ѿ*, *д*, *ц*, *с*, *з*, *к*, *ѿ*, *х*. У наставку ћемо навести примере оних непалаталних консонаната које смо пронашли у анализираном роману.

СОНАНТ *в*

Дијалектизми овог сонанта тичу се његове супституције када је поред гласа *х*, гласом *ѿ* (*хв<ѿ*)¹¹ код глагола *хвала*, након редукције гласа *х* у иницијалном положају што је забележено у следећим примерима:

11. Имамо облике *хвала* и *ѿвала* у анализираној грађи. „Уместо *хв* у почетку речи стоји данас обично *ѿ*-, али се нарочито код старијег света чује и *в*-“ (Милетић, 1940, стр. 295). Томо Маретић се задржава на овој појави интерпретирајући је као дијалекатску. „Уместо *хв* обично имамо *в*: *ваѿаш* и сл. Код нетипичнијих објеката у корену *хвал*- чује се често и *ѿ*“ (Пешикан, 1965, стр. 123); *хв<ѿ* (Ћупић, 1977а, стр. 34). Облик *ѿвала* се јавља „доследно у говору Муслимана, недоследно у говору Срба“ (Николић, 1991, стр. 301).

§ *Фала ши, ѿлуде! Жива била, јабуко!* (Сарић, 1982, стр. 50).

Дијалектизми овог гласа односе се и на његову редукцију у медијалном положају код именице *мрѿвац* и придевске заменице *ѿакви*:

§ *Оѿкад је, ѿсле свадбе, ѿбеѿла у Заљуѿу, Сава не ѿовори, већ шайће, „Повукао му се ѿлас“, извлачи се из куће као да је у њој мрѿвац* (Сарић, 1982, стр. 271);

§ *„Таки је наш адеѿ“* (Сарић, 1982, стр. 358).

КОНСОНАНТ Ф Овај консонант се у дијалекту замењује сонантом *в* и то код именице *кафа*, а у неким случајевима имамо колебање употребе *ф* и *в* (код придева *јеф(в)ѿин*):

§ *Оно му је од кафе* (Сарић, 1982, стр. 53);

§ *„Мој Јоле, само смо се излајали и зарадили јеѿѿину смрѿ“* (Сарић, 1982, стр. 124).

Осим оваквих примера, забележено је и неколико дијалекатских облика глагола *ѿоѿреѿѿи*¹² употребљеним са гласом *в* уместо *ф*:

§ *„Поѿреѿила си: далеко је од ње Црни кук!“* (Сарић, 1982, стр. 265).

КОНСОНАНТ Х Дијалектизми везани за овај глас тичу се његове редукције у иницијалној и медијалној позицији у источно-херцеговачком дијалекту¹³, углавном код глагола *хѿеѿи* и *хајде*, као и замене гласом *к* у одређеним ситуацијама (*Микаило*). Пронађен је мали број дијалекатских примера у односу на књижевне облике:

§ *Овоѿ оћу овоѿ нећу* (Сарић, 1982, стр. 62);

§ *Оди код мене, сједи у сѿолицу у коју до данас нико није сѿо осим Госѿодар* (Сарић, 1982, стр. 67);

12. Овај глагол је карактеристичан за призренско-тимочки дијалекат и има значење „ѿоѿодиѿи, неко биѿи у ѿраву, али се уѿоѿреѿљава са ѿласом ф, уѿлавном“. Уп. потреви свр. 1. ѿѿоди. 2. задеси. 3. уѿоди. 4. фиг врача, ѿѿѿа (Стојановић, 2010, стр. 708–709).

13. „Консонант х ишчезао је у већини говора, а задржао се у Дубровнику и код највећег дела Муслимана, много мање, Хрвата у Босни и Херцеговини. Притом се х често изговара као грлена аспирација, и чак покаткад звучно“ (Ивић, 1985, стр. 135).

§ *Ајде, шїо нико Лазара не узме у усїа* (Сарић, 1982, стр. 106);

§ „*Нешїо си шїла рећ?*“ (Сарић, 1982, стр. 359).

Поред редукције, глас *x* се у дијалекатским примерима може заменити гласом *j*, када се нађе у финалној позицији. Дубљом анализом наишли смо само на три таква примера, која наводи-мо у даљем тексту. Примери су пронађени у делу књиге где се јунаци користе икавицом:

§ „*Чеїа шє онда сїрај, била си слободнија у Љесковом Долу*“ (Сарић, 1982, стр. 359);

§ „*Како, сїрај, не разумим...*“ (Сарић, 1982, стр. 359);

§ „*Њен сїрај је од їосїодара, од браїа!*“ (Сарић, 1982, стр. 360).

У медијалном положају *x* је редукован при употреби глагола *дохвайїиїи*, вероватно због тежег изговора сугласника један поред другог, па се ту сугласник *x* губи. Овај сугласник у дијалекатским примерима може бити замењен гласом *-в* или гласом *-к*. Наводимо пронађене примере:

§ *Госїодар јој је їрсїом довайїио доњу усну и їрсї му осїао крвав* (Сарић, 1982, стр. 362);

§ *Оїац ме їолива водом, мокром руком їрелази исїод їазува и између ноїу, куда се највише знојим* (Сарић, 1982, стр. 138);

§ „*Ђавоље зрно није їозобао, їрава на Пандурици није као друїа, шїешка је, кад їа боли шїрбук, од ње је* (Сарић, 1982, стр. 313).

- 2) За разлику од непалаталних, који се стварају око тврдог непца, палатални консонанти настају у подручју тврдог непца. Ту спадају *л, н, ј, ћ, џ, з, ч, ж, ш*.

СОНАНТ *Ј*

Дијалектизми овог гласа углавном се тичу његове редукције или пак хипокорекције, у примерима где се по аналогiji јавља секундарно *ј*. У делу роману где се књижевни ликови служе икавицом, забележено је јотовање у речима после редукције вокала (*фамилија-фамиља*).¹⁴ Примери за илустрацију:

14. Овде је вероватно најпре редуковано *и*, па смо добили *фамилја*, а онда је дошло до јотовања и тако је настала реч *фамиља*.

§ *И ако се ѿлашиѿе Пандурице, видим да се ѿлашиѿе, онда има друѿи начин да се лишимо крвоиѿе: нек свако од вас за-вири у свој дом, у фамиљу и своју душу* (Сарић, 1982, стр. 327);

§ *„Шѿа радиѿе кући, како је фамиља?!“* (Сарић, 1982, стр. 334).

КОНСОНАНТИ
ђ и њ

Дијалекатски облици везани за ове консонанте односе се на њихову замену сугласника *g* (у анализираној грађи забележен је пример *ѿоћ*),¹⁵ или на јотовање одређених гласова у додиру са сонантом *-j*. Редовно је *ђ*, *ћ* < *ѿj*, *gj* у секвенци *ѿје*, *gje* < *ће*, *ђе*¹⁶. Примери другог типа су бројни, наводимо само неколико:

§ *Шѿо сѿе ѿоћ чули о њој, истина је* (Сарић, 1982, стр. 29).

— глаголи:

§ *Све док им Турци не оѿкрију цркву на Скорча ѿори, биће слободнији, сѿо ѿуѿа слободнији од нас који смо душмана давно ишћерали*¹⁷ (Сарић, 1982, стр. 47);

§ *Ми можемо данас ѿроћераѿи Турке, али они ће се ѿоново враѿиѿи у Бањане* (Сарић, 1982, стр. 58);

§ *Ради ѿовјерења моѿао сами с оцем ѿи, или с Кирилом, али цабе би било, они никад нијесу виђели ни чули шѿо смо ја и ѿи* (Сарић, 1982, стр. 69).

— прилози:

§ *Он је болесѿан... да је здрав, камо среће, ѿамо, у царскијем и ѿосѿодскијем ѿрадовима, било би му сѿо ѿуѿа боље но ов-ђе, на овом уклеѿом кршу* (Сарић, 1982, стр. 78).

СУГЛАСНИЧКЕ ГРУПЕ

Општеијекавског карактера јесу примери у којима је извршено јекавско јотовање и једначење сугласника по месту творбе у се-

15. Књижевно је *ѿог*.

16. Тако је на целом консултованом ијекавском ареалу – како на староцрногорском (уп. Вушовић, 1930, стр. 116; Пешикан, 1965, стр. 110–116) тако и на источно-херцеговачком (уп. нпр. Вушовић, 1927, стр. 15–31; Вуковић, 1938–1939, стр. 44).

17. У овом примеру најпре је извршено јотовање под утицајем ијекавског рефлекса а онда једначење сугласника по месту творбе (*истијераѿи* < *ишћераѿи* < *ишћераѿи*).

квенци *с̄ије<иће, зде<ждје*. Поред медијалног, исти је случај и са иницијалним сугласничким групама које наводимо у тексту испод:

- § *Иићерајѣи и ви из љаве лугосѣи, нек осѣану: крава Цвијеѣа, ѣиѣиѣје ѣовно на ѣрѣези Ђеѣка Пејова и моје Осоје, нишѣа више* (Сарић, 1982, стр. 324);
- § *Нешѣо је у нама одавно сѣрунуло, убажђело се.* (Сарић, 1982, стр. 128);
- § *„Росе, јаго, шѣа ћеш ѣу, дјежи од ѣоѣнаказника, мјесецима ћеш бажђеѣи...* (Сарић, 1982, стр. 205).
- СЛЕ<ШЉЕ: § *„Буди сербез, Госѣодару, дај ми да завршим, имамо досѣа времена, није доцкан ни сјуѣра да сам шљеѣо, нијесам се усудио чекаѣи“* (Сарић, 1982, стр. 217).
- ЧЛ<ШЉ: § *„Кавуни ниједна није ни до шљанка:“* (Сарић, 1982, стр. 239);
- СЛ<ШЉ: § *Први и ѣошљедни ѣуѣ сѣе на Пандурици, смијенићу вас!* (Сарић, 1982, стр. 250);
- КЋ<ШЋ: § *„Миљанова шћер, да сам је срео, не бих је ѣознао, ѣорасла, измијенила се* (Сарић, 1982, стр. 391);
- ХТЈЕ< ШЋЕ: § *Шѣа му се ѣо шћело?!* (Сарић, 1982, стр. 158);
- ШТ>Ћ – ЋА⁻¹⁸: § *„Да кнез није изиа оноѣ мравца, ко зна ћа би било“* (Сарић, 1982, стр. 332);
- § *„Ајме мени, сине, ћа чиниш* (Сарић, 1982, стр. 390).
- МЕДИЈАЛНА ГРУПА -СТ<-ШТ⁹: § *„Добро, ѣушѣиѣмо сад њу и Саву, имала сам друѣо с ѣобом, Маро* (Сарић, 1982, стр. 27);

18. Ови примери забележени су само у делу икавског изговора.

19. У анализираној грађи, у целом роману (мисли се на језик књижевних ликова, јер се писац у приповедању користи стандардом) много је оваквих примера. Забележено је око 40 примера и то код глагола *ѣусѣиѣи, сѣусѣиѣи, доѣусѣиѣи, најѣусѣиѣи*, и то у свим глаголским облицима.

ОДНОС М : Н-

Замена крајњег усненог сугласника *м* предњонепчаним *н*, забележена је у примерима говора књижевних ликова који су пореклом из Далмације и говори икавицом у примерима глагола *нисан*, *узмен*, *јесан*:

§ „*Нисан се бада да у Бањанима има оваквої камена, и баш овди, њри руци...*“ (Сарић, 1982, стр. 357);

§ „*Да ње узмен за руку?!...*“ (Сарић, 1982, стр. 359).

Глаголску именицу глагола на *-сїиїи* карактерише група *-шћ-*, при чему књижевни облици имају превагу над дијалекатским, јер је забележен само један пример, као и један случај дијалекатски употребљеног гласа *ц* уместо сугласничке групе *-гс-* (*гс<ц*):

§ *Њеїово се сводило на боїослужење, њричесї, крићавање, венчавање и сахрањивање* (Сарић, 1982, стр.);

§ „*За Јола и Миљана њравио је онлику свадбу, водио свайїове у Херцеїовину, видїо муке, а сад їосїоцки: на Скуїшїини њи изрече клейїву и свршена сївар!*“ (Сарић, 1982, стр. 22).

ЗАКЉУЧАК

На основу анализираних грађе, која обухвата 416 страница романа и 69 примера, можемо закључити да су у језику романа *Суїра сїиїе Госїодар I, II* доминантни трагови источно-херцеговачког дијалекта, са дијалекатским особинама на готово свим језичким нивоима и да се у неколико примера виде трагови призренско-тимочког дијалекта, што је повезано са тим што је Петар Сарић детињство провео у Црној Гори и на тај начин у свом говору задржао све карактеристике дијалекта тога простора, а највећи део свог живота и рада провео и проводи на Шар-планини. Први и основни циљ анализе граматичких и лексичких дијалектизама Сарићевог романа био је управо то да се на основу одређеног метода одреди карактер дијалектизама у делу једног писца који је био под утицајем потпуно различитих дијалеката. Други циљ је био утврђивање сврховитости њихове употребе. На основу испитане грађе можемо закључити да је врло занимљиво анализирати дијалекатске особине у делу Петра Сарића. Његово дело је вредно пажње и дубљег проучавања.

Приликом анализе послужили смо се најпре класификацијом фонетских дијалектизама. Обрађивали смо најпре вокале, са својим карактеристикама, а онда и консонанте и сугласничке групе у својим подгрупама. У испитиваном тексту смо пронашли потврду за употребу дијалекатских облика из два дијалекта. Настојали смо да пронађемо примере што више дијалекатских типова, како бисмо указали којим се дијалектом (у стилске сврхе) служио горепоменути писац.

Дијалекатска слика коју смо добили показује да су дијалектизми у анализираном роману најпре општеијекавског карактера, тј. да се језик романа *Суџра сџиже Госџодар I, II* налази у пресеку два круга: староцрногорског и источно-херцеговачког говорног идиома (особине црногорског језика користимо у значењу особина које се налази на административној територији Црне Горе), као и да има неких одлика дијалекта којим се говори на Брезовици, у подножју Шар-планине. Наша анализа показује да се уз дијалектизме у великој мери налазе књижевни стандарднојезички еквиваленти, чак и претежно (нпр. облици глаголског придева *доша* и *дошао*, везника *ко* и *као*, показне заменице *ови* и *овај*). На основу анализе фонетских дијалектизама, можемо закључити следеће:

Забележили смо ијекавску и икавску замену јата у дијалозима и монолозима и екавицу у приповедању аутора. У готово свим примерима извршено је јотовање сугласника *g*, *ii*, *l* после рефлекса *-je / -ije* (само је један пример забележен без јотовања, *видје* уместо *виђе*). Забележено је и неколико примера асимилације и контракције код везника *као* и у облицима радног глаголског придева. Од других вокалских карактеристика издвајамо редукцију вокала *и* и *о* у иницијалном слогу и појаву употребе старог почетног *в-* уместо стандардног *у-*. Кад су консонанти у питању, забележили смо колебање употребе гласа *в* и *ф*, редукцију гласа *х* у иницијалној и медијалној позицији, као и његову замену гласом *ј* (4 примера), *в* (1 пример) и *к* (1 пример). Издвајамо и сугласничке групе *сџије* < *шће*; *сле* < *шље*; *чл* < *шљ*; *кћ* < *шћ*; *хџије* < *шће*; *шџ* < *ћ*; *сџ* < *шџ*; *гс* < *ц* и однос *м* : *н*.

ИЗВОР	Сарић, П. (1982). <i>Суїра сїиже јосїодар I, II</i> . Београд: Издавачка делатност.
ЛИТЕРАТУРА	Вуковић, Ј. (1938). Јован Вуковић, Говор Пиве и дробњака. <i>Јужнословенски филолої</i>, XVII, 1–113. Вушовић, Д. (1927). Диалект источне Херцеговине. <i>Срїски дијалектїолошки зборник</i>, III, 4–72. Вушовић, Д. (1930). Прилози проучавању Његошева језика. <i>Јужнословенски филолої</i>, IX, 93–196. Ивић, П. (1985). <i>Дијалектїолоїја срїскохрвайскїої језика</i>. Нови Сад: Матица српска. Јефтимијевић Михајловић, М. (2016). <i>Сїилско-їемаїске одлике романа Пеїра Сарића</i> (одбрањена докторска дисертација). Филозофски факултет, Косовска Митровица. Милетић, Б. (1940). Црмнички говор. <i>Срїски дијалектїолошки зборник</i>, IX, 209–663. Николић, М. (1991). Говор србијанског Полимља. <i>Срїски дијалектїолошки зборник</i>, XXXVII, 1–548. Пецо, А. (1977). Судбина кратког <i>ѣ</i> иза <i>р</i> у ијекавским говорима штокавског дијалекта. <i>Јужнословенски филолої</i>, XXIII, 247–264. Пешикан, М. (1965). Староцрногорски средњокатунски и љешански говори. <i>Срїски дијалектїолошки зборник</i>, XV, 1–308. Стевановић, М. (1933–1934). Источноцрногорски дијалекат. <i>Јужнословенски филолої</i>, XIII, 1–128. Стојановић, Р. (2010). <i>Црноїравнички речник</i>. <i>Срїски дијалектїолошки зборник</i>. Београд: САНУ. Ћупић, Д. (1977а). Говор Бјелопавлића. <i>Срїски дијалектїолошки зборник</i>, XXIII, 1–219.

MILICA S. ĐUKIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy

Traces of dialect types in the novel
Tomorrow comes Master I, II by Petar Sarić

(Phonetic dialectisms)

SUMMARY. The research is an analysis of grammatical (phonetic) dialectics in the novel *Tomorrow comes Master I, II* of Petar Sarić. The timber was taken from a novel of the same age published in 1982. Dialectics are processed on a phonetic level, citing examples in context and an explanation of them in a footnote, with the help of adequate literature. Comparative analysis with dialectical state in speeches determined their character, while the purpose of the use was determined by specifying their competitive literary forms. Based on the analyses performed, a dialectical picture was obtained showing that the novel uses the writer Petar Sarić in the East-Herzegovina and Prizren-Timock dialects, all with literary forms, mainly for stylistic purposes.

KEYWORDS: dialectical types, phonetics, vocals, consonents, consonation groups, Petar Sarić, *Tomorrow comes Master I, II*.

МАРИЈА В. ЗАПУТИЛ¹
ШОСМО „Стеван Мокрањац“, Пожаревац
Пожаревачка гимназија, Пожаревац

ЛИНГВИСТИЧКИ И СТИЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ ХИПОТАКСИЧКОГ УСТРОЈСТВА ДОМАНОВИЋЕВИХ ИСКАЗА

САЖЕТАК. Предмет овог рада је разматрање сложених исказних структура и указивање на композиционо најдоминантније и наративно најефектније сложене исказе у приповеткама Радоја Домановића. У раду се синтаксички и стилистички анализирају зависне реченице на одабраним приповеткама. Рад има за циљ да покаже заступљеност зависних реченица и њихову корелацију са алегијом и сатиром као најзаступљенијим стилским средствима Домановићевог наративног стила.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Радоје Домановић, сложени исказ, зависне реченице, наратија, експликативни стил.

---

1. marija.zaputil@gmail.com

1. УВОД

Алегорично-сатиричне приповетке Радоја Домановића говоре о томе да је Домановић улагао велики напор и велику прецизност у корист сатиричне прозе. Свестан захтева тог жанра он је све поступке подредио њему: од избора функционалног стила, односно, комбиновања више њих, преко употребе разноликих синтаксичких решења, до функционалне, а не декоративне, употребе стилских фигура. У своје књижевно стваралаштво инкорпорирао је све функционалне стилове, алегорију, сатиру, сарказам, метафору, поређење, елементе бајке. Особито су значајне и синтаксичке појаве у Домановићевом стилу, нарочито искази и клаузе. Честе појаве су екскламација, беспредикатске реченичне структуре и трансгресија² које доприносе упечатљивости стилизације сатире. Најзад, можемо анализирати Домановићеве исказне периоде, заправо дуже реченице које су сачињене од управне и зависних реченица. Хипотаксичко устројство пишневог исказног обликовања мисли и порука, тј. синтаксичка микроанализа, такође представља значајан сегмент Домановићеве сатире.

2. ЗАВИСНЕ РЕЧЕНИЦЕ КАО ДЕО ИСКАЗА

Приликом читања сатирично-алегоричних приповедака Радоја Домановића, могу се уочити различите клаузе и различити искази по њиховој структури.³ Велика Домановићева одлика писања јесте у томе што, поред кратких – беспредикатских, егзистенцијалних реченица, користи и сложене исказе, свакако са намером да нам што верније саопшти неки садржај, место, време, узрок неке радње, последицу и слично. Навешћемо неке примере сложених реченица у исказима експанаторне природе:

2. О овим синтаксичким појавама видети више у: Запутил, М. (2011а).

3. Избор од шест приповедака за налізу: „Укидање страсти“, „Данга“, „Вођа“, „Сан једног министра“, „Размишљање једног обичног српског вола“ и „Модерни устанак“.

- *Ја му исјричам како сам залушао, и да сам из далеке земље Србије.*
(„Данга“, стр. 43)
- *У своје младо доба дочекао је да ја је и сам кмеи већ ири уиша до сада јахао.*
(„Данга“, стр. 46)
- *Није лако иреириети муке и болове који нас очекују; није лако издржати да се врелим ивожђем сшави жи на наше чело.*
(„Данга“, стр. 47)
- *Ми ие у име свих сшановника молимо да нам будеш вођ, ја куд јод ии, ми за шобом.*
(„Вођа“, стр. 81)
- *И иако на збору би сад ушврђено да се крену још суири зором.*
(„Вођа“, стр. 82)
- *Чекали су мало не би ли се још ко ирисетио да пође с њима, али, како никој не беше, није се мојло даље оклеваи.*
(„Вођа“, стр. 83)
- *Две сшопина иородица иоведосмо за шобом, а сада иреброј колико нас је још осшало.*
(„Вођа“, стр. 90)
- *Госшодин минисшар Н. (шша се која шиче име!) седео је у својој канцеларији заваљен у мекој наслоњачи и, како је земља била у невољи, шш је мојао мирно и сшокојно да размишља да ли да вечера кечије иечене на жару, или иржене.*
(„Сан једног министра“, стр. 92)
- *Онај мој иознаник, немирни и раишоборни, иозвао је, као нас иридесетиак виђених људи из свију крајева да се дошворимо шша да се ради од зулума шшурској.*
(„Модерни устанак“, стр. 180)
- *Један човек исјрича како му крмача једе иилиће, ја се чуди човек шша с њом да ради, а добра крмача, од добре иаврзме.*
(„Модерни устанак“, стр. 180)

Изричне реченице, по својој природи, долазе у финалној позицији, али и у медијалној. Обележја која су уочена су: *да, како, иде, штиа, колико*. Декларативне реченице су више заступљене у односу на зависноупитне. У самим изричним реченицама Домановић описује своје сатиру: у примеру *Ово се зло не може ѿрџеџи, јер развраћа целу околину, и ѿдмеће мирним и ѿошћеним ѣрађанима како ѿраже слободу, а у самој сѣвари он неѣресѣано ѿовори како је слобода слађа од свеѣа*. („Укидање страсти“, стр. 36) јасно је шта нам писац поручује.

2. 2. ОДНОСНЕ:

- *Усудио се да у суду каже како нишѣа није крив један сељак, који је оѣџужен за увреду и ѿрошћивсѣјање власѣи, шѣо је ѿред сведоцима казао како неће нишѣа ѣазаришѣи у дуђану кмеѣа Габора*.
(„Укидање страсти“, стр. 36)
- *Треба ѣа оѣџужитѣи за увреду ѿосѣодара, јер он и иначе не може бишѣи ѿријатѣел динасѣије кад иде на кафу код Мора кафеѣије, а Моров деда је био добар ѿознаник са ѿобратѣимом Леонувим, који ѿокреѣе онај меѣеж у Јамбу ѿрошћив доѣлавника на двору деде данашњеѣ владара!*
(„Укидање страсти“, стр. 37)
- *Адвокаѣи из Тула засѣуѣао је некоѣ сиромашка **чијеѣ су оца убили лањске ѿодине***.
(„Укидање страсти“, стр. 37)
- *То је дрски изрод који ѿовори да су државни шѣиѣјуни најѿори људи*.
(„Укидање страсти“, стр. 37)
- *Ово се не може ѿрѣѣѣи у нашем крају, јер служи на саблазан свију ѿошћених људи, **који не ѣрге минисѣре***.
(„Укидање страсти“, стр. 37)
- *И једноѣа дана сѣѣѣоше јуначко срѣе, ѿриклонише ѣлаву ѿред вољом ѿорке судбине, **која им досуди ѣежак ѣеретѣи**, и ѿсѣадоше минисѣрима, узевши на себе ѣлеменишѣи задатѣак да земљу очисѣе од ѣреха и сѣрасѣи*.
(„Укидање страсти“, стр. 37)

- Није лако *йреѿрѿейѿи* муке и болове **који нас очекују**; није лако *издржайѿи* да се врелим *ѿвожђем* *стѿави* жиѿ на наше чело.

(„Данга“, стр. 46)

- *Клеард* се обрука јер је *застѿењао*, а *истѿакао* се јунашѿивом *неки Леар*, **који је ѿражио да му се два жиѿа ударе** и није *ѿласа ѿусѿио*.

(„Данга“, стр. 50)

- На овој *ѿрљуши* и камену није моѿло *рађаѿи* ни *кад* су биле *кишне ѿдине*, а *камоли* на овакву сушу **какву ваљда нико никад није заѿамѿио**.

(„Вођа“, стр. 78)

- *Ја ѿредлажем* да *изаберемо* *вођу*, **коѿа сви морамо слушаѿи и који ће нас водѿиѿи ѿравим, најбољим и најѿречим ѿуѿем**.

(„Вођа“, стр. 79)

- *Ко зна* да још *ѿу*, *иза ѿе* *јаруѿе*, није каква *дивна ѿлогна* *земља* **коју је доѿ нама наменио**.

(„Вођа“, стр. 88)

- *Сунце* *сакривено* *облацима*, **који се коѿрљају и јуре журно некуд даље, даље**.

(„Вођа“, стр. 90)

- *Наслонио* се *ѿлавом* на *десну* *руку*, а у *левој* *му* *књиѿа* **коју је до малочас *чиѿао***.

(„Сан једног министра“, стр. 93)

- *Срце* *му* *јаче* *закуца*, и *обузе ѿа* *неко ѿријаѿино*, *слаѿко* *осећање* *кад ѿомисли* на *своје усѿехе* и на *добра* **која ће земљи и народу *своме* учинѿиѿи**.

(„Сан једног министра“, стр. 93)

- *Код нас* *има* *људи* на *врло* *великим ѿоложајима* **који нишѿа не мисле**, а у *накнаду* за *ѿо*, или *можда* *из друѿих* *разлоѿа*, *ѿочео* је *размишљаѿи* *један* *обичан* *сељачки* *во*, **који се нишѿа не разликује од *осѿалих срѿских* *волова***.

(„Размишљање једног обичног српског вола“, стр. 171)

- *Продао ѿазда* *врљике* *још* *чим* је *наишао* на *ѿрве* *ѿрадске* *куће*, *узео ѿаре*, *искошка* *Сивоњу* и *њеѿовоѿ* *друѿа*, *закачи* *ланац* **ко-**

јим су везани за јермењачу, баџи њед њих раздрешен сној шаше, ња весео уђе у једну малу механицу да се њојкрейи, као човек, с којом ракијом.

(„Размишљање једног обичног српског вола“, стр. 172)

- *Кнежеве окувају и хайсе само ако дијну њлас њројиву насиља, ња узимају друје, који њтурским свирејим власџима иде на руку; у своје храмове уводе своје њандуре, ње камџијама дију свеиџенике који њод не би њомајали њтурско неваљал-сџво.*

(„Модерни устанак“, стр. 178)

- *И њако смо ми разјоварали, а један њо један долазише од оних виђенијих који су њозвајџи на овај важан њајни дојовор.*

(„Модерни устанак“, стр. 180)

- *Треба њријремџи бар две-џри јаке суседне државе, које би нам њомојле у случају да не усџемо у њредузеђу.*

(„Модерни устанак“, стр. 187)

- *Онда да изаберемо њројицу да о свему њоме добро њромисле, и да најишу деџаљан њројрам лисџа, који би џребало назвајџи Борба!*

(„Модерни устанак“, стр. 187)

- *Дакле, на идуђој седници ња њројица које будемо изабрали имају да нам њоднесу деџаљан њлан и њраваџ лисџа, који ће се њокренуџи чим се учине све оне ојрезне њријреме.*

(„Модерни устанак“, стр. 188)

Најзаступљеније обележје је придевска односна заменица *који*. Односне реченице такође се налазе у финалној или медијалној позицији у служби атрибута или апозитива. Овим реченицама најчешће се појачава сатира.

2. 3. ВРЕМЕНСКЕ:

- *Кожа се најежи човеку кад њомисли на њаџке несређнике шџо још нису расџравили своје домаће сџвари, а ми сџијли чак да уређујемо Кину и Јајан.*

(„Укидање страсти“, стр. 35)

- *Није њрошло ни њеџ минуџа оџкако је закон о укудађу сџрасџи њојџисан, и за њеја знађаху само њосланици, а*

да видитије шїа се дешавало ѿо народу, у свима крајевима без разлике.

(„Укидање страсти“, стр. 39)

- **Чим се ѿробудим, одмах за циїару.**

(„Укидање страсти“, стр. 39)

- **Њеїова се жена зайлака од радосїи кад виде како јој се муж наїло ѿїрави.**

(„Укидање страсти“, стр. 40)

- **Овај зайисник довољан је да објасни шїа је дивало у народу кад се у Скуїшїїни доносио закон о укидању сїрасїи.**

(„Укидање страсти“, стр. 41)

- **Неко јаякне, неко само засїење, али нико не одржа без икаква їласа док сам ја био.**

(„Данга“, стр. 49)

- **На овој їрљуши и камену није моїло рађаїи ни кад су биле кишне їодине, а камоли на овакву сушу какву ваљда нико никад није зайамїио.**

(„Вођа“, стр. 78)

- **Док се доїле разлеїаше кукњава и лелек, или се чујаше ѿїммуло сїењање, он сеђаше неїомичан.**

(„Вођа“, стр. 88)

- **Геїају шїако на шїакама, док шїек ѿїледаше, а вође нема їред њима.**

(„Вођа“, стр. 89)

- **Кад је свануло, а вођа седи онако исїо као и оноїа дана када їа изабраше за вођу.**

(„Вођа“, стр. 89)

- **Елем, їосїодин минисїар Н. їрошеїао је, їио їива, вечерао їечене кечїе и залио црним, добрим вином; а кад је шїако леїо и свесно исїунио своју дужностї їрема својој оїацди-ни, леїао је у їосїељу блажен, задовољан, и засїао са срећним осмехом на усїима, као човек коїа никаква бриїа и мисао не узнемирава.**

(„Сан једног министра“, стр. 92)

- *Срце му јаче закуца, и обузе ња неко љријајино, слаћко осећање кад љомисли на своје усљехе и на добра која ће земљи и народу своме учинићи.*

(„Сан једног министра“, стр. 93)

- *Продао љазда врљике још чим је наишао на љрве љрадске куће, узео љаре, искошка Сивоњу и њејовој друја, закачи лапац којим су везани за јермењачу, баџи љред њих раздрешен сној шаше, ља весео уће у једну малу механицу да се љоћкрећи, као човек, с којом ракијом.*

(„Размишљање једног обичног српског вола“, стр. 172)

- *Мој род љаћи оћкад љосћоји, љаћимо и ми дан-дањи и робујемо, ља ми ћо никад не ударисмо на велика звона.*

(„Размишљање једног обичног српског вола“, стр. 174)

- *Сањају, без сумње, и друја људи луде и љлује снове, али их ваљда не љишу, а ја, однекуд, имам ћу манију, ља чим љросањам какав чудан сан, а ја одмах љеро у руку, ља љиши, да бих дао љрилике да се и друја чуде.*

(„Модерни устанак“, стр. 177)

- *Дакле, на идучој седници ља љројица које будемо изабрали имају да нам љоднесу дећалан љлан и љравац лисћа, који ће се љокренући чим се учине све оне оћрезне љрићреме.*

(„Модерни устанак“, стр. 188)

Забележени примери показују да се временске реченице налазе у свим позицијама. Различита обележја *кад*, *оћкако*, *чим*, *док* указују на различите временске тренутке и различито трајање радње. Пример: *Сањају, без сумње, и друја људи луде и љлује снове, али их ваљда не љишу, а ја, однекуд, имам ћу манију, ља чим љросањам какав чудан сан, а ја одмах љеро у руку, ља љиши, да бих дао љрилике да се и друја чуде.* („Модерни устанак“, стр. 177) – стилски је је врло сатиричан: читаоцу се чини да се чудне ствари често дешавају.

2. 4. УСЛОВНЕ:

- *Сваким даном идемо све даље од своје земље, и ако љоћраје овако, наши ће новинари љочетћи доносићи дојисе с Марса, Меркура, или, у крајњем случају, с Месеца.*

(„Укидање страсти“, стр. 35)

- *Једна їруїа исїакла као кандидатїа за їредседника некої Колба, ако се добро сећам имена; друїа їруїа некої Талба, їрећа, оїеї, своїа кандидатїа.*

(„Данга“, стр. 45)

- *И ако би баш и хїели їриносиїи нове жрїве, нису моїли, јер на їелу їоїово не беше месїа за нове ране и убој.*

(„Вођа“, стр. 89)

- *Кнежеве окувају и хайсе само ако гуїну їлас їроїиву насїља, їа узимају друїе, коїи їурским свирейим власїима иде на руку; у своје храмове уводе своје їандуре, їе камцијама дију свешїенике коїи їод не би їомаїали їурско неваљалсїво.*

(„Модерни устанак“, стр. 178)

Типично обележје је условни везник *ако*. Стиче се утисак да се условним реченицима не исказује типичан услов, већ додатна информација која подстрекује сатиричност.

2. 5. УЗРОЧНЕ:

- *Ово се зло не може їрїеїи, јер развраћа целу околину, и їодмеће мирним и їошїеним їрађанима како їраже слободу, а у самој сївари он неїресїано їовори како је слобода слађа од свеїа.*

(„Укидање страсти“, стр. 36)

- *Треба їа оїїужии за увреду їосїодара, јер он и иначе не може диїи їријашељ динасїије кад иде на кафу код Мора кафеције, а Моров геда је дио добар їознаник са їобраїимом Леоновим, коїи їокреїе онај метїеж у Јамбу їроїив доїлавника на двору геде данашњеї владара!*

(„Укидање страсти“, стр. 37)

- *Ово се не може їрїеїи у нашем крају, јер служи на саблазан свију їошїених људи, коїи не їрде минисїре.*

(„Укидање страсти“, стр. 37)

- *Немоїте се їоме чудии, јер је їакав обичај владао у їој земљи.*

(„Укидање страсти“, стр. 39)

- *Разіоварају, а сїењу од бола и увијају се, али крију један од друїоїа, **јер свакої срамоїа да се покаже кукавицом.***
(„Данга“, стр. 50)
- *Клеард се обрука **јер је засїењао**, а исїакао се јунашївом неки Леар, који је пражіо да му се два жиїа ударе и није іласа іусїїо.*
(„Данга“, стр. 50)
- *Ја мислим да је најбоље да ми остїавимо овај неродни крај, іа да се кренемо у бели свеї пражіїїи бољу и ілоднију земљу, **јер се овако не може живеїїи.***
(„Вођа“, стр. 78)
- *Како іа ја ценим, изїледа да је врло іамеїан човек, **јер неїре-сїїано ћуїїи и мисли.***
(„Вођа“, стр. 80)
- *Чекали су мало не би ли се још ко прїсеїїо да пође с њима, али, **како никої не беше**, није се моїло даље оклеваїїи.*
(„Вођа“, стр. 83)
- *Мало су прїшли іоїа дана, **јер су још неколико мањих, сличних прїїона морали савлађиваїїи**, а уз мршаву храну, **јер неко је іонео сува хлеба и нешїїо мало смока уз хлеб, іонеко само хлеба да бар овда-онда залаже ілад**, а іонеки ни хлеба није имао.*
(„Вођа“, стр. 85)
- *И ако би баш и хїїели прїносиїїи нове жрїїве, нису моїли, **јер на шїелу іоїїово не беше месїа за нове ране и удој.***
(„Вођа“, стр. 89)
- *Чудан је сан, **јер у њему није нишїїа шїачно оїредељењено**; и, шїїо је најлейше, човеку све іо изїледа прїродно, исїїинийїо.*
(„Модерни устанак“, стр. 180)
- *Жао ми је шїїо не моїу доћи, **јер морам ићи на сїїаницу** да дочекам шїїїку.*
(„Модерни устанак“, стр. 180)

Узрочним везником *јер* писац природно исказује узрок радње, али и наглашавање. Типичан је следећи пример који наглашава колико су рана задобили људи идући слепо за својим вођом: *И ако би баш и хїїели прїносиїїи нове жрїїве, нису моїли, јер*

на шѣлу ѿшѣво не беше месѣа за нове ране и убој („Вођа“, стр. 89).

2. 6. НАМЕРНЕ:

- *И ја сам члан овој срећној народа, ѿа еѣо, хоћу, **не би ли задовољно могу**, да вам ѿричам о некој далекој, мноѣо далекој ваневројској земљи, и шѣа је у њој било давно, врло давно.*
(„Укидање страсти“, стр. 35)
- *Тако се слеже четѣири сѣоѣине сѣранаца, **да буду ѿсланици и да решавају разне сѣвари за срећу земље, да буду израз народних жеља.***
(„Укидање страсти“, стр. 39)
- *Да би се расѣознавао сваки наш ѿрађанин од осѣалих, кмеѣ је јуче издао наредбу да сви овдашњи ѿрађани иду ѿред оѣшѣински суд, ѿде ће сваком удариѣи жиѣ на чело.*
(„Данга“, стр. 44)
- *Колб и Талб ѿа одведоше **да заузме ѿредседничко месѣо.***
(„Данга“, стр. 46)
- *Више од две сѣоѣина ѿородица дође на уручено месѣо, а мало их је још и осѣало **да чувају сѣаро оѣвишѣе.***
(„Вођа“, стр. 82)
- *Чекали су мало **не би ли се још ко ѿрисеѣио да ѿђе с њима**, али, како никој не беше, није се мојло даље оклеваѣи.*
(„Вођа“, стр. 83)
- *Мало су ѿрешли ѣоѣа дана, јер су још неколико мањих, сличних ѿрејона морали савлађиваѣи, а уз мршаву храну, јер неко је ѿнео сува хлеба и нешѣо мало смока уз хлеб, ѿнеко само хлеба **да бар овда-онда залаже ѣлад**, а ѿнеки ни хлеба није имао.*
(„Вођа“, стр. 85)
- *Деца већ сѣално кењкају и ѣлачу, и једва их мајке уѣишавају **да би се чуле речи ѿговорникове.***
(„Вођа“, стр. 86)

- *Једној дана њејов љазда укошка у кола њеја и њејовој друја Галоњу, најшовари на кола неке јокрадене врљике и ошера у љрад да љрода.*

(„Модерни устанак“, стр. 172)

- *Продао љазда врљике још чим је наишао на љрве љрадске куће, узео љаре, искошка Сивоњу и њејовој друја, закачи ланац којим су везани за јермењачу, баџи љред њих раздрешен сној шаше, ља весео уђе у једну малу механицу **да се љошкреји, као човек, с којом ракијом.***

(„Размишљање једног обичног српског вола“, стр. 172)

- *Сањају, без сумње, и друји људи луде и љлује снове, али их ваљда не љишу, а ја, однекуд, имам љу манију, ља чим љросанам какав чудан сан, а ја одмах љеро у руку, ља љиши, **да дих дао љриликe да се и друји чуде.***

(„Модерни устанак“, стр. 177)

- *Онај мој љознаник, немирни и рашоборни, љозвао је, као нас љридесејак виђених људи из свију крајева **да се дојоворимо шшја да се ради од зулума шурској.***

(Модерни устанак“, стр. 180)

- *Онда да изаберемо љројицу **да о свему шоме добро љромисле, и да најишу дејшалан љројрам лисшја, који би љребало назваши Борба!***

(„Модерни устанак“, стр. 187)

Домановић не само да је имао намеру да напише свевремену сатиричну прозу већ користи и намерне реченице да појача сатиричност књижевних ликова. *Деца већ сшално кењкају и љлачу, и једва их мајке ушшшавају **да би се чуле речи јоворникове.*** („Вођа“, стр. 86) – пример је који указује на буку која је проузрокована слепим веровањем.

2. 7. ПОРЕДБЕНЕ:

- *Слушаоци, бледа, исшјена лица, шушја, мушна, јошово бесвесна љоледа, са рукама љод љојасом, **као да оживеше на ове мудре речи.***

(„Вођа“, стр. 78)

- *За шшли часак ључе љлош **као да ја није ни било.***

(„Вођа“, стр. 84)

- *Кад је свануло, а вођа сеги онако истио као и оноја дана када ја изабраше за вођу.*

(„Вођа“, стр. 89)

- *Елем, јосјодин минисјар Н. јрошејџао је, јио јива, вечерао јечене кечиие и залио црним, добрим вином; а кад је јџако лејо и свесно исјунио своју дужносј јрема својој ојџајбини, лејао је у јосјељу блажен, задовољан, и засјао са срећним осмехом на усјима, као човек која никаква брија и мисао не узнемирава.*

(„Сан једног министра“, стр. 92)

- *А ми волови остјали смо истио јолико вредни и корисни радници као шјо сунши сјари били.*

(„Размишљање једног обичног српског вола“, стр. 176)

- *Осећао сам се као да не сањам, већ као да је све на јави.*

(„Модерни устанак“, стр. 177)

Поредбене реченице долазе у финалној позицији поредбеним везником као. Колико су значајне прилошке одредбе за начин за сатиру уверљиво описује следећи пример *Осећао сам се као да не сањам, већ као да је све на јави.* („Модерни устанак“, стр. 177).

2. 8. ДОПУСНЕ:

- *Ја се сјресох и јомислих да шјо јре дежим из је сјрашне земље, јер се ја, **иако сам јлеменији Србин**, нисам навикао баш на јолико вијешјво, и би ми зазорно.*

(„Данга“, стр. 44)

- *Лејо, ејо и јо јрејјосјавимо, **иако је немојућно.***

(„Модерни устанак“, стр. 184)

Иако је карактеристичан везник за допусне реченице. Забележена два примера показују да се допусне реченице могу наћи и у медијалној и у финалној позицији.

---

3. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Домановић најчешће користи изричне и односне реченице, али његовом експликативном стилу често су на располагању и временске, узрочне и намерне. Посебно место, не по учестало-

сти, већ по сугестивности нарације – заузимају поредбене реченице. Домановић је бирао реченице којима ће не само „саопштавати“ извештај, већ и оне којима ће описане ентитете стварности довести у различите релационалне, логичке или поредбене односе. Ваљало би приметити да су скоро све намерне реченице са иронијским ставом, а да су узрочне – са алогичким узроком. Када је реч о временско-просторном лоцирању нарације – интересантно је запазити да док временске реченице заузимају доста простора у делу, за месне реченице није пронађен ниједан⁵ пример. Наиме, Домановић често користи временску клаузу да би исказао време, док место изражава (само) прилошким одредбама:

- *Ово се не може ѿрђеѿи у нашем крају, јер служи на саблазан свију ѿошћених људи, који не ѿрге минисѿре.*

(„Укидање страсти“, стр. 37)

- *Једаред сам видео на улици оѿкинуѿо сјајно дуѿме од ѿолицѿске униформе, [...]*

(„Данга“, стр. 42)

- *Ја мислим да је најбоље да ми оѿѿавимо овај неродни крај, ѿа да се кренемо у бели свеѿѿ ѿражиѿи бољу и ѿлоднију земљу, јер се овако не може живеѿи.*

(„Вођа“, стр. 78)

- *Више од две сѿѿоѿина ѿпородица дође на уручено месѿѿо, а мало их је још и оѿѿало да чувају сѿѿаро оѿнишѿе.*

(„Вођа“, стр. 82)

- *Једноѿ дана ѿеѿов ѿазда укошка у кола ѿеѿа и ѿеѿовоѿ друѿа Галоњу, најѿовари на кола неке ѿокрадене врљике и оѿѿера у ѿрад да ѿрода.*

(„Модерни устанак“, стр. 172).

Наравно, и време је често исказано само прилошком одредбом, што се може видети у претходно наведеним примерима (једаред, једноѿ дана).

5. Што није доказ да месних реченица нема уопште у Домановићевом стваралачком опсегу, већ је чињеница да су оне у ѿеговој поетској дискурзији минимално ангажоване. Исто важи и за последичне реченице. Наиме, постојање последичних реченица свакако би нарушило алегоријско-сатиричну композицију.

Систем зависних реченица у Домановићевом поетском дискурсу није комплетан, но – важнија је чињеница од тога да већина ових реченица симптоматично указује на ауторов приповедни стил.

Насупрот исказима интензитетског карактера, у исказима ове врсте налазимо изражене екстензивне тенденције у вербализацији мисли, смисао за варијацију израза, дигресивно развијање микротеме исказа, те и вештину привођења дезагрегативних рукаваца исказа његовој основној структурној и тематској линији.

Већину својих зависних реченица Домановић ставља на логично место – постпонира их управној клаузи. Сасвим ретко интерпорира их међу конституенте управне клаузе. Инверзивним поступком захваћене су само временске реченице: редовно антепониране у управној клаузи.

И поред великог броја изричних и односних реченица, Домановић своју експлозивност и иронију највише открива кроз узрочне и намерне реченице. Кроз узрочне реченице, он савршено даје одговор на то шта је циљ и одредиште ликова његових приповедака и који разлози стоје иза њиховог понашања. Овај закључак може пронаћи своје место у примеру у приповеци „Вођа“ у којој Домановић кроз употребу узрочних реченица објашњава мотиве својих ликова и из ког разлога они бирају и следе свог вођу. Преко употребе ових реченица, Домановић такође на метафорички начин уводи и наговештава циљ и поруку које његове сатиричне приповетке треба да открију. Употреба намерних реченица се може довести у везу са поменутом употребом узрочних, зато што кроз коришћење ових узрочно-последичних веза обавијених велом ироније и сатире, Домановић на оштар и уникатан начин читаоцу представља шта је суштина и узрок нездравог стања у земљи о којој он пише и то постиже коришћењем иронијског става у скоро свакој намерној зависној реченици.

У својим делима, Домановић најчешће користи везник *да*, којим увећава број изричних и намерних реченица, као и замењиваче *који*, *ко*, *шта* и *што*, а везник *када* налази своје место како у временским тако и у односним реченицама.

Читајући Домановићева дела након анализе употребе зависних реченица у њима, може се доћи до закључка да он свесно бира реченице којима неће само препричавати садржај и рад-

њу, већ ће кроз њих описати логичке, поредбене или узрочно-последичне односе.

- ЛИТЕРАТУРА
- Вученов, Д. (1959). *Радоје Домановић*. Београд: Рад.
- Домановић, Р. (1969). *Сайири*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска књижевна задруга.
- Егерић, М. (1997). *Радоје Домановић или жива уметничка свест*. У: Р. Домановић, *Изабрана дела*. Београд: Драганић.
- Запутил, М. (2011). Алегорични и сатирични стилски поступци у Домановићевој поетској наратологији. *Школски час*, 1/2011, 84–90.
- Запутил, М. (2011а). О неким синтаксичким особеностима Домановићевог сатиричног стила. *Школски час*, 3–4/2011, 140–149.
- Запутил, М. (2017). Ненормативни језички обрти као стилеме у делу Радоја Домановића. *Школски час*, 1/2017, 90–95.
- Запутил, М. (2017а). Функционално-стилска поливалентност Домановићеве сатиричне дискурзије. *Школски час*, 3–4/2017, 108–114.
- Јовановић, Ј. (2009). *Писци и стил*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Јовановић, Ј. и Симић, Р. (2002). *Српска синтакса*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Ковачевић, М. (2000). *Стилистика и драматика стилских фигура*. Београд: Кантакузин.
- Лотман, Ј. М. (2005). Уметност као језик. У: С. Лазаревић (прир.), *Међуодноси уметничких свештова*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Петковић, Н. (1975). *Језик у књижевном делу*. Београд: Полит.
- Поповић, Б. (2001). *Огледи о српској књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Поповић, Т. (2007). *Речник књижевних термина*. Београд: Логос арт.
- РМС (1967–1976). *Речник српскохрватској књижевној језика*. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.
- Симић, Р. (2001). *Општа стилистика*. Београд: Јасен.
- Скерлић, Ј. (1953). *Историја нове српске књижевности*. Београд: Рад.

MARIJA V. ZAPUTIL

ŠOSMO „Stevan Mokranjac“, Požarevac
Gymnasium of Požarevac

Linguistic and stylistic aspects of the hypotactical structure of Domanović's statements

SUMMARY. The subject of this paper is the consideration of complex statement structures and pointing to the compositionally most dominant and narratively most effective complex statements in the short stories of Radoje Domanović. The paper syntactically and stylistically analyses the dependent sentences on selected stories. The paper aims to show the representation of dependent sentences and their correlation with allegory and satire as the most common stylistic means of Domanović's narrative style.

KEYWORDS: Radoje Domanović, complex statement, dependent sentences, narration, explicative style.

МИРЈАНА К. ИЛИЋ¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику

ЛЕКСИКА ОСНОВНИХ БОЈА У РЕЧНИКУ ГОВОРА ЛУЖНИЦЕ ЉУБИСАВА ЋИРИЋА

САЖЕТАК. У раду се истражује заступљеност лексике боја у *Речнику лужничких говора* (југоисточна Србија) Љубисава Ћирића. *Речник лужничких говора* (југоисточна Србија) Љубисава Ћирића је један од најобимнијих дијалекатских речника ПТ зоне. У раду је анализирана лексика за основне боје и обим те лексике је упоређен са стањем у Матичином шестотомнику.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: српски језик, дијалекатски речник, говори Лужнице, лексика боја.

---

1. mirjana.ilic@filfak.ni.ac.rs

Под дијалекатским речником, у једном општијем погледу, довољном за ову прилику, подразумевамо речник неког народног говора, са препознатљивим дијалекатским одликама на плану фонетике, морфологије и значења. Последњих деценија прошлог века и првих деценија овог века у српској дијалектолошкој науци управо је највећа пажња посвећена дијалекатској лексикографији, а у томе предњаче она остварења која се тичу призренско-тимочке дијалекатске области, којој припадају и говори Лужнице.

Под лексиком боја подразумевамо онај скуп лексема којима се у једном говору означавају основни појмови за боје (*жуџи*, диј. *жлџи*, *жлџь*) и прозирне (читљиве) изведенице од назива за боје (*жућкаси*, диј. *жлџињикав*, *жлџињав*, итд.).

Постоји више подела на боје, а нама ће овде бити довољна следећа: „Прва подела на боје је на основне и сложене. Три основне боје јесу: црвена, жута и плава. Оне се зову и примарне боје. Три сложене боје добијају се мешањем основних боја: црвена + жута = наранџаста; плава + жута = зелена, и плава + црвена = љубичаста. Те боје се називају секундарне. Терцијарне боје добијају се мешањем примарних и секундарних“ (Илић, 2016в, стр. 25).

Надаље ћемо погледати колико је и како лексика основних боја и боја другог реда заступљена у једном од најбогатијих и лексикографски најконзистентнијих остварења српске дијалекатске лексикографије. *Речник њовора Лужнице* Љубисава Ћирића објављен је као 65. књига *Српској дијалектолошкој зборника*, у коме је, иначе, објављена и већина дијалекатских речника југоисточне Србије. Полазимо од сазнања да је перцепција боја један од основних односа човека и света који га окружује, о чему смо већ више пута писали² и да то може бити један од путева богаћења лексичке залихе једнога говора и језика у целини. Када за то буде потребе, успутно ћемо споменути евентуал-

2. В. Илић, М. (2004). *Лексикографски њосџуџици у дијалекатским речницима југоисточне Србије*. Ниш: Филозофски факултет; Илић, М. (2016а). Тле и тело у светлу искуства с бојама у говору старопланинског краја. *Српски дијалектолошки зборник*, LXIII, 839–855; Илић, М. (2016б). Semantic Extension of Human colors white, pale and grey. *Facta Universitatis: Linguistics and Literature*, 14 (2), 161–172; Илић, М. (2016в). *Боје у оку, свесџи и језику*. Ниш: Nais print; Клајн, И. (2003). *Творба речи у савременом српском језику I и II*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.

Љубичаст̄ се не региструје, а постоји једна изведеница: *љубика* и *љубичица* „биљка са љубичастим цветовима, пријатног мириса“.

У говорима источне Србије уместо љубичаст егзистира виолетан, са истим значењем али га у *Речнику* нема. Љубичасто, ни као боја ни као изведеница не региструје се код Митровића и Златковића, али ни код Динића, док Рајковић даје: „виолетан, -тна, -тно љубичаст“ (Рајковић, 2014, стр. 55).

Зелен „који је зелене боје“, *зеленгарес* „зеленкаст“, *зеленеје* „постаје зелен, добија зелену боју“; *зеленеје се* „зелени се, истиче се зеленом бојом“; *зеленикав* „у малој мери зелен, који се прелива у зелено“; *зеленило* „зелена боја“; *зеленишк* „који није потпуно сазрео“.

Како се одавде види, у исту тематску групу „лексика основних боја“ ми прегледности раду укључујемо и појам онога ко носи такву боју, означен бојом или неком његовом нијансом (придев), као речи за ознаку поступка стицања такве боје (глагол).

Остале изв.: *зеленбаћ*, *зеленбаћес*, *зеленџ*, *зелениш*, *зеленко*, *зеленчица* (о значењима на одговарајућим местима у *Речнику*).

Наранџаст не егзистира у *Речнику*, нема га ни у другим речницима ове зоне, али се са тим значењем појављује руев „црвенкастонаранџаст“ (Динић, 2008, стр. 733), или као рујевка „сукња црвенкасто наранџасте боје“ (Рајковић, 2014, стр. 493). Речи са основом *наранџ*- Златковић не региструје, као ни Митровић. Како ове боје нема ни код других (ретких) истраживача назива за боје (Митковић, Првуловић), али и у другим речницима, помишљамо да то можда не долази отуда што ни *наранџе* као речи нема, јер се у овим крајевима то воће зове: *џоморанџа* или *џомаранџа*.

Примера ради, ове лексеме и њихове деривате можемо поредити у Магичином шестотомнику.

	БЕО	ЦРН	ЦРВЕН	ПЛАВ/МОДАР	ЗЕЛЕН	ЖУТ
БРОЈ МОНОСЕМАНТИЧНИХ ЧЛАНИЦА ГНЕЗДА	115	122	48	70	32	40
БРОЈ ПОЛИСЕМАНТИЧНИХ ЧЛАНИЦА ГНЕЗДА	10	16	9	10	10	7
УКУПАН БРОЈ ЛЕКСИЧКИХ ЗНАЧЕЊА	165	210	78	114	69	71

Примећујемо да је број деривата придева за основне боје и боје уопште далеко мањи у дијалекатским речницима. Некада изостаје и основна лексема. Дијалекатски речници, ма како исцрпни били (као *Речник лужничкој ѿвора*, Ћирић, 2018)), не могу због своје концепције да дају реалну слику неког семантичког поља. Наиме, дијалекатски речници прате принцип диференцијалности, тј. наводе само ону лексику која је на неки начин маркирана (ортоепски, фонетски, морфолошки, семантички).

На основу овог кратког прегледа, а узимајући у обзир и увиде у дијалекатске речнике југоисточне Србије о којима овде није било речи, могло би се закључити: (а) да је лексика боја (и у виду основних и у виду изведених лексема) присутна у речницима (што значи: и у говорима!); (б) да је има и у *Речнику ѿвора Лужнице* Љубисава Ћирића; (в) да је тамо где је дата добро дефинисана и потврђена; али и (г) да нигде није систематски истражена и презентована те да има у систему лексике боја у народним говорима и празних места. Могло би се додати и (д) да лексици боја у призренско-тимочким говорима треба приступити систематски много детаљније него до сада. О томе може говорити и чињеница да су засебни радови о бојама у говорима ПТ области (Митковић, Првуловић) врло богати лексиком, што се негде и наглашава. Првуловић, рецимо, каже да у његовом раду има 79 речи којих нема у *Речнику ѿимочкој ѿвора* Јакше Динића³ (Првуловић, 1994, стр. 326). Вероватно би слично било кад би се упутио поглед и другим дијалекатским речни-

3. Мисли се на прву верзију *Тимочкој дијалекатској речника*, публиковану у СДЗб XXXIV, Београд 1988.

цима ПТ говора, а они спадају и у бројније и у богатије резултате наше дијалекатске лексикографије.

-
- ИЗВОР   Ђирић, Љ. (2018). Речник говора Лужнице. *Српски дијалектолошки зборник*, LXV (2), 1–1166.
-
- ЛИТЕРАТУРА   Гортан-Премк, Д. (2002). Семантичко-деривациони речник српског језика. У: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе* (103–111). Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Динић, Ј. (2008). *Тимочки дијалекатски речник*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић, Р. (2001). *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић, Р. *Традиционално и модерно у српској лингвистици*. Преузето са: www.staff.amu.edu.pl-sipkadan/TRIB43 HTML
- Драгићевић, Р. (2002). Придеви са значењем људских особина као део Семантичко-деривационог речника српског језика. У: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе* (111–119). Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ђуровић, С (2010). Творбени потенцијал позајмљеница у оквиру лексичко-семантичке групе кућа и њени делови. У: М. Ковачевић (ур.), *Језички систем и употреба језика* (151–170). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Илић, М. (2004). *Лексикографски појмови у дијалекатским речницима југоисточне Србије*. Ниш: Филозофски факултет.
- Илић, М. (2016а). Тле и тело у светлу искуства с бојама у говору старопланинског краја. *Српски дијалектолошки зборник*, LXIII, 839–855.
- Илић, М. (2016б). Semantic Extension of Human colors white, pale and grey. *Facta Universitatis: Linguistics and Literature*, 14 (2), 161–172.
- Илић, М. (2016в). *Боје у оку, свесци и језику*. Ниш: Nais print.
- Клајн, И. (2003). *Творба речи у савременом српском језику I и II*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
- Манић Форски, Д. (1997). *Лужнички речник*. Бабушница.
- Митковић, С. (1988). Лексика боја (у говору села Јелашнице код Ниша). У: Н. Богдановић (ур.), *Друштвене промене и народно стваралаштво* (99–104). Ниш: Филозофски факултет.

- Митровић, Б. (1992). *Речник лесковачкој јовора* (Репринт). Београд: Ленех.
- Првуловић, Б. (1994). Лексика боја у говору серла Штитарца код Књажевца. У: П. Ивић (ур.), *Говори њризренско-џимочке обласџи и суседних дијалекаџа* (317-326). Ниш: Филозофски факултет.
- Рајковић, Љ. (2014). *Речник џимочкој јовора*. Неготин: Лексика.

MIRJANA K. ILIĆ
University of Niš
Faculty of Philosophy Niš
Department of the Serbian Language

The Lexicon of Basic Colors
in Ljubisav Ćirić's *Dictionary of the Lužnica Dialect*

SUMMARY. Ljubisav Ćirić's *Dictionary of the Lužnica Dialect* (Southeast Serbia) is one of the most voluminous dialectal dictionaries of the PT zone. The paper analyses the lexicon of basic colors and its scope is compared to the format in six-volume Matica Srpska Dictionary.

KEYWORDS: Serbian Language, dialectal dictionary, Lužnica dialects, lexicon of colors.

ДРАГАНА М. ИСАИЛОВИЋ
Народна библиотека Крушевац

КРУШЕВАЦ У НАРОДНОЈ ПОЕЗИЈИ – *Антропономија и топонимија* –

САЖЕТАК. Наша епска традиција обилује испеваним причама о престоном граду Крушевцу и његовој улози у време Косовског боја и његовом месту у српској историји уопште. Косовски завет и култ кнеза Лазара вечита су тема народног певача, који је својим сведочењем до данас одржао њихово трајање. Овим радом смо покушали да се подсетимо имена и места који су врло битни за Крушевац и Србију у доба када су и поред драматичних тренутака за наш народ створени темељи наше традиције, културе и духовности.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Крушевац, Косовски бој, народна поезија, антропономи, топоними, средњи век.

Читајући радове ученика са конкурса поводом 650 година од оснивања града Крушевца, не могу да се отмам утиску колико је јака љубав младих према свом граду, како Лазарев завет живи у њима истински и непромењено, како се косовско предање пренело и траје, како снага и слава косовских јунака испуњава и данас њихова млада срца. И поред вишевековне традиције косовског завета уткане у наше образовање и свест, свесни смо и утицаја савременог доба и промене система вредности који неминовно утичу на живот човека данашњице.¹

Овај рад је настао са жељом да подсети на добро позната имена актера збивања везаних за средњовековни град Крушевац, Косовски бој и многе топониме који су саставни делови надалеко чувене, старе више векова историјске и судбоносне, особене приче која издваја Крушевац међу другим престоницама. Опевани град који живи у многим народним песмама, сведок „последњих времена“, живота Немањића и Хребељановића, стоји као јако упориште српског народа покушавајући да сачува његове духовне драгоцености од неминовних спољних разарања, али исто тако и унутрашњих. Поред изграђених задужбина и њихове ванвремене вредности, народна поезија о Крушевцу представља духовну задужбину нашег народа о сјају старе српске државе, јуначким подвизима, родољубљу, части, неизмерној љубави према отаџбини, која надилази све поразе и губитке и траје до данас у духу и стваралаштву младих генерација.

Приликом израде рада коришћена је многобројна литература. Углавном историјски извори, док је за језички део рад коришћен *Речник личних имена код Срба* Милице Грковић, што је у тексту обележено уз одређене антропониме скраћеницом – МГР. За настанак рада као инспирација послужила је антологија епске поезије из 1989. године под називом *Крушевац у народној њоезији*, коју је врхунски приредио Војислав Ђурић. Прикупљене су песме које су везане за топоним *Крушевац* пре и након Косовског боја, као и оне песме које нешто одређеније говоре о Крушевцу. Аутор је користио не само издања народних песама Вука Карацића него и Чубре Чојковића, Валтазара Богишића и др. Ђурићев чувени предговор *Крушевац и „њошљедње вријеме“ (њре и њосле косовској боја) у народним њесмама*, толико пута штампан у различитим деловима у другим антологијама песама, својом дубоком и убедљивом анализом догађања из тих

1. Грађа за овај рад ексцерпирана је из књиге *Крушевац у народној њоезији*, коју је приредио Војислав Ђурић 1989. године.

времена, аутентично приказује „пропаст царства“ и неминовног доласка новог доба, које и поред херојства његових представника носи пропаст некадашњег велике државе. Убедљива психолошка анализа јунака и осталих учесника које срећемо у овом циклусу песама указује на ауторово изузетно познавање тог периода, грађе и сакупљених података. Читалац урања у свет српског средњег века разазнајући још јасније догађаје, мотиве, поступке и последице деловања ликова о којима аутор говори. Историјске чињенице уткане у легенду, и обратно, само нас уверавају о трајању косовске етике и њеној универзалности коју ниједан ветар историје није избрисао и која никада није нестала са тла престоног града Крушевца.

За анализу топонима у овом раду коришћен је лексикон *Ејски ирадови* (Детелић, 2007), у коме је ауторка сакупила преко 400 бидлиографских јединица које представљају епске градове обрађене историјски и географски са тла Србије и Хрватске. Кроз историју градова било епских који постоје само у поезији или и оних чије је постојање историјски утврђено, сазнајемо о војном, културном, економском, уопште цивилизацијском деловању древних градова, који би да нису срушени, остали прворазредни споменици у оквиру савремене културе. Лексикон Мирјане Детелић поред тога што је послужио као врло значајан извор за настанак овог рада, представља драгоцену полазиште за будућа етнолошка, књижевна и језичка истраживања. Остала литература наведена у раду искоришћена је да антропониме и топониме везане за крушевачки крај и Косовски бој сагледамо кроз језик, историју и легенду и и те како је помогла у састављању хронотопског мозаика састављеног од епског, некад непотврђеног и историјски доказаног, али утканог у косовски завет и духовни оквир нашег националног бића.

„ЖЕНИДБА ЦАРА ЛАЗАРА“

СТЈЕПАН, јекавска варијанта имена Степан. Степан исто име као Стефан само је ф > в (МГР)

Стефан Урош IV Душан Немањић (1308–1355), познат и као Стефан Душан или Душан Силни, био је последњи српски краљ из династије Немањића. Имао је титулу краља од 1331. до 1346. године, а затим је постао и први крунисани цар српске државе када га је на Васкрс, 16. априла 1346. године, крунисао

први српски патријарх Јоаникије II. Душан је владао над новонасталим српским царством више од девет година, све до своје смрти 20. децембра 1355. године. Цар Душан је описан као енергичан владар, јаког карактера и темперамента, зато се често у изворима и литератури јавља и под именом „Душан Силни“. Народна песма, која га назива царем Стјепаном или Стефаном, од свих, за епско обликовање веома погодних историјских чињеница, пролази поред историје.

ЈУГ, највероватније је назив за страну света узет за лично име (МГР)

БОГДАН, превод грчког имена Theodosios – дат од Бога (МГР)

Југ-Богдан. Еписки лик косовског јунака, таст кнеза Лазара, „од колена Немањића ниже лозе врста“, потиче од краља Вукана, који је кнезовао у Југовом пољу па отуда име Југ. Отац је девет синова, које је предање ородило са кнегињом Милицом. Предање га орођује и са кнезом Лазаром. Као кнежевом тасту одаје му се дужно поштовање. Био је господар Топлице и Мораве, сарадник кнеза Лазара. Према народном предању, столовао је у српској средњовековној тврђави на Хисару (Прокупље). Ту је рођена и кнегиња Милица.

ПРИЗРЕН, „У Призрену нашој царевини“ (Вук II, 69.) Theranda, Prisdriana, Prisrenum. Град у Србији. Налази се у јужном делу метохијске равнице, у подножју планине Шаре, на обалама призренске Бистрице, леве притоке Белог Дрима. Подигнут је на раскрсници важних путева од Јадрана ка Косову и од Македоније ка Пећи... Под именом Призрен, град се помиње од 1019, кад је постао седиште епископа. Срби су га заузели 1169, после битке код Пантина, али су после пораза на Морави 1190. године морали да га врате. После десетогодишње бугарске власти (од 1204), Призрен 1214. године улази у састав Немањића Србије. У XIV в., за време цара Душана и Уроша, био је престони град. У оближњем месту Рибнику налазила се летња резиденција цара Душана. У то време Дубровчани су у Призрену имали конзула и многољудну колонију. Место је било напуштено 1433. године. Осим у Вук 2, 37 – где се помиње као место поред којег су Високи Дечани, задужбина „краља Дечанскога“ – Призрен се у песмама најчешће јавља као престони град цара Стефана (Душана): „Књиге иду од Призрена града...“. У песмама каснијег настанка помиње се у контексту доја на Крусима 1796. године, доја на Делиграду 1806. године.

„ЦАРИЦА МИЛИЦА И ЗМАЈ ОД ЈАСТРЕПЦА“

Змај од Јастрепца. Змај љубавник, чудесни напасник царице Милице, који има митолошко-епску функцију у стварању предања о натприродном пореклу деспота Стефана Лазаревића. Једини достојан противник му је Змај Огњени Вук. Ова интернационална тема, која је углавном посматрана у науци као „јуначка бајка“, у Вуковој епској варијанти (42) ближа је амбијенту предања.

- БРАНКОВИЋ** син слепог Гргура Бранковића, сина деспота Ђурђа. У младости држао се с Турцима, који су помагали његова оца да добије деспотство Србије после смрти деспота Лазара (1458). Године **ВУК ДЕСПОТ** (ЗМАЈ ОГЊЕНИ **ВУК**), 1465, кад је у Београд стигло једно турско посланство да понуди мир, дошао је и Вук. Ту је он прешао у службу мађарског краља Матије и постао заповедник српских чета. Ванредно храбар и пожртвован, Б. је стекао велик глас, који најбоље показује његово у народу познато име. Јунак је многих народних песама, бугарштица и десетерачких...
- ВУК**, општесловенска реч индоевропског порекла од најранијих времена узета за лично име у словенској заједници (МГР)
- ЗМАЈ**, добронамерно, по неким мишљењима тотемско, митско биће. Може се претворити у човека. Зависно од територије, верује се да потиче од рибе (ни хватане ни виђене; од шарана), од овна, од смука (често се идентификује са змијом – змијским царем). Замишља се и као орао, петао, метеороит („кад лети ноћу преко неба особито му реп сија и варнице одскачу“). Живи често у шупљем дрвету крај шумских вода или у самој води. Бори се са алама које воде градоносне облаке, има утицаја на кишу и на сушу. Одржава љубавне везе с лепим и младим женама.
- ЈАСТРЕБАЦ**, шумовита планина у Србији, удаљена од Крушевца 19 км, између река: Топлице, Западне Мораве, Јужне Мораве, Расине и Блаташнице, југоисточно од Крушевца. После Копаоника, од кога је одвојен Јанковом клисуром, Јастребац је највећа планина у Србији, једна од њених највећих шумских простора, врло богата речицама.

ЈАСТРА

ПРИЧА О ПОСТАНКУ ИМЕНА РАСИНЕ, МОРАВЕ И ЈАСТРЕПЦА

„[...] А моју Јастру закопајте под оном планином која наткриљује наше племе. Нека уместо њене косе расплете јелове и брезове гране. А кад год запрети опасност моме народу, нек Јастра рашири своје руке и прими храбре, мудре и поштене младиће и штити их док се боре за слободу свога народа“. Људи испунише жељу свога старешине. А од тога времена две реке добише имена: Расина и Морава, а планина назив Јастребац.

КУПИНОВО, мађ. облик имена Кулпен потврђен у XIV–XV в. указује на слов. *Křipin*, лабуд, купина.

Место у Србији. Купиново или Купиник, средњовековни град на левој обали Саве, код данашњег села Купинова у Јужном Срему, 13 км од Обреновца. Као *Chupenich* јавља се у XV в. на карти Балканског полуострва Франческа Роселија. Не зна се кад је подигнут, а први пут се помиње 1388. као мађарски град Келпен. Краљ Сигисмунд га је дао великом челнику Радичу Поступовићу (Облачић Раде). Касније, од 1404. године, држали су га деспот Стефан Лазаревић (1411), деспот Ђураћ Бранковић (1455, када га је у Купинову заробио Силаћи) и Вук Гргуревевић (Змај Огњени Вук), који је наизменце становао у Сланкамену и Купинову.

„МИЛОШ ОБИЛИЋ ЗМАЈСКИ СИН“

Милош, изведено од корена мил + ош (МГР)

Милош историјска и легендарна личност, знаменити српски косовски јунак везан за Косовски бој (XIV в.), који је, по предању, убио турског цара Мурата у Косовском боју. Историографској науци је тешко да прецизира све биографске податке о Милошу Обилићу. Био је властелин кнеза Лазара. Не зна се место и завичај његовог рођења. На Видовдан, 1389. године, погубио је турског цара Мурата. Од XVI века, према народном предању, тај се јунак Милош, у српским и страним изворима, зове Кобилић и Кобиловић, а тек се од XVIII века то презиме мења у Обилић.

ЖДРАЛИН КОЊ, крилати коњ Милоша Обилића.

Ждрал, ждрални – коњ сиве боје, сивац.

РАДЕ НЕИМАРЕ

РАДЕ в. Рада, од Радивој, Радислав (МГР)

РАДЕ БОРОВИЋ, протомајстор, градитељ манастира Љубостиње, задужбине кнегиње Милице (где се на прагу потписао: „прото-мајстор“ Боровић Раде), познати „Раде неимар“ народних песама. Живео је у доба кнеза Лазара и стајао на челу једне школе у области архитектуре у другој половини XIV века, припада групи изванредних градитеља средњовековних манастира и цркава. Из те школе поникле су цркве у Раваници, Новој Павлици, Манасији, Љубостињи, Каленићу, Руденици, Велућу, Наупари, Крушевцу и др.

РЕЉА БОШЊАНИН,

РЕЉА, исто име као Хреља, само је нестало иницијално х (МГР)

Реља Крилатица, Реља Крилати (у песми „Опет зидање Раванице“)

Реља од Пазара (Реља од Будима, Реља Крилатица, Крилати Бошњанин)

Јунак народних песама, великаш цара Душана, побратим Марка Краљевића, уз Милоша Обилића (Вук, II,39). По јунаштву и лепоти изузетан. Назив „крилати“ дошао вероватно по одећи старих ратника – калпаку и оклопу с крилима. Сачувано је надгробно слово које је 1342. године Тесару Хрељи (у монаштву Харитону) посветио непознати рилски монах.

СЕКУЛА, варијанта имена Секул. Секул, може бити од мађ. Szekely, припадник мађарског племена у Ердељу. Име је постало распрострањено под утицајем народне поезије (МГР)

Бановић, Секула (Szekely Janos), ердељски Румун, угарски великаш и ратник из прве половине XV в., рођак Хуњадија Јаноса – Сибињанина Јанка. По песамама, син његове сестре, Руде удовице, или Јање. Постао славонски бан 1446, а погинуо 1448. године на Косову, у боју угарске војске с Турцима (одакле узречица „Страдао ко Јанко на Косову“). Јунак многих наших народних песама; опеван је као млад, храбар сестрић Сибињанин Јанка.

БОГДАН, превод грчког имена Theodosios – дат од Бога (МГР)

ЉУТИЦА БОГДАН (XIV в.), српски властелин. Као војвода, за време цара Стефана Душана, био управитељ у Драми. После Душанове смрти био господар области на Доњем Вардару. Епски јунак песама старијих време-

на. У *Ерланџенском рукопису* помиње се међу приморским ускоцима. У баладама, за име Љутице Богдана везују се теме о удаји сестре, продаји љубе, змији младожењи и др.

АНЂЕЛИЈА (вила), грч. angelus, весник, посланик (МГР)

Анђелија, често име у народној поезији: у епским песмама за племениту супругу (Љуба Дмитра Јакшића), или за сестру јунака (нпр. Стојана Јанковића); у лирским песмама име лепе, младе девојке.

ЈАЊА, у песми чобаница, варијанта имена Јана. Јана, варијанта имена Ана, или хипокористик од Јована (МГР)

„ЦАР ЛАЗАР И ВОЈВОДА МИЛОШ“

КРУШЕВАЦ (у песми: Крушево, Крушев дол) Alaca Hisar. У основи је придев прасл. *krušev од *kruša, kruš_ka, чест у топонимији словенских земаља (А. Л.). Некад престони град кнеза Лазара. Налазио се у седишту његових поседа, на равничарском терену Моравске жупе, на раскрсници важних путева. У граду је била Лазарева дворска црква Св. Стефана – „Лазарица“ која је остала очувана и до данас. Од утврђења су остали само делови једне куле донжона, кроз коју се улазило у град, и уз њу нешто градског зида. Позната је као мали град или Кула. Подграђе је било пространо и развило се западно од тврђаве крајем XIV и почетком XV века.

Крушевац. Бранко Перуничкић у монографији *Крушевац у једном веку 1815. до 1915.* (Перуничкић, 1971, стр. 8) наводи: „Иначе, Крушевац је добио име по старословенском облику наше речи 'круше', што значи крушка, да би се доцније наставак 'ац' накалемио на присвојни придев 'крушев', који потиче од именице 'круше' и тако постала нова именица 'Крушевац' као ознака за један град и једно насеље“.

У *Речнику имена бањској, дечанској, и њиризенској власителинсџва у XIX веку*, Милица Грковић каже да реч КРОУШЕВ*Ц* (*уместо полугласа), може бити: а) препоним по пореклу (Крушев*ц „човек из Крушева“; б) лично име или надимак истог порекла као име Крушц* (Грковић, 1986, стр. 108).

КРОУШ*Ц*, може бити од именице крух + суф. – *ц. Упор. име Крухоња у XI веку а касније и през. у околини Загреба (Маж. 429), рус. Круш* (Туп. I 212) Круше, Крушија, Крушина.

Будим, „У Будиму граду чудно чудо кажу“. У народном певању Јужних Словена ово је локалитет који се релативно често наводи, прелазећи реалне оквире географског појма. У функцији географске одреднице у епским песмама доводи се у везу често с краљем Матијашем, Филипом Маџарином, Пилипом Драгиловићем, Рељом од Будима, и има улогу локалитета где се купи војска и одакле се у бој полазило. У дугарштицама се повезује са Сибињанин Јанком, Секулом и Свилојевићем, као и с неименованим будимским краљем. У народним песмама, будим је знатно чешће само песничка ознака за неки удаљен, непознат, леп и утврђен град.

„ЗИДАЊЕ РАВАНИЦЕ“

Чин зидања задужбине, често на Миличину иницијативу, такође је у функцији Лазаревој прикључивања именима и делима славних немањићких предака ктитора. Ово грађење добија, међутим, индивидуално обележје особеном и историјски потврђеном демократичношћу начина извођења, карактеризацијом Лазаревог посебног понашања према поданицима – „о свом лебу и о своме благу, а без суза без сиротињскије“.

ЛАЗАР, хебр. Eleazar – помаже бог, библијско име (МГР)

ЛАЗАР ХРЕБЕЉАНОВИЋ, кнез (Прилепац код Новог Брда, око 1329 – Косово поље (15) 28. 6. 1389). Син Прибца, логотета цара Душана, заповедника царске сувоземне војске и утицајне личности у црквеним круговима. Оженио се 1353. Милицом. Лазар је био у дворској служби цара Душана као ставилац (дворско звање); [...] Од 1370. јавља се као кнез и господар Србије око целе Мораве (од српских велможа је проглашен за цара, коју титулу никада није носио). Центар његове државе постао је Крушевац са околином (у почетку жупе: Ибар, Расина и Топлица). Ова територија је касније проширена обласћу Рудника (од 1373), Браничева и Подунавља (од 1379). У његовој је области био на северу Београд, а на југу Ново Брдо. Тада је и уобличавана титулатура кнеза Лазара – ’господар Срба’, а од 1387. године ’Бог је поставио кнеза Лазара за господара земљи српској и Поморију и Странама подунавским“.

МИЛИЦА, изведено од корена мил + ица (МГР)

- МИЛИЦА ХРЕ- кнегиња (Хисар, око 1335 – Љубостиња, 11. 11. 1405), Јевгенија –
 БЕЉАНОВИЋ, Јефросинија, преподобна, монахиња пореклом из куће Нема-
 њића, кћи великог кнеза Вратка, потомка Вукана, Немањиног
 сина, удата око 1353. године за Лазара. Са Лазаром имала пет
 кћери и три сина. По народном предању рођена је у српској
 средњовековној тврђави на Хисару (Прокупље). Прва и једина
 жена која је владала Србијом после косовске битке (1389) у пе-
 риоду од 1389–1393. самостално, а од 1393–1405. као сувладар са
 старијим сином Стефаном, уз пуну подршку већег дела власте-
 ле и са благословом српске цркве, пошто је са султаном Бајазит-
 том склопила споразум о вазалству. Године 1393, после Стефа-
 новог пунолетства, замонашила се под именом Јевгенија. И
 даље је учествовала у управи, обављала дипломатске послове.
 Године 1398. пренела мошти Св. Петке из Видина у Србију (Ви-
 ди: Света Петка); саградила манастир Љубостињу, живела у
 њему и као великосхимница Јефросинија, ту умрла и сахрање-
 на у својој задужбини. Због своје мудрости, одлучности и пра-
 ведности постала је света, а народ је од давнина назива цар-
 цом.
- Св. АМОСИЈЕ, Према неким изворима, Св. пророка Амосија као крсну славу
 АМОС славио је Свети кнез Лазар. Амос је хебрејско, библијско мушко
 име. Име пророка из Старог завета је Амос. На хебрејском ово
 име значи „онај кога је родио Бог“ и изведен је из речи „рођен“
 или „донесен“. Према неким изворима ово име означава човека
 који носи терет.
- ПЕТКА, превод грч. имена Paraskevi – дан пре суботе (МГР)
- Св. ПЕТКА XIV век. Светица чији је култ био распрострањен широм Бал-
 канског полуострва. Рођена је и умрла у Епивату XI веку. Мо-
 шти су јој биле у Цркви Св. Петра и Павла, одакле их је Иван
 Асен II (1238) пренео у Трново, у цркву на двору. Од тада се име-
 нује као Трновска. Када су Турци заузели Трново, кнегиња Ми-
 лица је измолила Турке да мошти пренесе у Србију.
- НЕДЕЉА, превод грчког имена Κυριαки, недеља – дан Господњи (МГР)
- Св. НЕДЕЉА, хришћанска мученица која је живела у време цара Диоклеција-
 на.
- МАРИЈА, грч. Μαρία, хебр. Miriam – библијско име (МГР)

- ОГЊЕНА назив за Богородицу. Она најчешће, у легендарној балади, си-
МАРИЈА, лази у пакао, види муке грешника и даје слику тешких казни
на оном свету.
- ДЕВИЧ, ЋЕВИЧ, град. Локалитет везан за прастаро предање о инцесту, за борбу
двојице или тројице браће око сестре (у Вуковом Рјечнику под
називом „Међа вука манитога“), која се одбрани од њих поста-
вљајући им неизвршиве задатке. Сама се зазида у тврђави у
стени, која добије име Ћевич град.
- ЋАКОВИЦА, Јакова, Јаковићсе. Град у Србији. Налази се поред реке Јереника
(средњовековног Рибника), у југозападном делу Метохије, на
граници са Албанијом. У средњем веку када је Ћаковица поста-
ла значајан трговачки и пословни центар, њен господар је био
Јаков, војвода и вазал Вука Бранковића. Турски путописци из
XVII века (Евлија Челебија и Хаџи Калфа) помињу га под име-
ном Јаковичсе, као место са 200 кућа и 300 дућана. У Ћаковици
је од XVI века (кад је обновљена Пећка патријаршија) постојала
српска црква као метох манастира Дечана. О њој су остали само
писани трагови.
- БРВЕНИК, лат. Beruenich, тврђава у Србији чији се остаци налазе 8 км се-
верно од Рашке код истоименог насеља. Смештен је на једном
од врхова узвишења Градина (599 м.), изнад ушћа реке Брвени-
це у Ибар. Не зна се када је подигнут, али се у његовој непосред-
ној близини налазе манастири који потичу из преднемањих-
ског доба, Стара Павлица и Ибарски Градац, као и цркве Св.
Николе у Баљевцу (XII–XIII в.) и задужбина непознатог власте-
лина, црква Св. Николе у Шумнику (XIII–XIV в.)
- КАРАНОВАЦ, Краљево
Јанак, Рудо поље, Ранковићево. Рудо поље (ако је тачно про-
читано) по боји земље или вегетације уп. Бело поље и Рудо у
Босни. Карановац постоји и код Варварина, од личног имена.
Име Карановац потиче из XIV в., по Карану – старешини, веро-
ватно кнезу и родоначелнику једне влашке сточарске насеоби-
не (кнежине) са седиштем у Рудом. Та се кнежина од 23 села на-
лазила у кадилуку Брвеник. У облику: село Рудо Поље, „друго
име Карановац...“. Ово село се први пут јавља 1560. године. Тада
је припадало Пожешком кадилуку. Крајем XVI в. назив Рудо
Поље више није био у употреби и насеље се звало само Карано-
вац.

- ИВАН, по пореклу исто име као Јован. У најстаријим српским споменицима јавља се углавном облик Иван (МГР)
- КОСАНЧИЋ ИВАН, Косајчић Иван, легендарни јунак и личност (XIV в.), везан за Косовски бој. Један од тројице српских војвода. Епски јунак из косовске плејаде. Презиме добио по реци Косаници. Историјски непознат. Побратим Милоша Обилића, који уз Топлицу Милана с Милошем улази у турски табор у извиђање. Један од тројице јунака који пре боја дарује Косовку девојку.
- МИЛАН, изведено од корена мил+ан (МГР)
- ТОПЛИЦА, презиме јунака из народних песама које је највероватније постало по реци Топлици, узето за лично име (МГР)
- ТОПЛИЦА МИЛАН, познат и као Милан из Топлице, био је легендарни српски витез, који је, према предању, погинуо у Косовској бици 1389. године. Недалеко од Прокупља у селу Вичи налази се кула Милана Топлице. У близини Ваљева налази се замак Берковац – замак Милана Топлице. Према народним песмама, он је рођен у Топличком крају, у Прокупљу, а био је побратим Милоша Обилића и Ивана Косанчића. Непосредно пре битке себе је обећао девојци која је после битке нашла Павла Орловића, тражећи вереника, кума и девера (Милана, Милоша и Ивана), по наводима из српске епске песме коју је забележио и објавио Вук Караџић, почетком XIX века.
- МУСИЋ СТЕФАН (СТЕВАН) (пре 1356–1389) јесте српски средњовековни племић из властелинске породице Мусићи. Рођен је пре 1356. године. Био је син челника Мусе и Драгане, сестре кнеза Лазара. Они су имали још двојицу синова: Лазара и Јована.
- Мусић Стеван. Епска народна песма из круга косовских песама, са интернационалном темом о закаснелом јунаку, који стиже при крају боја и часно гине. Име главног јунака историји је познато. Он је сестрић кнеза Лазара Хребељановића, син Мусе челника.

„ОПЕТ ЗИДАЊЕ РАВАНИЦЕ“

ИВКО, изведено од Ив(а) + ко (МГР)

ИВКО ОД КОЊИЦА

Коњиц, Биоград, Неретва; Деминутив од коњ, такође метафора за разне предмете. Град у горњем току реке Неретве, на прузи Сарајево–Мостар. Највећи град планинске Херцеговине. Био је насељен и у Римско доба, а у средњем веку помиње се под именима Биоград или Неретва и припада жупи Неретва. Био је погранично место између Хума и Босне. У XIV и почетком XV века долази у посед породице Санковић, а 1404. године прелази у руке Косача. Био је важан саобраћајни центар дубровачке караванске трговине и имао је царинарницу.

ЂУРАЂ ДЕСПОТ

ЂУРАЂ, грч. Georgios – земљорадник, име хришћанског светитеља. Види: Георгије и Ђорђе (МГР)

Бранковић, Ђурађ Смедеревац (1374 – Крива Река испод Рудника, 24. 12. 1456). Деспот српски (1427–1456), други син Вука Бранковића, а унук кнеза Лазара. У почетку је био уз свог ујака, деспота Стефана. После битке код Ангоре, 1402. године, између њих је дошло до раздора и сукоба. Гоњен од Стефана због својих веза са Турцима, Ђурађ је побегао султану Сулејману, наследнику Бајазитовом, и са војском пошао против деспота Стефана. На Косову, 21. 11. 1402. године, Стеван је победилац. Отада је Ђурађ водио турскофилску, а Стефан мађарскофилску политику у Србији. У зиму, 24. 12. 1456, после бројних сукоба са Мађарима и Турцима, завршио је деспот живот. Сахрањен је у Кривој Реци испод Рудника. Ђурађ је имао најдурнији живот од свих српских владара и постао једна од најтрагичнијих личности српске историје.

„ЛОВ ЦАРА ЛАЗАРА“

МУРАТ Сулејман

МУРАТ у варијантама Мурат, Моурад, Морад и Мрад је арапско, јерменско, азербејџанско, турско, курдско, персијско и пакистанско мушко име које се користи широм муслиманског и арапског света. Изводи се из семитског трилатералног корена (р-в-д). Њено арапско значење може бити преведено у жељено, жељен, пожељно, жудно, жељено или циљано.

МУРАТ I, турски султан 1362–1389. Рођен је 1319. године као други син Орханов. Под његовом владом почело је учвршћивање Турака у Европи и оснивање османске балканске империје. Мурат је седиште своје акције пренео са Галипоља у освојено Једрене око (око 1363. године). Његове чете победиле су Србе на Марици (1371) и почеле су испаде кроз читаво Балканско полуострво све до Босне. Мурат је натерао на плаћање данка Бугаре и отео им Софију (1381), а једно време и Србе. У походу против Срба, у легендарној бици на Косову (15/6. 1389), погинуо је од Милоша, али је ипак дочекао вест о победи. На Гази-Местану подигнут му је маузолеј као турбе, док му је тело сахрањено у царској цамији – гробници у Бруси.

„ЖЕНИДБА МИЛОША ОБИЛИЋА“

- АНЂЕЛИЈА (вила), грч. angelus, весник, посланик (МГР). Често име у народној поезији: у епским песмама за племениту супругу (Љуба Дмитра Јакшића), или за сестру јунака (нпр. Стојана Јанковића); у лирским песмама име лепе, младе девојке.
- АНЂУША, изведено од Анђ(а) + уша (МГР)
- ЈЕЛИСАВКА, од Јелисавета. ЈЕЛИСАВЕТА, хебр. Eliseba, Бог је заклетва, библијско име (МГР)
- КАРАБОГ-ДАНСКА земља (женски род, геологија) У турско доба назив за покрајину, кнежевину Молдавију (северни део Румуније).
- КАРАВЛАШКА, Име Каравлах значи Црни Влах и означава људе из јужне Румуније (Каравлашке). Каравласи, познати још као и Црни Власи или Коритарии, етничка су група, која живи на територији Републике Српске, припада групи Рома која је свој првобитни језика заменила румунским језиком.

„САН ЦАРИЦЕ МИЛИЦЕ“

- СТАМБОЛ, Стамбул, Станбол, Цариград, Byzantion, Constantinopolis. Крајем XIV века потврђен је изговор Istimboli, насупрот јерменској варијанти Stampol која је преовлађивала у XII веку. У време селџучких султана Анадолије и првих Османлија, у оптицају су била имена Istinbol, Istanbul или Istanbul, али је данашње име Истанбул озваничено тек 1930. године.

ЦАРИГРАД, град који је основао Константин Велики 326–330, на месту античког Бизанта из 660. године п. н. е., и по њему добио име Константинопољ.

ЈЕДРЕНЕ, Дренопоље, Едрен, Едрена, Једрена, Једреник. Старосрпски: Дренопоље, од грч. Hadrianopolis, уз наслањање на домаће речи *дрен* и *поље*, турски Edirne. Град у Турској на ушћу Тунце у Марицу. Стара османска престоница пре Брусе, административни центар истоименог вилајета, традиционални центар турске Тракије на главном путу од Мале Азије на Балкан. Претпоставља се да је град првобитно насеље трачких племена која су одатле отерали Македонци и свом новом месту дали име Oresteia (ili Orestias). У турске руке Једрене пада 1362. године и постаје истакнута тачка отоманског ширења по Европи. Као важан епски локус, помиње се и у историјским и неисторијским сижеима. Јавља се, на пример, као седиште јаничара, што углавном одговара историји.

СИТНИЦА. Река на Косову; у епским песмама се наводи као локалитет око којег се скупља војска пред борбу; осим у песмама о Косовском боју, налази се који пут као епски уопштен назив реке на бојном пољу.

„БАНОВИЋ СТРАХИЊА“

СТРАХИЊА, изведено од корена страх + иња (МГР)

БАНОВИЋ (Страхињић бан), омиљен јунак епске народне поезије из плејаде косовских ратника; историји непознат. По неким претпоставкама, народна традиција је у овом јунаку сачувала сећање на зетског феудалца Ђурђа Страцимироваћа Балшића (1386–1404). Локална предања везују Бановића Страхињу за Драгачево, Стари Влах и Црну Гору. Епска популарна тема о уграбљеној жени, која постаје неверна и непријатељски поступи према мужу, опевана је у већини песама о Бановић Страхињи. Витешки лик Бановића Страхиње, који је кроз целу песму уметнички успело вајан. супротстављен је нејуначким поступцима Југовића. Стих „Немам с киме пити ладно вино“ живи у народу самостално, као изрека за разграничавање витешких схватања човека који се нађе у средини другачијих погледа.

САЗЛИЈА, алб. Sazlija је насељено место у општини Урошевац, на Косову и Метохији. Налази се североисточно од Урошевца, а сматра се да

се у његовој околини налазе остаци средњовековног Сврчина, једног од дворца Немањића.

ЧЕЧАН, „од Звечана кажу до Чечана“. Локалитет у Србији. У *Рјечнику ЈА* каже се да место под овим именом не постоји и да није потврђено нигде осим у народној епизици. Чечан је, међутим, познато археолошко налазиште југозападно од Вучитрна на Косову, са античким утврђењем које је коришћено у средњем веку. Сматра се да је био напуштен већ крајем X и почетком XI века.

БАЊСКА. Помиње се од 1316, када је у истоименом селу краљ Милутин подигао манастир са Црквом Св. Стефана као своју надгробну задужбину. Село и истоимена река на којој оно лежи, лева притока Ибра, добили су име по некадашњим топллицама, бањама, које су ту постојале још у турско доба.

ВЛАХ АЛИЈА. Турчин из епске песме „Бановић Страхиња“. Одметник који је опљачкао дворе Страхињића Бана и одвео му љубу. У многобројним варијантама ове песме мења се облик имена, нпр. Деналија и сл. Више светла баца варијанта објављена у „Босанској вили“ по којој Југова кћер воли Страхињиног друга, али је отац удаје за бана. Разочарани друг одлази у манастир, а затим и у јаничаре, те постаје Влах Алија који по праву срца узима жену која није престала да га воли.

„ЦАР ЛАЗАР И ЦАРИЦА МИЛИЦА“

БОШКО, изведено од Бож(а) + ко. Божа од Божидар, Богољуб, Богослав (МГР)

БОШКО, По традицији, најмлађи син Југ-Богдана Вратка, косовски јунак с крсташем барјаком у руци. У борби заменио палог брата Влајка, примивши и сам венац мученички. Према турском предању, браћа Југовићи први су започели Косовски бој. Њихово јунаштво се издваја трагедијом – ниједан од њих није хтео да изостане са бојног поља – сви су изгинули у борби.

ВОЛИН ЈУГИВИЋ (ЈУГОВИЋ)

ВОЛИН, изведено од корена вој + ин (МГР)

ГОЛУБАН (слуга). Изведено од Голуб+ан. Голуб, назив птице узет за лично име (МГР)

„ЦАРИЦА МИЛИЦА И ВЛАДЕТА ВОЈВОДА“

ВЛАДЕТА ВОЈВОДА, епски јунак из косовског круга песама. По неким, слабо поузда- ним изворима, босански краљ Твртко је послао у помоћ кнезу Лазару војводу Влатка Вуковића, што се могло сачувати у епском сећању.

ВУКОСАВА, ћерка кнеза Лазара. Сложено име као Вукослава, само је л не- стало иза с (МГР)

СЛУГА МИЛУТИН

МИЛУТИН, изведено од корена мил+утин, или од Милут + ин (МГР)

ЦАРИЦА МИЛИЦА У КОСОВУ

МИЛИВОЈЕ, брат кнегиње Милице. Варијанта имена Миливој. Миливој, сложено име од словенских основа (МГР)

„БОЈ НА КОСОВУ“

БРАНКОВИЋ, Вук (прва пол. XIV века – Бугарска, 6. 10. 1397), српски феудалац, зет кнеза Лазара. Историјска личност, син севастократора Бранка Младеновића (истакао се у рату између Стефана Дечанског и Дубровника 1326–1328). Од цара Душана добио титулу севастократа, а затим био постављен за поглавару Охрида. Претпоставља се да су Бранковићи били у сродству са Немањићима. Припада групи обласних господара, јавља се око 1370. године као господар Косовске области с Приштином, Вучитрном и Звечаном. Био је сарадник кнеза Лазара. Пре Косовског боја залагао се за политичко решење спора са Турцима. Учествовао је с кнезом Лазаром у борби на Косову 1389. године. Најистакнутији властелин који је преживео Косовски бој и који је наставио да пружа отпор Турцима. Историја, на основу чињеница, указује да Вук припада најдоследнијим борцима против Турака. После пораза српске војске на Косову пољу, где је и сам учествовао са својим трупима, у предањима и народним песмама Вук је проглашен издајником и главним кривцем српске пропасти, иако историјски извори то не потврђују.

МАРА ћерка Лазарева.
БРАНКОВИЋ
(БРАНКОВИЋ),

МАРА, од Маргарета, Марија (МГР)

УРИСАВА, баба. Ова баба није обична жена из народа. Над варијантама у којима она напросто слови као баба, стара баба, жена баба што се случајно затекла у близини. Далеко преовлађују она предања која дају прецизнија и мање-више митолошки обојена одређења зле саветодавке. „Баба-Урисава из планине, из горе зелене“. Постоји, међутим, још једна могућност тумачења овог женског лика. Бабин глас је глас судбине, Милошеве коби, и стога је да у начелу, вероватно да иза ње стоји нека паганска богиња, вероватно на овај или онај начин повезана са судбином. Та претпоставка налази своју потврду у имену Урисава које та баба носи у једној песми: оно ван сумње стоји у вези са три Уриснице као назив за три суђаје код Јужних Словена...

ДАНИЦА, звезда. Општесловенски назив за јутарњу звезду узет за лично име (може бити да је Даница била астрална богиња словенског пантеона) (МГР)

ЈЕРИНА, деспотица, грч. мир, име хришћанске светитељке. У средњем веку преузети народни облик имена Ирина (МГР)

Јерина Бранковић, рођена Ирина Кантакузин, грч. Ειρήνη Καντακουζηνή. У народној традицији позната као Проклета Јерина била је српска деспотица, пореклом Гркиња из породице Кантакузина, жена деспота Ђурђа Бранковића (вл. 1427–1456), за кога се удала 26. децембра 1414. године. Након Ђурђеве смрти 1456. године владала је Србијом као деспотица-регент. Њена владавина трајала је једва више од годину дана – у ноћи другог маја 1457. године умрла је, према једним изворима, као монахиња у манастиру на Руднику, док ју је, према другима, отровао њен син Лазар, како би окончао мајчино регенство и преузео власт.

„ЦАРИЦА МИЛИЦА И САМУР ВЕЗИР“

САМУР (лат. *Martes zibellina*), мали грабљивац из рода куна. Живи у шумама Русије, почев од Уралских планина па широм Сибира, затим у Северној Монголији и Кини и на Хокаиду, у Јапану. Ова врста се, међутим, првобитно распростирала на просторима од

данашњег европског дијела Русије. Име Самур је турског порекла а у руском језику се каже „собољ“ (собољ) и као такво је ушло и у језичка подручја данашње западне Европе и Америке, вјероватно кроз трговину овим животињама са источним земљама попут Русије. Постоји више теорија хидронима Самара: Сарматски: самур – видра, дабар; туркијски: самар – торба, посуда; монголски: самар – блатњав, мутан, али постоје и теорије као: по Нојевом сину Саму, по граду Самарканду и легендарном оснивачу Шамару (Самару), диглијској Самарији итд.

СТЕФАН ВИСОКИ

СТЕФАН, грч. Stefanos, венац, име хришћанског светитеља (МГР)

СТЕФАН (Крушевачки град, 1377. – Главица код Младеновца, село Марковац, заселак Црквине, 19. јул 1427, заселак Црквине) познат и ЛАЗАРЕВИЋ као Стеван Високи који је са титулама кнеза (1389–1402) и деспота (1402–1427) владао Србијом. Био је син кнеза Лазара. У своје време је важио за једног од најбољих витезова и војсковођа, а његова књижевна дела га чине једним од највећих српских књижевника у средњем веку.

ВУК, општесловенска реч индоевропског порекла од најранијих времена узета за лично име у словенској заједници (МГР)

ВУК млађи син кнеза Лазара и кнегиње Милице. Рођен је после 1380. ЛАЗАРЕВИЋ, године пошто се зна да је његов старији брат Стефан, рођен око 1377. године. У времену после Косовске битке 1389. године Вук заједно са братом, мајком и Јефимијом, удовицом деспота Угљеше Мрњавчевића, учествује у власти. Била је то нека врста породичног савета Лазаревића.

„ВИСОКИ СТЕВАН И ДИВОВИ“

МИЋО, од Милорад, Михаило, итд. (МГР)
В. МИЋА,

ВОЛИНОВИЋИ, српска средњовековна феудална породица из XIV века, чији је оснивач Војин, господар око Гацка. Из Војиновића потичу Војислав, захумски кнез 8 у 1363, жупан Никола Алтомановић и др. У народној традицији сматрају се великашима са седиштем у Вучитрну, сестрићи цара Душана: Вукашин, Петрашин и Ми-

лош. Епски најпотпунији и уметнички најуспелији је Милош, млађано Бугарче (чобанин), у песми „Женидба Душанова“.

УРУМЕНЛИЈА Румелија – тур. Rumeli, у значењу „Земља Ромеја“; буг. Румелија (РУМЕЛИЈА) јесте име које се од XV века користило у Османском царству да означи његов западни (османски део) у односу на источни (анадолски) део.

„КАД ЈЕ ЈАНКО ВОЈВОДА УДАРАО ЋУРЋА ДЕСПОТА БУЗДОХАНОМ“

ЈАНКО УГРИН

ЈАНКО, изведено од Јан, Јан(а)+ко (МГР)

ХУЊАДИ, Јанош Иван (1387–1456), у народним песмама Јанко од Сибиња, Сибињанин Јанко, Војвода Јанко, Угрин Јанко, ердељски војвода (од 1442), борац против Турака. Истакао се у дојевима с Турцима. Његов син је Матија Корвин, угарски краљ.

Наше народне песме чувају успомену на његов сукоб с Ћурђем Бранковићем и на пораз („Страдао ко Јанко на Косову“).

СМЕДЕРЕВО, 1019, грч. Sphentéromon, у дубровачком писму 1364. Smederua, познлат (16–18) Semandria, Samandria, стсрп. 1381. Směderevo pored Smederevo мађ. Szendrő, (1488. Zendrew). Нејасног порекла. Стсрп. записи са „јатом“ и икавски облик Smiderevo, указивали би да је у основи лично име од придева směďъ, уп. стсрп. лично име Směďъ, презиме Смедеревих потврђено 1514. у Бечкереку, топониме Смедерево у Кучима. У античко доба звао се Vinicea. Спада међу највеће српске средњовековне градове. После обнове деспотовине Смедерево је постало политички и административни центар Србије. Град је одмах изграђен као престоница државе после губитка Београда 1427. године.

ТКО ЈЕ ЈУНАК

МАРКО КРАЉЕВИЋ

МАРКО, лат. Marcus – име једног од четири јеванђелиста (МГР)

МАРКО (1331–1395), српски средњовековни владар (1371–1395), син Вукашина Мрњавчевића. У време његовог савладраства с царем

Урошем од 1366, био је „млади краљ“. После Маричке битке 1371. године наследио територију с главним градом Прилепом, крунисао се и владао као турски вазал у врло тешким условима. Погинуо у бици на Ровинама против влашког војводе Мирча. По Константину Филозофу, Марко је уочи боја зажелио победу хришћана, макар и сам погинуо. Маркова историјска улога не одговара изузетно богатој и широкој епској слави. Марко је постао најпопуларнији јунак целокупне народне традиције Јужних Словена. То је дошло, највероватније, ради његових личних врлина: храбрости, милосрђа и заштите, коју је пружао потиштенима у време опште клонулости и слома после 1371. и 1389. године.

„МАРГИТА ДЕВОЈКА И РАЈКО ВОЈВОДА“

Јединствена у свом постојању, песма представља еп у маломе, неку врсту „епилога“ епике старијих времена о „пропасти царства и господства српскога“.

РАЈКО, изведено од Рај(а)+ко. Раја од Радомир, Радослав (МГР)

РАЈКО Поетско име највероватније Радосава Челника, јунака с почетка ВОЈВОДА. XVI века, „генералног капетана“ самозванца цара Јована Ненада и његовог наследника, борца против Турака и вође српских чета у Срему и Славонији („Маргита девојка и Рајко војвода“).

МАРГИТА

МАРГИТА од Маргарита. Маргарита, грч. Margarites – бисер (МГР)

ВУКАШИН КРАЉ

ВУКАШИН, изведено од Вукаш+ин. Вукаш, изведено од Вук+аш (МГР)

ВУКАШИН (1366–1371), српски средњовековни великаш и краљ с поседима МРЊАВЧЕВИЋ у западној Македонији, у коме живи веома богата усмена традиција с мало ослањања на историјске догађаје. У народној традицији је приказиван увек као негативна личност, опеван је и у песмама с интернационалним темама. У народној традицији Вукашин је нетачно осуђен као узурпатор и убица цара Уроша. Назива се „жура Вукашин“.

УРОШ НЕЈАКИ

УРОШ, мађ. *ur* (господин) + слов. наставак *-oш* (МГР)

СТЕФАН (1336/1337 – 4. децембар 1371), у народној традицији познатији
УРОШ V као Урош Нејаки, био је цар Српског царства (1355–1371), син и
НЕМАЊИЋ наследник цара Душана са којим је био савладар (од 1346) са титулом краља. Његова задужбина је манастир Матејча. Он је последњи владар лозе Немањића. У његово време слаби централна власт и обласни господари се осамостаљују. После смрти цара Уроша V српска држава Немањића престаје да постоји.

УГЉЕША ВОЈВОДА

УГЉЕША, највероватније да је име настало од именице угљен у значењу црн, таман, мрк као заштитно име слично као имена Мркоје, Мркша, итд. (МГР)

Јован Угљеша Мрњавчевић (умро 26. септембра 1371) био је српски деспот из династије Мрњавчевић. Управљао је Серском државом од 1365. до своје смрти. Угљеша је био брат српског краља Вукашина Мрњавчевића. Са братом је покушао да спречи продор Турака у Европу, али је погинуо у Маричкој бици 1371. године. Угљешина супруга је била Јелена (монашко име Јефимија), која је извезла *Похвалу кнезу Лазару*. Угљеша је чест лик у српским народним епским песмама преткосовског циклуса.

ХЕРЦЕГ СТЕПАН

СТЕПАН, јекавска варијанта имена Степан. Степан, исто име као Стефан само је *ф > п* (МГР)

ХЕРЦЕГ Стефан Вукчић Косача, оснивач и господар Херцеговине од
СТЕПАН, 1435 до 1466. године, а од 1488. „херцег од Св. Саве, господар хумски и приморски и велики воевода русага босанскога“, кнез дрински. Веома контраверзна личност, несталан и грамзив, ратује и заједно с Турцима 1439. против Србије и Мађара, али и против Турака, нарочито последњих година своје владавине.

ЛЕКА КАПЕТАН ДУКАЂИН

ЛЕКА, од Александар, Алексије (МГР)

ЛЕКА КАПЕТАН. Епски јунак, богат и угледан чија је сестра Роксанда увредила Марка и његове побратиме, те ју је Марко сурово казнио (Сестра

Леке капетана, Вук...). Вероватно епски спомен на историјску личност Леке Дукађина.

СТАРИНА НОВАК

НОВАК, изведено од корена нов + ак (МГР)

СТАРИНА Један од најпопуларнијих епских јунака хајдучких песама, о
НОВАК. коме певају најчешће као о познатом харамбашу. Највероватније је у овом лику сачувано епско сећање на два историји позната јунака: једног старијег, Новака Дебелића, из XIV и XV века и млађег, Баба-Новака, ратника, хајдучког харамбашу с краја XVI века. Старина Новак се јавља у више песама. Он већ навешћује ново време унутрашњег отпора освајачу. Песник, који по природи ствари описује младе јунаке, поверава улогу најчувенијег хајдука човеку у одмаклим годинама. Зато што су хајдуку потребни, уз јунаштво, мудрост, лукавство и стрпљење, које младост нема.

КУЗУН ЈАЊО

ЈАЊО, в. ЈАЊА, хипокористик од Јанићије, Јован (МГР)

КУЗУН ЈАЊО (тур. kuzun = јањо). Личност из народних песама, кнез у Срему, везан за град Митровицу. Старац од стотину година који има синове јунаке. Претпоставља се да се у том лику сачувало епско сећање на Јована Кантакузина, рођака деспотице Јерине.

РАДУЛ БЕГО

РАДУЛ, изведено од корена рад + ул (МГР)

РАДУЛ-БЕГ. Име из народне песме за влашког војводу који је живео крајем XIV века. Спомиње се у више народних песама Вукове збирке, и то углавном у песмама о женидбама, изван улоге у историји.

ДЕЛИ РАДИВОЈЕ

РАДИВОЈЕ, варијанта имена Радивој. Радивој, сложено име од словенских основа (МГР)

ДЕЛИ Јунак хајдучких епских народних песама из дружине Старине
РАДИВОЈЕ. Новака, чији је брат по традицији, историјски неидентификована личност.

ТАТОМИР

ТАТОМИР, сложено име (МГР)

ТАТОМИР. Епски јунак народних песама о хајдучима, по традицији син и саборац Старине Новака.

ДОЈЧИН ВОЈВОДА

ДОЈЧИН, изведено од Дојч(е) + ин (МГР)

ДОЈЧИЛ (ДОЈ- Епски јунак побратим Краљевића Марка који га зове да га изба-
ЧИН) ВОЈВОДА. ви из азачке тамнице... Везује се за град Солун (МГР)

СКАДАР, Scutari, Skodra, Iskenderie... Rosafa... Град у Албанији. Смештен је на ушћу реке Кири у Бојану, 3 км источно од Скадарског језера. Такође и истоимена област... Прво познато становништво око Скадарског језера било је племе Лабеати којем је Скадар био главни град. За њима долазе Илири (III и II век п. н. е.), који формирају Илирску краљевину и узимају Скадар за њен главни град. Од 1043. године Скадар постаје престоница српских владара Зете, а од 1067. седиште епископије... У неисторијским епским песмама, као оснивачи и господари Скадра певају се Мрњавчевићи, од којих води порекло и Краљевић Марко.

ПРИЛЕП, Прелип, Прилип; у грчкој повељи Prilapos... Град у Македонији. Налази се у северном делу Прилепско-битољске котлине. Први пут се помиње 1014. у склопу Самуилове државе. Под византијском влашћу звао се Прилапон, а 1334. године заузео га је српски цар Душан Силни. Касније је Прилеп био престоница краља Вукашина и његовог сина, младог краља Марка. Тај средњовековни град био је смештен у подножју стеновитог брда Маркови кули (римске) високог 250 м. На том брду још увек постоје развалине некадашњег утврђења – зидина и кула. Маркови кули спадају у највеће средњовековне тврђаве на Балкану и најбоље очуване старе градове у Македонији.

ПИРЛИТОР, Пилитор, Пиритор, рум. „piritor“, спаљен. Остаци града у Црној Гори, за који се везује да потиче из XIV века и да га је подигао великаш Сандаљ Хранић 14 км од Жабљака (дурмиторског), испод истоименог врха (1450 м. н. в.). Можда исто што и језера, летњиковац и двор Сандаља Хранића и Херцега Стјепана. У предању се Пирлитор не везује за свог стварног градитеља, већ за војводу момчила који је такође био историјска личност из истог времена, али из других крајева.

СЛАНКАМЕН, Слани камен, Слано камење, Islankaminde, Zalonkemen. Данашњи сливени облик имена је доста стар (1490. grade... Slankameni), али је свакако секундаран у односу на двочлани spoj Слани камен, који се среће у песмама чији настанак је могао утицати мађ. облик Szalankemen. По минералном извору и „сланом“ камењу“ око њега, какво дивљач долази да лиже. Назив за два насеља у источном Срему (војводина, Србија), уз десну обалу Дунава, наспрам ушћа Тисе: Стари и Нови Сланкамен. Средњовековни град код Старог Сланкамена, на десној обали Дунава. Спомиње се први пут 1072. године, под именом Zalonkemen, а јавља се као посед деспота Ђурђа Вуковића. У XV веку помиње се као мађарски град који су 1425. Мађари дали деспоту Стефану, а који су држали потоњи деспоти. У доба краља Матије Корвина (1486), флоту српских шајкаша предводио је унук деспота Ђурђа Бранковића – Вук Гргуревић Бранковић (ЗМај Огњени Вук), који је боравио у Сланкамену и Купинову наизменично.

СТАЛАЋ, стрп. 1381, 1413, Stalać. Град у Србији. Налази се 13 км северно од Крушевца. Средњовековни утврђени град Сталаћ налази се у непосредној близини данашњег истоименог насеља у троуглу између Западне и Јужне Мораве. Заузима простор једног од крајњих огранака планине Мојсиње. Имао је одличан стратешки положај у средњовековној жупи Загрлат. Чињеница да је град смишљено подигнут да брани прилаз Крушевцу упућује на претпоставку да је изграђен у исто време кад и утврђења у Крушевцу тј. почетком осамдесетих година XIV века. Константин Филозоф бележи и то да је град 1413. против Турака султана Мусе бранио неки властелин деспота Стефана, док није заједно са својим људима у њему изгорео (по народној песми то је био војвода Пријезда, док предање везује град за Тодора од Сталаћа). За Пријезду се, међутим, зна да је био босански бан.

КУМАНОВО, од етнонима Куман, можда у својству личног имена. Град у Македонији. Налази се на Кумановској реци, у Моравско-вардарској долини, окруженој огранцима Скопске Црне горе са запада и Осоговских планина са истока. Као сеоско насеље помиње се у XIV веку у повељи српског краља Стефана Дечанског. Крај око Куманова звао се Жеглигово, а 1354. земља желиговска помиње се као Баштин а севастрокатора Дејана, касније Дејановића. Име Куманово долази вероватно по Куманима који су насељавали ове крајеве у XIV веку. Песма Вук III, 10 везује за Куманово

име бега Костадина, историјског Константина, сина Душановог севастократора Дејана, господара кумановске области.

КУРШУМЛИЈА. Топлице, Беле Цркве, тур. *kursunlu*, олован, прекривен оловом. Град у Србији у области Топлица. У повељи византијског цара Василија II из 1019. године помиње се као град Топлице. Касније је добила назив Беле Цркве по задужбинама Стефана Немање: Цркви Св. Богородице и Цркви Св. Николе.

ВУЧИТРН, Vlčji trn, Vulcetirin, Vushtrri. Место у Србији. Рушевине утврђеног двора у данашњем истоименом насељу, на десној обали Ситнице, у северозападном делу Косова поља. У средњем веку био је важан трговачки град. У XIV и XV веку био је двор Вука и Ђурђа Бранковића. У турско време постао је седиште санџака. Остатке утврђеног дворца предање и епика везују за Војиновиће, српску властелу из средине XIV века. Међутим, из сачуваних писаних извора излази да је у Вучитрну, између 1402. и 1426. године, породица Бранковић имала свој двор у коме су примани посланици и издаване повеље. Врло је вероватно да је дворца саградио Вук Бранковић пред крај XIV века када је његовим земљама запретила непосредна опасност од Турака.

ВОДЕН, ВИДИН, Bononia, Vidinum, Vdin, Baba Vida. Град на Дунаву у северозападној Бугарској. Први пут се помиње у III веку п. н. е. Претпоставља се да је на том месту било насеље трачког племена Трибали. У римско доба град је ушао у састав провинције Мезије (Горња Мезија) под именом Bononia. Облик Видин долази из турског. Од друге половине XVIII века Видин је главни град Видинске кнежевине, а после тога бугарског „Видинског царства“. Крајем XVIII и почетком XIX века Видин је био седиште јаничарских и крцалијских одреда окупљених око паше Османа Пазваноглуа, који се одметнуо од султана. У песми Вук III 10, за Видин се везује извесни „старац Владислав“ за кога се претпоставља да је у ствари влашки војвода Владислав (1360–1373). Он је 1369. године заузео Видин и настанио се у њему.

КРАТОВО, Karitos, Kariton, Cratisara. Од 1330. године Кратово, рановизантијски кастел Kratiskara, лоцира се источније. Највероватније је идентичан са станицом Scretisca, између Сливнице и Софије. То је варош на Кратовској реци у Македонији. У римско доба било је рударско место и звало се Cratisara. У средњем веку било је важно рударско место са рударима Саксонцима који су у Кратово дошли 1282. године када је припадало Србији. У Кратову се

вадила бакарна, оловна, гвоздена и сребрна руда, а постојала је и ковница новца.

ПРОКУПЉЕ, Nameum, Komplex, Urćur. Од имена светитеља Prokurje, грч. *Prokopios*, „Прокопије“ са променом рода у средњи по аналогiji на именице типа снопље, као и код назива празника Прокопље. Град у Србији, налази се на реци Топлици (левој притоци Јужне Мораве), југозападно од Ниша. Главно место Топлице. Прокупље је познато као археолошко налазиште (локалитети Херкулес, Плочник и Каволак), нарочито из римског доба. Утврђење на Хисару, данас у рушевинама, подигнуто је на античким темељима, а око њега је временом настало насеље Хамеум, јер је кроз Топлицу водио пут од Јадранског мора, преко Ниша, за Софију. Данашњи град је добио име по свом заштитнику, светом Прокопију, који је овамо пренет из Ниша, пошто су га Турци освојили 1386. године.

БИОГРАД, БЕОГРАД, БИЛИГРАД, СТОЈНИ. Singidinum, Alba Bulgarica, Alba Graeca. У епским песмама (нпр. о браћи Јакшићима) меша се са нашим „Стојни Биоград“ – Székesfehérvár. Главни град Србије (Кнежевине, Краљевине, Републике). Подигнут је на ушћу Саве у Дунав на граници Панонске низије и Шумадије, на прелазу Балканског полуострва у средњу Европу. Београд је један од најстаријих градова Европе. У старом веку на месту данашње Калемегданске тврђаве налазило се прво келтско, па потом римско утврђење Singidunum.

БОЈ НА ДЕЛИГРАДУ

ЂОРЂЕ, грч. Georgios – земљорадник, име хришћанског светитеља (МГР)

КАРАЂОРЂЕ Петровић, Ђорђије господар, Црни Ђорђије (3. 9. 1752, Вишевац, Шумадија – 13. 7. 1817, Радовање, јасенички срез). Породица Карађорђа је пореклом из Васојевића, а прешла је у Шумадију вероватно после ратова од 1737. до 1739. године. Презиме му је по оцу Петру. Мајка му је марица Живковић из Маслошева у Шумадији. Име је добио касније, кад је постао популарнији, по тамној боји свог лица (турски „кара“ значи црн). Врховни вожд првог српског устанка; учесник у ослободилачким ратовима у аустро-турском војевању крајем XVIII века, фрајкор. за народног вођу изабран фебруара 1804. После угушења 1813. године прешао у Аустрију, а потом у јужну Русију. По повратку у Ср-

бију убијен ун Радовањском лугу. У народним песмама о борбама за ослобођење Србије опева се као врховни командант. У већини песама Карађорђе је опеван као устанички вођ који управља војводама и предводи окршаје.

СТЕВАН (писар), Туфекција Стево

СТЕВАН, исто име као Стефан само ф > в (МГР)

ЛЕОНТИЈЕ (МИТРОПОЛИТ)

ЛЕОНТИЈЕ, грч. Leontios – лављи, име хришћанског светитеља (МГР)

АЛЕКСИНАЦ, 1718. Alexinze, (на Епшелвицовој карти) дакле Aleksince од „Aleksinci“, Алексини људи, потомци, од личног имена Алекса. Град у Србији на ушћу сокобањске Моравице у Мораву. У III веку код Алексинца се помиње Praesidium Pompei (данашње село Бован), римско насеље војног карактера. Сам Алексинац је насеље новијег постања и први пут се помиње у XVI веку као паланка са посадом од око 100 турских војника под командом диздара. Турци су га звали Spahikjoj.

ГУСИЊЕ, Гусино село. „Гушчије језеро“, уп. у Русији Гусино озеро на више места. Град у Црној Гори. Налази се у Плавској котлини Проклетија. У Летопису попа Дукљанина помиње се као једна од једанаест дукљанских жупа. Гусино Село је од 1314. до 1316. године било додељено Бањској. Место Гусино село у жупи Плав у старој Србији први пут се помиње 1330. године, а потом и у ферману султана Абдул Хамида. Крајем XIX века Гусиње постаје познати центар трговине, занатства и пољопривреде, центар нахије, капетаније и седиште гусињског паше у Призренском вилајету.

ДРЕНИЦА, простран планински предео у јужној Србији, у рашкој области, који чине две жупе: већа, на западној страни, у јако разгранатом сливу горње Глине, левог изворног крака Белог Дрима, до прелаза у доњи ток (апсолутна висина око 500 м.) у Метохији, и мања која је на истоку, око Седларске Реке, левог изворног крака реке Дренице, и даље око реке Дренице до села Доброшевца (апсолутна висина 560 м.), одакле се ова између Чичавице на северу и Голеша на југу пробија у Косово Поље и притиче Ситници. Оба дела области везују се нижим развођем река Глине и Дренице у планини Девичу. На северу је област затворена Мокром Гором, на североистоку Чичавицом. Превојем између

ових двеју планина област је везана са доњим Косовом код Митровице.

ЈАЊЕВО, Jagnevo, Gnagneva. Град на Косову (Србија). Налази се југоисточно од Приштине. Данас је једна од две хрватске енклаве на Косову. Познато рударско место средњовековне Србије у близини Липљана, западно од Новог Брда. Под овим именом помиње се први пут 1303. године у писму папе Бенедикта IX. Та најстарија вест о Јањеву не говори да ли су већ тада његови рудници били активни, већ само помиње католичку парохију која се у њему налазила. У првој половини XV века Јањево је било на врхунцу моћи, налазило се у саставу српске државе и Дубровник је у њему имао своју колонију.

КАВАЈ, Ковај, Каваја. Приморски град у Албанији. Центар истоимене области. Основан је 1595. под именом Кавале. Страдала је од куге 1755. године. У песмама се помиње или као једно од места из којих се регрутује албанска војска у турским походима на Црногорце или као приморски град чији паша предводи арбанашку војску у таквим походима.

МОРАВА котлина у Јужној Србији, у Врањској области, у изворном делу Јужне или Биничке Мораве, више Кончулске Клисуре и **БИНЧА,** ушћа Новобрдске Криве Реке. Оивичена је с јужне стране Скопском Црном Гором, а са северне Жеговцем и његовим северним огранцима. Морава Бинча је иначе са истока на запад преко ниске Сојевске превале скроз проходна до Косова Поља, те најкраћим путем спаја врањске и косовске пределе. Под овим именом спомиње се још у средњем веку, а има трагова и од римских насеља. Названа тако по селу Бинчи у изворном крају Мораве. У раније турско доба овде су се бавили и Дубровчани. Поред православних Срба има ту доста и потурчењака. Има и Срба католика, „Латина“ у неколико села Загорја, а исто и у пределу Љарман где има криптокатолика, који се издају и за муслимане.

НОВО БРДО, Nuovomonte, Novaberda. Рушевине града на врху Мале планине, близу изворишта Јужне (Биначке) Мораве, око 40 км источно од Приштине, у Србији. Град је штитио главно насеље рудара, занатлија и трговаца у овом крају. Захваљујући богатим рудним налазиштима, брзо се развијао и већ средином XIV постаје највеће рударско место у Србији, а почетком XV века једно од највећих насеља у унутрашњости Балкана. Ново брдо је било повезано караванским путевима са многим трговачким центрима, особито на јадранској обали. Главна извозна роба било

је сребро, посебно „гламско сребро“ (argentum de Glama), које је због високог процента злата било надалеко тражено. Према контексту, у песми Вук 4, 31 – која пева о боју на Делиграду 1806. можда се мисли на област под истим именом, а не на сам град.

- ПЕЋ, Стрп. рељ ’рећина’ (A.L.). Град у Метохији (Србија). Средиште архиепископије и српске патријаршије. У средњем веку Пећ је била село у Хвосну које се више пута помиње у старим српским писаним изворима – први пут 1220. године. У њеној близини налази се Пећка патријаршија, а у самом граду неколико цркава. Помиње се као место извесних Ворићаковића (Вук 4, 49), као место са патријаршијом у контексту зидања Раванице (Вук 2, 35), као једно од места из којих се сабира турска војска у сукобу скадарског Махмут – паше са Црногорцима, односно приликом похода Омер-паше Латаса на Црну Гору 1852–1853. године као место „Раман паше младог“ у контексту Боја на Делиграду 1806. године.
- ТОПОЛА, Каменица. Од назива за дрво, среће се и другде као микротопоним, као назив села око 1400. код Дубровника, док се Топола у Бачкој помиње тек крајем XVIII века. Варош у Србији. Налази се у централном делу Шумадије, у подножју Опленца. Први пут се помиње за време аустријске окупације Србије 1718–1739. као мање село Каменица, по истоименој речици. Данашње име јавља се у другој половини XVIII века по великом стаблу тополе код које су се заустављали трговачки каравани да се одморе. Позната је по догађајима из Првог српског устанка. У песмама се увек помиње у вези са Карађорђем, само у различитим контекстима: почетка Првог српског устанка, тј. почетка буне против хахија 1804. и боја на Делиграду 1806. године.
- ТЕПЕЛЕН, Терелене, алб. тере „брег“ из турског. Град у Јужној Албанији. Налази се на реци Дринополис (у доњем току Војуша). Родно место Али-паше Тепелане (1744–1822), господара Јањине (Али-паша Јањински, Лав од Јањине). У песмама се помиње у контексту битке на крусима 1796. и боја на Делиграду 1806. године.
- ТОПТАН. Према Латковићу, Топтани је презиме некадашње истакнуте породице у Тирани, данашњој престоници Албаније, а не име града на албанском приморју. Можда је град назван по Есад-паши из те породице, која се крајем XVIII преселила из Кроје у Тирану. У Рјечнику ЈА стоји да у питању јесте град, али измишљен

(да постоји једино епска потврда). У том случају као основа је могао послужити само неки већи и војно значајнији град, будући да на турском *tophana* значи тополивница или арсенал. Обе песме га помињу у контексту боја на Делиграду 1806. године као једно од места из којих се скупља турска војска (уз Тепелен, Гусиње, Кавају, Дибрију...).

ЛИТЕРАТУРА

- Грковић, М. (1977). *Речник личних имена код Срба*. Београд: „Вук Караџић“.
- Грковић, М. (1986). *Речник имена бањској, дечанској и њоризренској властелинској у XIV веку*. Београд: Народна књига.
- Детелић, М. (2007). *Ејски њрадови: лексикон*. Београд: САНУ, Балканолошки институт.
- Ђурић, М. (прир.) (1989). *Крушевац у народној њоезији*. Крушевац: Багдала.
- Ђурић, М. (прир.) (1994). *Који оно добар јунак беше*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Ђурић, М. (прир.) (2015). *Српски јунаци у народним њесмама*. Београд: Bookland.
- Митолошки зборник (2001). *Косовски мѡј 1389–1999. ѡдине*. Први ванредни скуп Центра за митолошке студије Србије, одржан у Крушевцу 20. јуна 2000. године. Рача: Центар за митолошке студије.
- Перуничѡћ, Б. (1971). *Крушевац у једном веку: 1815–1915*. Крушевац: Историјски архив.
- Пешић, Р. и Милошевић-Ђорђевић, Н. (1984). *Народна књижевностѡи*. Београд: „Вук Караџић“.
- Стошић, А. (прир.) (1996). *Под небом Крушевца: књижевно историјски зборник крушевачкој краја*. Крушевац–Београд: Крушевачки гласник – Просвета.
- Симоновић, С. (2011). *Енциклопедѡја Крушевца и околине*. Крушевац: Милирех.
- Станојевић, С. (2001). *Народна енциклопедѡја српско-хрватѡско-словеначка, књ. 1–4*. Нови Сад: Будућност.
- Ђоровић, В. (2006). *Историјски лексикон*. Београд: Српска књижевна задруга.

DRAGANA M. ISAILOVIĆ
National Library of Kruševac

Kruševac in Folk Poetry
(Anthroponymy, toponymy, history, legend)

SUMMARY. Our epic tradition abounds in poetic stories on the capital town of Kruševac and its role at the time of the Battle of Kosovo and its place in Serbian history, in general. The Kosovo pledge and the Prince Lazar's cult are the perennial theme of the folk singers, who sustained their existence with his testimony to this day. In this work we tried to remind ourselves of the names and places which are essential for Kruševac and Serbia at the times when, despite the dramatic moments for our people, the foundations of our tradition, culture and religion were made.

KEYWORDS: Kruševac, Battle of Kosovo, folk poetry, anthroponyms, toponyms, history, legend, Serbia, Middle Ages.

ГОЛУБ М. ЈАШОВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

ОНИМИ У ПЕСМАМА СРБОЉУБА МИТИЋА²

САЖЕТАК. У раду је анализирана ономастичка грађа ексцерпирана из објављених књига песама песника Србољуба Митића. Србољуб Митић је један од најбољих браничевских и уопште српских песника друге половине XX века. Прве своје песме објавио је средином педесетих година прошлог века, а 1961. године штампана му је и прва књига песама под насловом *Велики ружан коњ* у издању Матице српске у Новом Саду, а 2001. године, после његове смрти, у издању Завода за уџбенике објављен му је избор песама у књизи *Лична карша*. Осим тога, пописана су и имена из циклуса песама *Косовски круї* које је Митић објавио у часопису *Расковник* 1972. године. У међувремену код различитих издавача штампано му је још десетак књига. Анализом су обухваћена сва лична имена, лични надимци, презимена, имена празника, теонимија, топонимија и хрматонимија употребљена у поменутој књижној грађи.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Србољуб Митић, поезија, ономастика, антропонимија, топонимија, хрматонимија, лексичко-семантичка анализа, речник.

---

1. golub.jasovic@pr.ac.rs

2. Истраживања су извршена и рад написан у оквиру пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ 178020, који се реализује уз помоћ Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

У раду је анализирана ономастичка грађа ексцерпирана из објављених књига песама песника Србољуба Митића. Србољуб Митић је један од најбољих браничевских и уопште српских песника друге половине XX века. Прве своје песме објавио је средином педесетих година прошлог века, а 1961. године штампана му је и прва књига песама под насловом *Велики ружан коњ*, у издању Матице српске у Новом Саду, а 2001. године, после његове смрти, у издању Завода за уџбенике објављен му је избор песама у књизи *Лична карџа*. Осим тога, за овај рад пописана су и имена из циклуса песама *Косовски круи* које је Митић објавио у часопису *Расковник* 1972. године. У међувремену код различитих издавача штампано му је још десетак књига.³

У тексту проучаваних песама Србољуба Митића преовладавају аутентична имена српског односно словенског порекла, али пописан је и значајан број имена страног порекла и имена преузетих из ономастикона других језика. Није занемарљив ни број неаутентичних, привидних, имена којих има у безмало свакој књизи песника Србољуба Митића.

Пописана ономастичка грађа класификована је у две групе: на аутентична, права, и на неаутентична или привидна имена.

Аутентична или права имена даље су класификована у следеће групе: антропонимију, топонимију, етнониимију, планетонимију, теонимију, зоонимију, галонимију и хрематонимију, а ове даље у више подгрупа.

3. *Велики ружан коњ*, Матица српска, Нови Сад 1961; *Војнички крајјуџиши*, „Браничево“, Пожаревац 1964; *Људске речи*, „Просвета“, Београд 1967; *Озарење Сизиџа*, „Браничево“, Пожаревац 1967; *Људске речи*, Нолит 1967; *Каменовање ђевача*, „Браничево“, Пожаревац 1969; *Черџа на уџирини*, Књижевни часопис „Браничево“, Пожаревац 1973; *Орџички црџеџи*, „Браничево“, Пожаревац 1977; *Пеџи јахаџ*, Центар за дијаџилм и издавачку делатност Радничког универзитета Радивоџ Ђирпанов, Нови Сад 1977; *Расаџ џусџињаџа*, Издавачко предузеће Матице српске, Нови Сад 1978; *Муџе*, Издавачка радна организација „Просвета“, Београд 1979; *Фрула у црноџ свиџи*, *одабране џе сме*, Изабрали Вџера Вукџић Витошевић и Драџиџа Витошевић, „Вук Карацић“, Београд 1983; *Алин зџаџ*, „Браничево“, Пожаревац 1984; *Семе*, песничка читанка, „Просвета“, Београд 1985; *Једанаестџа зайовестџи*, „Нолит“, Београд 1988; *Сџиџиџи*, Браничево 1994; *Нови кључевџи*, Просвета 2000; *Лична карџа*, Завод за издавање уџбеника, Београд 2001; *Див Сџиџу*, Центар за културу, Мало Црниће 2003; *Сџолџник и укун*, Антологија најлепших песама Србе Митића, Реч народа 2008; *Вилоснице*, Петровац–Пожаревац; *Косовски круг* 1972.

Антропонимијска грађа је класификована у хијерархијски ниже подгрупе:

- а) лично име+презиме: *Србољуб Мишић*;
- б) лично име – мушко: *Блајоје, Бојан, Борко, Боривоје, Видоје, Војислав, Вукоје, Голубан, Градимир, Добрица, Душан, Жељко, Завид, Звонко, Злоћед, Зоран, Каменко, Лазар, Марко, Милош, Момчило, Мурај, Раденко, Ранко, Рајко, Селко, Слободан, Сјасоје, Србољуб, Сјојко, Ћућур, Цветко, Шошоја*;
- в) лично име – женско: *Ана ана ана не замери, назваћу те уном, Еуридика, Зула, Јелица, Крсћена, Љиљана, Милица, Синђелија, Уна*;⁴
- г) лични надимак: *Бели, Беличко, Вођа, Војвода, Даничко, Звездан, Јоја, Мечкар, Јела, Павловица, Рајвовођа*;
- д) лично име+надимак: *Сјасоје Колар*;
- ђ) само етноним или етник: *Сјижани, Хуни, Цијанин, Черјар*;
- е) атрибут или атрибутив+етноним или етник: *Цијанина јачеј, јак Цијанин, Цијанину лей, Цијани луди, Цијанину слајка, Цијани шрјовци*;
- ж) атрибутив+лично име или презиме: *гед Сјојан, зей Божидар, сесјрић Драјан, ојац Љубисав, чукундгед Миша, чукундгеди Паншелеји, шробник Паншелеја, јлаво Паншелејина, јевачу Појардеју, цар Мураше, вишезове Павла и Радула, надничар Пањур, сјарац Сјасоје, Сјасоје колар, јашник и јесник Србољуб, човека Сјојка; баба Ружица, мајка Бранка, кћи Весна, жена Гроздана, жена Синђа, јрабада Живка, Јелици сесјри, сесјра Лейосава, кћи Суна, жена Фура, жена Цветша*;
- з) атрибутив+лични надимак: *шрјовац Пуљча, син Пуна*;
- и) атрибут+лично име, лични надимак или презиме: *дебели Милча, луди Паншелеја, Паншелеја зелени, сјовеки Паншелеја, црни Пањур, мајори Њакац, именом Осјоја, начшеј Тулеју; драја Ана, моја Гроздана, бела Радинка, јрелеја Суна, мршава Фура*;

4. Србољуб Митић је аутентична лична имена писао великим почетним словом у складу са тада важећом језичком нормом. Међутим, изузетак је песма „Мислим о Ани“, објављена у књизи песама *Вилоснице* (2011, стр. 45–48), у којој је женско лично име Ана шест пута написано малим почетним словом, а име *Уна* два пута: *Ана ана ана не замери/...Ана ана ана ти плави ти тамно плави тонови/... Ти си крива ана љута ана јаој разочарана/... Доћи ћеш ако мораш ана и назваћу те уном* (овај стих се понавља два пута).

- ј) лично име+придев изведен од очева или мужева имена: *Миломир Савин, Савайије Шојкин; Наза Зулин, Гроздана Сјасојева;*
- к) лично име+падежна синтагма са месним одређењем: *Сја-соје исјред куће.*

У анализираним Митићевим песничким књигама пописана су укупно 72 лична имена и то 18 женских личних имена и 54 мушка лична имена. Највише личних имена пописано у је у књизи *Војнички крајјушаши*, у којој су поменута лична имена мештана страдалих у бунама и ратовима за ослобођење и одбрану отаџбине, у књигама *Пеши јахач, Семе* (циклус песама о Саватију Шојкином), *Каменовање њевача* (циклус песама Родослов), *Черја на Ушрини* и у књигама, изабраних песама *Вилоснице* и *Див Сшију*, објављеним после песниковог упокојења.

Занимљиво је и то да, изузимајући лично име и презиме самог песника у стиху *Паишник и њесник Србољуб Мишић* у књизи *Алин зјај*, у читавом његовом песничком опусу није употребљено ниједно друго име нити је пак само презименом назван неки лик.

И мушка и женска лична имена употребљена су у синтагмама у којима се личном имену најчешће придодују атрибутив, атрибут или одредба места којом се објашњава порекло имена уз које стоји. Само лично име Митић, такође, ретко употребљавало у својим песмама, изузетак су, наравно, наслови песама.⁵

Већина личних имена словенског је односно српског порекла, али има и имена страног порекла: *Лазар, Марко, Павле, Панџелеја; Ана, Синђелија;* и имена која су преузета из ономастичко-на других народа: *Ахил, Шошоја, Паишиша, Зула, Фура* и тако даље.⁶

У Митићевим збиркама забележили смо једанаест стихова у којима је лични надимак употребљен сам без икаквих одредаба. Већина тих надимака мотивисана је физичким изгледом, менталним особинама или занимањем њихових носилаца. Изузетак је женски надимак *Павловица*, којим је именована супруга средњовековног браничевског властелина Павла.⁷ Оста-

5. Само лично име, мушко или женско употребљено је углавном у циклусима песама о војничким крајпуташима и у песмама о породичном родослову.

6. Већина таквих имена регистрована је у књизи *Черја на ушрини* у којој је Митић певао о људима ромске националности.

ли лични надимци се као и лична имена употребљавају у синтагмама са атрибутом, атрибутивом или каквом другом одредбом.

Испитивани текстови песама Србољуба Митића садрже 26 назива којима се именују места на којима се одвија радња, које је у вези са мотивом или се тиче мотива и теме обрађене у одређеној песничкој јединици. Митић је значајан број својих песама посветио својим сународницима, рођацима и познаницима који су живели у његовом завичајном Црљенцу и у околним местима, кроз која пролазе и неке реке, налазе се неки извори брда или планине, а нешто од тога је и поменуто у песамама. Регистровани смо имена пет ојконима, осам месних и крајевних имена, девет хидронима и седам оронима.

Топоними су класификовани у следеће групе:

- а) имена насељених места: *Божевац, Крављи До, Мало Црниће, Пожаревац, Црниће;*
- б) микротопоними и крајевна имена: *Косово, Обрешина, Мађарска, Омоље, Хомоље, Поморавље, Србија, Сџиј;*
- в) називи вода и водених токова: *Вишњовница, Дунав, Кладенац у Обршини, Млава, хомољска Млава, Морава, Између Млаве и Мораве, Уна;*
- г) називи узвишења: *Бубањ, Гора Заовина, Гора Заовачка, Гора Заовичка, Хомоље, Омољске планине.*

Од ономастичких јединица у посебне групе издвојени су галоними и називи зоонимског порекла (пет примера), теоними, хришћанска, библијска имена и имена верских празника (четрнаест примера), два планетонима и три хрематонима.

Галоними и зооними: *Божуран, Гијан, Грахоран, Црвенко; Шарац.*

Имена божанстава, библијска имена и верски празници: *Бої, Боїшња, Боїомајка, Девла; Исус, Ноје, Хрисїї, Расїеїшоїа Хрисїїа, Хрисїїос разайеїї; Илињдан, Јовандан, Од Јовандана зимскої, Од Јовандана зимскої, Покладна недеља, Сїасовдан.*

Планетоними: *Земља, Марс.*

Хрематоними: *Заова, Пушї, Теле Кула.*

7. Надимак је преузет из народне песме *Бої ником дужан не остїаје.*

У текстовима песама објављеним у свим Митићевим књигама пописано је 41 неаутентично, привидно име. Највише онема ове врсте су лични надимци (28 потврда), хремотоними (9 примера), по два лична имена и теонима, један хидроним и један ојконим.

- а) лична имена: *Душман, Омрз*;⁸
- б) лични надимци: *Вајровид, Данко Сунчанко, Демоника, Злоснивач, Инајник, Лујач, Нарџис, Ненад, Несвејник, Обешеник, Одолник, Онесвесник, Ојстјалник, Очајар, Памјило, Певач, Појоардеј, Проказаник, Рајшовид, Самоубица, Смршовид, Снојледач, Тминар, Ћушоје, Убојник, Удесник, Умник, Урлач*;
- в) имена насеља: *Времеш*;
- г) хидроними: *Душман-вода*;
- д) теоними: *Расјеји*;
- д) хремотоними: *Велика Промена, Велики јлас, Велико око, Нова Исјина, Оно, Почејак Велики, Срце јламјеће, Чвори Тајне*.

Грађа за овај рад ексцерпирана је из деветнаест песничких књига Србољуба Митића, оних које је песник објавио за живота и књига које су постхумно објављене са грађом из његове заоставштине или су пак за штампу приређиване песме преузете из периодичних гласила у којима су биле објављене или су какви други избори његових песама.

Иако је ишчитано више стотина страница текста регистрован је релативно мали број имена, 164 аутентичних (80%) и 41 неаутентични оним (20%), што је укупно 205 ономастичких јединица. Међу њима преовладавају лична имена – 55 мушких и 20 женских имена, што је укупно 75 примера (36,6%), лични надимци – 30 аутентичних и 28 привидних облика (28,5%), 8 хремотонима (8,7%), а осталих врста онима било је мање од 10.

РЕЧНИК

Алах, Тм – Војска/Нека на/Пророков/И Алахов/Рс најђе (КК 5).

- 8. Име *Душман* потврђено је у српским средњовековним документима у селу Драгољевци у Хвосну (Грковић, 1986, стр. 96). У *Речнику личних имена код Срба* Милице Грковић не постоји име Душман (Грковић, 1977).

Ана, ЛИ – Ана од чисте песме (В 41); ~ не замери, – Ана ана ана
ана не замери не верујем (В 46); мораш ~, – Доћи ћеш ако мо-
раш ана и назваћу те уном (В 48); елегија за ~, – Елегија за
Ану; ~ ми нема, – Отишла са снима *Ане ми нема* (В 53); драгој
~, – Или *драјој Ани*/Више нисам драг (В 54).

Ахил, ЛИ – Кажу мину време/Кад је ахил плако/Али није тако/
Али није тако (ПСЗ 18).

Бариша-Велиша, ЛИ – Молим те куме да му поклониш/Име Ба-
риша-Велиша (ЧУ 21).

Бели, ЛН – Пожури бре *Бели* бре *Беличко* (ЧУ 16).

Беличко, ЛН – Пожури бре *Бели* бре *Беличко* (ЧУ 16).

Благоје, ЛИ – у наслову песме (ВК 6).

Бог, Тм – У *Боја* се/Не поузда/Душом (ДС 102); ~ јаки, – И *Бој ја-*
ки/Јаку душу/Иште (ДС 102); За умисли/Да Бога поткупи/Ку-
кавином/И главом јаловом (Ст 11); ~ и ђаво, – Па нек и *Бој/и*
ђаво насрну (Ст 24); умом до ~, – Идућ *умом/До Боја* и више
(Ст 29); ~ тегобу, – И шта л Богу/Тегобу надену (Ст 30); опсов
~, – *Ојсов Бојов/Оћутаће* смејно (Ст 68); ~ према ~. – Показав
се/*Бојом љрема Боју* (Ст 68).

Богиња, Тм – Видех те *Бојињу за*/Двојство Великог гласа (В 99).

Богомајка, Тм – Лепу као тужни/Осмех Богомајке (ПСЗ 27).

Божевац, ИН – у наслову песме (ДС 148).

Божидар, ЛИ – Зет *Божидар*. За њега свет сазнаде 1927. године
(КП 16).

Божуран, Гл – Зове се Гиган/Грахоран/Црвенко/Зове се *Божу-*
ран (ДС 35).

Бојан, ЛИ – у наслову песме (ВК 7).

Боривоје, ЛИ – у наслову песме (ВК 15).

Борко, ЛИ – у наслову песме (ВК 6).

Бранка, ЛИ – Мајка Бранка. Обрадова јој се дан 1905. године (КП
14).

Бубањ, Ор – Све док се небо над *Бубњем*/Не зарумени као од ви-
на (ДС 139).

- Ватровид, ЛН (неаут.) – у наслову песме (КП 42).
- Велика Промена, Хр (неаут.) – Да доумим/*Велику Промену* (ДС 59).
- Велики глас, ЛН (неаут.) – Видех те Богињу *за/Двојство Великој гласа* (В 99).
- Велики Кључ, Хр – Као *Велики Кључ* право и/Непогрешиво (НК 10).
- Велики Сан, Хр – О проћи ћемо ко муња невидљива/*И као прст Сна Великој* (НК 10).
- Велико Око, Хр (неаут.) – Чудодарно/*Велико Око* Тајне/Отвори-ло би се (В 99).
- Весна, ЛИ – Кћи *Весна*. 1959. године бану ми сунце у ноћ (КП 20).
- Видоје, ЛИ – у наслову песме (ВК 10).
- Витовница, Хд – Хујала шаптала/*Вишовница* вода (ДС 152); грли Витовница, – Да га потајно *јрли Вишовница* (ДС 157).
- Вођа, ЛН – И рука што штити зна/*И Вођа* (НК 59).
- Војвода, ЛН – Ој *Војвода/Стан Војвода/Стан* Мораво/Тија водо (ДС 132).
- Војислав, ЛИ – Стриц Војислав. Освану 1908. године (КП 12).
- Времеш, ИН (неаут.) – И град који се зове *Времеш* (С 9).
- Вукоје, ЛИ – у наслову песме (ВК 10).
- Голубан, ЛИ – у наслову песме (КК 6).
- Гора Заовина, Ор – Злаћане ноже кржаве сам у неврат/*Горо Заовина* (ДС 139).
- Гора Заовачка, Ор – О ти си моје детињство *Горо Заовачка* (ДС 140).
- Гора Заовичка, Ор – у наслову песме (ДС 138).
- Гиган, Гл – Зове се *Гијан* (ДС 35).
- Градимира, ЛИ – у наслову песме (ВК 9).
- Грахран, Гл – Зове се Гиган/*Грахран/Црвенко/Зове се* Божуран (ДС 35).

Гроздана, ЛИ – Неко ће у овој кући да умре каже/Моја жена *Гроздана* јављају (ДС 116); ~ Спасојева, – Како *Гроздана Спасојева* готови јело/Јарчево млеко названо (ДС 118); ~ моја, – После ручка ја и *Гроздана моја* (ДС 118); каже ми једном ~, – А оне тигце *каже ми једном Грџдана* (ДС 120); ~ на белег стала, – И моја *Гроздана на белеј сџала* (ДС 121).

Даничко, ЛН – Пожури Беличко *Даничко* (ЧУ 8).

Данко Сунчанко, ЛН (неаут.) – Пожури бре *Данко Сунчанко* (ЧУ 16).

Девла, Тм – Нека ми *Девла* опрости (ЧУ 29).

Демоника, ЛН (неаут.) – Бекство *Демонике* (В 15).

Добрица, ЛИ – Син Добрица. У дан загази 1960. године (КП 21).

Дом Ристов, Хр – Удој ми земљи/*Дому Ристову* да л/Свете ћу учувати зиде (КК 7).

Драган, ЛИ – Сестрић Драган. Озари ме 1953. године (КП 17).

Дунав, Хд – Видео сам како луд *Дунав* гута велику лађу (ЧУ 18).

Душан, ЛИ – А кад Душан бојан узва и они Стижани крупани/*Пођоше* (ПЈ 15).

Душман, ЛИ (неаут.) – И тада су Завида тада су/*Злогледа Душмана* и Омрза (ПЈ 32).

Душман-вода, Хд (неаут.) – Песма о *Душман-води* (ПЈ 61).

Еуридика, ЛИ – Одлазак *Еуридикe* (ОЦ 5).

Жељко, ЛИ – у наслову песме (ВК 8).

Живка, ЛИ – Прабаба Живка. Отвори очи 1848. године (КП 9).

Завид, ЛИ – И тада су *Завида* тада су (ПЈ 32).

Заова, Хр – И док манастир *Заову* сунце љуби (ДС 141).

Звездан ЛН – Био један (*Звездан*)/Па бројао/*Звезде* (ДС 126).

Звонко, ЛИ – у наслову песме (ВК 15).

Земља, Пл – А диљем *Земље* мај корача зелен (НК 105); господар је ~, – И заборави зар да *јосџодар је Земљин* (НК 113).

Злоглед, ЛИ – И тада су Завида тада су/*Злоїледа* Душмана и Омрза (ПЈ 32).

- Злоснивач, ЛН (неаут.) – у наслову песме (М 30).
- Знак, Хр – Ако Кључеви по *Знаку* окрећу се (НК 122).
- Зоран, ЛИ – у наслову песме (ВК 16).
- Зула, ЛИ – Уградио Пањур надничар/Госпођицу Зулу перутарку (ЧУ 26).
- Икар, ЛИ (мит.) – Лудило *Икара* (ОС 10).
- Илићдан, ИП – Узвао човек пир свадбени/*О Илићдану/У* недоба (ДС 57).
- Инатник, ЛН (неаут.) – Инатник Урлач (КП 48).
- Исус, БИ – Избоден *Исус* смеши се (С 33); стотину ~, – Стогрешник *сѣошину Исуса/Поткупио* би (НК 115).
- Јарчево млеко, Хр – Како Гроздана Спасојева готови јело/*Јарчево млеко* названо (ДС 118).
- Јела, ЛН – в. Јелица (ДС 138).
- Јелица, ЛИ – На Јелу на *Јелицу* уперена (ДС 138); ~ сестри, – Ја ћу обиље снаге нејакој/*Јелици сесѣри* (ДС 139); за ~ плачем, – За сестром/*За Јелицом ѿлачем/Црн* (ДС 141).
- Јовандан, ИП – Од *Јовандана* зимског/*До* липоцвета (ПЈ 32).
- Јоја, ЛН – Три месеца *Јоја* гледа у греду/*И* не једе (ЧУ 32).
- Каменко, ЛИ – у наслову песме (ВК 8).
- Кладенац у Обршини, Хд – *Кладенац* у *Обршини* (ДС 148).
- Кључ, Хр – Она говори о *Кључу* (НК 11); о сили ~, – Она говори о *сили Кључа* (НК 11); испред ~, – И отвара намах/*Испред Кључа* (НК 11); одслик ~, – А када само *одслик Кључа* на свет падне (НК 25); ~ нови, – Из *Кључа* у *Кључ Нови* (НК 39); изван ~, – Да пошло би се *изван Кључа* преко *Кључева* (НК 39); говори о ~, – О путу *јовори о Кључу* и о/*Вратима* (НК 57); ~ који био је, – Од *Кључа који био је* и од/*Кључева који нађени су* (НК 61); окретаји ~, – И чекају се идући *окреѣаји/Кључева* и *Кључева* (НК 69); нај; највећи ~, – Ово *највећи Кључ* је (НК 71); законима ~, – По *законима Кључа* што био је (НК 83); као три ~, – Три сна дивотна/*Као ѿри Кључа* (НК 91); ~ великих, – Говори она како у законима *Кључева великих* (НК 95); речи о ~, – *Речи о Кључевима* и/*Кључевима* (НК 106); ~ знају, – И да уведе преко онога/*Што*

Кључеви знају (НК 111); ~ средишном, – И о *Кључу средишном* (НК 119); ~ мрви, – О *Кључу-мрви*/О трунке која спаја (НК 119); свирке ~, – У које улази се преко чудесне/*Свирке Кључева* (НК 120); ~ преплетени, – А *Кључевима њрејлејшени* (НК 120); ~ по Знаку, – Ако *Кључеви њо Знаку* окрећу се (НК 122); Окреће ~, – Као рука велика која/*Окреће Кључ* (НК 124); жена о ~, – Говори говори жена говори *жена о Кључу* (НК 139); браћа висока са ~, – И зато *браћа висока са Кључевима* (НК 82); идем ~, – Идем Кључем детелином рано ходим (ДС 144); Стојићевића ~, – у наслову песме (ДС 144).

Кључеви Нови, Хр – Ал од човека су и Кључеви Нови и/Сила свега ево се/*Открива опет* (НК 24); преплићу ~, – Ево се *њрејлићу Кључеви Нови*/У висини звоне (НК 25); ~ који јесу, – И *Кључевима Новим који/Јесу* и који ће (НК 59); У сили ~, – У сили *Нових Кључева* који су нађени (НК 60); вољом ~, – И као да небеса и небеса пред/*Вољом Нових Кључева* (НК 111); ~ збирају се, – У којој Кључ и *Нови Кључеви/Збирају се* (НК 124); ~ уче, – Ето *Кључеви Нови уче* (НК 135); говори о ~, – Она говори о Кључу/*И Кључевима Новим* (НК 138).

Колар, ЛН – Како се Спасоје *Колар* побунио против добротe своје (ДС 115).

Косово, КИ – Олујно зајуи бој Косово угну се (КК 3).

Крављи До, ИН – Стодавна брда красна још ките *Крављи До* (ДС 149).

Крстена, ЛИ – А умре/*Крстена* (ДС 88).

Лазар, ЛИ – И Алаху пред/*Пут Лазар* неки (КК 5).

Лепосава, ЛИ – Сестра *Лейосава*. Улепша свет 1930. године (КП 15).

Лутач, ЛН (неаут.) – у наслову песме (М 26).

Љиљана, ЛИ – *Љиљана* иза седам гора (В 51).

Љубисав, ЛИ – Отац *Љубисав*. Устаде 1904. године (КП 13).

Мађарска, КИ – И нешто од *Мађарске* (ЧУ 8).

Мајка, ЛН – Тако говори жена *Мајка* (НК 59).

Мало Црниће, ИН – у наслову песме ДС 146.

Марко, ЛИ – у наслову песме (ЈЗ 77).

- Марс, Пл – Буђење *Марса* (ОЦ 21).
- Мати огромна, ЛН – Говори говори *Маџи ојромна* (ФЦС 203).
- Мечкар, ЛН – у наслову песме (ЧУ 17).
- Милица, ЛИ – Ијаох тужна *Милице* (КК 7).
- Миломир, ЛИ – А умре *Миломир*/Отиде веселник/Оте се (С 88);
~ Савин, – Умре *Миломир Савин*/Умре у зору (ДС 85).
- Милош, ЛИ – у наслову песме (КК 4).
- Милча, ЛИ – Цело лето се дебели *Милча* и мој отац/Цењкали
око великог руменог бакрача (ЧУ 7).
- Мита, ЛН – Чукундед Мита (КП 7).
- Млава, Хд – Од *Млаве* до болнице/Вукли црну линију (ФЦС 142);
рибе у ~, – Ујутру *рибе* у *Млави* исплету/Око раките/Венац
сребрен (С 39); ~ срми се, – Око планине *Млава срми се* (С 49);
снене ~, – Уместо да спавам украј *снене Млаве* (ПЈ 68); Приказа
над ~, – *Приказа над Млавом* (ЈЗ 48); на обали ~, – А онај
на обали *Млаве* (ЈЗ 48); у ~ живе, – У *Млави живе* црне речи црне
песме црни знаци (В 46); сузе ~, – И *сузе Млавине* као бисерје
(ДС 129); милосне сузе ~, – *Милосне сузе Млавине* на телу жене
(ДС 129); ~ и Поморавља, – Зелена хаљина *Млаве* и *Поморавља*
(ДС 139); ~ искричаве, – Блескови *Млаве искричаве* (ДС 146);
хомољска ~, – Прелепа мезимица *хомољска Млава* (ДС 157).
- Момчило, ЛИ – у наслову песме (ВК 13).
- Морава, Хд – Крај *Мораве*/Играју се (ДС 131); стан ~, – Ој Војво-
до/Стан Војводи/*Сџан Мораво*/Тија водо (ДС 132); између
Млаве и ~, – Ова гора као рука најнежнија/*Између Млаве* и *Мо-
раве* (140).
- Мурат, ЛИ – Теб цар *Мураџе* (КК 4).
- Наза, ЛН – Дошао шашави *Наза* Зулин отац (ЧУ 26).
- Нада, Пл (неаут.) – Разаберем звезду што зове се *Нада* (ПСЗ 10).
- Нарцис, ЛН (неаут.) – Губави *Нарцис* (КП 46).
- Ненад, ЛН (неаут.) – у наслову песме (КП 23).
- Несветник, ЛН (неаут.) – у наслову песме (КП 33).

- Нова Истина, Хр (неаут.) – О гласовима што расцветавају се у/
Истини Новој (НК 62).
- Ноје, БИ – у наслову песме (ЈР 27).
- Њакац, ЛН – Свако се вече Милчин матори отац *Њакац*/Опијао
од ракије и сећања (ЧУ 7).
- Обешеник, ЛН (неаут.) – у наслову песме (КП 29).
- Обрешина, МИ – Кладенац у *Обршини* (ДС 148); шума ~, Тајан-
ствена рајска/*Шума Обрешина* (ДС 148).
- Одолник, ЛН (неаут.) – у наслову песме (КП 47).
- Омоље, КИ – Мени ми је да ми у *Омољу* извор бео (ПЈ 13); са ~
сив ветар, – Ено *са Омоља сив вейар* се нија небесима (ДС 142);
у ~ има девојака, – А у *Омољу има девојака* у којој јесен руј ра-
запиће (ДС 142); у ~ има плав дечак, – А у *Омољу има њлав ге-*
чак што у очима му двојнице певају (ДС 142); у ~ међу дуква-
ма, – Има он у *Омољу међу дуквама* сребрн извор (ДС 142); од
~ ветар, – Оди *од Омоља вейар* лаган корача меко као латица
трешње (ДС 142).
- Омрз, ЛИ (неаут.) – И тада су Завида тада су/Злогледа Душмана
и *Омрза* (ПЈ 32).
- Онесвесник, ЛН (неаут.) – Глава *Онесвесника* (КП 35).
- Оно, Хр (неаут.) – Јер она јесте *Оно* што као увир је (НК 111).
- Опсталник, ЛН (неаут.) – у наслову циклуса песама (АЗ 27).
- Орфеј, ЛИ (мит.) – Потуцање *Орфеја* (ОС 13).
- Остоја, ЛИ – Днавнодне у Стигу/Био човек/Именом *Осџоја* (Ст
16); пљују ~, – И да руже/*И њљују Осџоју* (Ст 16); чувале ~ – Сву
ноћ страже/*Чувале Осџоју* (ДС 17).
- Очајар, ЛН (неаут.) – у наслову песме (КП 31).
- Павле, ЛИ – Ја не заборавих злооке витезове/*Павла* и Радула
(ДС 138).
- Павловица, ЛН – Ја ћу кривди као *Павловици*/Трње у душу (ДС
139).
- Пантелеја, ЛИ – Чукунчукундеди *Панџелеји* (ПЈ 13); луди ~, –
Како се *луди Панџелеја* дунио (ПЈ 13); ~ бојаном, – Пантелеја у
бојану Душановом (ПЈ 15); ~ записује време, – *Панџелеја зайи-*

сује време гладно и нељудно (ПЈ 16); ~ снѝ, – *Панѝтелеја снѝ* Материцу (ПЈ 19); ~ у себра гињеника, – *Панѝтелеја у себра гињеника* умишља се (ПЈ 22); ~ описује ствари, – *Панѝтелеја ойи-сује сѝвари* старинске лепе или страобне (ПЈ 23); од главе ~, – *Од љаве Панѝтелијине*, кроз уво моје матере, до мене (ПЈ 28); ~ гробник, – *Под небесима Панѝтелеја ѝробник* кукавни (АЗ 13); ~ зелени, – *Пантелеја зелени сунац снѝ* (РП 24); стовеки ~, *Сѝовеки Панѝтелеја* види димове (РП 28); ~ ијед у душу, – *Панѝтелеја ијед у душу* гаванима баца (РП 30); ~ описује столицу, – *Панѝтелеја ойисује сѝолицу* трonoшку (РП 32); главо ~, – *О заустави се љаво Панѝтелејина* (ДС 89); ућути ~, *Ућути Панѝтелејо* Нека је тица (ДС 90).

Памтило, ЛН (неаут.) – у наслову песме (КП 39).

Пањур, ЛН – Уградио *Пањур* надничар/Госпођицу Зулу перутарку (ЧУ 26); црни ~, – *А црни Пањур* недељу дана/Пије најлућу ракију (ЧУ 26).

Папиша, ЛИ – Стоји *Пайиша* на вашару/Продаје краву млекуљу (ЧУ 31).

Певач, ЛН (неаут.) – Каменовање *Певача* (КП 45).

Пира, ЛН – Да ожени/Девог сина *Пиру* (ЧУ 20); нашег ~, – *Ми смо сви волели нашеј Пиру* (ЧУ 20).

Пожаревац, ИН – У *Пожаревицу* му сви главни/Фијакеристи били кумови (8); перутар у ~, – *Главни ѝеруѝар у Пожаревицу* (ЧУ 26).

Покладна недеља, ИП – у наслову песме (ЧУ 19).

Поморавље, КИ – Зелена хаљина Млаве и *Поморавља* (ДС 139).

Попардеј, ЛН – Кажем *Поѝардеју* певачу (С 32).

Почетак Велики, Хр (неаут.) – Без тебе ватро мудра/Ломачи *Почейка Великој* (В 100).

Проказаник, ЛН (неаут.) – у наслову песме (КП 38).

Пророк, Тм – Војска/Нека на/Пророков/И *Алахов*/Рс наиђе (КК 5).

Пуљча, ЛН – Летос се добро угојио *буђелар*/Старог трговца *Пуљче* (ЧУ 20).

- Пуна, ЛН – Тог лета смо ја и Милчин девети син *Пуна*/Постали браћа (ЧУ 7).
- Пут, Хр – Јер краја не има *Пуџу* ономе што наставља се (НК 60); круни ~, – О пореклу и/Круни *Пуџа* (НК 106).
- Раденко, ЛИ – У оног *Рагенка* што Стиг кити биљем (ДС 129).
- Радинка, ЛИ – За љубал мало му је цела бела *Радинка* (ДС 130); срце ~, – ...и мало му је *срце Радинкино* (129).
- Радојко, ЛИ – *Радојко* бачијар омољски душа/Рајска од човека (ДС 65); ~ човек, – *Радојко човек*/Разасветан човек овчар (ДС 65).
- Радуле, ЛИ – Ја не заборавих злооке витезове/Павла и *Радула* (ДС 138).
- Ранко, ЛИ – у наслову песме (ВК 12).
- Распети, Тм (неаут.) – Собом распет/Чему л *Распџџо*ме (Ст 59).
- Ратко, ЛИ – у наслову песме (ВК 5).
- Ратовид, ЛН (неаут.) – Пут одбегног Ратовиду нигде (АЗ 57).
- Ратовођа, ЛН – Приче о *Раџовођи* (АЗ 33).
- Ружица, ЛИ – Баба *Ружица*. Уђе у јаву 1883. године (КП 11).
- Рука, ЛН – Испод *Руке* свеумне расцветава се лепотно (НК 60).
- Русалџе, ЛН (мит.) – У дан зелени мајски падају *Русалџе* плаве (ДС 136); хомољске ~, У дан зелени мајски *хомољске Русалџе* плаве (ДС 136); опчинило први ~, Или је неко горко божанство очима *ојчинило/Први Русалџе* да би му се подале (ДС 136); плаве ~, – *Плаве Русалџе* да ли падају ил се узносе (ДС 137).
- Саватије, ЛИ – Говорио *Савџије* Шојкин (С 41).
- Савин, ЛН – Умре Миломир *Савин*/Умре у зору (ДС 85).
- Самоубица, ЛН (неаут.) – у наслову песме (КП 28).
- Селко, ЛИ – у наслову песме (ВК 4).
- Сизиф, ЛИ (мит.) – Озарење *Сизифа* (ОС 26).
- Синђа, ЛН – Прозли му се жена/*Синђа* сукњу окрете (ДС 94).
- Синђелија, ЛИ – у наслову песме (ДС 94).

- Слободан, ЛИ – у наслову песме (ВК 3).
- Смртовид, ЛН (неаут.) – у наслову песме (КП 34).
- Сногледач, ЛН (неаут.) – *Сногледач* потопник (КП 32).
- Спасовдан, ИП – Тек Стојко обеси се/На *Спасовдан* рано (ДС 95).
- Спасоје, ЛИ – А спи *Спасоје* и у сну виче виче (ДС 52); Старац ~, – *Старац Спасоје* преко сто има и повише ал/Не зна тачно (ДС 52); виче ~, На неку војску љути се на душманина неког/*Виче Спасоје* (ДС 53); ~ седи, – Пред кућом на трonoшки *Спасоје седи* (ДС 91); мисли ~, Мисли Спасоје мисли до заранка сунчевог (ДС 91); ~ испред куће, – Седи *Спасоје испред куће* глава му/На рамена пала (ДС 91); ~ колар, – Како се *Спасоје Колар* побунио против доброте своје (ДС 115); дом ~, – *Дом Спасојев* освајају (ДС 116); бунт ~, – Случајан ал у час прави *дунђ Спасојев* (ДС 121).
- Србија, КИ – У очима се *Србија* зелени (ПЈ 65); ~ одим, – Мртвац *Србијом одим* (АЗ 95); сред ~, – Самац уклет али вичем *сред Србије* (АЗ 96); лајем сред ~, – *Ето лајем сред Србије* (АЗ 96).
- Срби, Етн. – Срби неки мрави ми/Неки под табане наишли (КК 5).
- Србољуб, ЛИ – *Србољуб*. Дисати поче 1932. године. Би песник (КП 18); ~ с душом лутном, – *Србољуб с душом лутном* и снима у ђним јавно (ПЈ 41); људи дију ~, – Неки *људи дију Србољуба* у кафани (ПЈ 81); патник и песник ~, – *Патник и песник Србољуб Мишић* (АЗ 63).
- Срце пламтеће, Хр (неаут.) – Ружи златној/И Срцу Пламтећем (Ст 56).
- Станимир, ЛИ – Прадед *Станимир*. Јави се 1848. године (КП 8).
- Стиг, КИ – У *Стију* јутро буновно/Моје шарено (С 39); сред ~, – Оне ноћи у зиму/*Сред Стија* опет зачуо сам (С 40); широм ~, – *Широм Стија* костуре изоравамо (С 114); ~ босиоком мирисао, – Од горчине његове *Стиј босиоком мирисао* (ПЈ 15); сред ~, – И ето опет мене/*Сред Стија* мене (ЈЗ 12); ~ усред лета, – *Сред Стија/Усред лета*/Под кишом сребрном (ЈЗ 15); леже на ~, – Маглуштина погана/*Леже на Стиј* (ДС 10); ~ кити биљем, – У оног Раденка што *Стиј кити биљем* (ДС 129); осурен у ~, – Као чобанин горски од камена *осурен у Стиј* пао (ДС 142); У ~

- црни пијач, – У *Сџију црни њијач* (ДС 155); Див ~, – *Див-Сџију* (ДС 157); ~ предивни, – И ево жив је да живи *Сџиј предивни* (ДС 158); днавнодне у ~, – *Днавнодне у Сџију*/Био човек/Именом Остоја (Ст 16).
- Стижани, Етк – А кад Душан дојан узва и они *Сџижани* крупани/Пођоше (ПЈ 15).
- Стојићевића Кључ, МИ – в. Кључ (ДС 144).
- Стојко, ЛИ – Тек Стојко обеси се/На Спасовдан рано (ДС 95); човека ~, – И на њега/*Човека Сџојка* (ДС 94).
- Србија, КИ – На мапи *Србије* металне штапове/Забадали у моје село (ФЦС 142); цела ~, – Био Шошоја велики трговац/Знала га цела *Србија* (ЧУ 8); самац сред ~, – Ево сам *самац сред Србије*/Као колац (АЗ 97); ~ самац уклет, – Сред *Србије самац уклет*/Али заклет (АЗ 97); вичем сред ~, – *Самац уклет али вичем сред Србије* (РП 94); лајем сред ~, – *Ето лајем сред Србије* (РП 94).
- Стојан, ЛИ – Дед *Сџојан*. Угледа га сунце 1884. године (КП 10).
- Суна, ЛИ – Свако вече Милчина прелепа кћи *Суна*/у дугобојним картама/Гледала мамину судбину (ЧУ 7).
- Тамни Вилајет, МИ (лит.) – Немани препун *Тамни Вилајет* (ПЈ 76); други ~, – Време за *друји Тамни Вилајет* (ПЈ 77).
- Тминар, ЛН (неаут.) – у наслову песме (М 27).
- Тулеја, ЛН – Попео се *Тулеја* на трешњу (ЧУ 11); стари ~, – Дошао дан да оде сироти *сџари Тулеја* (ЧУ 33); за нашег ~, – *За нашеј Тулеју* да платимо два попа (ЧУ 33).
- Теле Кула, Хр – Сред Србије сињи сам камен/Лубања гола/*Теле Кула* жива (ФЦС 199).
- Ћутоје, ЛН (неаут.) – Целога века доушкује и опањкава/На цели свет блато и руг/*А име му је Ћутоје* (С 33).
- Ћућур, ЛН – За овог мога сина *Ћућура* (ЧУ 30).
- Убогник, ЛН (неаут.) – О скончавању *Убојника* (КП 36).
- Удесник, ЛН (неаут.) – *Удеснику* епитаф (КП 44).
- Умник, ЛН (неаут.) – у наслову песме (КП 41).
- Уна, Хд – Ни/*У/Ту/Уну*/Воду/Мутну/Ни/Међ/Брегове (ОЦ 23).

- уна, ЛИ – Доћи ћеш ако мораш ана и назваћу те уном (В 48).
- Урлач, ЛН (неаут.) – Инатник *Урлач* (КП 48).
- Усуд, Хр – Шта л *Усуда* /Осуди да суди (Ст 30).
- Фура, ЛИ – Сваки дан Милчина мршава жена *Фура*/Продавала момцима змајеву крљушт (ЧУ 7).
- Хомоље, Ор – Да ли су за гињеницима ноктима *Хомоље* раскопавале (ДС 136).
- Христ, БИ – Ил зарад рана/Распетога *Христѡа* (М 9); путем ~, – Не хтет *ѡуѡем/Христѡа* ни Пилата (ПЈ 98).
- Христос, БИ – И не хтех да сам *Христѡос* разапет (ПЈ 77).
- Хуни, Етн. – Или су телима и криковима децу од *Хуна* заклањале (ДС 137).
- Цвета, ЛИ – Жена *Цвеѡа*. Заплака 1931. године (КП 19).
- Цветко, ЛИ – у наслову песме (ВК 13).
- Циганин, Етн. – Видео сам *Циѡанина* јачег од сто човека (ЧУ 18); јак ~, – Да буде *јак Циѡанин* (ЧУ 21); ~ леп, – Син је *Циѡанину леѡ*/Као злато (ЧУ 21); ~ луди, – Сви *Циѡани луди* да цркавају (ЧУ 21); ~ слатка, – Ђерка је *Циѡанину*/Слатка као мед (ЧУ 21); ~ трговци, – Насмејаше се сви *Циѡани ѡрѡовци* (ЧУ 31); ~ под старим дудом, – Окупили се *Циѡани ѡод сѡарим дудом* (ЧУ 33).
- Црвенко, Гл – Зове се Гиган/Грахоран/*Црвенко*/Зове се Божуран (ДС 35).
- Црниће, ИН – Мирише *Црниће* на зеленило (ДС 146).
- Чвори Тајне, Хр (неаут.) – Иза које/*Чвори ѡајне* стоје (Ст 20).
- Чергар, Етн. – у наслову песме (ЧУ 27).
- Чумидица-Љубица, ЛИ – Молим те куме да јој поклониш/*Име Чумидица-Љубица* (ЧУ 21).
- Чумија, ЛН – Учин/чини на село *Чумија*/Међу браћу јарне баца злице (С 87).
- Шарац, Зо – Од срца мени/*И сила она/И сабља ми/И Шарац* (ЈЗ 77).
- Шојкин, ЛН – Говорио Саватије *Шојкин*/Не буд уља опрости душману (С 41).

Шошоја, ЛИ – Био *Шошоја* велики трговац/Знала га цела Србија (ЧУ 8); превари ~, – Али *ћревари Шошоју* нека/Грбава баба торбара (ЧУ 8); ~ пред вашариште, – Седе Шошоја *ћред вашаришће* (ЧУ 8).

ИЗВОРИ

- Митић, С. (1961). *Велики ружан коњ*. Нови Сад: Матица српска – Књижевно одељење.
- Митић, С. (1964). *Војнички крајћушаши*. Пожаревац: Књижевни часопис „Браничево“.
- Митић, С. (1967). *Људске речи*. Београд: Издавачка радна организација „Просвета“.
- Митић, С. (1967). *Озарене Сизифа*. Пожаревац: Књижевни часопис „Браничево“.
- Митић, С. (1969). *Каменовање ћевача*. Пожаревац: Књижевни часопис „Браничево“.
- Митић, С. (1973). *Черћа на ућрини*. Пожаревац: Књижевни часопис „Браничево“.
- Митић, С. (1977). *Орфички црћежи*. Пожаревац: НИО „Браничево“.
- Митић, С. (1977). *Пећи јахач*. Нови Сад: ООУР Центар за дијафилм и издавачку делатност Радничког универзитета Радивој Тирпанов.
- Митић, С. (1978). *Расај ћусћињака*. Нови Сад: Издавачко предузеће Матице српске.
- Митић, С. (1979). *Муке*. Београд: Издавачка радна организација „Просвета“.
- Митић, С. (1983). *Фрула у црној свили*. Београд: „Вук Караџић“.
- Митић, С. (1984). *Алин зјај*. Пожаревац: Књижевни часопис „Браничево“.
- Митић, С. (1985). *Семе, песничка читанка*. Београд: Издавачка радна организација „Просвета“.
- Митић, С. (1988). *Једанаестћа зайовесћ*. Београд: „Нолит“.
- Митић, С. (1994). *Сћилићи*, поема. Пожаревац – Мало Црниће: Центар за културу Пожаревац – Центар за културу Мало Црниће.
- Митић, С. (2000). *Нови кључеви*. Београд: Издавачко предузеће „Просвета“.
- Митић, С. (2001). *Лична карћа*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Митић, С. (2003). *Див Сћићу*. Мало Црниће: Центар за културу Мало Црниће.

- Митић, С. (2009). *Посланице свецима од здравља*. Пожаревац: НИПД „Нова реч“.
- Митић, С. (2001). *Вилоснице*. Пожаревац–Петровац: НИПД „Беловоде прес“ – Народна библиотека „Ђура Јакшић“.
- Митић, С. (2003). Косовски круг. *Сџиї, часоїис за кулїуру, уметїносїї и друшївена їїшїања*, 33 (89), 5–9.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонијевић, Д. (1983). *Акција и кришїка*. Нови Сад: Матица српска.
- Витошевић, Д. и Ерић, Д. (1963). *Орфеј међу шљивама, анїолоїија са-времених срїских їесника са села*. Крагујевац: „Светлост“.
- Витошевић, В., Витошевић, В., Витошевић, Н. (2001). *Пасїир їражи дно неба, анїолоїија їоезије, сликарсїтва и вајарсїтва наиваца Србије, Црне Горе и Реїудблике Срїске*. Београд: Издавачка кућа „Драганић“.
- Витошевић, Д. (2008). *Дародавци из їрикрајка, оїледи о нашем самоуком сїваралашїву*. Београд – Горњи Милановац: НИРО „Задруга“ – ИРО „Народна књига“ – НИРО „Дечије новине“ – РО „Нова књига“.
- Витошевић, Д. (2008а). Уклетник из Стига, самац сред Србије. У: Д. Витошевић (прир.), *Дародавци из їрикрајка* (310–327). Београд – Горњи Милановац: НИРО „Задруга“ – ИРО „Народна књига“ – НИРО „Дечије новине“ – РО „Нова књига“.
- Грковић, М. (1977). *Речник личних имена код Срба*. Београд: „Вук Караџић“.
- Грковић, М. (1986). *Речник имена Бањскої, Дечанскої и Призренскої власїшелинсїтва у XIV веку*. Београд: Народна књига.
- Игњатовић, С. (2001). Нова песничка фантастика. У: С. Митић, *Лична карїа* (260–271). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Илић, К. (1982). У присенку смрти. *Зум Реїорїер*, 29. април, Београд.
- Јашовић, Г. (2013). Именослов романа „Стрма обала“ Вука Филиповића. У: Б. Јовановић (ур.), *Живоїї и дело Вука Филипїовића, ше-матїски зборник од водећеї националної значаја* (109–127). Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Јашовић, Г., Реџић, Е., Реџић, М. (2016). *Именослови срїских їисаца са Косова и Меїохије*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Јашовић, Г. (2021). Прилог проучавању земљописне лексике, антропо-нимије и топонимије у поеми „Сутјеска“ Мирка Бањевића. *Башїїина*, 31, 29–41.

- Јеротић, В. (2001). Нови кључеви за 21. век. У: С. Митић, *Лична карџа* (5–9). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Јеротић, В. (2007). *Дарови наших рођака*, књ. 3. Београд: Ars libri.
- Јоксимовић, В. (2003). Последњи столпник или лирска космогонија Србољуба Митића. У: С. Митић, *Трајно и лажно* (146–153). Рума: Српска књига.
- Јовановић, Б. (1968). Тврде речи Србољуба Митића. *Расковник*, 2, 67–68.
- Јоксимовић, В. (2014). *Књижевност њојаревачкој краја. Од Григорија Синаића Млађе до Србољуба Митића*. Пожаревац.
- Кошутић, В. (1967). *Цветник српских сељака њесника*. Београд: Просвета.
- Лукић, М. (1998). Реквијем. У: С. Ристић, *Божја књига Србољуба Митића* (31–46). Београд: „Апостроф“.
- Манас, Б. (2003). Феникс Србе Митића. Поговор у: С. Митић, *Див Сџију* (165–168). Мало Црниће.
- Матић, Д. (2001). Скаска о српском Орфеју. У: *Лична карџа* (272–281). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Миленковић, М. (1984). Патник и песник Србољуб Митић. У: *Алин зјај* (65–81). Пожаревац: Културно просветна заједница Општине Пожаревац – Књижевни часопис „Браничево“.
- Младеновић, Д. (1993). Понешто о судбини, стваралаштву и сарадњи. *Расковник, часопис за књижевност и културу на селу*, 19 (73–74), 135–144.
- Перић, Р. (2006). *Србољуб Митић – Драги Рашо*. Петровац на Млави.
- Перић, Р. (2008). *Сјоменица Србољуба Митића, њоводом њејнаесџојојдишњике смрџи*. Мало Црниће: Центар за културу Мало Црниће.
- Ристић, С. (2008). Србољуб Митић, вечник српске поезије. Предговор у: С. Митић, *Сџољник и укун* (3–18). Пожаревац – Мало Црниће: НИПД „Реч народа“ – Библиотека „Србољуб Митић“.
- Ристић, С. (2001). Божја књига Србољуба Митића. У: С. Митић, *Лична карџа* (253–259). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Митић, С. (1972). *Косовски круј (Лазар, Милош, Мурај, Голубан, Милица)*. *Расковник*, V (15), 3–7.

GOLUB M. JAŠOVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Philosophy

Department of Serbian Language and Literature

Onyms in Srboljub Mitić poems

SUMMARY. This paper deals with analysis of onomastic units excerpted from Srboljub Mitić published poems. Srboljub Mitić is one of the best Branicevo and Serbian poets of the second half of the twentieth century. His first poems have been published in fifties and the first book of poems named *Big Ugly Horse* was printed in 1961 by Matica srpska in Novi Sad. After his death, a selection of poems was published in the book *Personal id* by Institute for textbooks in 2001. Other than that, we have listed names from his poetry book *Kosovo Circle* published in the magazine "Raskovnik" in 1972. Dozen books have been published in the meantime by various publishers. This analysis encompasses all personal names, personal nicknames, surnames, holiday names, theonyms, toponyms and hrematonyms used in the above mentioned works.

KEYWORDS: Srboljub Mitić, poetry, onomastics, anthroponymy, toponymy, chromatonymy, lexical-semantic analysis, dictionary.

ВЕСЕЛИНКА Т. ЛАБРОСКА¹

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
Институт за македонски језик „Крсте Мисирков“

ФУНКЦИЈЕ ПАРТИКУЛЕ *би* У ГРАНИЧНИМ ПОЈАСЕВИМА МАКЕДОНСКОГ И СРПСКОГ ДИЈАЛЕКАТСКОГ АРЕАЛА²

САЖЕТАК. У раду се разматрају функције конструкција са партикулом *би* у пограничним македонским и српским дијалектима, који с једне стране представљају високобалканизоване говоре а с друге стране говоре који чувају знатан број архаизама. Предмет интересовања јесу начини исказивања кондиционала и потенцијала у северним појасевима македонског дијасистема и њихове одговарајуће паралеле у појединим говорима призренско-тимочке дијалекатске области на српском терену. У којој се мери под утицајем несловенских балканских језика јавља преобликовање граматичких конструкција са партикулом *би* у поменутиим дијалекатским ареалима и које се разлике на том плану могу забележити у македонским и српским суседним говорима јесу питања која се проблематизују у овом истраживању.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: дијалектологија, нефактивност, партикула *би*, македонски дијалекти, српски дијалекти.

---

1. labroska@imj.ukim.edu.mk

2. Као реферат, овај рад је саопштен на Међународној научној конференцији *Наука без граница 3*, која је одржана 2019. године у Косовској Митровици у организацији Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.

Већи део словенског језичког света чува и употребљава наслеђене граматичке форме и конструкције за изражавање нефактивности, под којом подразумевамо: 1) нереализоване радње лоциране на временској оси након тренутка говорења, односно након неке друге реализоване радње, тј. будуће и постериорне радње за које не знамо да ли су се оствариле; 2) условљене радње, тј. радње изражене унутар категоријалног комплекса условљености; 3) радње изражене у форми допунских предиката модалних глагола који уз себе траже реченичну допуну; 4) императиве и прохибитиве; 5) негацију као начин суспендовања фактивности управног предиката (Тополињска, 2008, стр. 231–240). Овом приликом ћемо се задржати на кондиционалу, односно потенцијалу, тј. на конструкцијама са *би* у суседним, пограничним дијалектима двају језика, македонском и српском.

Оно што се може констатовати на основу спроведених истраживања на овом пољу у свим доступним радовима о пограничном ареалу двају речених језика јесте да се у оквиру дијалектологије генерално мало пише о синтакси глаголских облика. У већој мери о томе су писали македонски дијалектолози (в. Видоески, 1962, 2000; Тополињска, 1994; Цветановски, 2004; Гајдова, 2008; Лаброска и др., 2012). Одговарајући осврти присутни су и код српских дијалектолога, који у својим радовима о говорима призренско-тимочке дијалекатске области у више наврата истичу балканизме и македонизме на фонетском и морфолошком нивоу, посебно се осврћући на губљење инфинитива и конструкције са непроменљивим партикулама *ће* и *би* (в. Реметић, 1996, 2000, 2004; Бошњаковић и Станковић, 2008; Гмитровић, 2008; Ивић, 2009; Јуришић, 2009; Младеновић, 2013; Трајковић, 2015 и др.). Из тог разлога, антологијска књига Збигњева Голомба о балканском типу кондиционала, издата 1964. године (в. Литературу), као и описи форми и функција у стандардним језицима З. Тополињске и П. Пипера били су основа за овај прилог, док су примери који су анализирани резултат ауторове ексцерпције из доступних дијалекатских текстова са дијалекатске територије са обе стране српско-македонске државне границе, при чему су извучени валидни закључци који *би* у будућности могли бити допуњени ако се реализује намера групе дијалектолога из наших двеју држава о сакупљању новог теренског материјала у целом пограничном ареалу.

Сачињена анализа базира се на дијалекатском теренском материјалу ексцерпираним из монографија о појединим погра-

ничним говорима и са македонске и са српске државне територије, као и из неких других публикација где су, такође, ситуирани текстови који су нам понудили примере за извршену анализу.

На територији Републике Северне Македоније обухваћен је комплетан појас северних говора [на основу поделе Б. Видоеског (Видоески, 1998)]: горански говор (Г), вратничко-полошки говори (ВП), скопскоцрногорски говор (СЦ), кумановско-кратовски говор (КК) и овчепољски говор (ОП). Осим дијалекатских текстова Божидара Видоеског и његове монографије о кумановском говору, коришћени су и дијалектолошки радови више македонских и страних дијалектолога посвећених овом наречју (в. Литература). На српској територији – углавном у власотиначком крају и у Горњој Морави у Биначком Поморављу – анализирани су поједини говори следећих поддијалеката призренско-тимочке дијалекатске области: лужнички говор (Л), заплањски говор (З), гранични лужничко-заплањски (ЛЗ), сврљишко-заплањски говор (СЗ), јужноморавски говор (ЈМ). На овом месту преносимо речи Павла Ивића о призренско-тимочким говорима: „призренско-тимочка област, иако из перспективе српског књижевног језика и већине српских дијалеката изгледа необична по многим одликама, у ствари не спада у особене дијалекатске формације. Појаве које обједињују све говоре те области по правилу се могу наћи и код суседа, било на једној или на другој страни. То даје призренско-тимочкој дијалекатској области изразито прелазни карактер. Привид особености те формације почива на специфичној комбинацији појава распрострањених шире“ (Ивић, 2009, стр. 172–173). Ако се на овај Ивићев став надовеже и став Б. Видоеског како и северни македонски говори имају прелазан карактер (Видоески, 1998, стр. 95), може се закључити да имамо посла са једним широким македонско-српским дијалекатским појасом сродних језичких црта, који у правом смислу речи представља ризницу језичких особености. Каква је ситуација са употребом партикуле *би* на функционалном и формалном плану на овој територији видећемо у даљем излагању. Партикула *би* део је могућег начина, односно потенцијала у двама стандардним језицима, македонском и српском, с том разликом што се у македонском језику она образује од непроменљиве партикуле *би* и променљивог радног глаголског придева (л-форма) (Конески, 1954, стр. 217–218), док у српском језику званично постоје две форме за потен-

цијал (I за садашње време и II за прошло време), при чему у оба случаја имамо променљиву форму помоћног глагола *биџи*. Форме са непроменљивим *би* означене су као супстандардне (Пипер и др., 2009, стр. 402). Историјски гледано, потенцијал је континуант старог кондиционала, у старословенском језику перифрастички образованог од радног глаголског придева и помоћног глагола *byti, који се могао јавити у две различите форме: 1) као посебна оптативна форма: *бимь, би...* итд.; 2) у форми аориста: *бых, бы...* (Конески, 1965, стр. 169). Губљењем оптатива као начина, оптативне форме помоћног глагола у склопу кондиционала постепено су замењиване аорисним формама. У црквенословенским текстовима македонске редакције веома рано се престало са употребом првог типа са оптативним формама помоћног глагола, док у тринаестом веку већ можемо пратити и промену помоћног глагола у непроменљиви формант (Угринова-Скаловска и Рибарова, 1988, стр. 63). Конструкције са непроменљивим *би* и радним глаголским придевом и њихова употреба у пограничном македонско-српском дијалекатском ареалу представљају предмет анализе у овом прилогу. У анализираним говорима ситуација је следећа.

У дијалекатским записима из македонских северних говора код професора Видоеског (2000) срећемо мало примера са партикулом *би*: *...ако си с'акал да џи ра'боџа, би си з'ед сел'анка*. (Челопек, ВП; Видоески, 2000, стр. 394); *А мори с'есро, ја не-би-с'акала н'иџиџо, да-ме-з'еме кув'арица да-му-б'идем и со-м'анце да-се-н'ајадем 'убај. По-џ'оа џир'екаџа р'екла: А-бре с'есре, да-зн'ае ц'ароџ м'ене да-ме-з'еме, ја би-му-р'одила дв'е-деца со злаџн'и-косе*. (Сиричино, ВП; Видоески, 2000, стр. 396); *Д'али би-с'акал да-б'идемо др'ака?* (Љубанце, С; Видоески, 2000, стр. 411). Тако је и у материјалу професора Станковића сакупљеном у селу Кучевиста у Скопској Црној Гори: *Да сџе д'ошле н'екња б'ил е к'омаџ. Би в'иделе³* (Станковић и Бошњаковић, 2015, стр. 428). У монографији о горанском говору Р. Младеновића налазимо више примера са *би*: *Да сом знала би удрила браџа; а би ја зеле; да сом дрво би изјорев; Да 'учиш, би си џ'оложиф; би си ја з'ев, шо не си џ'а-зев; да зн'аџе џоџа би сме џ'иниле м'уабеш...*, а *ке би сџе 'осџајле – р'еко; би сџе ме зеле, в'ие би сџе*

3. Из техничких разлога, акценат љу у свим примерима, и са македонског и са српског терена, онде где је изворно забележен, означавати на начин уобичајен у дијалектологији македонског језика: косом вертикалном цртом испред акцентованог вокала.

г'онесље, н'е би сѝе ураб'ошале (Младеновић, 2001, стр. 436–437). У погледу употребе ових форми колега Младеновић даје следећи коментар: „Потенцијал типа *би* + радни придев знатно је обичнији него у ЗПМ (западномакедонским) говорима, у којима се замењује новијим конструкцијама са *ке*, непознатим у ГТ (горанским говорима)“ (Младеновић, 2001, стр. 436). На овом месту аутор износи два закључка, од којих ћемо се са првим – да се ради о старој конструкцији, која се у горанском говору, као архаичнијем, чува – сложити, док се са другим – да су конструкције са *ке* горанском говору непознате – не можемо сложити, пре свега имајући у виду наш теренски материјал из горанског говора.

На основу ексцерпираног материјала, може се закључити да се у западном делу северних говора конструкције са *би* у приличној мери чувају. Стога ћемо на овом месту видети каква је ситуација у њиховом источном делу. У монографији о кривопа-ланачком говору Стоевска-Денчова даје парадигму и могућег начина (*ја би викал/викаја, ѝи би викал/викаја, ѝој би викал/викаја* итд.; Стоевска-Денчова, 2004, стр. 114), али у њеним дијалекатским текстовима нисмо наишле на одговарајуће потврде. У монографији о овчеполском дијалекту такође се доноси парадигма потенцијала (*ја би им'ал, ѝи би им'ал, ѝај би им'ал* итд.; Додевска, 2013, стр. 71), али ни за њу нема потврда у приложеним текстовима. У монографији о кумановском говору Божи-дар Видоески (1962) за могући начин каже: „Оваа форма и овде, и во другите северни говори, е нешто пожива отколку во поју-жните наши дијалекти“ и даје следеће примере: *А ѝи шѝрбане, шѝо си шѝрб, ѝа не мож' да јадеш, а и ѝи би се нафурија.; Е, да си ѝ'и на м'оје м'есѝо и ѝ'и би се љуѝ'ија.; Па и он би ѝе за ѝ'ој доѝей'аја. – И расѝфн'але би ѝи се како ѝрендафил. – Рекн'ала би ѝи она ѝики срам'ује се. У њима би изражава услов, без обзира на то да ли на површинском нивоу имамо условни или неки други тип реченице. Професор Видоески даље указује на то да су регистровани и примери у којима *би* изражава жељни начин: *Ја би ѝи и у кол'иду г'ошла.* и др., уз напомену да је оваква употреба, са чисто жељним значењем, ипак ретка, а да се у клетвама и благословима чешће употребљавају конструкције са *да*: *Бој да ѝа уб'ије Ром; да осл'ейиш* (Видоески, 1962, стр. 235). Условне реченице са *би* које доноси Б. Видоески у ствари су одломци из дијалекатских текстова из његове монографије: *Да-има ѝр'оје с'аѝа, ј'а би-ѝи-г'аја м'оју сн'аву за ѝв'ојеја с'ина.; ...он**

ga-dav'aja ne-bi-bidn'aja ĩazda. (Видоески, 1962, стр. 275). Међутим, он истиче да се условни однос у осталим случајевима изражава конструкцијом *īеше* + да + презент: *Т'еше да н'оси к'амене за др'азду, ĩа не зн'ам ш'ио нај'рав'и.; Т'емо да ĩа вр'љимо.* (Видоески, 1962, стр. 235), где налазимо сачувану променљиву форму глагола *сака* + да-конструкцију, што представља једну од прелазних фаза при образовању прошлог будућег времена (минато-идно време) као новог типа иреалног кондиционала у македонском језику.

У српским дијалектима сусрећемо се са фреквентнијом употребом конструкција са *би*, и то у више значења: *А ј'а с'амо н'а до'а ш'ио с'џм, ĩ'џ'и би ĩо'тин'ула, али ј'а с'џм ...* (Добровиш, Ј; Станковић, 2008, стр. 121); *И он'и би си ĩрошл'и мирно, ал он'а се ĩ'ојави и ј'урнуше одон'уда и овд'е ни ...* (Златићево, З; Станковић, 2008, стр. 127); *А он до'йг'е им ш'а'а'ко, чов'ек био с'џо, ш'и'а да ĩи к'ажем, шес'е'и ĩ'одине да е им'ал, ĩ'у, в'ише не в'ер... не би зн'ал...* (Рамни Дел, З; Станковић, 2008, стр. 135); *С'џи ш'ио н'осу де'џа г'ом, ĩа'к'о да сам им'ала з'а у соб'ор, ј'а би, ј'а би бил'а, л'еле м'ајке!* (Гложане, ЈМ; Станковић, 2008, стр. 149); *Па ĩр'еба се ĩ'у'и к'ола држ'у'у да н'е би ĩ'ала.; „Хв'ала ĩи, ј'а би си ĩи ос'тав'ија ĩ'у'и, ĩ'и ми ĩи ĩр'еведе“* (Ладовица, ЈМ; Станковић, 2008, стр. 158); *Кр'а'јојевка ĩ'ушка, н'ов ка'иш, а не би ĩу г'ал и ĩу ĩ'ушку, изд'аја јед'ан х'ов'ек* (Бинач, ЈМ; Станковић, 2010а, стр. 145); *Да си б'еше ĩо'тирај'ало још м'ало, све би униш'и'ило* (Милушинце, Сокобањска котлина, СЗ; Гмитровић, 2008, стр. 414). Као што се из ексцерпираних примера може видети, у свим истраживаним говорима призренско-тимочке дијалекатске области, тј. у дијалектским записима у наведеним студијама срећу се примери са партикулом *би*. То упућује на закључак да конструкција са *би*, иако на формалном нивоу упрошћена на исти начин као и у македонском језику, на функционалном нивоу чува већину функција које се могу наћи и у стандардном српском језику: у аподози условних реченица (*они би се се'ишли / они ќе се се'ишли*; в. Гоџаб, 1964, стр. 101), при изражавању могућности/немогућности (в. у овом тексту болдоване примере), у адверзативним и циљним односима. У монографском опису говора јужнокосовског села Гатње Р. Младеновића јавља се и пример са *би* за наративни потенцијал: *Куде н'ас м'о'о удар'але ј'а'ио в'уци. Би г'ошле о'ш'уд, у Мар'јево, ĩа би 'ишле кри Ш'ару* (Гатње; Младеновић, 2013, стр. 365). С друге стране, у северним македонским говорима конструкције са партикулом *би* пред-

стављају праву реткост у дијалекатским текстовима, иако су њихове парадигме дате у морфолошком делу сваке од постојећих монографија о овим говорима, као што смо у претходним примерима и показали. Веома ретка употреба конструкција са *би* карактеристична је не само за цео појас северних македонских говора, већ и за западномакедонско наречје у целини, у којем се оне углавном употребљавају у аподози условних реченица или при изражавању прекора (*би си ја з'еф, шо не си їа-зеф*), а ређе и уз значење жеље (*Ја би їи и у кол'ибу г'ошла*) (Лаброска, 2018, стр. 78).

Из свега реченог може се извести следећи закључак: конструкције са партикулом *би* могу се наћи дуж целог дијалекатског појаса суседних македонских и српских говора. Ипак, њихова функционална оптерећеност је већа у српским а мања у македонским дијалектима, у којима је она сведена на значење жеље или аподозу условних реченица. Развој новог балканског кондиционала, тј. будућег времена са непроменљивом партикулом *ке*, који се може уочити на целокупној истраживаној дијалекатској територији, али и прошлог будућег времена (са непроменљивим, али и променљивим глаголом *velle*), које се као посебна временска парадигма развило искључиво у македонском језику са циљем да покрије функције старог кондиционала са *би* и форме презента свршених глагола, резултирало је редистрибуцијом старих парадигми са *би*, посебно на македонској државној страни. Тако, у северном појасу македонског дијасистема иреални услов се најчешће изражава помоћу конструкција са прошлим будућим временом. С друге стране, у истраживаним говорима на српској територији иреални услов се изражава помоћу потенцијала, тј. помоћу конструкција са *би* (непроменљиво са обе стране границе), које у њима имају ширу употребу него у македонским (са изузетком горанских говора, који је у већој мери чувају). Потенцијал, тј. *би*-конструкције у говорима југоисточне дијалекатске територије српског дијасистема сачувале су и своје значење за изражавање могућности у адверзативним и финалним релацијама, што је пак ређи случај у северним македонским говорима, као и значење наративности, односно итеративности.

- ЛИТЕРАТУРА
- Бошњаковић, Ж. и Станковић, С. (2008). Из говора Скопске Црне Горе. *Прилози проучавању језика*, 9, 327–340.
- Видоески, Б. (1962). *Кумановскиот јовор*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Видоески, Б. (1998). *Дијалектните на македонскиот јазик*, I. Скопје: МАНУ.
- Видоески, Б. (2000). *Текстови од дијалектните на македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Гајдова, У. (2008). *Условниот период во дијалектните на македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Гмитровић, Ј. (2008). Говор села Милушинца (у Сокобањској котлини). *Српски дијалектолошки зборник*, LV, 323–428.
- Gołąb, Z. (1964). *Conditionalis typu bałkańskiego w językach południowosłowiańskich, z szczególnym uwzględnieniem macedońskiego*. Wrocław–Kraków–Warszawa: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.
- Додевска, М. (2013). *Овчејолскиот и словенечкојоришкиот (јоричански) дијалект – две паралели во јужнословенскиот јазичен свет*. Магистерски труд. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Ивић, П. (2009). *Српски дијалекти и нивова класификација*. Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Јуришић, М. (2009). *Говор Горње Пчиње, јласови и облици*. Монографије 6. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Конески, Б. (1954). *Грамајтика на македонскиот литературен јазик*, Дел II, Скопје: „Просветно дело“.
- Конески, Б. (1965). *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: „Кочо Рацин“.
- Лаброска, В. и др. (2012). *Врајничко-јолошкиот јовори – духовна ризница*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Лаброска, В. (2018). Функциите на партикулата БИ во западното македонско наречје: Статусот на модалната морфема би во македонскиот јазик и нејзините функционални еквиваленти во другите словенски и несловенски јазици. *Морфосинтаксички студии*, IV. Скопје: Истражувачки центар за ареална лингвистика, МАНУ.
- Младеновић, Р. (2001). *Говор шарџанинске жује Гора*. Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ.
- Младеновић, Р. (2013). *Говор јужнокосовској села Гајње*. Монографије 18. Београд: Институт за српски језик САНУ.

- Пипер, П. и др. (2009). *Јужнословенски језици: граматичке стурктуруе и функције*. Београд: Београдска књига.
- Реметић, С. (1996). Српски призренски говор, I (гласови и облици). *Српски дијалектолошки зборник*, XLII, 319–614.
- Реметић, С. (2000). Призренско-јужноморавски дијалекат у светлу македонског утицаја. *XXVI Научна дискусија на XXXII меѓународен семинар за македонски јазик литература и култура*, 87–103.
- Реметић, С. (2004). Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције. *Јужнословенски филолоџ*, LX, 113–123.
- Реметић, С. (2005). Статус пограничних говора у делу Божидара Видоеског. *Ареална лингвистика, теорије и методи*, 337–348.
- Станковић, С. (2008). *Границе призренско-тимочких јовора у власотиначкоме крају*. Монографије 5. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Станковић, С. (2010). О дијалектолошкој екскурзији у витинском крају у Горњој Морави (Извештај, напомене о говору, дијалекатски текстови). *Зборник радова Филозофској факултету Универзитета у Приштини. Посебно издање јоводом 50-годишњице Филозофској факултету посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу*, 519–540.
- Станковић, С. (2010а). Из говора села Бинач у Горњој Морави (Лингвогеографска скица и дијалекатска грађа). У: М. Букумирић (ур.), *Зборник радова са јоекта Исјраживања српској језика на Косову и Метохији*, 1 (139–156). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет.
- Станковић, С. (2010б). Из говора села Клокот у Горњој Морави (Лингвогеографска скица и дијалекатска грађа). У: М. Букумирић (ур.), *Зборник радова са јоекта Исјраживања српској језика на Косову и Метохији*, 2 (161–170). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет.
- Станковић, С. (2012). О аутохтоним српским народним говорима на тлу Републике Македоније. Истраживање, стање, перспектива, У: М. Ивановић-Баришић (ур.), *Теренска исјраживања – јоекта сусрета*, Зборник 27, (153–166). Београд: Етнографски институт САНУ.
- Станковић, С. и Бошњаковић, Ж. (2015). Анализа дијалекатскога текста (На примеру говора Скопске Црне Горе). *Philologia Mediana*, 7, 417–427.
- Стоевска-Денчова, Е. (2004). *Кривојаланечкиот јовор*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

- Тополињска, З. (1994). Инфинитив vs да-субјунктив у формули *velle-футура*. У: П. Ивић и др. (ур.), *Говори њризренско-шимочке области и суседних дијалеката* (151–162). Ниш–Београд: Филозофски факултет у Нишу – Институт за српски језик САНУ – Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу.
- Topolińska, Z. (2008). *Z Polski do Macedonii, Studia językoznawcze*, I: *problemy predykcji*. Kraków: Lexis.
- Тополињска, З. (2014). Организација на не-фактивната зона на вербалниот систем во македонскиот и во полскиот јазик. *Субјунктив со њоседен осврћ на македонскиџе да-конструкцији* (218–229). Скопје: МАНУ.
- Трајковић, Т. (2015). *Говор Прешева*. Ниш: Универзитет у Нишу – Филозофски факултет.
- Угринова-Скаловска, Р. и Рибарова, З. (1988). *Радомирово еванџелие*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Цветановски, Г. (2004). *Каршијачкиот њовор – Скопско: со њоседен осврћ на синтаксата*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

VESELINKA T. LABROSKA

Ss. Cyril and Methodius University – Skopje
Institute of Macedonian Language “Krstе Misirkov”

The functions of the particle *bi* in the border zone
of the Macedonian and Serbian dialect area

SUMMARY. An analysis is made in this paper of the functions of the particle *δu* in the Macedonian and Serbian neighboring dialects which are on the one hand Balkanised in a great part, whereas on the other hand they have preserved archaisms. The object of interest are the manners of expressing the conditional and the potential in the Macedonian dialects of the entire northern zone of the Macedonian dialect area and their corresponding manners in the Serbian border zone of the Prizren-South Morava dialect. It concerns the functions of the constructions with the particles *δu* in the dialects of both of the neighboring languages. Up to what degree there is restructuring of the grammatical constructions with this particle, under the influence of the non-Slavic Balkan languages, and how big the differences are between the Macedonian and Serbian neighboring dialects on this field is the subject which has been elaborated in this text.

KEYWORDS: dialectology, non-factivity, particle *bi*, Macedonian dialects, Serbian dialects.

ЈОВАНА С. МИЦИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

РАТАРСКА ЛЕКСИКА СУШИЦЕ КОД ГРАЧАНИЦЕ

САЖЕТАК. Предмет истраживања у овој раду јесте ратарска лексика Сушице код Грачанице која је забележена 2019. године приликом теренских истраживања. Прикупљено је сто двадесет пет лексема које су подељене у седам тематских целина: 1) земљиште; 2) алати за обраду земљишта и његови делови; 3) машине, корпе, справе, алати за оруђе и њихови делови; 4) објекти; 5) радници; 6) процеси; 7) производи и делови биљака. Сваки назив дат је у дијалекатској форми при чему је извршена и лексичко-семантичка анализа прикупљеног материјала. На крају рада дат је и речник у коме је сваки назив дефинисан, граматички и акценатски одређен.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Сушица, лексика, ратарска лексика.

---

1. jovana.micic19@gmail.com

Прикупљање дијалекатске лексике за лингвисте представља један од најважнијих задатака. Старо становништво умире, млади одлазе, а лексика се полако губи. Све ово говори у прилог томе да прикупљање лексике представља нужност истраживача да сачува језичко благо коме прети изумирање.

Неистражених терена је много, истраживачи не стижу да покрију све жељене области. Новим начином живота и појавом нових технологија лексички слој језика губи трку са временом. Из ових, а и других разлога, истраживачима се поставља велики задатак – сакупити брзим делањем што више лексема и тиме их сачувати од заборава.

Основни мотив за одабир ове теме односи се на чињеницу да овај лексички слој, због тога што, рецимо, многи предмети више нису у употреби или су се појавили нови називи за њихово именовање, најбрже подлеже ишчезавању. Овде треба поменути и чињеницу да се сада све мањи број људи бави ратарством, да се овај лексички слој чува готово само у сећањима људи који су се некада бавили овим послом. Такође, треба и истаћи циљ овога рада, а то је што хитније интервенисање лексике којој прети изумирање.

Што се тиче саме структуре рада, у првом делу ће бити дата лексичко-семантичка анализа која подразумева формулисање семантичких поља у виду тематских области, док ће други део бити резервисан за речник у коме ће све лексеме бити акцензоване.

Многа сећања и записи сведоче да је Сушица једно од најстаријих српских села на Косову и Метохији. Село се први пут помиње 1321. године у *Повељи краља Милутина* на зиду манастира Грачанице. Име села вероватно потиче од недостатка воде за пиће у летњем периоду. Зна се, такође, да има више села са овим именом. Сиринићка жупа има Сушицу, постоји Сушица у близини Истока, што значи да само на Косову и Метохији три села имају ово име. Сушицу имају Црна Гора, Македонија, Босна и Херцеговина, а има је још и у неким местима бивше Југославије, што доводи до закључка да је можда име села словенског порекла.

Сушица се налази у долини Велетина и Чуке и даље у наставку два пространа брежуљка која се пружају са истока према западу све до Ливађа и даље захватају сушичке ливаде. Ове брежуљасте терасе створиле су некадашње језеро чија је вода отекла реком Ибра кроз Ибарску клисуру на север у Западну

Мораву, реком Лепенац кроз Качаничку клисуру и на југ према Вардару.

Село је збијеног типа око Сушичког потока. У ставама Шашковачког и Лековитог потока обновљена је црква Светог Димитрија. Црква је најпре подигнута за време Немањића, а потом срушена почетком XVII века. Тада су срушене и многе друге цркве на Косову, а грађа је коришћена за изградњу мостова на Ситници.

Говор Сушице припада призренско-тимочком дијалекту. Уочено је мноштво језичких особина овог говора. Од најмаркантнијих црта свакако се издваја експираторни акценат, синтетичка деклинација уместо аналитичке, полугласник који је у мушком роду прешао у -ја, фонема *x* која је најчешће замењена фонемом *k* итд.

РАТАРСКА ЛЕКСИКА СУШИЦЕ

Све лексеме које су регистроване у оквиру ове тематске области окупљене су по одређеним значењским целинама, те је целокупна грађа разврстана на следећа семантичка поља: 1) земљиште; 2) алати за обраду земљишта и његови делови; 3) машине, корпе, справе, алати за оруђе и њихови делови; 4) објекти; 5) радници; 6) процеси; 7) производи и делови биљака.

ЗЕМЉИШТЕ

За означавање усека у њиви који прави плуг при орању користи се лексема *бразда*, а за означавање места у њиви где се окреће плуг лексема *враћало*.

Лексемом *џивно* означава се део економског дворишта где је смештена слама.

Када је земља гладна, користи се *стиочно ђубре* за њено оплемењивање. Овај процес храњења земљишта означава се лексемом *ђубрење*.

Њива на којој је посејан јечам зове се *јечмишије*, док се њива на којој је посејан овас зове *овашије*.

Јалова њива је место у њиви пропуштено при ручном сејању, а *сирњовиџа земља* је она земља која је неподесна за обраду.

Њива са које је убран кукуруз назива се *јласновик*, а она са које је покошено жито *сирњишије*.

Погрљана њива је узорана њива. Када земља није подесна за обраду (порлог), оставља се да се регенерише.

Слаништије је она њива која задржава воду, док је *џрудвевийша* земља она која је пуна угрушака. За земљу која је лако обрадива каже се да је *џињовийша*.

Када кукуруз почне да сазрева, треба га окопати. Лексемом *џрва моџика* означава се прво обрађивање земље око кукуруза, а лексемом *друја моџика* њено друго обрађивање.

Орање њиве може бити *џлиџко*, *средњо* и *дубоко*.

За означавање мањег земљаног узвишења на њиви користи се лексема *склад*.

АЛАТИ ЗА ОБРАДУ ЗЕМЉИШТА И ЊИХОВИ ДЕЛОВИ

Ашов је алатка за прекопавање и превртање земље, док је *зенија* метални део на који се ставља нога при копању.

Држало је дрво на које се насађује ашов, али и *моџика* (метални део). Лексемом *моџика* означава се и алатка за окопавање ратарских култура. *Крамџ* би била јача и тежа мотика која служи за копање и крчење.

Уво од моџику представља метални прстен којим је мотика причвршћена за сапиште.

За означавање гвоздене алатке која са једне стране има уску јаку мотику, а са друге јак шиљак, користи се лексема *џрнакој*.

Брана служи за ситњење земље, а *ваљак* за њено равњање и сабијање. Ваљак има дрвену конструкцију која се назива *рама*.

Руда представља део ваљка за који се везују коњи.

Грабуља је алатка са два, четири или више зуба за сено, траву, сламу и сл. За означавање зуба на грабуљи користи се лексема *клинац*.

Гарваница су колица за плуг, *џлуџ* справа за орање, *раник* њена основа на коју се каче помоћни делови.

Гредељем се плуг повезује за волове.

Дрљача представља метални део плуга са клинцима. Овом лексемом се означава и справа за ситњење земље која има јаке металне зубе које вуче коњ. *Полуџка* је један од два једнака дела дрљаче.

На *окуку*, гвоздени део плуга у облику куке, качи се *јармац*.

Примитивна справа за орање са дрвеним деловима назива се *рао*, а део плуга који сече земљу *раоник* (*раник*).

Превр̄ѣшач је плуг који по повратку оре исту бразду, а *ѿодралица* дрвена направа у облику крста на коју се наслања плуг који се вуче по њиви. Део плуга којим се управља зове се *ручка*.

Коѿачица је справа за нагртање земље, а *шиѿарѿачица* справа за шпартане између редова.

МАШИНЕ, КОРПЕ, СПРАВЕ, АЛАТИ ЗА ОРУЂЕ И ЊИХОВИ ДЕЛОВИ

Косачица је машина за кошење траве која некада, наравно, није постојала. Уместо ње користила се *коса*, алатка за ручно кошење која се насађује на *косилиштиѿе*. Лексемом *ѿалчек* означава се ручкохват око средине косилишта. Како би наоштрили косу користили су *брус*.

Чивија је мањи метални или дрвени део којим се заглављује коса у метални прстен. Лексемом *ѿривна* означава се тај метални део који држи косу на косилишту.

*Вршалица*² је машина која служи за вршидбу, а *сејачица* машина која служи за сејање. За означавање машине за вршидбу користи се и лексема *дрѿж*.

Лексемом *вила* означава се справа за ручни транспорт плевѿе и сламе. *Парож* је зуб на вилама. *Држаља* представља дрво на које се насађује вила. Вила којом се скида снопље жита с воза назива се *набодња*.

Кука је алатка којом се вади слама из камаре, а *срѿ* алатка за руковедање. Срп се насађује на кратко дрво које се назива *ручка*.

Коѿрања је справа која служи за чишћење блата са плуга.

Дрвена колица без сандука са једним точком служе за пренос роѿе на краће релације. *Кошир* је већа плетена корпа у коју се

- До појаве вршалице, вршило се коњима и воловима. За време суша вршидба се обављала на заједничкој ливади код Горњег кладенца, пошто је тамо увек било доста воде. Врша житарица се раније обављала врло примитивно. Прво се у кругу пречника од 10 до 20 метара снопови жита насаде на корен и клас окрене навише. На центар се пободе стожер за који се коњи привезу конопцем. Коњи се терају у круг газећи по житу и постепено, како се крећу кружном путањом, конопац се навија на стожер, док се коњи сасвим не приближе стожеру. Након тога крећу се у супротном правцу при чему се конопац развија и коњи удаљавају од стожера и тако све док се жито не одвоји од сламе. После се вилама слама одвоји од жита, а онда се лопатама, уз помоћ ветра, плева одвоји од жита. Оваква врша обављала се све до 1928. године када је први пут врша обављена парном вршалицом.

носи сено, а *ковил* посуда од плетеног прућа која служи за пренос кукуруза.

Лексемом *решето* означава се справа на ручни погон који служи за вејање жита, док се лексемом *ситио* означава справа за просејавање брашна.

Жрваљ је направа од камена за ручно млевење зрна жита, кукуруза и сличних производа, а *шилјак* алатка за раздвајање љуштике.

Уплетено жито или кудеља којом се везује сноп назива се *ју-же*.

ОБЈЕКТИ

Воденица је зграда у којој се на водени погон млело жито и кукуруз, док *кош* представља оставу у којој се оно чува.

За означавање просторије за смештај кола, алата и прикључних машина користи се лексема *настирешица*.

Лексемом *илемња* означава се објект у којем се чувају слама и плевља. Место где се слаже снопље при вршидби назива се *ситожер*.

РАДНИЦИ

Везувач је особа која везује снопове, док је *сејач* човек који ручно сеје.

Лексемом *земљорадник* означава се човек који се бави пољопривредом.

Млинар је власник или радник у млину, а *орач* човек који обрађује земљу прикључним алаткама које вуче коњ.

ПРОЦЕСИ

Вршај/вршидба је процес одвајања зрна од плевез уз помоћ коњске снаге.

Ђубрење је процес храњења земље ђубретом, а *пирерисање* процес одвајања плевез и прљавштине од зрна жита.

Размеј представља процес орања њиве с једног њеног краја на други, док се метода *на склої* користи када се креће од средине према крајевима њиве.

ПРОИЗВОДИ И ДЕЛОВИ БИЉАКА

Брашно се добија као финални производ млевења жита.

Буџче је зрно кукуруза, а *џамница* задебљање на његовом стаблу. Лист сазреле биљке кукуруза назива се *киџка*, а средишњи део зрна кукуруза *клица*. Лексемом *кужаљ* означава се зрно кукуруза, а лексемом *куленце* његов зглоб.

Бочни зелени изданак на стаблу кукуруза (тали) јесте *куџиљак*, а први млади лист кукуруза *џерце*.

Пабирка је кукуруз који има мало зрна на клипу, а *семенењак* нарочито велики клип кукуруза који се оставља за семе.

Када кукуруз захвати дуђа њега називају *убуђани кукуруз*.

У овом случају *шушке* нису помогле.

Јесење жиџо је пшеница која је сејана у јесен.

Увртну мању количину сламе или сена којом се чисти коњска длака, потпаљује ватра и слично, називају *џжвом*.

Посечено стабло кукуруза без листова назива се *сџабилџка*.

Лексемом *крџина* означавају се посложени снопови жита, сена или сламе на већу гомилу. Њен први, односно доњи сноп, назива се *крс*, а последњи *џоџ*. Сноп којим се продужава крстина назива се *клања*.

За траву која је израсла исте године на месту покошене траве каже се *оџава*, док се за жито које се повило класом наниже каже *џолежак*.

Сено је покошена и осушена трава, а *самоник* биљка која је никла из омлађеног зрна које није посејано.

ЗАКЉУЧАК

На основу анализе прикупљене грађе закључује се следеће:

1. Забележено је сто двадесет пет лексема које су подељене у седам тематских целина: 1) земљиште; 2) алати за обраду земљишта и његови делови; 3) машине, корпе, справе, алати за оруђе и њихови делови; 4) објекти; 5) радници; 6) процеси; 7) производи од биљака и њихови делови.

2. Највећи број забележених лексема односи се на именовање алата за обраду земљишта и њихових делова, а по бројности не заостају ни оне којима се именују производи од биљака и њихови делови, као ни лексеме којима се именују машине, корпе, справе, алати за оруђе и њихови делови. Њима се могу прикључити и лексеме којима се именују врсте и типови земљишта.

3. Лексеме *држало*, *кошир*, *моџика*, *џлемња*, *ручка* имају два значења, док лексема *држаља* има три (дрво на које су насађене

виле, метални део плуга са клинцима, справа за ситњење земље са jakim металним зубима које вуче коњ).

Речник³

Аш^ов м. алатка за прекопавање и превртање земље

Бра^зда ж. усек у њиви који прави плуг при орању

Бра^на ж. направа од грања за ситњење земље

Бра^шњо с. производ добијен млевењем жита

Бр^ус м. камен за оштрење косе

Б^упче с. зрно кукуруза

Ва^љак м. ваљкаста направа за равњање и сабијање земље

Везу^вач м. особа која везује снопове

Ви^ла ж. справа за ручни транспорт плеве и сламе

Водени^ца ж. зграда у којој се на водени погон млело жито и кукуруз

Вра^ћало с. место њиве где се окреће плуг при орању

Врш^ај м. процес одвајања зрна од плеве уз помоћ коњске снаге

Врш^алица ж. машина за вршидбу

Врш^идба ж. процес одвајања зрна пшеница од плева

Гарвани^ца ж. колица за плуг

Глав^ица ж. цвет сунцокрета у коме је смештен плод

Гламни^ца ж. задебљање на стаблу кукуруза

Гласнов^ик м. њива са које је убран кукуруз

Граб^уља ж. алатка са два, четири или више зуба за сено, траву, сламу и сл.

Гред^ељ м. део који повезује плуг са воловима

Гри^вна ж. метални прстен који држи косу на косилишту

3. Све речи у речнику су акцентоване и дате у дијалекатском облику. Овај крај познаје само експираторни акценат, мада су уочена и дужења овога акцента у појединим речима. Акценат се најчешће налази на последњем и претпоследњем слогу у речи.

- Грудвевіта земља ж. земља пуна угрушака
- Гувно́ с. део економског дворишта где је смештена слама
- Гужва́ ж. уврнута мања количина сламе или сена којом се чисти коњска длака, потпаљује ватра и сл.
- Дрвèна кóлица ж. колица без сандука са једним точком за пренос робе на краће релације
- Дрèж м. машина за вршидбу
- Држа́ло с. дрво на које се насађује ашов
- Држа́ло с. дрво на које се насађује мотика
- Држа́ља ж. дрво на које су насађене виле
- Дрља́ча ж. метални део плуга са клинцима
- Дрља́ча ж. справа за ситњење земље са јаким металним зубима које вуче коњ
- Дру́га моти́ка ж. друго обрађивање земље око кукуруза
- Дубоко ора́ње с. поступак орања земље на дубини од 30 до 40 цм
- Ђубрèње с. храњење земље ђубривом
- Жрва́љ м. направа од камена за ручно млевење зрна жита, кукуруза и сл.
- Земљора́дник м. човек који се бави пољопривредом
- Зенги́ја ж. метални део на ашову на који се ставља нога при копању
- Јало́ва њи́ва ж. место на њиви пропуштено при ручном сејању
- Јесèње жи́то с. пшеница сејана у јесен
- Јечми́ште м. њива на којој је посејан јечам
- Јуже́ с. уплетено жито или кудеља којом се везује сноп
- Ки́тка ж. лист сазреле биљке кукуруза
- Кла́ња ж. сноп којим се продужава крстина
- Кли́нац м. зуб на грабуљ
- Кли́ца ж. средишњи део зрна кукуруза
- Кови́љ м. посуда од плетеног прућа за пренос кукуруза

- Копачи́ца ж. справа за нагртање земље
- Копра̀ња ж. справа за чишћење блата са плуга
- Коса́ ж. метални део косе којим се коси
- Косачи́ца ж. машина за кошење траве
- Косили́ште с. дрво на које се насађује метални део косе
- Кош́ м. остава за кукуруз
- Коши́р м. већа плетена корпа у коју се носи сено
- Коши́р м. корпа од прућа за сено коју носе када крену да хране стоку
- Кра̀мп м. јача и тежа мотика за копање и крчење
- Кр̀с м. први, доњи сноп у крстини
- Крсти́на ж. посложени снопови жита, сена или сламе на већу гомилу
- Кужа́љ м. зрно клипа кукуруза
- Ку̀ка ж. алатка за вађење сламе из камаре
- Куле́нче с. зглоб кукуруза
- Купи́љак м. бочни зелени изданак на стаблу кукуруза
- Млинáр м. власник или радник у млину
- Моти́ка ж. алатка за окопавање ратарских култура
- Моти́ка ж. метални део мотике
- На скло́горање њиве од средине према крајевима
- Набо̀дња ж. вила којом се скида сноплје жита с воза
- Настреши́ца ж. просторија за смештај кола, алата и прикључних машина
- Ова̀ште с. њива на којој је посејан овас
- Оку̀ка ж. гвоздени део плуга у облику куке на који се качи јармац
- Ора́ч м. човек који обрађује земљу прикључним алаткама које вуче коњ

- Отава ж. трава која је израсла исте године на месту покошене траве
- Паби́рка ж. кукуруз који има мало зрна на клипу
- Палчѐк м. рукохват око средине косилишта
- Паро́ж м. зуб на вилама
- Пе́рце с. први млад лист кукуруза
- Плѐмња ж. објекат за смештај плевне
- Плѐмња ж. просторија за чување сена
- Плѐтко орање с. пролећно орање на дубини од 15 до 20 цм
- Плу́г м. справа за орање
- Подрали́ца ж. дрвена направа у облику крста на којој се наслања плуг који се вуче по њиви
- Подрља́на њива ж. узорана њива
- Полежак м. жито које се повило класом наниже
- Полу́тка ж. један од два једнака дела дрљаче
- По́п м. последњи сноп у крстину
- Порло́г м. њива која се намерно не обрађује да би се земља регенерисала
- Поси́пка ж. алатка за сипање, претоварање зрнастих култура и земље
- Прва мо́тика ж. прво обрађивање земље око младог кукуруза
- Преврта́ч м. плуг који по повратку оре исту бразду
- Размет м. орање њиве с краја на крај
- Ра́ма ж. дрвена конструкција ваљка
- Рани́к м. основни део плуга на који се каче остали делови
- Ра̀о м. примитивна справа за орање са дрвеним деловима
- Раони́к / рани́к м. део плуга који сече земљу
- Решѐто с. справа на ручни погон за вејање жита
- Руда́ ж. део ваљка за који се привезу коњи

- Руко̀вља ж. количина сена, траве или детелине сакупљене једним повлачењем грабуље
- Ручка ж. кратко дрво на које се насађује срп
- Ручка ж. део плуга којим се управља
- Самони́к м. биљка која је никла из омлађеног зрна које није посејано
- Сеја́ч м. човек који ручно сеје
- Сејачи́ца ж. машина за сејање
- Семења́к м. нарочито велики клип кукуруза који се оставља за семе
- Се́но с. покошена и осушена трава
- Си́то с. справа за просејавање брашна
- Скла́д м. мање земљано узвишење на њиви
- Слани́ште с. њива која задржава воду
- Сре́дњо / јело̀во ора́ње с. орање на дубини од 25 цм
- Срп м. алатка у облику дугог повијеног ножа за руковедање, сецење кукурузовине, трске, кудеље и сл.
- Стаби́љка ж. посечено стабло кукуруза без листова
- Стоже́р м. место где се слагало снопље при вршидби
- Сто́чно ђу́бре с. ђубриво за оплемењивање земљишта
- Страши́ло с. лутка у облику човека, која служи за плашење птице које се хране семенкама
- Стрњи́ште с. њива са које је покошено жито
- Стрњови́та земља ж. земља неподесна за обраду
- Та́ла ж. стабло кукуруза
- Тињови́та земља ж. земља која се лако обрађује
- Триерисање с. процес одвајања плевe и прљавштине од зрна жита
- Трнако́п м. гвоздена алатка која с једне стране има уску јаку мотику, а са друге стране јак шиљак

Убуђан кукурѹз м. кукуруз захваћен буђом

Ўво од мотику с. метални прстен којим је мотика причвршћена за сапиште

Чивија ж. мањи метални или дрвени део којим се заглављује коса у метални прстен

Шиља к м. алатка у облику клина којом се раздваја љуштика на врху ради лакшег убирања клипа

Шпартачица ж. справа која шпарту између редова

Шушка ж. омотач око плода кукуруза

ЛИТЕРАТУРА

- Божовић, М. и Башчаревић, С. (2005). Ратарска лексика Ибарског Колашина. *Зборник радова Филозофској факултету*, XXXV, 57–64.
- Барјактаревић, Д. (1977). *Дијалектолошка исцрпљивања*. Приштина: Јединство.
- Ивић, П. (1985). *Дијалектологија српскохрватској језика; увод у шиокавско наречје*. Нови Сад: Матица српска.
- Јашовић, Г. (2014). *О јовору и именицама Уљара код Пришћине*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Крстић, К. (1998). *Сушица код Грачанице*. Београд: Библиотека „Хроника села“.
- Окука, М. (2008). *Српски дијалекти*. Загреб: СКД Просвјета.
- Оташевић, Ћ. (2009). *Речник шурицизма*. Београд: Алма.
- Станковић, С. (2008). *Границе њизренско-џимочких јовора у Власојичком крају*. Београд: САНУ.

JOVANA S. MIĆIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Philosophy

Department of Serbian Language and Literature

Summary

Farmvocabulary of village Sušica near Gračanica

Subject of research in this city is a farmvocabulary Sušica near Gračanica which has been recorded since 2019. during field researches. It has been collected one hundred and fifteen words are divided into seven thematic units: land (ili agricultural land), farm-tools and their parts, agricultural machinery, baskets, instruments and their parts, locations, workers, process, plant products and their parts. Each of name is given in dialectic form where lexical-semantic analysis was performed from collected material. On the end of work a dictionary is given and each name is defined, grammatically and accented determined.

KEYWORDS: Sušica, vocabulary, farmvocabulary.

ЈОВАНА С. НИКОЛИЋ¹

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ФУНКЦИОНАЛНОСТ НАСЛОВА ПОГЛАВЉА У РОМАНУ *СЕОБЕ* МИЛОША ЦРЊАНСКОГ²

САЖЕТАК. У овом раду се истражује улога наслова романа *Сеобе I* и његових наслова поглавља у перципирању књижевног дискурса романа. Циљ је да се овом приликом испитају: функционалност наслова романа, однос наслова романа према насловима поглавља и функционалност десет наслова поглавља у односу на садржај романа. Истовремено се указује на специфичну интеракцију наслова и текста романа, односно наслова и текста поглавља, па се на тај начин испитује и статус наслова, као битног елемента макроструктуре. У раду су употребљене методе анализе, синтезе и дескрипције. Тема истраживања припада области анализе дискурса, односно, лингвистике текста, па ћемо при анализирању функционалности, структурно и формално аутентичних, наслова укључити и текстуалне, семантичке и стилистичке аспекте.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: наслов, поднаслов, функционалност наслова, јаке позиције текста, *Сеобе I*.

---

1. jowana.nikolic94@gmail.com

2. Рад је настао на основу истраживања у оквиру мастер рада под називом *Функционалност наслова поглавља у роману Сеобе Милоша Црњанског*, одбрањеног 19. септембра 2019. године на Филозофском факултету у Косовској Митровици.

УВОД

Наслов је један од веома битних елемената макроструктуре текста. У коначном облику дела, он треба да покрије читаву садржину и да носи симболичко значење тог дела. Од утврђивања односа наслова и текста започиње кохеренција у читаочевој перцепцији. Иако је врло често слободан избор аутора, наслов би требало да се међусобно прожима са текстом, што доста зависи од врсте текста.

У научним текстовима настоји се да се малим бројем речи у наслову искаже, у најопштијем значењу, тематика дела. Често се једном речју детерминише ужа област у којој се врши испитивање. Међутим, ако писац хоће подробније да истакне значење наслова и његову повезаност са садржином макротекста, јављају се и дужи наслови.

Познато је да су наслови дела лингвистичке литературе, као почетна ознака текста, концизни и прецизни, што значи да имају прозачну семантичку структуру. С друге стране, наслови уметничких, литерарних дела су метафорички, смисаоно замагљени, треба их решити читањем текста и тако у потпуности разумети, што значи да имају семантички непрозирну структуру. У том случају наслов врло често наговештава садржај, али може бити и својеврсна одгонетка. На основу њега не зна се сигурно о чему је реч у тексту, али ту је текст који ће објаснити наслов.

У даљем тексту дајемо преглед ставова о наслову, као једном од неопходних и функционално важних елемената у структури дела, односно текста најразличитије природе, као и у процесу комуникације на релацији текст–прималац. У лингвистичкој (лингвостилистичкој) литератури наслов се сматра посебном категоријом – јединицом, и има своје функције, а његова структура и обим условљени су природом дела са којим се налази у интеракцији.

Насловима као посебном категоријом бавила се Ирена Грицкат, која смисао наслова види у својеврсном етикетању, али су наслови и информативни и представљају експликативна средства (Грицкат, 1966, стр. 77–79).

Структура и обим наслова различити су у зависности од врсте дела које насловљавају. На улогу наслова осврће се и В. Половина, која сматра да сваки наслов окупира пажњу читаоца и

даље је усмерава, пошто је он „први међаш и спој између менталне структуре једног дела и читаоца и главни индикатор значења“ (Polovina, 1999, стр. 225).

Колико је наслов текста битан за стилистичку анализу говори М. Катнић-Бакаршић, која истиче да писац текста, бирајући наслов или поднаслове, полази од потребе да сажето да информацију о садржају датог текста (референцијална функција), да заинтересује примаоца (конативна функција) и да изрази своју стваралачку личност (експресивна функција) (Katnić-Bakaršić, 1999, стр. 98).

Зрињка Гловацки-Бернарди сматра да су наслови саставни део текста, и да „с аспекта рецептивне естетике, наслов је задани знак што садржи празно мјесто и на тај начин стоји у односу према тексту што га тек треба реализирати“ (Glovacki-Bernardi, 2004, стр. 77–78). Ауторка описује наслове према формално-синтаксичким, стилистичким, информативним и комуникативно-функционалним критеријумима.

Наслове, као јединице које су функционално повезане са читавим текстом и налазе се са њим у интеракцији, испитивала је Х. Муратагић-Туна, и то у књижевном опусу Ђамила Сијарића. Она посебно истиче да се „привлачност наслова остварује различитим средствима, семантичким, акустичким, графичким, синтаксичким“, додајући да привлачност наслова досеже свој врхунац њиховом комбинацијом (Муратагић-Туна, 2010, стр. 344).

Са стилистичког и поетичког аспекта, Бојана Јевтовић разматра наслове као посебне елементе кратких прича које чине збирку *Башња сљезове доје*. Испитује како су стилистички направљени наслови у Топићевој збирци, какво је њихово функционисање и поетички смисао. Додајући да наслов својом формулацијом и значењем привлачи пажњу читаоца и да су такви „најчешће стилистички, тј. граматички и семантички маркирани наслови“ (Јевтовић, 2012, стр. 45).

Стилистичка чворишта текста, тј. места која својом позицијом значајно доприносе разумевању тог текста, анализира Милица Мимовић на корпусу приповедака Григорија Божовића. Та стилска чворишта су пре свега наслови, поднаслови и епиграфи, као и инкоактивна и финитивна реченица текста или параграфа. Аутор наводи да наслови у приповеткама Григорија Божовића дају основну информацију о садржини текста, и обично су једнокомпонентни и двокомпонентни. На крају за-

кључује да постоји „међусобна повезаност и прожимање“ јаких позиције текста, наслова и инкоактивних и финитивних реченица (Мимовић, 2016, стр. 441).

Анализа књижевноуметничког текста, најчешће, али и текстова других врста почиње од његовог наслова, јер је он почетна ознака текста. Полазиште је да су наслови информативног карактера и тако читаоца упућују на садржај тог текста, што значи да првенствено окупирају пажњу читаоца. Други битан моменат је како их препознаје, односно, перципира читалац, а њихово значење може бити широког спектра и може варирати у зависности од многих перцептивних способности читаоца. И најзад, као резултат интеракције текста и читаоца, јесте разумевање текста, где велику улогу игра функционалност наслова и његов однос са текстом који насловљава.

ФУНКЦИОНАЛНОСТ НАСЛОВА *СЕОБЕ*

Писац мора да се домишља и обликује наслов као производ неискрпне маште, али и као сноп значења која ће се рефлектовати код читаоца, јер како наводи Х. Муратагић-Туна „писци су савршено свјесни да књижевно дјело мора бити прије свега лијепа језичка творевина, самим тим и оригинална. Познато је, наиме, колико је одличних идеја пропало и уништено баш због језичког сиромаштва“ (Муратагић-Туна, 2010, стр. 342).

Наслов романа, којим се бавимо у овом раду, изражен је именицом *сеоба*, која је женског рода и у форми множине. Може се рећи да је блискозначна са именицом *селигба*³ која је изведена од глагола *селићи*, додавањем суфикса *-ба* са „апстрактним и уопштеним значењем“ (Пипер и Клајн, 2014, стр. 227).

У литератури се као прва функција наслова истиче референцијална, односно она којом се што сажетије пружа информација о садржају тог текста (Катнић-Вакаршић, 1999, стр. 98). Сам наслов *Сеобе*⁴ је једнокомпонентни и дословно упућује на селид-

3. Рајна Драгићевић наводи да „семантичка сличност међу лексемама може бити различитог интензитета [...], а „као дијагностички тест степена синонимности обично се користи тест замене (супституције) једне лексеме другом у истом контексту“ (Драгићевић, 2007, стр. 245). Потпуна узајамна заменивост именица *сеобе* и *селигба* није могућа, па се оне налазе у односу делимичне синонимије.
4. Црњански, М. (2015). *Сеобе и друја књија Сеоба*. Београд: Лагуна.

бу. С једне стране, наслов се односи на одлазак Вука Исаковича и пука на војну и фронт, док с друге стране, наслов у плуралној форми упућује и на честе промене места становања његове породице за њим. Друга, конативна функција наслова се тиче примаоца и перцепције наслова. Читалац може претпоставити да су у основи семантике наслова: селидба, миграције, промена станишта или места живљења. Пошто је у питању књижевно-уметнички текст и влада уметничка слобода стварања, читалац ће наслутити и стилистичку и семантичку обојеност наслова. Трећа, експресивна функција је најважнија особеност наслова, која упућује на извесну метонимичност и симболичност. У том смислу *Сеобе* значе пут у Русију као обећану земљу и испуњење снова и надања једног пука, кроз који је оличен читав српски род. Звезда водиља ће употпунити метонимијско значење *Сеоба*.

Да су све функције наслова остварене, схвата се тек након ишчитавања дела у целости. Значи да наслов може навестити о чему се приповеда или пева у неком тексту, али се то не може са сигурношћу утврдити, док се дело пажљиво не прочита.

Смисаоно упечатљиви и симболични наслов романа *Сеобе* у вези је са поднасловима, који га објашњавају. Пре него што кренемо у анализу наслова поглавља и укажемо на повезаност наслова романа и наслова поглавља (поднаслова), навешћемо их њиховим редоследом:

I *Бескрајан, ѿлави круї. У њему, звезда;*

II *Одоше, и не остїаде за њима нишїа. Нишїа;*

III *Дан и ноћ, ѿроїициала је широка, усїајала река. И у њој, њена сен;*

IV *Оде Вук Исакович, али за њим оде и Фрушка Гора;*

V *Огласци и сеобе, начинише их ѿролазним, као дим, ѿсле биїа-ка;*

VI *Прошлостї је ѿрозан, муїан бездан; шїо у шїај сумрак оде, не ѿостїоји више и; није никад ни ѿостїојало;*

VII *Тумарали су, као муве без ѿлаве; јели су, ѿили су, сїавали су, да најѿосле ѿрчећим кораком ѿоїину, закорачивши у ѿразнину, ѿо шїућој вољи и за шїућ рачун;*

VIII *Снујдвншн се, над ѝрзнннм ѝрођаја, она увнде, да јој ду-
шн, нн у децн, неће остаѝнн ѝраѝа н умре, жалећн шншо не може
да заснѝн бар шело, раздрѝана ужнваннма;*

IX *Један од ннх, најбедннн, сачувао је, н ѝосле смрћн, сјај своѝ бн-
ћа, шнко да је моѝао да се враѝнн н да се ѝојавн, ѝрн улазу у село,
на друму, на нсншом меснју, нде се расцвеѝан јављао, у ѝролећу,
ѝрвн баѝрем;*

X *Бескрајан, ѝлавлн круѝ. У њему, звезда.*

Наслов је н метафора, а његова метафоричност се у поднасло-
внма налазн у корелацији са глаголнма са значењем одлажења,
нстајања, протнцања, гнњења као н негнрањем постојања н,
најзад, са глаголом *умреѝнн*. Међутнм, у последњем поновље-
ном наслову звезда у плавом кругу симболише новн почетак,
па се горе наведени глаголи налазе у супротности са главном
мншљу романа, која је н мото *Сеоба нма, смрћн нма*.

Генерално је сав роман посебан: ако погледамо наслове по-
главља, вндећемо да то нису нн једнокомпонентн, нн двоком-
понентнн наслови, већ су то реченнце које одлнкује структурна
разуђеност „која се огледа у смени краткнх н једноставно гра-
ђених реченнца, на једној странн, н разгранатнх реченнца, на
другој“ (Ннколнћ, 2020, стр. 85). Пажљнва анализа открнва да је
свакн нареднн наслов поглавља опширннн н да је у свнма
њнма представљен план садржаја текста. Онн бн се могли по-
сматрати као друга група наслова нз поделе, коју наводи Ирена
Грнцкат.⁵ То су онн што нзвештавају о скрнвеннјој н нематери-
јалној странн предмета, о садржају, значају.

Као што се може приметнн, нзузетно је јак параднгатскн
прннцнп као начело поезнје, када је у питању понављање одре-
ђених елемената наслова. Честа понављања глагола конн у сво-
јој семантнцн садрже сему одлажења могу се сматрати јакнм
познцнјама текста, односно, јако важннм смнсаоннм н стнлн-
стнчкнм местнма за разумевање текста (Катнћ-Бакаршнћ, 1999,
стр. 97).

Глагол *оѝннћн* се у насловнма поглавља јавља углавном у
облнку аорнста. Његово понављање упућује на јаку познцнју,

5. Грнцкат дели наслове на две врсте. Једнн, како она каже, „ннформншу о
реалном физнчком предмету“, други „нзвештавају о скрнвеннјој н нема-
тернјалној странн предмета, о садржају, значају [...]“ (Грнцкат, 1966,
стр. 77–96).

док се обликом у аористу емитује експресивност и доживљеност радње. То потврђују реченице анализираних наслова:

Ogoше, и не остаде за њима ништа (II)

Oge Вук Исакович, али за њим *oge* и Фрушка Гора (IV)⁶

Негирање постојања је још изражено глаголом *йројицайи*, негацијом глагола *йостйојайи* и *остйайи*, а исто значење се реализује и неким именицама и придевима:

Пројицала је широка, устајала река (III); *Не йостйоји* више и никад није ни *йостйојало* (VI); *Неће остйайи* трага (VIII); *Огласци* и *сеобе* начинише их пролазним (V); *Прошлосй* је *йрозан*, *мушан бездан*. Што у тај *сумрак оде* (VI); *Снуждивши се*, над *йразнином* порођаја (VIII); *И после смрти* (IX).

Наслови, почев од другог до осмог као да градацијом показују да људски живот нема ни праве сврхе, ни дубљег значења. У осмом је врхунац изражен у глаголу *умрейти*:

Она увиде, да јој души, ни у деци, неће остати трага и *умре* (VIII).

Онда се нагло у деветом поглављу овај нихилизам мења у трачак наде, у могућност повратка која је исказана глаголима *врайиити се* и *йојавиити се* и именицом *сјај*:

Сачувао је, и после смрти, *сјај свој бића*, тако да је *мојао да се врайи* и *да се йојави* (IX).

У десетом поглављу се успоставља композиција круга, са вером у будућност и смисао сеоба: *Нейде мора биити лакшеј животи...одселиити се йреба зайо, ойтићи некуда, смириити се нейде* (Црњански, 2015, стр. 155).

Стилистичко и смисаоно чвориште везује се за горе поменуће глаголе и именице, али такво чвориште може бити изражено јаком позицијом текста у ширем смислу, то може бити и име које доприноси бољој перцепцији текста. У насловима поглавља се само једном јавља име јунака романа, и то у четвртом поглављу *Oge Вук Исакович*. Одабир имена је битан, јер име често у себи садржи и карактеристике лика, нарочито естетске и симболичке природе. Тако се за Вука, у роману, везују особености:

6. Римском цифром у загради обележавам број насловљеног поглавља. Напомињем да су наслови у коришћеном издању романа наведени у курзиву.

дебео и веома висок, космат и црвен у лицу, непосредан, пуст и расипан.

Јелица Стојановић, анализирајући лична имена по називима биљака и животиња, њихов начин настанка, семантичке одлике, творбене моделе, „етнокултурни концепт код Срба“, наводи да је у народном веровању и предању круг значења и радњи који су везани за вука, можда најшири и најразноврснији у односу на остале животиње. Са вуком су повезане многе забране и заштитне радње, он је симбол недруштвености, вук-самотњак. Уопште се вук сматра за Србиновог претка и митског представника српског народа (Стојановић, 2012, стр. 125). М. Црњански је приказао Вука као предводника пука који симболизује српски народ, он је на челу пука и самим тим његов представник.

Идентификовање јаких позиција и њихова анализа може бити увод за проучавање и разумевање текста. М. Катнић-Бакаршић наводи да су имена ликова изузетно значајна као смисаона чворишта текста и као показатељи промене тачке гледишта. „У књижевноуметничком стилу нарочита се пажња поклања избору имена лика, будући да понекад садржи елементе оцене лика, његове карактеристике, или има посебне естетске или симболичке конотације“ (Katnić-Bakaršić, 1999, стр. 99). Име Вук налази се у јакој позицији и зато што се директно за њега везује глагол *ошћихи*, а у дубљем смислу и сеобе, јер је он предводник. Вук је јунак који на оквирима романа види бескрајан плави круг и њему звезду. Он види смисао сеоба.

У сваком дискурсу је именовање или давање имена од нарочитог значаја, будући да се њиме фокусира пажња, пре свега из информативних разлога. Тако је Црњански изабрао баш име Вук, са извесним конотацијама да га прималац увек перципира као посебно значајно и да са њим у везу доводи најзначајније моменте романа.

ФУНКЦИОНАЛНОСТ (ПОД)НАСЛОВА У ОДНОСУ НА САДРЖАЈ ПОГЛАВЉА

Наслов је један од важнијих елемената у процесу комуникације, његов је задатак да привуче пажњу примаоца, а самим тим носи и информације о тексту. На основу односа наслова и текста, наслов се дефинише као скуп језичких елемената, јер „пре-

судна је функционална повезаност текста и наслова, јер наслов свој статус задржава искључиво у интеракцији са текстом“ (Glovacki-Bernardi, 2004, стр. 78).

Поднаслови имају улогу прецизирања садржаја текста, они адекватније и потпуније одређују текст. М. Катњић-Бакаршић истиче да је у њима заступљена, углавном, референцијална функција, док је експресивна мање изражена (Katnić-Bakaršić, 1999, стр. 98). Међутим, наслови поглавља романа *Сеобе I* у том смислу представљају изузетак.

Сматрамо да први или десети поновљени наслов поглавља игра велику улогу у перципирању садржаја романа, обезбеђује глобалну кохерентност, те све остале наслове држи на окупу, и само у његовим оквирима они добијају логичност и смисленост. Стога, у испитивању функционалности наслова поглавља почињемо од њега и дајемо прво детаљну структурну и стилистичку анализу.

Роман *Сеобе* поседује затворену или прстенасту композицију. Чињеница да је радња романа уоквирена везује се за једну појединост и специфичност, тј. за почетак и завршетак романа.⁷ Прво и последње поглавље носе исти наслов *Бескрајан, ѿлави круї. У њему, звезда* (I, X). Понављање наслова првог и последњег поглавља учинило је да их посматрамо оквиротворним. Они крију суштину, најдубљи смисао, зато се могу сматрати алфом и омегом романа.

Први део наслова је сачињен од именичке синтагме: бескрајан плави круг, где је главни члан именица мушког рода *круї*, а придеви, који имају атрибутску функцију, конгруирају са именицом у роду, броју и падежу. Први придев, *бескрајан* је неодређеног вида и његова је улога да укаже на неодређено распрострањење *ѿлавої круїа* и, у његовом обиму, *зезде*. У именичкој синтагми налазе се два описна атрибута повезана синтаксичким повезивањем, које представља начин њиховог паралелног везивања за именицу, који се у писању остварује зарезом, у говору паузама у интонацији (Пипер и Клајн, 2014, стр. 442).

7. Кључно композиционо место у роману има сан Вука Исаковича, који се појављује на оквирима романа. Чињеницу да је радња романа заокружена сном главног јунака, Петковић доводи у везу са једном појединошћу, са чињеницом да је уношење круга са звездом у „наслов и уводне и закључне главе упућује да то може бити средишњи симбол романа, наине онај чије се значење распростире на текст у целини, на укупну слику света коју *Сеобе* собом доносе“ (Петковић, 1988, стр. 105).

При анализи првог, односно десетог наслова, за нас је битно сагледати односе компонената у номинативној синтагми поновљених наслова поглавља.⁸ У номинативној синтагми *бескрајан њлави круї*, полазећи од супстантива *круї*, на првом месту се налази квалитативни атрибут *њлави*, затим на другом диференцијални атрибут *бескрајан*. Веза између квалитативног атрибута и супстантива је најчвршћа, а како се атрибут удаљава од супстантива, њихова повезаност слаби. Узимајући у обзир да је диференцијални атрибут одвојен запетом од квалитативног, као карактеристика пишчевог стила, јасно је да се тим интерпункцијским знаком додатно слаби веза диференцијалног атрибута и супстантива.

Један од могућих стилистичких поступака је промена места атрибута, притом су могуће различите комбинације. У нашој трочланој номинативној синтагми са два атрибута могуће су овакве комбинације: квалитативни + диференцијални атрибут + супстантив = *њлави бескрајан круї*; супстантив + квалитативни + диференцијални атрибут = *круї њлави бескрајан*; супстантив + диференцијални + квалитативни атрибут = *круї бескрајан њлави*; квалитативни атрибут + супстантив + диференцијални атрибут = *њлави круї бескрајан*; диференцијални атрибут + супстантив + квалитативни атрибут = *бескрајан круї њлави*. Најекспресивније су последње две комбинације.

Актуализација ових чланова синтагме могућа је и интонацијом, где интонацијом издвојени члан припада новом, а интонацијом неиздвојени члан или чланови датом: *бескрајан плав круг – бескрајан / плав круг*. На својствен начин, Црњански актуализира чланове номинативне синтагме употребом запете након диференцијалног атрибута *Бескрајан, њлави круї*. Зато у његовом целокупном делу запета има веома битну улогу, даје стиховни карактер прози, и то показује већ на првој насловној синтагми.

8. Силић дели атрибуте у номинативној синтагми на адјективне и неадјективне, а адјективне даље дели на квалитативне, диференцијалне, посесивне и релативне. Између квалитативног атрибута и супстантива постоји виши степен семантичке предикације него између диференцијалног атрибута и супстантива, затим између диференцијалног атрибута и супстантива него између посесивног атрибута и супстантива, па и између посесивног атрибута и супстантива него између релативног атрибута и супстантива. Разлог томе је што квалитативни атрибут стоји на првом месту, полазећи од супстантива, диференцијални на другом, посесивни долази на трећем, и релативни на четвртном месту (Silić, 1984, стр. 20).

Експресивно-емоционални утисак у другом делу наслова *У њему*, *звезда* појачавају елипса и инверзија.

Под елипсом се подразумева изостављање одређених делова исказа. Узроке елиптичне реченице, као типа стилистичке реченице, „видимо у афективности говорног лица или у одређеној тежњи писца при умјетничком обликовању догађаја или личности“ (Ћогас, 1974, стр. 124). Читалац ће у овом случају, вероватно, као елидирану компоненту изабрати енклитички облик глагола *јесам*, јер у његовој перцепцији форма овог наслова је у *њему је звезда*. Фигуративност почива на потреби ангажовања читаоца да пронађе елидирану компоненту, при чему је битан моменат избора између низа лексема из семантичког поља (Katnić-Bakaršić, 1999, стр. 94).

Друга битна карактеристика другог дела наслова јесте инверзија или промена реда речи у реченици. Од реда речи у реченици зависе синтаксичке, семантичке и комуникативне функције појединих делова реченице или реченице у целини. Уместо основног реда речи *Звезда је у њему*, због уметничког утиска и посебног стила, Црњански се користи инверзивним обликом, који је још и елиптичан и, што је важније, одвојен запетом.

Да би се обезбедила кохерентност текста, употребом упућивачког конектора у облику личне заменице 3. лица једине у *њему*, писац везује парцелисани део наслова за први, тј. за круг у коме се налази звезда.

Јосип Силић сматра да се на стилистичку инверзију реда речи треба гледати другачије, те да је распоред реченичних компонената условљен контекстом, што значи да је распоред релативно слободан (Silić, 1984, стр. 63). Њихова стилогеност посматра се са становишта степена њиховог динамизма. Граматички ред речи представља саопштење без елемената афективности, зато што сви делови реченице, без обзира на комуникацијску функцију, имају равноправан положај. Комуникацијски динамизам реченице је изразитији и наглашенији кад ред речи није неутралан, односно када је стилски обележен. Разумевање реченица са неутралним поретком речи примаоцу не задаје никакве потешкоће у разумевању, али ако „заузима у реченици прво мјесто неки други дио реченице, а не оно што традиционална граматика назива субјектом, усмјерит ћемо пажњу реципијента на оно што ће уследити у реченици, што ће заокружити обавијест коју носи“ (Badurina, 2004, стр. 56).

Користећи се инверзијом и елипсом, писац нарушава граматички ред речи у реченици, али текст добија на уметничкој вредности, јер се тим поступцима постиже експресивност. Све то наводи на закључак да је „експресивност увјетована нарушењем суодноса форме и функције, што се компензира интонацијом, тј. јаким нагласком на новом“ (Silić, 1984, стр. 64).

Поглавља романа носе наслове које можемо поделити на неколико врста: наслови који представљају садржајно-облички сегмент поглавља, наслови који су садржајни сегмент поглавља, један наслов посебно формулисан (гномски исказ) и наслови који представљају резиме поглавља.

Наслови који су цела реченица или део реченице из поглавља припадају том поглављу као садржајно-облички сегмент. Такви су први и десети поновљени наслов, затим други, трећи, пети и седми наслов.

Први наслов је такав да је његов први део инкорпориран у реченицу као директни објекат, док је други део наслова парцелисан, као и у тексту: *...али да му се учини као да види, у висини, бескрајан, њлави круї. И, у њему звезду* (Црњански, 2015, стр. 12).

Десети наслов је парафразирани део реченице десетог поглавља: *И док му се, у души, као бескрајном круїу, једнако њонављаху мисли о огласку... као нека звезда...*(Црњански, 2015, стр. 157).

Други и трећи наслов су дословно преузети из текста поглавља, само што је други наслов издвојен од осталог текста као посебан параграф. Тај параграф Црњански употребљава као резиме нереда који су оставили за собом припадници пука, под Исаковичевим вођством:

Одоше, и не остїаде за њима нишїа. Нишїа (Црњански, 2015, стр. 22).

Наслову *Дан и ноћ ѡроїицала је ѡу широка, усїајала река. И, у њој, њена сен* (Црњански, 2015, стр. 41) претходила је реченица *То месїо одабра ѡрвих дана да се исїлаче*. То место је соба у кући девера, у коју се селе Дафина и деца, тачније место поред прозора у соби, одакле јунакиња има поглед на реку. Интересантно је да Црњански многа психолошка стања својих јунака везује за реку и њихово огледање у њој. Она се касније везује и за расположења јунакиње Принцезе Мати.

У петом наслову *Огласци и сеобе, начинише их ѡролазним, као дим ѡсле биїака*, сегмент *као дим ѡсле биїака* је део реченице *Ђуїећи данима, он их је ѡсмаїрао, шїедео, знајући да их уско-*

po неће биџи, да ће несџаџи, као дим њосле биџака (Црњански, 2015, стр. 72) која се налази у завршном делу поглавља, када Вук Исакович предосећа издају и крај пука.

Седми наслов (*Тумарали су, као муве без љаве; јели су, љили су, сџавали су, да најџосле џрчећим кораком љоџину, закорачивши у љразнину, љо џуђој вољи и за џуђ рачун*) већим својим делом је резиме поглавља, односно сажетак свих тумарања и лутања немирних духова пука, док је само последњи део садржајно-облички сегмент поглавља: *...све љо џуђој вољи и за џуђ рачун* (Црњански, 2015, стр. 104).

Зрињка Гловацки-Бернарди сматра да се однос наслова и текста на нивоу језичке анализе може најједноставније одредити утврђивањем елемената из наслова у самом тексту. То појављивање елемената из текста у наслову зависи од самог писца и његовог приповедачког поступка. Приповедач уводи читаоца у свет дела управо насловом, и њиме ствара знатижељу и напетост код њега. Тако ће неки аутори понављањем елемената из наслова, одмах на почетку, решити свог читаоца напетости, док ће други неизвесност и напетост читаоца пролонгирати, понављањем елемената из наслова на неком другом делу или на крају текста (Glovacki-Bernardi, 2004, стр. 80).

Наслови осталих поглавља прве књиге *Сеоба* представљају садржајне сегменте поглавља, јер не садрже део који у датом облику одговара тексту поглавља. Међутим, у четвртном наслову има назнака повезаности са текстом поглавља у лексичкој сфери. Може се рећи да је наслов *Оде Вук Исакович, али за њим оде и Фрушка Гора*, изведен закључак на основу реченица са главолом *оџићи*:

Вук Исакович беше оџишао, а за њим несџајаху и слике њеној љрошлџ живоџа... (Црњански, 2015, стр. 59).

То потврђује и последња реченица поглавља:

И еџо, као да оде за Вуком Исаковичем, као да ће оџићи, оџавивши њему само џај љрозни џок... (Црњански, 2015, стр. 60).

Шести наслов одудара од осталих, јер је дат у облику пословице *Прошлџ је љрозан, муџан бездан; шџо у џај сумрак оде, не љосџоји више и није никад ни љосџојало*. Од осталих се издваја употребљеном лексиком, која упућује на стварност, јер време јесте и биће увек највећи човеков непријатељ. Писац је овај гномски исказ симболично везао за емотивни живот Вука Исаковича, за његов однос према Марији Терезији. Ово поглавље је

имало за циљ да оповргне све сумње госпође Дафине у верност свог мужа. Колико је наслов поглавља апстрактан и узвишен, толико је готово читав текст поглавља у телесним описима лепоте, нарочито Марије Терезије. И након тридесет година, видевши је, Исакович се сећа свега, али сада жели да је избегне, јер су се променили, остарили. Управо то ће царица на њему прво приметити и рећи. Иако у опису ликова примат има физички изглед, јер не одолева стихији времена, променио се и ментални и емотивни склоп. А ако се није променио, он ипак остаје дубоко заробљен у промењеним телима, као безданима ликова.

Овај наслов је немогуће посматрати и тумачити без прочитаног поглавља, јер садржај експлицитно не кореспондира са оним што наслов сугерише. Немаркиран је, необележен односно стилски неутралан, док се поглавље које насловљава не прочита. У свим осталим поглављима насловом се у приличној мери најављује садржај поглавља.

Осми наслов (*Снуждивши се, над њразнином њорођаја, она увиде, да јој души, ни у деци, неће осјати њраја и умре, жалећи што не може да засији бар њело, раздрајана уживањима*) представља у целости резиме поглавља. Нема садржајно-обличког сегмента истог као у поглављу, али су детаљно описане муке умирања главне јунакиње и сви напори Аранђела Исаковича да спасе снаху.

Девети наслов (*Један од њих, најбеднији, сачувао је, и њосле смрџи, сјај свој дића, њако да је мојао да се врати и да се њојави, њри улазу у село, на друму, на истом месту, где се расцветан јављао, у њролећу, њрви бајрем*) сличан је осмом – представља резиме поглавља, али повратак тог *једној најбеднијој* се односи паралелно и на стварни и на имагинарни свет. У стварном свету „жив и видљив, први, који се заиста вратио“ (Црњански, 2015, стр. 144) јесте Секула, Исаковичев звонар, а у имагинарном свету, у причи и причањима по селу, вратио се слуга Аркадије. Међутим, овај паралелни повратак је збивање крајњих страница поглавља, док већи део поглавља заузимају мистиком обавијене радње. Поглавље се налази у оквирима вечних мотива фолклора, готово је бајковито са свим својствима фантастичног и натприродног.

С обзиром на то да су наслови овог модерног романа карактеристични, пре свега по обиму и структури, и да готово нема таквих у нашој књижевности, треба видети у каквом су односу

дужине наслова и поглавља, да ли кратки наслови насловљавају најкраћа поглавља, а најдужи наслов најдуже поглавље.

Прво и десето поглавље деле исти наслов, али не деле и једнак број страница. Најкраће је прво поглавље које заузима свега осам страница у наведеном издању, које је послужило као извор. Десето поглавље са поновљеним насловом је нешто обимније са дванаест страница.

Кад се погледа садржај, може се уочити да се наслови хијерархијски усложњавају. Дужина наслова није сразмерна обиму поглавља, јер од другог до деветог сва поглавља имају у просеку од петнаест до двадесет страница, а ниједан наслов није једнаке дужине. Највећи раскорак и изузетак, где нема ни минималне сразмерности између ове две категорије, јесте девето поглавље чији је наслов највеће дужине, а обим поглавља је тачно десет страница. Међутим, сразмерност се овде може извести на основу параметра битности. Онолико колико је присутна обрнута сразмерност дужине наслова и поглавља, исто толико је присутна и сразмерност на основу овог параметра. Када се свако поглавље прочита, може се увидети да оно што је изречено у наслову у суштини представља бит или срж текста. У тој димензији влада апсолутна сразмерност, што је и допринело да се наслови поглавља романа сматрају планом садржаја, они представљају синтезу приче и поетички представљају прву књигу *Сеоба*.⁹ Дакле, може се рећи да постоји квалитативна симетрија, али не и квантитативна.

ЗАКЉУЧАК

Анализа текста на различитим нивоима и са различитих аспеката нужно подразумева и анализу наслова, односно више наслова или поднаслова, јер је наслов веома важан елемент макроструктуре. Његова структура, обим, али и функције и улоге, условљени су природом текста који насловљава.

Ишчитавањем дела у целости и сагледавањем свих појединости, уочавају се три функције наслова романа. Референцијалном функцијом једнокомпонентни наслов *Сеобе* сажето упућује на садржину романа, односно сеобу на два плана радње. Конативна функција тиче се читаочево перцепције, па самим тим односи се на широки опсег могућности тумачења семантичке и

9. Б. Јевтовић, анализирајући приче Бранка Ћопића, бележи да сви наслови збирке садрже причу, односно, тему приче у себи. Наслови збирке на тај начин поетички представљају књигу (Јевтовић, 2012, стр. 45).

стилистичке обојености овог наслова. Најзад, експресивна функција наслова подразумева његову метонимичност и симболичност, које су у овом случају изразите и доминантне, пошто су пут у Русију и звезда у бескрајном, плавом кругу дубоко одредили роман.

Чињеница да је наслов романа у вези са поднасловима који га објашњавају, може се сагледати на основу његове корелације са глаголима са значењем одлажења, нестајања, протицања, гињења, умирања, негирањем постојања, и именицама и придевима сличне семантике. Показало се да њихова понављања повезују све сложене наслове у једну целину, која се у потпуности односи на наслов *Сеобе*, а због њихове важне улоге у разумевању и проучавању текстуалне целине дефинишемо их јаким позицијама.

Интеракција наслова и текста огледа се у њиховој функционалној повезаности, где се међу њима ствара спона која олакшава перцепцију и анализу код читаоца, али и комуникацију дела и читаоца. У поднасловима романа, поред упућивачке, неуобичајено је заступљена и експресивна функција. Глобалну кохерентност, логичност и смисленост сви наслови добијају само у оквирима првог, односно десетог наслова поглавља. Тај наслов у првом свом делу садржи номинативну синтагму, а у другом елидирани и инверзивни исказ. У номинативној синтагми Црњански интерпункцијским знаком слаби везу диференцијалног атрибута и супстантива, актуализирајући чланове синтагме на тај начин. Елипса у другом делу наслова захтева ангажовање читаоца, док инверзију тумачимо са становишта комуникацијског динамизма, јер је такав ред речи стилски обељен и у њему је наглашено ново успостављањем нових односа форме и функције.

У зависности од тога да ли и у којој мери садрже текст поглавља, наслове романа поделили смо на неколико врста: наслови који представљају садржајно-облички сегмент поглавља, наслови који су садржајни сегмент поглавља, један наслов посебно формулисан (гномски исказ) и наслови који представљају резиме поглавља. Наслови који су цела реченица или део реченице из поглавља припадају том поглављу као садржајно-облички сегмент. Такви су први и десети поновљени наслов, затим други, трећи, пети и седми наслов. Четврти наслов представља садржајни сегменти поглавља, јер не садржи део који у датом облику одговара тексту поглавља. Међутим, има

назнака повезаности са текстом поглавља у лексичкој сфери. Шести наслов одудара од осталих, јер је дат у облику пословице и немогуће га је посматрати и тумачити без прочитаног поглавља, пошто садржај експлицитно не кореспондира са оним што наслов сугерише. У свим осталим поглављима насловом се у приличној мери најављује садржај поглавља. Осми и девети наслов не поседују ни садржајно-облички ни садржајни сегмент поглавља, већ представљају у целости резиме поглавља.

Испитивањем дужина поглавља и односа дужине наслова и обима поглавља, дошли смо до закључка да се наслови хијерархијски усложњавају. Квантитативна симетрија изостаје, пошто дужина наслова није сразмерна обиму поглавља, јер од другог до девог сва поглавља имају у просеку од петнаест до двадесет страница, а ниједан наслов није једнаке дужине. Симетричност се може извести на основу параметра битности, јер када се свако поглавље прочита, може се увидети да оно што је изречено у наслову у суштини представља бит или срж текста. Дакле, квалитативна симетрија је допринела да се наслови поглавља романа сматрају планом садржаја.

ИЗВОР Црњански, М. (2015). *Сеобе и група књиџа Сеоба*. Београд: Лагуна.

-
- ЛИТЕРАТУРА
- Badurina, L. (2008). *Između redaka. Studije o tekstu i diskursu*. Zagreb–Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Izdavački centar Rijeka.
- Glovacki-Bernardi, Z. (2004). *O tekstu*. Zagreb: Školska knjiga.
- Грицкат, И. (1966). Наслови – посебна категорија писане речи. *Наш језик*, XV (1–2), 77–95.
- Драгићевић, Р. (2007). *Лексиколоџија српског језика*. Београд: ЗУНС.
- Ћорас, М. (1974). *Stilistika srpskohrvatskog književnog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.
- Јевтовић, Б. (2012). Стилистика и поетика наслова у збирци прича *Башта слезове доје* Бранка Попића. *Узданица*, IX (1), 45–60.
- Katnić-Bakaršić, M. (1999). *Lingvistička stilistika*. Budimpešta: Electronic Publishing Program.
- Мимовић, М. (2016). Јаке позиције текста у приповеткама Григорија Божовића. У: Б. Јовановић (ур.), *Поетика Григорија Божовића* (433–443). Косовска Митровица – Ниш – Зубин Поток: Филозофски факултет – Филозофски факултет – Културни центар „Стари Колашин“.

- Муратагић-Туна, Х. (2010). Лингвостилистичка анализа наслова књижевног опуса Тамила Сијарића. *Зборник радова Филозофског факултета*, 40, 341–355.
- Николић, Ј. (2020). Поступци структурирања наслова поглавља у роману *Сеобе* Милоша Црњанског. *Баштина*, 30 (52), 83–98.
- Петковић, Н. (1988). *Два српска романа*. Београд: Народна књига.
- Пипер, П. и Клајн, И. (2014). *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: МС.
- Polovina, V. (1999). *Semantika i tekstolingvistika*. Beograd: Čigoja štampa.
- Silić, J. (1984). *Od rečenice do teksta*. Zagreb: Biblioteka znanstvenih radova.
- Стојановић, Ј. (2012). Лична имена по називима биљака и животиња у старим српским поменицима (Пивски поменик, Поменик из Хоче, Морачки поменик). У: Ј. Стојановић (ур.), *Српско језичко наслеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас* (109–133). Никшић: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори.

JOVANA S. NIKOLIĆ

Institut for Serbian Culture in Priština – Leposavić

Functionality of the chapter title in the novel *Seobe* by Miloš Crnjanski

SUMMARY. The paper explores the role of the title of the novel *Seobe I* as well as the titles of its chapters with the aim of perceiving a literary discourse of the novel. Methods of analysis, synthesis and descriptions have been employed for the research of the distinctive functionality of the novel's title and for the relation between the novel's title and the chapters' title. The same methods will also cover the functionality of titles of ten chapters regarding the content of the novel. The research topic belongs to the field of discourse analysis, that is, the linguistics of the text. Therefore, the paper will include textual, semantical and stylistic aspects in the process of analysis of functionality of the titles which are structurally and formally authentic. Using the method of analysis, a conclusion has been reached that all titles get their global coherency, logic and meaningfulness but only within the first and tenth title of the chapter. Depending on the amount of text of the chapters that the titles contain, there are several groups of the title of the novel: titles which represent substantially-formed segment of the chapter; titles which are substantial segment of the chapter; one title which is particularly formulated (gnomic aspect) and titles which represent an abstract of the chapter. By examining the length of the chapter and the relation between the length of the title and size of the chapters, it has been concluded that all the titles match hierarchically and that the length of the title is not proportionate to the size of the chapter. However, a general conclusion is that there is a qualitative symmetry in the midst of all and that the titles of the chapter represent the plan of the content.

KEYWORDS: title, subtitle, the functionality of the title, strong positions of text, *Seobe I*.

АНА Д. НОВАКОВИЋ¹
 Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопље
 Филолошки факултет „Блаже Конески“
 Катедра за македонски језик и јужнословенске језике

О ХОДОНИМИМА СРПСКОГ КАРАКТЕРА У АКТУЕЛНОЈ СКОПСКОЈ УРБАНОНИМИЈИ²

САЖЕТАК. У раду се разматрају актуелни скопски ходоними који проистичу из српског културног и историјског наслеђа. Циљ нашег истраживања је да се утврде најновији мотивациони извори у додељивању ових урбанонима у главном граду Републике Северне Македоније у коме и данас живи знатан постотак Срба – и то првенствено у времену обликовања новог идентитета датог градског простора у склопу наглашеног актуализовања укупног македонског и албанског колективног идентитета, културе сећања и вредносне оријентације припадника ових двеју највећих етничких групација у РСМ. Резултати наше анализе недвојбено су показали да је у знатној мери умањен број ходонима који проистичу из српске културе и историје, те да је увећан број ходонима чија мотивисаност своју заснованост има у македонском и албанском национално-историјском и културном наслеђу. Стога су се у новије време међу називима инфраструктурних објеката у Скопљу у великом броју нашла имена македонских и албанских револуционара, свештеника, државника, уметника, називи историјских покрета, догађаја и слично. Наиме, њима су, углавном у централном градском подручју, замењени (и) многи старији урбаноними који су садржали имена српских историјских личности и догађаја. Данас се међу актуелним скопским ходонимима који проистичу из српског националног и културног наслеђа понајвише срећу имена која припадају српским уметницима и научницима и у знатно мањој мери српској топонимији.

-
1. ananovakovic93@yahoo.com
  2. Овај рад је усмено изложен на Међународној научној конференцији *Наука без ираница 3*, која је одржана 2019. године у Косовској Митровици у организацији Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: урбаноним, ходоним, Скопље, српско културно-историјско наслеђе, идентитет простора, идентификација.

Појам човек и појам простор представљају нераскидиву везу у обликовању једног друштва, али и својеврсну проблематику која постоји у успостављању и очувању те везе. Када је реч о проблематици између човека и простора, стоји чињеница да је она на први поглед у тешњем односу с проблематиком која се пројављује из односа међу људима који живе на заједничком, блиском простору. Таква проблематика често произлази из неједнакости међу припадницима одређене друштвене заједнице, као и из жеље да човек овлада човеком. О двема врстама неједнакости међу људима говори Жан-Жак Русо (1949) у *Друштвеном ујвору – О њореклу и основама неједнакости међу људима* где једну од њих назива „природном (физичком)“ а другу „моралном (политичком)“ неједнакошћу, јер она „зависи од извесног споразума“. Док се, према поменутом аутору, прва наведена људска неједнакост односи на разлике „у годинама, здрављу, телесној снази“, друга „се састоји у разним преимућствима која једни уважавају на штету других, као што је бити имућнији, уживати веће поштовање, бити моћнији, или чак принудити друге на покорност“ (Русо, 1949, стр. 117). Отуда је проблематика *човек–човек* у директној вези с проблематиком *човек–ѝросѝор* у ужем смислу јер људски неспоразуми настају у њиховој блискости, у замишљеним границама одређене територије. И управо је савремено доба окарактерисано борбом за културни идентитет на одређеном простору која прераста у борбу за очување једне културе у културно мешовитој средини, што се пре свега односи на очување језика као једног од најважнијих културалних обележја народа. Стога је проблематика *човек–ѝросѝор* у вези и с проблематиком *човек–језик*, из чије пак сублимације израста проблематика *ѝросѝор–језик* јер „проблем природе односа између језика и простора део је проблематике односа између човека и простора“ (Пипер, 1997, стр. 11).

Као што је већ било поменуто, основни показатељ постојања одређене културе на одређеном простору, између осталог, огледа се и у језику као нематеријалном наслеђу, односно културни идентитет једног народа огледа се у различитим сегментима језика којим тај народ говори и простору на којем тај на-

род живи. Ако је то тако, онда „кодекси културе, изграђени на симболизацији стварности, који окружују човека, посебно се јасно манифестују у властитим именима, нарочито у урбанонимима, који се сматрају компонентама променљивог система и одражавају културне концепције друштва које их користи“ (Мезенко, 2011, стр. 388). Под појмом урбаноним „(од лат. *urbanus* 'градски' + *онома* 'име') – подразумева се властито име било којег унутарградског објекта“ (Мезенко, Генкин, Деревяго, Семенџкова, 2012, стр. 78). Даље, урбаноними се деле на: *ходониме*³ (називи улица и тргова), *хорониме* (било који део територије града или региона), *ерџоурбанониме* (називи пословних објеката), *еклезиониме* (називи сакралних објеката и локалитета) итд.⁴ С тим у вези, Е. Стасељко (2013) говори о ужој подели ходонима на *семантичке* и *семантичке ходониме*. По овој ауторки, први пружају информације о именованим објектима (унутрашњи објекти и објекти извана, који могу бити физички и географски објекти, називи река, дрвећа, биљака, страна света, карактеристике улице и сл.), други пак дају информације о друштву и деле се на два ужа подручја: *демонстративни* и *меморијивни ходоними* (међу првима се налазе називи улица који се односе на важније историјске датуме, а међу другима називи „у част“ неке, пре свега имена и презимена истакнутих политичара, научника, владара, других историјских личности).

Будући да се културни утицаји у стварању градске урбанонимије поистовећују, односно огледају у самом идентитету народа, појам идентитет представља кључну реч у том поступку. Према И. Црљенко (2008), постоје три врсте идентитета: национални, регионални и локални идентитет.⁵ Наиме, „национални идентитет од других се облика просторних идентитета разликује понајпре по својем опсегу, јер надилази локалну и регионалну везаност, припадност друштвеним слојевима, политичким странкама или религијским уверењима“ док с друге стране пак „поистовећивање с неком регијом и изражавање осјећаја везаности уз њу упућује на постојање регионалног идентитета“

3. Будући да за називе тргова у литератури срећемо и термин *ајроним*, у овом раду термином ходоним именованемо само називе градских улица.
4. Више о терминологији урбанонимије в. у Мезенко и др. (2012, стр. 78–79), као и у Рељић (2016, стр. 143–144).
5. Национални идентитет односи се на државу, регионални на регион, а локални идентитет односи се на одређено насељено место, град, село и слично (в. Црљенко, 2008, стр. 71–72).

(Црљенко, 2008, стр. 70). Притом, имајући у виду и чињеницу да се „разумевање простора у модерном добу контрира повлачењем административних граница“⁶ (Ђерић, 2004, стр. 134), посве је логична појава да се организација простора користи у различите политичке сврхе.

Животни простор човека оформљен је „захваљујући етносу који је својим животом (културном, политичком и духовном оријентацијом) утиснуо у њему оно језгро власти тог идентитета као препознатљив траг у простору“ (Рељић, 2016, стр. 141). М. Рељић у свом раду о савременим косовскометохијским ходонимима говори и о томе да се идентификација простора најчешће доводи у везу с историјом и политиком, тако што „у оба случаја, прво (историјско) плод је историјских чињеница, а друго (политичко) резултат прекрајања историје, свакојаке манипулације и крађе“ (Рељић, 2016, стр. 142), и закључује да је ходонимија „један [...] од евидентних показатеља тенденције измене идентитета простора“ (Рељић, 2016, стр. 154). Будући да се таква тенденција огледа и у савременој скопској урбанонимији, односно ходонимији, те да је промена назива градских булеварара, улица, тргова, мостова и других инфраструктурних објеката последњих неколико година врло актуелна у македонском друштву, предмет нашег разматрања јесу актуелни скопски ходоними који су проистекли из српског културно-историјског наслеђа. Циљ истраживања је да се утврде најновији мотивациони извори приликом додељивања ових урбанонима у главном граду Републике Северне Македоније, у коме вековима живи и знатан постотак Срба, и то у времену обликовања новог идентитета датог градског простора те укупног македонског и албанског колективног идентитета, културе сећања и вредносне оријентације припадника ових двеју највећих етничких групација у РСМ.

Дугу, вишевековну присутност Срба на територији данашње Републике Северне Македоније потврђују и „новији статистички подаци [који нам] говоре да је српски живаљ на тлу Македоније претежно настањен у њеним северним деловима, у већим градовима и Повардарју; а историографске чињенице, пак, указују на то да се Срби у садашњој Македонији према времену

6. Исти аутор овде додаје и следеће: „Јасно је да су права реткост разграничења 'на задовољство свих', будући да изван административних државних граница остају простори на којима живе (или су живели) представници титуларног, најчешће већинског народа“ (Ђерић, 2004, стр. 134).

својега досељавања могу разврстати у три скупине“ (Станковић, 2001, стр. 52).⁷ Према доступним подацима на званичној страници Државног завода за статистику Републике Северне Македоније у њој живи 35 939 Срба, од њих је 14 298 насељено у Скопљу.⁸ Настањеност Срба на поменутој територији, тј. заједнички живот с Македонцима у истој држави сведочи о вишевековном суживоту ових двају народа и њиховом заједничком деловању у свим друштвеним сферама. Између осталог, и отуда су у недавној прошлости у граду Скопљу бројне улице носиле називе истакнутих српских личности и догађаја из српске или из југословенске историје, као и називе мотивисане српском и широм југословенском топонимијом. С обзиром на то да се данас међу скопским ходонимима у све мањем броју срећу ходоними српског карактера, у даљем тексту овога рада биће приказана њихова некадашња и садашња заступљеност, пре свега с циљем да прикажемо актуелно стање и да објаснимо значај и потребу за њиховим очувањем у скопској урбанонимији.

-
7. Овај аутор о наведеном досељавању Срба овако пише: „Прву групу чине Срби који одвајкада живе на тамошњем земљишту, тј. они чији су се преци у средишње балканске пределе доселили јоште крајем VI и почетком VII столећа [...] Другу скупину српског народа у Републици Македонији сачињавају потомци досељеника на необрађена земљишта или на напуштена турска имања, која су у периоду између два светска рата насељавана (по закону о аграрној реформи) углавном српским живљем из многих крајева ондашње Краљевине, од Лике до Власине; као и покољења Срба који су у то доба радили у Македонији као државни службеници или стручњаци различитог профила, али и као занатлије, трговци, банкар и послодавци. [...] Трећој групи припадају потомци Срба који су као универзитетски, технолошки, медицински, војни и др. кадар (тада Македонији неопходан) непосредно после Другог светског рата упућивани на службување у Народној Републици Македонији; затим Срби који су се у другој половини XX века већим делом доселили из суседних србијанских, козовских и метохијских предела; као и један број новопридошлих Срба индустријских радника, службеника, официра ЈНА, студената, научника, уметника и спортиста из дијалекатски различитих српских области који су у Македонији често заснивали своје породице (у већини случајева у мешовитим браковима), те су после распада СФРЈ остали у Републици Македонији. [...] Поседну српску етничку заједницу у Македонији чине потомци Галипољских Срба [...]“ (В. Станковић, 2001, стр. 53, као и Станковић, 2006).
8. В. Државен завод за статистика на Република Македонија, Попис становништва из 2002, (<http://www.stat.gov.mk/PrikaziPoslednaPublikacija.aspx?id=54>).

Према подацима преузетих из списка скопских ходонима из 1967 – који је након катастрофалног земљотреса 1963. године у Скопљу доставила *Комисија за именување на улици, њлошиџади, мосџови и друџи објекаџи во Скопје* – закључује се да је међу скопским ходонимима највише (сасвим очекивано) било оних назива улица који су били мотивисани постојањем и осећањем македонског националног идентитета, док се пак поприличан број ходонима у то време односио и на истакнуте стране личности и топониме⁹. Поменути списак садржи и десетак ходонима, које можемо сврстати у посебну категорију, они су, у ствари, мотивисани албанским топонимима и именима истакнутих албанских личности, пре свега народних хероја који су се тада „раме уз раме“ борили уз припаднике југословенских народа. Тадашњој скопској ходонимији припадало је и око 130 ходонима мотивисаних истакнутим српским личностима и топонимима и око 40 назива улица који су се односили на заједничке догађаје и важније датуме македонског и српског народа, као и других југословенских народа¹⁰. Списак назива улица из 1967. године говори нам да је међу ходонимима српског карактера највише семиотичких (меморативних) ходонима (око 80), међу којима је педесетак ходонима било у част српским историјским личностима, односно народним херојима: „Караѓорѓева“, „Бошко Буха“, „Вера Јоџиќ“, „Ђуро Стругар“, „Жарко Зрењанин“, „Марко Орешковиќ“ и слично, док је тридесетак улица носило имена српских уметника и научника из различитих области: „Вук Караџиќ“, „Доситеева“, „Ђорѓе Андреевиќ – Кун“, „Никола

9. Међу ходониме мотивисане истакнутим страним личностима и топонимима сврстали смо имена светских научника, књижевника, војсковођа и имена главних и неких мањих градова других држава. Такође, међу ове називе улица сврстали смо и нека имена хрватских или словеначких личности које нису имале никакав културни, односно друштвени утицај на територији данашње Републике Северне Македоније. Такви су, на пример, називи улица: „Иван Горан Ковачић“, „Иван Мажуранић“, „Кнез Трпимир“, „Руди Чајавец“, „Отон Жупанчич“, „Прешернова“, „Томе Томшич“ и сл., који су додељивани „у част“ Хрватској и Словенији као тадашњим југословенским републикама.
10. Под ходониме мотивисане заједничком југословенском историјом и културом сврстали смо ходониме који су мотивисани важнијим догађајима и датумима из некадашње СФРЈ. На пример, међу њима се срећу и следећи називи улица и булевара: „Братство единство“, „НА“, „Дружба међу народите“, „Младински работни бригади“, „Маршал Тито“, „12 ударна бригада“, „Јужноморавска бригада“, „50 македонска ударна бригада“, „III Македонска бригада“, „42 дивизија“, „48 дивизија“ и др.

Тесла“, „Нушиќева“, „Христофер Жефаровиќ“ итд. У укупном броју ходонима српског карактера било је и педесетак семантичких ходонима, односно назива улица мотивисаних српском топонимијом: „Банатска“, „Бачка“, „Војвођанска“, „Белградска“, „Новосадска“, „Призренска“, „Приштинска“, „Дрина“, „Морава“, „Савска“, „Авала“ и др.

Данашња слика скопске ходонимије нимало не личи на некадашњу. У жељи да испитамо заступљеност ходонима српског карактера међу актуелним називима улица у Скопљу, суочили смо се с поприличним бројем проблема у испитивању хронологије и разлога доношења одлука о променама назива градских улица, као и с извесним потешкоћама у процесу прикупљања тачних података о актуелним скопским ходонимима, а који су пак предмет разматрања у овом раду. Наиме, одлуке о промени назива улица, тргова, мостова и других инфраструктурних објеката доносиле су се (и још увек се доносе) постепено након осмостаљивања Републике (Северне) Македоније, на то је, по свему судећи, у знатној мери утицала и промена актуелних политичких структура. Знатан број назива улица промењен је већ 1996. године, а након тога, 2008. године, била је формирана *Комисија за именување на улици, њлошњади, мостови и други инфраструктурни објекти* чији је председник био Иван Катарциев¹¹. Нови *Закон за ојределување на имиња на улици, њлошњади, мостови и други инфраструктурни објекти* усвојен је 2004. године и у њему су дате одредбе о начину именовања и нумерисања инфраструктурних објеката, као и одредбе о вођењу евиденције и регистра имена улица и бројева објеката. Поменуте евиденције и регистар нису доступни јавности, иако према члану 26 овога закона аутоматизовану евиденцију имена улица, тргова, мостова и других инфраструктурних објеката воде градске општине, односно град Скопље за своје подручје, док аутоматизовани Регистар води *Министерство за ѡрансѡорѡи и врски и Завод за сѡаѡисѡика* који једном годишње треба да објаве јединствени збирни списак улица. У доношењу наведених одлука учествује и *Државен завод за ѡедеѡски работѡи*. Према члану 28 поменутог закона подаци из Регистра утврђени чланом 26 треба да буду јавни. Додатне базе података о називима улица налазе се на званичној интернет страници коју одржава *Јавно ѡреѡѡриѡиѡе за улици и ѡаѡиѡѡѡѡ* – *Скопје* (овде се

11. В. <http://www.skopje.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=185>.

срећу и различити градски картографски прикази). Међутим, сви поменути евиденциони спискови и Регистар не могу се наћи ни на једној од званичних интернет страница наведених установа. Јавности су доступни само неажурирани спискови назива улица распоређених по општинама на званичној интернет страници коју одржава *Јавно ђрећиђријаћие за улици и ђаћишићиа – Скојје*¹². Будући да се подаци из званичних спискова назива улица и подаци које смо пронашли на терену или преузели из других постојећих (незваничних) спискова (из урбанистичких планова, географских и туристичких карата) или пронашли на терену у одређеној количини разликују¹³, ово истраживање не може дати целовит број и исцрпну анализу мотивационе заснованости ходонима српског карактера у данашњој скопској урбанонимији, али ће указати на магистралне смернице у актуелном преименовању улица, тргова, мостова и других инфраструктурних објеката у Скопљу те прекрајању скопског градског идентитета из којег се у знатној мери истискује српско културно-историјско наслеђе.

Резултати анализе прикупљених података показују да су актуелни ходоними града Скопља¹⁴ у десет градских општина мотивисани националним, регионалним и локалним идентитетом становништва, понајвише македонском а у одређеној мери и албанском историјом и културом, затим историјом и културом јужнословенских и других народа, а напослетку и

12. В. <https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/12/Zakon-za-opredeluv-an-e-na-imin-na-ulitsi-ploshtadi-mostovi-i-na-drugo-infrastrukturni-objekti-16-09-2004.pdf> и <http://108.175.161.226/~uipgov/ulitsi-pod-nadlezhnost-na-grad-ot-i-na-opshtinite/>.
13. Подаци из ових спискова, затим подаци из картографских приказа града Скопља и спискова назива улица распоређених по скопским општинама којима смо се користили у овом истраживању не подударају се. Отуда смо 2017. године *Јавном ђређузећу за улице и ђућшеве* у Скопљу послали молбу да нам проследи, уколико је то могуће, најновије спискове назива улица или бар оне комплетније који нам могу дати потпунију слику нових назива улица. У свом одговору су нам написали да се спискови тражених назива улица могу наћи на њиховој званичној веб-страници.
14. Познато нам је да се у евиденцији града Скопља налази око 900 улица, међу којима су многе улице евидентиране обележене бројем у складу са Законом о именовању улица, мостова, тргова и других инфраструктурних објеката, као и то да о називима улица појединих насеља још увек не постоји детаљна евиденција због тога што су та насеља без адекватног уличног система или се пак чека завршетак инфраструктурних радова и именовање тамошњих улица.

светском историјом и културом – међу њима се срећу називи улица мотивисани македонским, албанским, јужнословенским и светским историјским личностима, догађајима и топонимима. Већи број назива улица који су се тицали народних хероја и важнијих датума и догађаја и који су првенствено будили успомене на постојање некадашње СФРЈ, те су били и у вези с истакнутим личностима и догађајима значајним и за македонски и за српски народ – данас је замењен називима који се тичу античке историје или пак историје ВМРО. Број актуелних ходонима српског карактера у Скопљу данас износи око 80 назива улица и булеvara. Међу њима се налазе имена народних хероја и других српских ратника: „Блажо Орландиќ“, „Благоје Паровиќ“, „Вера Јоциќ“, „Жикица Јовановиќ – Шпанац“, „Марко Орешковиќ“, имена истакнутих српских књижевника и научника: „Бранислав Нушиќ“, „Доситеј Обрадовиќ“, Христофор Жефаровиќ“, „Никола Тесла“ и други, као и називи улица мотивисани српском топонимијом: „Булевар Србија“, „Дринска“, „Крагуевачка“, „Шумадиска“ и слично.

Будући да су се нове одлуке о променама назива улица у вези с ходонимима македонског карактера односиле и на промену оних назива улица које су носиле имена истакнутих припадника КПЈ и сродних покрета, те народних хероја и осталих бораца у Другом светском рату, неизбежно су промењени и истоветни ходоними српског карактера. Тако су промењени многи ранији ходоними попут следећих именована: „Жарко Зрењанин“, „Ратко Митровиќ“, „Вељко Влаховиќ“, „Димитрие Туцовиќ“, „Рифат Бурџевиќ“, „Бошко Буха“, промењени у: „Антон Димитров“, „Иван Хаџиниколов“, „Димитрије Чуповски“, „Ристо Шишков“, „Исмаил Кадаре“, „АРХ. Сотир Томовски“ итд. Преименовани су и многи називи улица које су носиле називе мотивисане догађајима, важнијим датумима и топонимијом СФРЈ, на пример, некадашњи булеvari „Југославија“, „ЈНА“ и „АВНОЈ“¹⁵ данас носе називе: „Никола Карев“, „Св. Климент Охридски“ и „АСНОМ“; некадашњи називи улица: „4-ти јули“, „Пролетерска“, „Титовоужичка“, „Социјалистичка Зора“ замењени су именованима „Борис Сарафов“, „Ацо Шопов“, „Драган Гаконовски – Шпато“, „Христо Батанџиев“. Промењени су и на-

15. У теренском истраживању у централном градском језгру пронашли смо и таблу са неизмењеним именом улице „20 Октомври“, која у Скопљу још чува успомену на херојске борбе за ослобођење Београда у Другом светском рату.

живи булевара и улица „Војводина“, „Ужичка Република“, „Неретва“, док ходоними „Караѓорѓева“, „Вук Караџиќ“, „Бачка“, „Новосадска“, „Савска“ више не постоје. Међу скопским ходонимима српског карактера данас срећемо око 50 назива улица у част Србима – народним херојима и догађајима из српске историје, око 20 назива у част истакнутим српским уметницима и научницима и десетак назива улица мотивисаних српском топонимијом. Ходоними српског карактера понајвише су заступљени у градским општинама Карпош и Кисела Вода, које припадају централном градском подручју, док се у другим централноградским општинама, где такође живи српско становништво, смањило број ходонима српског карактера (на пример у општини Центар и општини Аеродром); у општини Чаир, у којој данас процентуално највише живи албанско становништво, замењен је пак знатан постотак ходонима и српског и македонског карактера и то, разуме се, ходонимима албанског карактера.¹⁶

И док последњих деценија укупни број ходонима српског карактера у главном граду РСМ опада, као што се смањила и заступљеност оних ходонима који су некада будили успомене на заједничку историјску и културну традицију двају јужнословенских народа, сваком новом одлуком о преименовању неминуно се повећава заступљеност назива улица који сведоче о јачању македонско-албанских друштвено-политичких веза. На пример, данас је у скопској ходонимији актуелан и назив „13 август – Охридски договор“. Можемо закључити да се број ходонима албанског карактера у граду Скопљу повећао око 50%, те се на градским улицама данас виде табле с именима попут следећих: „7-ма албанска бригада“, „Тиранска“, „Азем Хајдари“, „Зејнел Ајдини“, „Ферид Заири“, „Ферид Мурати“ итд.

Резултати анализе заступљености ходонима српског карактера у Скопљу указују на њихово постепено, показује нам се и не тако случајно, ишчезавање из слике и успомена овог града – најпре преименовањем булевара и улица који су носили називе мотивисане српском историјом и културом, а затим и редовним непредлагањем нових ходонима српског карактера који би

16. Отуда можемо претпоставити да ће сходно томе и преостали називи улица српског карактера који се налазе у овом делу Скопља: „Благоја Паровиќ“, „Жикица Јовановиќ – Шпанец“, „Јосиф Михајловиќ“, „Коста Абрашевиќ“, „Вуковарска“ и други бити одстрањени из званичне скопске ходонимије.

у одлукама о преименовању назива улица и булевара могли да нађу одговарајуће место. Испитивањем заступљености ходонима српског карактера у актуелној скопској урбанонимији дошли смо до закључка да се последњих деценија њихова заступљеност знатно умањила, засигурно смо утврдили да је из скопске ходонимије избрисано шездесетак имена истакнутих Срба, догађаја из српске историје и српских топонима (односно, двадесетак назива улица у част истакнутим српским личностима и четрдесетак српских топонима који више не постоје у актуелној скопској урбанонимији). Називи улица мотивисани српским именима народних хероја и бораца и српском топонимијом, као и они мотивисани југословенским догађајима, важнијим датумима и југословенском топонимијом, данас су замењени неким другим називима, и то пре свега оним који су мотивисани античком и историјом ВМРО, као и понеким именом истакнуте личности која припада влашкој или турској култури. Међутим, данас је у Скопљу два пута већа заступљеност ходонима који су мотивисани албанском историјом и културом, али међу њима више нису југословенски хероји албанског порекла из Другог светског рата већ албанске личности из најновије и старије историје. На крају можемо закључити и то да се у новим, актуелним одлукама о преименовању улица у граду Скопљу није нашао ниједан ходоним српског карактера.

С обзиром на то да „многи знанственици који се баве проучавањем идентитета сматрају да постоје три основна творбена елемента која формирају колективни идентитет: 1) свијест о заједничком простору, 2) свијест о заједничкој повијести и 3) свијест о заједничкој култури“ (Црљенко, 2008, стр. 69), овде слободно можемо рећи да свест о очувању ходонима српског карактера у Скопљу пре свега треба подићи међу припадницима тамошње српске заједнице¹⁷, али свакако и међу целокупним македонским становништвом. Занемаривање (или потискивање) поменутих чињеница ствара ефекат заборављања своје историје и културе, односно заборављања жеља, идеја и борбе својих предака. И управо то стање дозвољава другима да такву слабост искористе и да присвоје све оно што никада није било њихово, и поред чињенице да „уколико се физичке и културне трансформације одређеног простора одвијају спонтано и постепено, оне га неће учинити неким другим простором, као што ни стицање

17. Понешто о замени идентитета Срба у РСМ види у Станковић, 2004.

нових сазнања, ставова и понашања током развоја јединке од ње не чини неког другог човека (уколико, разуме се, он не зажели да буде други, што је данас посебно 'модерно')" (Рељић, 2016, стр. 141). Међутим, колико год се писало и говорило о апсурдности промена назива улица и несагласности великог броја скопског становништва с одлукама о актуелном прекрајању градског идентитета, у намери да се и даље мења скопска ходонимија, 27. јула 2019. године објављен је и прослеђен јавности нови упитник с циљем да се предложи нова имена улица, тргова, мостова и других инфраструктурних објеката у Скопљу. Као и до сада, у томе ће очигледно учествовати предлагачи који уистину мисле да тиме своје граду и своје народу чине добро, али и они предлагачи који су под сигурним вођством препознатљиви учесници у актуелном прекрајању градског амбијента и идентитета главног града РСМ.¹⁸

ЛИТЕРАТУРА

- Đerić, G. (2004). Kategorija vremena i prostora u optici „mentalnog mapiranja”. *Filozofija i društvo*, XXIV, 127–147.
- Мезенко, А. М. (2011). Урбанонимия как язык культуры. *Ученые записки Таврической национальной универсиџетета им. В. И. Вернадскојо – Серия „Филологија. Социална комуникација“*, Том 24 (63 - № 2. Часть 1), 388–392.
- Мезенко, А. М., Генкин, В. М., Деревяго, А. Н., Семенькова, Г. К. (2012). *Белорусская ономастика. Топонимия*. Минск: Элайда.
- Piper, P. (1997). *Језик i prostor*. Београд: Библиотека XX век.
- Рељић, М. (2016). О савременим косовскометохијским ходонимима (социолингвистички аспект). *Јужнословенски филолој*, LXXII (1–2), 139–157.
- Русо, Ж. Ж. (1949). *Друшџивени ујовор – О ѿреклеу и основама неједнакости међу људима*. Београд: Просвета, Издавачко предузеће Србије.
- Станковић, С. (2001). Неколике напомене о Србима и српском језику у Републици Македонији (Из социолингвистичких прилика). *Зборник Филолошкој факулџетета у Пришџини*, 11, 51–56.
- Станковић, С. (2004). Македонци и македонски језик у Републици Србији – Pro et contra. У: Б. Сикимић (ур.), *Скривене мањине на Балкану* (41–49). Београд: Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт.

18. 1993.

- Станковић, С. (2006). Европско право за српски језик (Какво је стање српског народа и његовог језика на тлу данашње Македоније), *Задужбина* 76, 8.
- Стаселько, Е. (2013). *Мошћивы номинации внутрііородских объекіов в русскоязычной и анілоязычной кулћурах (на маіериале іогонимов Минска и Лондона)*. Преузето са: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/49408>.
- Crljenko, I. (2008). Izraženost identiteta u gradskoj toponimiji kvarnerskih i istarskih gradova. *Hrvatski geografski glasnik*, 70 (1), 67–90.

ИЗВОРИ

- Закон за ойределување на имиња на улици, йлошійади, мосіови и на групі инфраструкіурни объекіи*, Сл. весник на Р. Македонија бр. 66/2004 од 01.10.2004, <https://dejure.mk/zakon-izmena/403961>, приступљено 30. 3. 2018.
- Закон за ойределување на имиња на улици, йлошійади, мосіови и на групі инфраструкіурни объекіи*, Сл. весник на Р. Македонија бр. 55/2007 од 04.05.2007, <https://dejure.mk/zakon-izmena/403962>, приступљено 30. 3. 2018.
- Закон за ойределување на имиња на улици, йлошійади, мосіови и на групі инфраструкіурни объекіи*, Сл. весник на Р. Македонија бр. 147/2015 од 27.08.2015, <https://dejure.mk/zakon-izmena/403966>, приступљено 30. 3. 2018.
- Улицы йод надлежності на Градоі и на Ойшійиниіе*, Јавно претпријатие за улици и патишта – Скопје, <http://108.175.161.226/~uipgov/ulitsi-pod-nadlezhnost-na-gradot-i-na-opshtinite/>, приступљено 5. 2. 2018.
- Поіис на населениеіо, домаіинсйваіа и сйановиіе во Републіка Македонија*. (2002). Државен завод за статистика на Република Македонија, <http://www.stat.gov.mk/PrikaziPoslednaPublikacija.aspx?id=54>, приступљено 23. 6. 2018.
- Фонд на имиња* (1967). Скопје: Комисија за именување улици, плоштади, населби и други объекти во град Скопје.
- Skopје, vodič na ulici* (2011). Plan na grad, 4. izdanie. Prilep: Trimaks.
- План на ірад Скојје* (2016). Прилеп: Тримакс.

ANA D. NOVAKOVIĆ

Ss. Cyril and Methodius University – Skopje

Faculty of Philology "Blaže Koneski"

Department of Macedonian and South Slavic languages

Summary

About the Serbian Related Hodonyms in the Current Urbanonyms of Skopje

In this paper the subject of consideration are the current hodonoms of Skopje that come out from the Serbian cultural and historical heritage. The aim of the research is to determine the soundness of the latest motif of these urbanonyms in the capital of the Republic of North Macedonia, where still lives a significant percentage of Serbs, and all of that, in the time of new identity shaping of the given city space according to the actualization of the total Macedonian (and Albanian) collective identity, the culture of memory and the value orientation of the two largest ethnic groups in the North Macedonia. The results of this research have shown that the number of the hodonoms whose motivation is being derived from Serbian culture is significantly reduced and that the number of the hodonoms whose motivation is based on the Macedonian and Albanian national, historical and cultural heritage is increased. Therefore, among the names of infrastructural facilities in Skopje, a large number of new names of Macedonian (and Albanian) revolutionists, priests, statesmen, artists, as well as the names of historical movements, events, etc., have been found. Namely, many older Skopje's urbanonyms containing the names of the Serbian historical figures and events in the central city area have been replaced by them. Nowadays, the names belonging to Serbian artists and scientists and to much less Serbian toponymy are most likely to be met among the current hodonoms of the city of Skopje which derive from the Serbian national and cultural heritage.

KEYWORDS: urbanonym, hodonym, Skopje, Serbian cultural and historical heritage, identity of space, identification.

ДРАГАНА И. РАДОВАНОВИЋ¹
Институт за српски језик САНУ
Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

СОЦИОЛИНГВИСТИЧКИ ОСВРТ: СЕЛО ЗУПЧЕ (ИБАРСКИ КОЛАШИН)

– *Рефлекс ја̑а и судбина
финалних вокалских їру̑а* —²

САЖЕТАК. У раду се на прикупљеном материјалу из села Зупче у Ибарском Колашину посматрају изговорне варијације гласа јат и судбина појединих финалних вокалских група у говору различитих генерација. Намера је да се на основу природних (пол, узраст) и социјалних (образовање, занимање) варијабли одабиром двеју маркантнијих појединости укаже на упадљиве фонетске варијације, њихову фреквенцију, као и могуће тенденције у језичком понашању.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: рефлекс ја̑а, финалне вокалске групе, фонетске варијације, метод генерацијског узорковања, Зупче, североисточни зетско-сјенички говори.

---

1. draganailija@gmail.com

2. Прилог је резултат рада на Одсеку за дијалектолошка истраживања Института за српски језик САНУ, финансираном од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, на основу Уговора бр. 451-03-9/2021-14.

УВОД

У дијалектолошкој литератури говор села Зупче ситуиран је у зони Ибарског Колашина (Божовић, 2002),³ који према класификацији српских народних говора припада североисточном поддијалекту зетско-сјеничког дијалекта (Ивић, 2009, стр. 49), конкретније (укључујући и новопазарску зону) његовом најисточнијем (тачније: југоисточном) крилу (Божовић, 2002, стр. 23, 36).

Поред начелног мапирања говора Ибарског Колашина у општој дијалектолошкој литератури у контексту других сродних зетско-сјеничких говора (Пецо, 1978; Ивић, 1985; Ивић, 1994; Ивић, 2009), у струци располажемо релативно комплетним Божовићевим (2002) монографским описом којим су интерпретиране најмаркантније фонетске, морфолошке, синтаксичке и лексичке појединости, уз изводе из ономастичке грађе.

Имајући у виду Божовићеву документацију сабирану у периоду 1975–1980. (Божовић, 2002, стр. 27), којом је у више наврата указивао и на промене у језичком понашању млађе генерације (уп. нпр. 2002, стр. 35, 37, 123 итд.),⁴ у раду се на новијој грађи⁵ из села Зупче анализирају изговорне варијације гласа јат и судбина појединих финалних вокалских група у говору различитих генерација. Намера је да се на основу природних (пол, узраст) и социјалних (образовање, занимање) варијабли покаже фреквенција упадљивијих фонетских варијација, назначе могући фактори промена и укаже на тенденције у језичком понашању узоркованих испитаника.

3. Том приликом Божовић је сабрао најважније антропогеографске и историјске податке микрорегије (2002, стр. 9–14).
4. Жарко Бошњаковић коментарише разлоге због којих су наши дијалектолози ређе у анализама прибегавали аспектима социјалне стратификације говора руралних средина, те да су своја запажања најчешће сводили на разлике између старије и млађе генерације (2009, стр. 50–51). Истом приликом даје исцрпан критички осврт на доступну библиографију радова из истраживања урбаних центара (2009, стр. 47–77).
5. Аудио-материјал прикупљен је у оквиру израде студентских семинарских радова из предмета Урбана дијалектологија (2013–2016) на основним и мастерским студијама на Катедри за српски језик и књижевност Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, под менторством предметног наставника Драгана Радовановић.

Будући да се ради о руралној средини која је подразумевано језички мање динамична, односно у којој би очекивано требало да су спорије промене у појединим елементима система, у току теренског рада укрштена су два метода – метод који је у складу са методолошким поставкама за прикупљање дијалекатског материјала и метод генерацијског узорковања, најчешће примењиван у истраживањима градских говора. Претпоставка је да би се генерацијским узорковањем могао показати *йрелазни облик* ка реалном времену,⁶ као и степен стабилности одабраних језичких особености у вернакулару испитаника.

Корпус је ексцерпиран на основу аудио-записа из села Зупче. Разговори су са млађом и средњом генерацијом вођени полуструктурираним интервјуом, а са најстаријом генерацијом неструктурираним интервјуом. У првом случају испитаници су дискретно усмеравани за разговор на одређене теме како би њихово излагање било што аутентичније, а у случају неструктурираног интервјуа постављане су оквирне теме, блиске саговорницима из којих су добијане као одговори веће говорне целине.

Узорковано је десет испитаника различите старосне доби, различитог пола, образовања и занимања, које бисмо угрубо могли сврстати у три групе: а) до 20 година (И9, И10); б) 20–60 година (И4, И5, И6, И7, И8); в) преко 80 година (И1, И2, И3). За анализираних варијабле неопходно је приказати следеће релевантне податке у вези са узоркованим испитаницима: **И1** (1935), ниже образовање, радник, пензионер; **И2** (1939), 4 разреда осн. школе, домаћица; **И3** (1941), усмерено образовање, радница, пензионерка; **И4** (1961), усмерено образовање, радник; **И5** (1962), усмерено образовање, радница; **И6** (1967), ниже образовање, земљорадник; **И7** (1978), академско образовање, просветни радник; **И8** (1983), усмерено образовање, домаћица; **И9** (1998), ученица (в. нап. бр. 6); **И10** (2003), ученица.⁷

С обзиром на то да се ради о дијалекатском материјалу руралне средине, делимично анализираном са становишта вертикалне стратификације, али и због ограниченог опсега ексцерпираног материјала, посматране варијабле⁸ (природне и друштвене) биће анализирани, односно у крајњем приказане унеколико модификованом импликацијском скалом (уз бројчани приказ⁹), према којој се знаком (+) бележи присуство мар-

6. О проблематици временске димензије детаљније в. у: Рајић, 2009, стр. 41.

7. У време сакупљања материјала И10 била је ученица основношколског узраста, а И9 је била ученица средњошколског узраста.

е: *црѣво, дѣца, цѣнимо, смѣли, девѣјка, врѣме, шѣрѣмо*. Однос ијекавских према екавским облицима своди се бројчано на 31 : 7. У појединим примерима, запажена је и напоредна реализација (уп. пр. *ђѣца : дѣца, ђевѣјка : девѣјка* и сл.).

У идиолекту испитаника И2 доминирају (и)јекавизми: а) **и(ј)е:** *двѣје, овѣјем, онудѣје, шудѣје, онијем, ирије, двѣше, ѿоциѣйѣла, свијес,¹⁶ свијейѣ, ирѣвѣѣра; мијесиш, ириједи; на-иријед, умѣје, лијевѣ, двѣла, рѣку, иромѣѣнила, донијѣжу; је: нѣје, дѣље, ођѣна, ђѣ, ђѣца, ѿонѣје, иресеђѣла, виђѣла, ниђе, шѣѣли; и: циѣ, изиѣ, смијѣли се, не смијѣш; б) е: *иѣсма, сѣчѣм, дѣца*. Однос ијекавских облика према екавским формама бројчано износи: 34 : 3.*

У идиолекту информатора И3 регистроване су следеће потврде: **и(ј)е:** *нијесам, двѣје, врѣме, двѣше, лијейѣ, шѣјесно, млиѣко; је: ђѣшѣѣла, нѣје; и: смијѣли; е: иромѣни, млѣко, волѣла, дѣца*. Бројчано превагу имају ијекавски облици: 10 : 4.

(2) Испитаници 20–60 година:

У идиолекту испитаника И4 забележене су следеће форме: **и(ј)е:** *двѣје, цијѣлу, цијѣлоѣ; је: ђѣ, дѣље, нѣје, виђѣ; е: девѣјка, ирѣмена, црѣѣ*. Однос ијекавских наспрам екавских облика је 7 : 3.

У идиолекту испитаника И5 јављају се следећи рефлексии на месту јата: **и(ј)е:** *ѣмрије, умѣсила, смиѣшино; је: ђѣ, ђѣца; и: смијѣли, циѣ; е: волѣла, двѣ, дѣца, девѣјка, разболѣла, сѣѣам, лѣѣо*. Бројчани исказ 7 : 7 је очекиван, будући да се ради о особи женског пола, запосленој, и у свакодневном контакту са контактном екавицом.

У идиолекту испитаника И6 забележене су форме на **и(ј)е:** *бријѣѣ, ирије, двѣје, онијем, иријѣзан, рѣке, двѣше, дијѣли; је: ођѣро, дѣље, ђѣ, ђѣшѣѣла, онђѣ, нѣје; е: кѣрен, девѣјка, врѣме*. У говору И6 доминирају ијекавске форме 14 : 3.

У идиолекту испитаника И7 појављују се облици на: **и(ј)е:** *донијѣжу; је: ђѣ, ђѣо, виђѣо, ђѣцу; е: дѣца, црѣѣ, рѣка, бѣло, рѣз, дрѣѣ, иѣсма, чѣвек, дѣда, девѣјка, лѣѣо*. Бројчано, забележено је 5 ијекавских и 11 екавских изговорних реализација. Испитаник је

15. Божовић скреће пажњу да је акценатски систем у стању промена у којем је отпочео процес померања кратког силазног акцента, те да се на терену срећу „двојаки примери“ (Божовић, 2002, стр. 121). Ово потврђује и наша новија грађа.

16. У овом, али и у другим сличним примерима стиче се акустички утисак да је реализација вокала *е* макар у вредности полудугог изговора.

просветни радник који је за време студија боравио у екавској средини.

У идиолекту испитаника И8 регистроване су следеће форме: **е:** *смѐ, насмѐјеш, цѐо, млѐко, дѐца, волѐла, девѐјка*. У говору овог испитаника бележена је доследно екавска реализација гласа јат (о : 7), што донекле изненађује будући да се ради о домаћици која није боравила дуже ван зоне у којој је језички формирана.

(3) Испитаници до 20 година

У говору испитаника И9 доследно се реализује екавски рефлекс: *двѐ, волѐо, лѐио, цѐо, умѐша, ирѐјем, врѐме, виѐдела, дѐда, дѐца, свиѐдела, девѐјка* (о : 12).

У говору испитаника И10 такође располажемо потврдама за екавску реализацију јата: *врѐме, девѐјка, дѐца, смѐх, двѐ, млѐко, иѐвам, дѐле* (о : 8).

Према добијеним резултатима, рефлекси гласа јат осликавају ијекавско-екавски оквир који се уклапа у досадашње скице којима располажемо на овом терену. У идиолекту испитаника преко 80 година (И1, И2, И3) доминира ијекавски рефлекс замене јата, а у идиолекту испитаника до 20 година ијекавских форми више нема. Превирања, односно промене у реализацији рефлекса јата су најочљивије у групи испитаника 20–60. Друштвене варијабле, степен образовања и занимање, али и свакодневни контакти са екавицом уз електронско описмењавање и употребу интернет мрежа могле су бити фактори промена у овој групи, што на пример добро илуструје И8.

Добијене резултате најбоље илуструје следећа табела:

ИСПИТАНИЦИ	И1	И2	И3	И4	И5	И6	И7	И8	И9	И10
ПРОМЕНА	1935.	1939.	1941.	1961.	1962.	1967.	1978.	1983.	1998.	2003.
? ►(И)ЈЕ	+ / ±	+	+	+	+ / ±	+	+ / ±	–	–	–

Table 1: Тенденција промена у рефлексу јата

СУДБИНА ФИНАЛНИХ ВОКАЛСКИХ ГРУПА

Према расположивој дијалектолошкој литератури (уп. Божовић, 2002, стр. 34, 190) познато је да говор Ибарског Колашина у односу на друге српске говоре не показује битнија одступања у погледу контракција вокала. То значи да су и овој зони сажима-

ња вокалских секвенци позната, а какве су надаље тенденције, показаће изложена грађа.

(1) Испитаници преко 80 година:

У идиолекту информатора И1 забележени су следећи примери сажимања вокала:

-ао ▶ а) -о: *о̄ӣй̄шо, о̄гр̄ас̄ӣо, иш̄о, ӣӯцо, м̄д̄ӣо, і̄а̄ђ̄о, им̄о, дош̄о, ӣе̄ро, ӣрӣч̄о, чаӣћа̄во, р̄е̄ко, ӣд̄шо, ӣд̄со, ӣос̄ва̄ђ̄о, свӣђ̄о, изаш̄о, ӣреш̄о, об̄ӯко, сл̄ӯшо, с̄ӣй̄ӣо, мол̄д̄во, г̄ав̄о; δ) -ао: *им̄ао, иш̄ао, ай̄ерис̄ао, шей̄ао, ӣӯӣова̄о, школов̄ао, ӣсова̄о, вай̄ао.**

-ео ▶ -о у примерима: *ӣд̄чо, в̄ӣђ̄о.*

-уо ▶ без контракције: *с̄ӣом̄е̄н̄ӯо, ӣрев̄р̄н̄ӯо, уш̄ӣӯк̄н̄ӯо.*

Први по реду, наш најстарији испитаник има упадљиву учесталост сажимања вокалске секвенце *-ао*, а укупан однос саже-тих према несажетим формама износи 25 : 11.

У идиолекту информатора И2 регистроване су форме:

-ао ▶ а) -о: *дош̄о, с̄ӣй̄ӣо, р̄е̄ко, ӣд̄со, о̄ӣй̄шо, с̄ӣр̄а̄д̄о, ӣод̄е̄ӣо, ӣом̄а̄ӣо, иш̄о, ӣо̄ӣе̄ро, ис̄ӣр̄е̄со, на̄ӣрӣн̄ӣо, за̄ӣраш̄ӣв̄о; δ) -ао: *ӣос̄ӣа̄о, гош̄ао, им̄ао, иш̄ао, за̄ӣе̄ва̄о, ӣом̄а̄ӣао, ӣй̄ӣа̄о; ос̄ӣа̄в̄љао, о̄ӣй̄шао, ӯӣд̄знао.**

-ео ▶ а) -о: *ӯзо, ӣре̄ӯзо; δ) -ео:* *ӣоч̄е̄о.*

-уо ▶ без контракције: *ис̄ӣр̄ӯо, ӣрем̄ӣн̄ӯо.*

И у идиолекту другог испитаника по реду у групи изнад 80 година благу превагу имају примери у којима су контраховане финалне групе, у првом реду секвенца *-ао*, што квантитативно износи: 15 : 13.

У идиолекту информатора И3 бележимо примере:

-ао ▶ а) -о: *вик̄о, г̄ӣзо, ӣд̄со, ӣреш̄о, дош̄о, ӣрӣч̄о, ӣе̄во, с̄ӣа̄в̄о, і̄л̄е̄до, с̄а̄њ̄о, см̄ӣјо се; δ) -ао:* *дош̄ао, им̄ао, свир̄ао;*

-ео ▶ -о: *в̄ӣдо, ӯзо;*

-уо ▶ без контракције: *ӣрем̄ӣн̄ӯо.*

Примери показују да доминирају контраховане секвенце, слично стању у идиолекту претходна два испитаника ове групе: 13 : 4.

-eo ▶ -o: *ūodnĕo, vidĕo.*

-yo ▶ ø

Добијени подаци (9 : 5) не изненађују, будући да се ради о испитаници усмереног образовања, која није напуштала ни за време школовања говорну зону.

У говору информатора И9 бележимо:

-ao ▶ а) -o: *oīyīšo, ođōvāro, ūđso, sīyīto, zĕzo, luyīyro, ūīyīšo, méšo, gávo, svīro, vēžbo, ūrīčo, ĭáĥo;* б) **-ao:** *gđšao, ođōvarāo, osīāo, ūyđznao, sīusīāo, ūzīmao;*

-eo ▶ а) -o: *ŷzo;* б) **-eo:** *volĕo, ūočĕo, ūzĕo.*

-yo ▶ ø

Резултат показује благу превагу контрахованих секвенци 14 : 9.

У идиолекту информатора И10 јављају се следеће форме:

-ao ▶ а) -o: *ūrsko, ūrīčo, ĭáĥo, rĕko, gđšo, oīyīšo;* б) **-ao:** *ĭáĥāo, ūrīkrāo, smĕjao;*

-eo ▶ o у примеру: *ŷzo.*

-yo ▶ без контракције: *ūrevrnuo.*

И код последњег најмлађег испитаника доминантније су контраховане секвенце 7 : 4.

Узорковани материјал показује да у идиолектима готово свих генерација доминирају контраховане вокалске групе, при чему су оне најизраженије у секвенци *-ao*, ређе у групи *-eo*. Изузетак је регистрован у вернакулару испитаника И7, што је индикатор да би варијабла образовање и професија удружена са друштвеном мрежом могла утицати на добијени резултат, будући да се ради о испитанику који је академског образовања за посленом у просветној установи.

Добијене резултате илуструје Табела 2.

ИСПИТАНИЦИ	И1	И2	И3	И4	И5	И6	И7	И8	И9	И10
промене	1935.	1939.	1941.	1961.	1962.	1967.	1978.	1983.	1998.	2003.

Table 2: Тенденција промена у финалним вокалским групама.

-ao ► -o	+ / ±	+ / ±	+ / ±	+ / ±	+ / ±	+ / ±	+ / ±	+ / ±	+ / ±	+ / ±
-eo ► -o	+	+ / ±	+	-	+	+ / ±	-	-	+ / ±	+
-yo ► -yo	+	+	+	∅	+	+	∅	∅	∅	+

Table 2: Тенденција промена у финалним вокалским групама.

ЗАКЉУЧАК

Према добијеним резултатима, варијације у изговору рефлекса гласа јат потврђују досадашње налазе ијекавско-екавске слике којима располажемо на овом терену. У идиолекту испитаника преко 80 година (И1, И2, И3) доминантна је ијекавска реализација гласа јат, а у идиолекту испитаника до 20 (И9, И10) година ијекавских форми више нема. Непреврело стање, уз углавном благу превагу ијекавских форми показује група испитаника 20–60 година (И4–И8). Друштвене варијабле, степен образовања и занимање, али и свакодневни контакти са екавицом уз електронско описмењавање и употребу интернет мрежа могли би бити фактори промена у погледу изговорних реализација јата.

Унеколико је слична ситуација у погледу финалних вокалских секвенци. Квантитативно изражено, у говору најстаријих испитаника сразмерно је већи број потврда за контраховане форме, док је код испитаника у осталим узрасним групама тај однос сразмерно приближан; уп. Табелу 3.

Испитаници	И1	И2	И3	И4	И5	И6	И7	И8	И9	И10
промене	1935.	1939.	1941.	1961.	1962.	1967.	1978.	1983.	1998.	2003.
(и)је ~ е	31 : 7	34 : 3	10 : 4	7 : 3	7 : 7	14 : 3	5 : 11	0 : 7	0 : 12	0 : 8
квг ~нкв ^а	25 : 11	15 : 13	13 : 4	4 : 12	9 : 6	15 : 6	6 : 15	9 : 5	14 : 9	7 : 4

Table 3: Бројчани показатељи.

^а квг – контраховане вокалске групе; нкв – неконтраховане вокалске групе.

Свакако, за потпунију слику и сагледавање перспективе у вернакулару Ибарског Колашина, као један од будућих задатака остаје ексцерпција материјала и из других пунктова са овог терена, уз узорковање више испитаника.

ЛИТЕРАТУРА

Божовић, М. (2002). *Говор Ибарској Колашина*. Приштина–Лепосавић: Институт за српску културу Приштина.

- Бошњаковић, Ж. (2009). Испитивање градских говора у Србији. У: Ж. Бошњаковић (ур.), *Говор Новои Сага*, Свеска 1: Фонетске особине (44–77). Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Бошњаковић, Ж. и Радовановић, Д. (2009). Фонетске варијације у говору избеглица у Новом Саду. У: Ж. Бошњаковић (ур.), *Говор Новои Сага*, Свеска 1: Фонетске особине (310–333). Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Ивић, П. (1985). *Дијалектологија српскохрватској језика. Увод и шитокавско наречје*. Нови Сад: Матица српска.
- Ивић, П. (1994). *Српскохрватски дијалекти: њихова сѝрукѝура и развој. Прва књига: Ојшѝа размаѝрања и шѝокавско наречје*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ивић, П. (2009). *Српски дијалекти и њихова класификација*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Jutronic-Tihomirović, D. (1986). Jedna moguća sociolingvistička univerzalija. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 15, 17–28.
- Пецо, А. (1978). *Прејлед српскохрватских дијалеката*. Београд: Научна књига.
- Рајић, Љ. (2009). Градски говори. У: Ж. Бошњаковић (ур.), *Говор Новои Сага*, Свеска 1: Фонетске особине (31–47). Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику.

DRAGANA I. RADOVANOVIĆ

Institute for the Serbian Language of SASA
University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Language and Literature

A Sociolinguistic View: The Village of Zupče (Ibarski Kolašin
— Reflex of *Yat* and the fate of final vowel groups —

SUMMARY. The paper analyses the materials about the spoken variations of *yat* and the fate of some final vowel groups in the speech used by various generations in the village of Zupče, in Ibarski Kolašin. Based on the natural (gender, age) and social (education, occupation) variables and by selecting two marked features, the paper highlights the noticeable phonetic variations, as well as their frequency and possible speech tendencies. The quantitative analysis shows that the ijekavian realisation of *yat* is still dominant among the members of the oldest generation (over 80), as well as that the contracted vowel groups are dominant in the idiolects of almost all generations, and that they are most prominent in the -ao sequence.

KEYWORDS: reflex of *yat*; final vowel groups; phonetic variations; generational sampling method; Zupče; north-east Zeta-Sjenica dialects.

ЈУГОСЛАВА Г. РАКИЋ МЛАДЕНОВИЋ¹
Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

САЊА Д. МИКЕТИЋ СУБОТИЋ²
Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

АНТРОПОНИМИ КАО СВЕДОЧАНСТВО ТРАДИЦИОНАЛНОГ И ХРИШЋАНСКОГ У ПРИПОВЕТКАМА ЛАЗЕ ЛАЗАРЕВИЋА³

САЖЕТАК. У раду се говори о антропонимији у довршеним приповеткама Лазе Лазаревића. Извршена је семантичка анализа свих ексцерпираних примера. Овом анализом су обухваћена мушка и женска лична имена, презимена, хипокористици и надимци. Анализа је рађена са циљем да се прикаже веза између антропонима, с једне стране, и традиционалног и хришћанског у Лазаревићевим делима, с друге стране.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Лаза К. Лазаревић, приповетке, антропоними, лична имена, презимена, хипокористици, надимци, семантичка анализа.

-
1. jugoslava.rakic@pr.ac.rs
  2. sanja.miketic@pr.ac.rs
  3. Рад је настао у склопу пројекта *Косово и Метихија између националној идентитетима и евроинтеграција* (47023), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Књижевни опус Лазе Лазаревића, иако не тако обиман, оставио је снажне импресије на његове савременике. Припадао је оној групи писаца који нису живели за велике, општечовечанске идеје, већ је смисао постојања налазио у живљењу за друге. Примарно у његовом животу, што се одразило и на његово дело, било је све оно што има корене у пореклу, васпитању и патријархалној култури. Свака од његових приповедака оставила је дубок траг у српској књижевности, у времену кад су се појављивале, Лазаревићеве приповетке су представљале врло значајан догађај у српској књижевности и култури. Он се сматра творцем психолошке приповетке. Његове приповетке су га сврстале међу најбоље српске реалисте. Оне су пак у нашем илустративном материјалу означене следећим скраћеницама: *Први њуџ с оцем на јуџрење* (ППСОНЈ), *Школска икона* (ШИ), *У добри час хајдуци!* (УДЧХ), *На бунару* (НБ), *Верџер* (Вер), *Све ће њо народ њозлаџиџи* (СТНП), *Веџар* (Вет), *Он зна све!* (ОЗС) и *Швабица* (Ш). Грађа за овај рад преузета је из Лазаревићевих приповедака објављених у збирци под насловом *Дела*, у издању Матице српске и Српске књижевне задруге (1970).

О Лазаревићевом језику се говори као о типичном примеру језика српске књижевне епохе друге половине XIX века. Његов лексички корпус је коришћен у изради речника савременог српског језика. Индивидуални стил Лазе Лазаревића сматра се изразом доминантног обележја тог времена, када је, у ствари, долазило до промена у историјским и друштвеним условима (в. више у: Станојчић, 1973). Отуда смо у овом раду желели да испитамо које и какве антропониме Лазаревић користи у својим приповеткама, с обзиром на то да је у питању писац традиционалиста који је своје дело стварао у време српског друштвеног и културног преображаја.

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

ПРЕЗИМЕНА

У приповеткама је регистровано 36 презимена. Од тога само један метроним – *Маричић*, остало су патроними, односно презимена добијена од личних мушких имена и изведеница тих

имена. Највећи број патронима добијен је од имена грчког порекла (*Андрић, Васиљевић, Вилојић, Ђенадић, Ђерић, Ђурић, Недић, Николић, Периновић, Појовић, Прокић, Теофиловић, Теовиловић*), мали број је хебрејског порекла – *Иванковић, Исаковић, Јеличић, Мијић*. Нека презимена су мотивисана:

- зоонимима – *Вукићевић, Вучејић* (зооним *вук* је оставио дубок траг у српској антропонимији, огроман број имена и презимена сложен је са *вук*, а постоји и самостално име *Вук*; у основи овог презимена је самостално име *Вук*)⁴, *Кошујић, Срнинић* (од назива животиња – *кошуша* и *срна*);
- *ѿојонимом* – *Сремчевић* (у основи је *Срем*);
- *фијонимом* – *Смиљанић* (*Смиљан*, домаће народно име изведено од назива цвећа – *смиље*);
- *ејнонимом* – *Уричић* (у основи је *Ујар, Ујрин* – Мађар);
- *занимањем* – *Ковачевић* (у основи је занимање *ковач*);
- *надимком који носи ѿрејознајљиву одлику физичкој инвалидијетет* – *Глувић* (у основи је придев *јлув*).

Од презимена из других језика забележено је једно презиме албанског порекла – *Бурмазовић* (уп. Михајловић, 2002, стр. 126; Вавић Грос, 2011, стр. 272). Једно презиме је преузето из мађарског језика – *Кашанић*, од речи *кашана* која је позајмљена из мађарског језика, у преводу значи – војник (в. Михајловић, 2002, стр. 515). У основи презимена *Арнаутовић* налази се турцизам *Арнауѿ*, настало је додавањем суфикса *-овић*. О етимологији овог презимена пронађени су различити подаци.⁵

Од презимена која у основи имају глагол у грађи је забележено само једно – *Пурешевић*, изведено од давно ишчезлог народног имена *Пура*, са глаголом *јуриѿи* у основи.⁶ Презиме *Бојичић* је изведено од *Бојан* (*Бојица*), старословенско име; име руског певача из IX века; значење – има неколико варијанти: 1) од аварског *bojan* – богат, имућан; 2) од словенске основе *бој* – бит-

4. У литератури се наводи да најстарији податак о презимену *Вукићевић* налазимо још 1429. године у Дубровнику, а *Вучејић* се појављује 1574. године, први пут у Морачи у Црној Гори (Михајловић, 2002, стр. 199, 213).
5. Шкаљић бележи да реч „Арнаут“ у турском језику означава Албанце или људе из Албаније, а сматра се да је та реч у турски језик дошла из грчког језика, и потиче од грчке речи „арнабитис“ (Škaljić, 1989). Богдановић наводи да се „Арнауташима“ зове српско и македонско становништво потурчено у подручју изложеном албанској експанзији – од Скадра до Охрида (Богдановић, 1985, стр. 94).

ка, борба; 3) хипокористик (од Богдан, Богољуб, Богосав) Бого – где је г замењено са ј, као у случајевима: мегдан–мејдан, Бого–Бојо (Вавић Грос, 2011, стр. 40). Михајловић пак објашњава порекло овог презимена од имена *Бојич*.⁷ Презимена: *Радојловић*, *Радуловић* и *Рајковић* изведена су од личних имена – *Радојло*, *Радул* и *Рајко*, која у основи имају *rag*-.⁸ Презиме *Сћојевић* је, претпоставља се, добијено од личног имена *Сћојц(л)ав*.⁹

Презимена су најчешће грађена суфиксом *-овић/-евић*, и то од присвојног придева имена које је у основи презимена. Грађена су, затим, и додавањем домаћег суфикса *-ић*. Презимена ексцерпирана из Лазаревићевих приповедака добијена су додавањем суфикса на основу или корен црквених имена, а такође су извођена од личних народних имена или од изведеница тих имена.

ЛИЧНА ИМЕНА

МУШКА ЛИЧНА ИМЕНА. Од 65 личних имена колико је регистровано у приповеткама, 49 је мушких и од тога највећи број чине имена грчког порекла: *Аксентије*, *Андрија*, *Вилиј*, *Ђорђе*, *Јеројије*, *Крсиа*, *Лука*, *Насиас*, *Несћор*, *Никодије*, *Никола*, *Сћеван*, *Сћјејан*, *Танасије*, *Тодор*, *Тома*, *Трифун*; мањи број је хебрејског порекла: *Давид*, *Иван*, *Илија*, *Јеврем*, *Јован*, *Лазар*, *Мајија*, *Мојсило*; од латинских су забележена: *Маринко*, *Марко*, *Павао*, *Павле*.¹⁰ Једно је мотивисано зоонимом: *Тејреб*.

Осим црквених, велики број антропонима чине народна српска имена, од којих су добијена презимена и хипокористици. У

6. Вавић Грос наводи да је *Пурешев* изведено од *Пуреша*, а ово од давно ишчезлог *Пура*, које је изведено од глагола *пурити*; *пурити* је значило *печи*, а оно што се *пече* треба да добије *румену боју*; данас се углавном глагол употребљава да означи *печење клипова кукуруза – пурењака*. У савременом језику *зајпурити* значи *поцрвенети у лицу*. Значење: да дете буде *румено*, *преплануло*, да има „*здраву*” *боју лица* (Вавић Грос, 2011, стр. 109).
7. Презиме *Бојичић* настало је од личног имена *Бојич* са хронолошком потврдом из 1485. године (Михајловић, 2002, стр. 85).
8. О основи *rag*- и хип. основама: Стојановић, 2013, стр. 224.
9. Претпоставља се да су имена од основа *сћој-* и *сћан-* имала функцију да зауставе даље *раћање деце*, јер је било *породица* у којима су се *деца често раћала*, а *сиромаштво* је претило *глађу*, без обзира на то што је и *смртност* на другој страни *доносила несрећу* (Грковић, 1983, стр. 43).
10. У *Речнику личних имена код Срба* Милица Грковић даје објашњења о значењу и пореклу мушких личних имена која се појављују у приповеткама (Грковић, 1977).

творби мушких имена појављују се суфикси: *-ак* (*Вудак, Новак*), *-ан* (*Сшојан*), *-ен* (*Младен, Срејен*), *-ин* (*Војин*), *-ић* (*Маркић*), *-ица* (*Радојица*), *-иша* (*Сћаниша*), *-ко* (*Вељко, Живко, Јанко, Маринко*), *-оје* (*Блајоје, Радоје, Сћаноје*), *-ош* (*Милош*). Основе од којих су изведена мушка имена словенског порекла су: *блаї-*, *вид-*, *вој-*, *жив-*, *млад-*, *нов-*, *рад-*, *среј-*, *сћан-*, *сшој-*, најфреквентнија је основа *рад-*. Име *Ненад* је настало од корена који се налази у глаголу *нагаїи се* са негацијом, као *Немил, Нерад* итд.¹¹ Име *Осшоја* је изведено од глагола *осшоїи*.¹² *Тјосав* је варијанта имена *Тихослав*.¹³

ЖЕНСКА ЛИЧНА ИМЕНА. У приповеткама је регистровано 16 женских личних имена. Од женских имена грчког порекла помињу се: *Иконија, Маја, Пеїрија, Селена*; хебрејског порекла су: *Ана, Анока, Јованка, Марија*.¹⁴ У творби женских имена забележени су домаћи суфикси: *-а* (*Сћевана*), *-ана* (*Мирјана*), *-ија* (*Пеїрија, Сћанија*), *-инка* (*Велинка*), *-ица* (*Милица*), *-ка* (*Илинка, Јованка, Милка, Радојка*); забележен је и један страни суфикс: *-ока* (*Анока*).

ХИПОКОРИСТИЦИ

Хипокористици представљају скраћене облике имена којима се ословљавају особе из милоште. Неки лингвисти их зову „милоштите и драгоснице“.¹⁵ Ове „лирско-емотивне“¹⁶ изразе писац углавном користи у дијалозима.

МУШКИ ХИПОКОРИСТИЦИ. У приповеткама Л. Лазаревића забележен је 31 мушки хипокористик. Највећи број мушких хипокористика изведен је од имена грчког порекла (*Арса, Арсен, Ђеро, Ђоза, Ђока, Ђокица*,

11. Поред овог објашњења (Грковић, 1977, стр. 145) налазимо и објашњење Загорке Вавић Грос која каже да је то старо српско име изведено од глагола у одричном облику, одн. трпни придев *ненадан, неочекиван*, са значењем: који је дошао на свет неочекивано (Вавић Грос, 2011, стр. 99).
12. Име је настало према *Сћанимир* и *Сћанислав* везивањем за глагол *осшоїи* (Грковић, 1977, стр. 152).
13. „Тумачење: 'да буде честит, човечан, тих, скроман, познат'. У народну ономастику укоренило се од давнина, што документују многи историјски споменици и средњовековни пописи становништва“ (Стевановић, 2014, стр. 282).
14. Уп. Грковић, 1977; Клајн и Шипка, 2011; Вавић Грос, 2011.
15. Зову се још и „имена од миља“ (Вавић Грос, 2011, стр. 13).
16. Експресивну лексику употребљену у приповедању овог писца карактеришу управо ови лирско-емотивни изрази (Вуловић, 2010, стр. 19).

Иӣња̄ӣ, Мӣњар, Нинко, Пера, Перо, Прока, Сӣево, Тимо, Тривко, Трифко), мањи број је настао од имена хебрејског порекла (*Иво, Ика, Јеша, Јешица, Јова, Јово, Јоза, Јоле, Јоца, Мика, Мића, Миша*).¹⁷ Хипокористик *Сре̄ња* у основи је могао имати придев *сре̄њан* или именицу *сре̄ња*.¹⁸ Хипокористик *Сӣоко* је настао од имена *Сӣојимир* (*Сӣојко*) (Грковић, 1977, стр. 189), које је старо свесловенско име, сложено од *сӣоја̄ӣи* и *мир*.¹⁹ Само један хипокористик је добијен од имена које у основи има етноним – *Ӯрица* (*Ӯар, Ӯрин*).²⁰ Хипокористици су добијени додавањем хипокористичног *-а* и њему еквивалентног *-о* на скраћену именичку основу (Клајн, 2003, стр. 18), нпр. *Пера – Перо, Јова – Јово*. Забележен је и пример са наставком *-е* (*Јоле*), као и са наставком *-ица* (*Ђокица, Ӯрица*).

ЖЕНСКИ ХИПОКОРИСТИЦИ. У приповеткама су забележена четири женска хипокористика. Домаћи суфикс *-ица* јавља се у творби два женска хипокористика *Аница* (*Ан(а) + ица*) и *Марица* (изведено од корена имена *Марија* и датог суфикса – *Мар(и) + ица*). Хипокористик *Мара* је изведен од *Марија*, и четврти *Сӣана* добијен је од личног имена *Сӣанија*.

НАДИМЦИ

Имена од миља и надимци, иако и једна и друга могу бити хипокористична, разврстана су тако да се у прва, углавном, убрајају сва милозвучна, хипокористична имена дата из милости према неком, а у надимке се пак убрајају она имена која углавном имају негативну конотацију, призвук подсмеха и пруге (Лазаревић, 2001, стр. 145).

17. О постанку, пореклу и значењу мушких хипокористика види: Грковић, 1977.
18. „Т. Маретић мисли да је ово име настало од истог корена од кога и придев сретан и именица *сре̄ња*“ (Грковић, 1977, стр. 184). Према речима П. Стевановића (2014, стр. 268), „у погледу тумачења, једно од мишљења је да је основа сретан везана за придев сретан (да је једнака имену *Сре̄ћко*), и друго, да је у питању веза са глаголом *срести* (најден, обретен). Разлика се прави због тога што именица *сре̄ња* раније није имала јасно одређено значење, него се разликовала „добра“ и „зла“ *сре̄ња*. Од позитивног значења настало је име *Сре̄ћко*, док ће сретан пре припадати категорији имена из групе најден (нађен), обретен“.
19. Значење: да очува мир, да мир стоји, да буде ту (Вавић Грос, 2011, стр. 124).
20. Милица Грковић пише да је етноним узет за лично име, а назив потиче од турске синтагме *опо* (десет) + *гур* (стрелица) (Грковић, 1977, стр. 200).

МУШКИ НАДИМЦИ.	Од надимака са погрдним значењем, из наше грађе, издвојени су: <i>Зеленбаћ</i> – „као јед зелених очију“; <i>Замлаџа</i> – беспосличар, дангуба, неспретњаковић; <i>Приклајало</i> – особа која блебеће, у основи је глагол <i>приклајати</i> , <i>блебетиати</i> . Надимак <i>Злаџан</i> у основи има именицу <i>злаџо</i> , са значењем да буде драгоцен као злато. ²¹ Страног порекла је хипокористик <i>Бурмаз</i> , добијен од презимена <i>Бурмазовић</i> . ²²
ЖЕНСКИ НАДИМЦИ.	Од женских надимака регистрован је само један надимак страног порекла – <i>Цуја</i> .

АНТРОПОНИМИ КАО СВЕДОЧАНСТВО ТРАДИЦИОНАЛНОГ И ХРИШЋАНСКОГ ПРИСУТНОГ У ПИСЦУ

Лична имена, презимена и надимци имају своја значења која носе лепоту, традицију и духовност једног народа и једног језика. „Од примања хришћанства код Срба је постојао двојни фонд имена, народних (од словенских основа) и страних, махом календарских – хришћанских“ (Лазаревић, 2001, стр. 24). Антропоними забележени у довршеним приповеткама Лазе Лазаревића указују на чињеницу да је својим ликовима најчешће давао имена грчког и хебрејског порекла, дакле – црквена. Хипокористици су, углавном, извођени из њих. Та чињеница налази оправдање у његовој идеологији и животном уверењу, традиционалном и патријархалном васпитању, о његовој духовности. Наиме, Лазаревићево дело карактерише изузетно јака усмереност ка породици, прожета неизмерном љубављу. То осећање „стопиће се напоследку у једно његово филозофско животном уверење, сажето у познатој идеји о срећи да се живи за другога“ (в. Лазаревић, 1970, стр. 10). То је исконска, патриотска идеја по којој се срећа може остварити само кроз заједницу и у љубави са ближњима, дакле, колективни принцип тријумфује над индивидуалним. Лаза Лазаревић је „христијанизирао ме-

21. Милица Грковић даје објашњење да је име изведено од корена злат+ан (Грковић, 1977, стр. 96). Имена по металима, али и по камену и бисеру, давана су као заштитна имена, али поред заштитне улоге, у њима је била скривена жеља родитеља и кумова да дете понесе драгоценост која се крије у основи тог имена (Каменко, Златоје, Златица, Бисерка, Сребренка) (Грковић, 2004, стр. 48).

22. Постоји и самостално име од корена *бурма*; идентично је са именом Бурмаз албанског порекла (*bitrr* – човек, *vimadh* – велики), и један од момака кнеза Милоша звао се Бурмаз (Михајловић, 2002, стр. 126).

рила часног и поштеног у духу Божијих заповести“ (Ђорђевић, 2007, стр. 50).

На основу реченог закључујемо да је употреба антропонима веома јасна, сврсисходна. Црквена имена, која су забележена код највећег броја антропонима, кроз своја значења, кроз контекст њихове употребе, могу нас приближити функцији православлa у Лазаревићевим приповеткама. Реч је о суштинском у вери и православљу, а то су – покајање, преображај, молитва, вера у Бога и његово слављење (нпр. *Јован* – Бог је милостив; *Јероџије* – Богом освећен; *Лазар* – Бог је помоћ; *Маџија* – Божји дар; *Иконија* – икона, светачка слика; *Тима*, од *Тимоџије* – који поштује Бога; *Тодор* – Божји дар; итд.) (Грковић, 1977; Вавић Грос, 2011, стр. 16–20; Стевановић, 2014).

ИЛУСТРАТИВНИ МАТЕРИЈАЛ²³

ПРЕЗИМЕНА

Андрић (1) – „Јеси чуо, ти Рајковићу, ти Иванковићу, ти Јоване Бојичићу и ти Настасе *Андрићу*, ама зар ви мислите да ја не видим да сте и вас четворица у овом божјем дому?“ ШИ, 115.

Арнауџовић (2) – „Синоћ ме – вели – зову да читам молитву *Арнауџовићу*; кад ја тамо, а њему Срнинић прошцем сломио ребро [...]“ ШИ, 115.

Бојичић (1) – „Јеси чуо, ти Рајковићу, ти Иванковићу, ти Јоване *Бојичићу* и ти Настасе *Андрићу*, ама зар ви мислите да ја не видим да сте и вас четворица у овом божјем дому?“ ШИ, 115.

Бурмазовић (5) – „Поп таман да скочи још преко прага, а *Бурмазовић*, који је стајао са стране и не видећи попа, маче сјекиром по довратку.“ ШИ, 151.

„Извади двојнице иза појаса, па све ћурличе покрај *Бурмазовићеве* куће.“ НБ, 168.

Васиљевић (12) – „Он је се дружио, или управо наметао за пријатеља поручнику *Васиљевићу*, необично лепом и стаситом човеку [...]“ Вер, 185.

23. Уз антропониме представљене у илустративном материјалу у загради је дат преглед фреквенције сваке речи, преузет из фреквенцијског речника Браниславе Јелић, за приповетке обрађене у овом раду (Јелић, 2008, стр. 505–510).

- Вилоџић* (2) – „Сви се обредише ракијом, па онда нешто прошапуташе међу собом, и Нинко *Вилоџић* први уђе у собу гдје је дијете било и тури му под главу дукат.“ ШИ, 120.
- Вукићевић* (1) – „То је она пред којом се он негда хвалио како је с тиквама Иве *Вукићевића* препливао Саву [...]“ Вер, 190.
- Вучеџић* (1) – „Овај, вели, кад прочита писмо, отишао је с њиме и са Маром кући неког професора *Вучеџића*, и ту је Мару предао.“ ШИ, 135.
- Глувић* (6) – „Станоје *Глувић* стидљиво изађе напријед [...]“ ШИ, 119.
- Ђенагић* (3) – „Из сусједне авлије испаде с малом пушком старац Матија *Ђенагић* који је, веле, још под Милошем ратовао.“ ШИ, 148.
„Ја идем код Матије *Ђенагића*.“ НБ, 167.
- Ђерић* (6) – „Други пут Павао *Ђерић* води волове с празним колима.“ ШИ, 142.
- Ђурић* (1) – „Њих је, пак, предводио Ђокица Ђурић.“ ОЗС, 275.
- Иванковић* (1) – „Јеси чуо, ти Рајковићу, ти *Иванковићу*, ти Јоване Бојичићу и ти Настасе Андрићу, ама зар ви мислите да ја не видим да сте и вас четворица у овом божјем дому?“ ШИ, 115.
- Исаковић* (1) – „Тада Станоје *Исаковић* лупи сјекиром у врата.“ ШИ, 150.
- Јеличић* (1) – „Капетан, пак, по имену Танасије *Јеличић*, стајаше готово цео дан на једном месту, подбочивши се на сабљу.“ СЋТНП, 232.
- Кашанић* (69) – „У горњем челу тога друштва сеђаше поручик Васиљевић, а у доњем апотекар *Кашанић*.“ Вер, 201.
- Ковачевић* (1) – „Нико се с њим није дружио, осим једног Јеротија *Ковачевића* који га је заклањао и бранио.“ ШИ, 143.
- Кошутић* (6) – „Тај *Кошутић* тако је лепо и безазлено знао да прича пуно лудих прича о курјацима [...]“ Вер, 184.
- Маричић* (4) – „То је флаута – истакла се Ана; – г. *Маричић* свира врло дивно у флауту.“ Ш, 68.
„Ја ћу се удати за Вилипа *Маричића*!“ НБ, 168.

Мијић (1) – „Јоца *Мијић* завратио главу, пева песму *Леја наша домовино!* и тужи се што нико не уме да му секундује.“ Вер, 204.

Недић (8) – „Професор *Недић* преводи некаку беседу неког члана енглеског парламента.“ Исто.

Николић (1) – „Ја сам био с Радојем *Николићем* у лову, и кад се вратисмо,умијешасмо се и ми у народ.“ ШИ, 144.

Периновић (1) – „На уласку у кућу истрча пред њега собарица судије *Периновића*, која је Марију и послуживала, и предаде му једну цедуљу.“ Вер, 209.

Појовић (1) – „Па поштар Кошутић, који се пре звао *Појовић*, али му је сам г. министар на његову молбу дозволио да своје дотадашње презиме замени *својим фамилијарним именом Кошутић*.“ Вер, 184.

Прокић (1) – „Шта то? – рече Мојсило *Прокић*.“ ШИ, 123.

Пурешевевић (1) – „Какво је ово чудо? – рече Остоја *Пурешевевић*.“ ШИ, 140.

Радојловић (4) – „Ја ћу испричати своја сећања о чича-Ђорђу и све оно што ми је мати причала о њему, о Ђорђу *Радојловићу*.“ Вет, 253.

Радуловић (1) – „Кад је поп стигао у варош, прича Јанко *Радуловић* код кога купујемо со и што му је кућа до владичина двора, да је владика изишао пред врата и помагао попу да сиђе с кола, па му није дао ни руке, него се с њиме, вели, у лице пољубио.“ ШИ, 128.

Рајковић (1) – „Јеси чуо, ти *Рајковићу*, ти Иванковићу, ти Јоване Бојичићу и ти Настасе Андрићу, ама зар ви мислите да ја не видим да сте и вас четворица у овом божјем дому?“ ШИ, 115.

Смиљанић (6) – „За њим кмет, за кметом Аксентије *Смиљанић*, а за њим сви остали по реду и старјешинству, и сваки дарива дијете.“ ШИ, 120.

Сремчевић (1) – „На вратима која воде у авлију стоји написано облигатно *Срећна нова година*, итд., и испод тога *Илија! Сремчевић 14 іро: од-раки*.“ СЋТНП, 234.

Срнинић (1) – „Синоћ ме – вели – зову да читам молитву *Арнауџовићу*; кад ја тамо, а њему Срнинић прошцем сломио ребро [...]“ ШИ, 115.

Сџојевић (1) – „Знам ја да си ти на моби код *Сџојевићевих* била све уз њега, и то све село зна!“ УДЧХ, 161.

Теовиловић (1) – „На пошљедњој станици добијем новог коморцију, неког Илију *Теовиловића*, мога сељака.“ ШИ, 154.

Теофиловић (1) – „Али кад им мати умре, није нико више долазио да кука и плаче око директора; те онога дана, кад га пустише из апса, истераше га и из школе. Њега: Вучка *Теофиловића*.“ ОЗС, 277.

Уџричић (1) – „Можете мислити с каком сам радошћу примио *Уџричићеву* понуду да преноћим код њега.“ УДЧХ, 157.

МУШКА ИМЕНА

Аксенџије (8) – „*Аксенџије* са Станојем покуњио се, па се само примакоше постељи.“ ШИ, 124.

Андрија (2) – „Везао сам га за шљиву под прозором, а господарев га пандур чува... Ваш *Андрија*!“ УДЧХ, 164.

Блајоје (28) – „После Матије и Радојке још је члан кућевног савета најстарији син ђедин, *Блајоје*, отац Арсенов.“ НБ, 171.

„*Блајоје* казанџија – цео дан нестрпљиво ходаше: сваки час запиткиваше кога по штогод; обрташе се непрестано, као да га цела снага сврби па не зна одакле да се почне чешати [...]“ СЂТНП, 232.

Вељко (3) – „У кавани за столом у углу сеђаше бригадир *Вељко*, адвокат Нестор и управник купатила, и играху карата.“ Вер, 201.

Видак (79) – „Калфа *Видак* ишао једанпут по бакар на Саву, а она само овако – он опет тури главу међ’ ноге и испружи браду као да му је ђем у устима.“ СЂТНП, 238.

„Ја, као најстарији медицинар, усудио сам се дати му једну лекцију, после које ми је он претио да ће ме звати на дуел, на што му је *Видак* дуванџија – ударио шамар!“ Ш, 46.

„Томе *Видаку*, који је тада био калфа, тужили смо се и ми, и јадна њихова мати, и учитељ, па доцније чак и директор гимназије.“ ОЗС, 277.

- Вилиј* (4) – „Е, ја хоћу да убијем *Вилија* Маричића!“ НБ, 169.
- Војин* (2) – „Ту је камара сирчева, колача од пекмеза и тијеста, лепиња и погача, лонац с кајмаком, живих и пржених пилића, пастрме и толико *зауре* да би *Војин* четовођа рахат цијелу чету њоме нахранио.“ ШИ, 131.
- Давид* (1) – „Кажи газда-*Давиду* да ја иштем ракије.“ СЂТНП, 238.
- Ђорђе* (56) – „Пре двадесет година био је мој отац трговац на гласу и радио је ортачки с *Ђорђем* Радојловићем.“ Вет, 254.
- Живко* (13) – „Сви смо били заборавили да је на зиду у соби вишио онај други пиштољ *Живков*, који је хајдучима добро дошао.“ УДЧХ, 164.
- Злајан* (1) – „Велинка се заврати од смеха: – А што, *Злајане*? Хоћеш ти да је узмеш?“ НБ, 170.
- Иван* (1) – „[...] на сломљену ветрењачу под капијом иза које *Иван* пандур врло вешто истреса ону закључану кутију у коју се спуштају крајцаре за сиротињу.“ Вер, 192.
- Илија* (4) – „На пошљедњој станици добијем новог коморцију, неког *Илију* Теовиловића, мога сељака.“ ШИ, 154.
 „Кума *Илију* је поштовао што може бити; и то је једини човек који му је смео рећи шта је хтео, и кога се мој отац чисто прибојавао.“ ППСОНЈ, 96.
 „На вратима која воде у авлију стоји написано облигатно *Срећна нова година*, итд., и испод тога *Илија! Сремчевић 14 јро: од-раки*.“ СЂТНП, 234.
- Јанко* (114) – „Кад је поп стигао у варош, прича *Јанко Радуловић* код кога купујемо со и што му је кућа до владичина двора, да је владика изишао пред врата и помагао попу да сиђе с кола, па му није дао ни руке, него се с њиме, вели, у лице пољубио.“ ШИ, 128.
 „Један, пак, гост ове бање јунак је ове приповетке. Чиновник, човек од тридесет година, именом *Јанко*.“ Вер, 186.
 „И чујем шеталицу сата, и она као говори *Јан-ко! Јан-ко!*, и још нешто, али не знам шта.“ Вет, 267.
- Јеврем* (1) – „Нећу да описујем како је мој отац тада пуцао из цефердара на калфа- Јешу, и како је тај *Јеврем* био дамбадава три месеца у хапсу, нећу да... али не!“ Вет, 254.

- Јероџије* (4) – „Псује *Јероџије* што му на уста дође, и кад се он даде да га учи којемо ко није ни орао, ни копао.“ ШИ, 143.
- Јован* (1) – „Јеси чуо, ти Рајковићу, ти Иванковићу, ти *Јоване* Бојичићу и ти Настасе Андрићу, ама зар ви мислите да ја не видим да сте и вас четворица у овом дојјем дому?“ ШИ, 115.
- Крсиа* (2) – „Али, каже мајка, откако се почео дружити с Мићом казначејем, *Крсиа* из Макевине улице, Олбректом апотекарром и још тамо некима, све се окрену и пође како не треба.“ ППСОНЈ, 99.
„Нађе се и некакав шаљивчина који наздрави *црквеној ѿоџадији*, али *Крсиа* Замлата истеже шамаром и састави га са земљом [...].“ ШИ, 117.
- Лазар* (2) – „Косово је поље гдје су Срби изгубили царство и гдје је погинуо српски цар *Лазар*.“ ШИ, 129.
- Лука* (2) – „Једном у сумраку угледа он новог пољака *Луку*; ухватио нечије свиње па гони у обор.“ ШИ, 113.
- Маринко* (4) – „Ево ти да купиш дувана! – рече *Маринко* магација и пружи му неколико дуката.“ СЂТНП, 243.
„Дотле је он говорио Вучку – Иди одмах код *Маринка* магације, па ћеш казати да сам ја казао... итд.“ ОЗС, 278.
- Марко* (4) – „Пошаљи – вели она – брже по Иконију *Маркову*.“ ШИ, 116.
„Одоше и оба практиканта с *Марком* столаром, свадивши се најпре с гостионичаром што им је точио још прошле среде отворено пиво.“ СЂТНП, 231.
- Маџија* (9) – „Бестрага му глава! Шта дижеш вику? – рече бунован *Маџија*.“ ШИ, 148.
„Лепо код њих ору три плуга без престанка; а кад трговци пођу лучити свиње, добро забрекне ћемер у *Маџије*.“ НБ, 167.
- Милош* (1) – „Из сусједне авлије испале с малом пушком старац Матија Ђенадић који је, веле, још под *Милошем* ратовао.“ ШИ, 148.
- Младен* (73) – „С друге пак стране, Катанић је био вајкадањи пријатељ *Младена*, Маријиног мужа, у чијој је кући одрастао послужујући још као ђак.“ Вер, 214.
- Мојсило* (2) – „Шта то? – рече *Мојсило* Прокић.“ ШИ, 123.

„И *Мојсило* илицар цеди лимун и струже со с кифле у ба-
зен.“ Вет, 253.

Насѿас (1) – „Јеси чуо, ти Рајковићу, ти Иванковићу, ти Јоване
Бојичићу и ти *Насѿасе* Андрићу, ама зар ви мислите да ја не
видим да сте и вас четворица у овом божем дому?“ ШИ, 115.

Ненад (2) – „Тај је чардак *Ненада* Ђерића, а у њега је син Павао,
момак за женидбу.“ ШИ, 145.

Несѿор (4) – „У кавани за столом у углу сеђаше бригадир Вељко,
адвокат *Несѿор* и управник купатила, и играху карата.“ Вер,
201.

Никодије (3) – „Отуд несрећни *Никодије* чак у наше село, па на
нашу кућу?“ УДЧХ, 163.

Никола (5) – „Моја мати зна шта то значи, и момче одмах дотр-
чи с полићем ракије, те га даје чича-*Николи*.“ Ш, 67.

„[...] тога и тога дана *йослала ме нана да куйим хлеба*, после:
оѿерали кочијаша Николу, здраво сам йлакао [...].“ Вер, 191.

Нинко (36) – „*Нинко* дохвати дијете руком испод мишке и при-
вуче га к себи, а коњи почеше касати.“ ШИ, 134.

Новак (1) – „*Новак* пандур дере се и одређује где ће ко да прите-
ра кола.“ ППСОНЈ, 106.

Осѿоја (2) – „*Осѿоја* богословац прича да се сад раставља са том
женом, јер га она тужи да је бије и злоставља.“ ШИ, 155.

Павао (14) – „Поседаше још њих неколико оружаних, а *Павао*
шиба коње да све врца крв.“ ШИ, 148.

Павле (33) – „*Павле* беше напред, ја одмах за њим; остали за на-
ма не знам како су ишли.“ ОЗС, 286.

Радоје (2) – „*Радоје* опали из двоцијевке.“ ШИ, 144.

Радојица (1) – „А кад му је *Радојица* Миличин казао да је Швабо,
хтео је да га убије [...].“ УДЧХ, 161.

Среѿен (2) – „*Среѿен* ћата иде с добошарем по вароши и чита да
се забрањује пуштати свиње по улицама.“ ППСОНЈ, 106.

„Сретоше и *Среѿена* камењара, који је по томе славан што
пије на дан четрдесет чаша воде и у хладном басену седи сва-
ки дан сат и по.“ Вер, 196.

- Сѿаниша* (2) – „За овом газда-*Сѿанишином*? – упитах ја.“ ОЗС, 296.
- Сѿаноје* (7) – „Митре, што не даш *Сѿаноју* ракију?“ ППСОНЈ, 96.
„Једног вечера сједи поп, кум Нинко и *Сѿаноје* Глувић у поповој авлији.“ ШИ, 122.
- Сѿеван* (1) – „Онда на силу одведе мисли на *Сѿевана* Аничина, како се дави у Сави и преврће очима [...]“ Вер, 193.
- Сѿејѿан* (2) – „*Сѿејѿану*, што иде у раскорак, презријева жито, а он још није пожњео.“ ШИ, 112.
- Сѿојан* (12) – „Момци шију гуњеве у својој одаји, а *Сѿојан* се извалио у сено па хрче као да је по ноћи.“ ППСОНЈ, 107.
„И воз већ као да хтеде да се крене, и *Сѿојан* Приклапало већ намигну на Цигане да свирају и на девојке да служе вином.“ ОЗС, 279.
- Танасије* (2) – „Капетан, пак, по имену *Танасије* Јеличић, стајаше готово цео дан на једном месту, подбочивши се на сабљу.“ СѿТНП, 232.
- Тејред* (1) – „То је била велика реткост, и ето тако се он смејао кад се десило штогод где би неки други развалио вилице да би се чуло у *Тејредову* механу.“ ППСОНЈ, 95.
- Тијосав* (2) – „Па *Тијосав* који у десној руци носи дренов штапић и њиме се поштапа [...]“ Ш, 67.
- Тогор* (1) – „Теча *Тогор* зовнуо је неколико својих пријатеља.“ ОЗС, 279.
- Тома* (1) – „Причао ми је после *Тома*, кум-Илијин син, да се мој отац с његовим затворио у једну собу, да су нешто дуго полако разговарали [...]“ ППСОНЈ, 108.
- Трифун* (3) – „Већ видим кочијаша *Трифуна*, узјахао на ђерам па истеже једну крављу кору.“ УДЧХ, 159.

ЖЕНСКА ИМЕНА

- Ана* (30) – „Од неко доба наша се преписка врзе само око *Ане*.“ Ш, 46.
- Анока* (39) – „Само што му се и кроз смех и кроз плач у нејасној слици показује *Анока*, и тако га чудно чупа за срце, да му се чини сад ће умрети.“ НБ, 169.

- Велинка* (7) – „Мало је он ту спавао, а *Велинка* упаде с лучем у руци да тражи нешто у качари.“ Исто.
- Иконија* (27) – „Дође и *Иконија*, а поша рече попу да изиђе, а сама оста с *Иконијом*.“ ШИ, 117.
- Илинка* (40) – „Видак се за коју годину помеша међ’ прве газде и једног дана јави се он за моју сестру од тетке, *Илинку* теча-Тодорову!“ ОЗС, 279.
- Јованка* (1) – „Ни главе не обрће да види шта раде деца, и због ње је *Јованкино* дете и упало у кречину.“ НБ, 174.
- Маја* (1) – „Моје је ножеве искухала моја баба *Маја*, те њима сад љушти кромпире и пори рибу.“ Ш, 92.
- Марија* (46) – „Тако се дијете крсти, и наденуше му име *Марија*.“ ШИ, 120.
 „Све је то *Марија* добро опазила, а још боље апотекар и поручик.“ Вер, 201.
 „После се сетим *Марије*, ах, те прве и једино истинске моје љубави!“ Вет, 269.
- Милица* (1) – „А кад му је Радојица *Миличин* казао да је Швабо, хтео је да га убије [...]“ УДЧХ, 161.
- Милка* (1) – „Него сам му ја и ова твоја снаха поручили да ћемо довече доћи да просимо за тебе његову Милку, па, ако то срећно свршимо, ласно ћемо се погодити за шишарку.“ ОЗС, 300.
- Мирјана* (1) – „Па казала је и *Мирјани* да је се довела из глади!“ НБ, 174.
- Петрија* (14) – „Хоћу ђедино шиљте, Радојкин узглавак, Благојев гудер, и хоћу ти, *Петрија*, што ти је брат на робији, да узмеш подупирачу, па да растераш кокошке с липе и да сву ноћ стојиш више мене.“ НБ, 178.
- Радојка* (12) – „Кад *Радојка* после све исприча ђеди, он се замисли, замисли.“ НБ, 172.
- Селена* (1) – „Па кажи ти, *Селена*!“ НБ, 174.
- Сџанија* (11) – „[...] *Сџанија* стоји у углу, бледа као крпа, и чисто не може да дође себи.“ УДЧХ, 163.

Сїевана (2) – „Да Бог да да ово све на добро изиђе! – рече баба *Сїевана*.“ ШИ, 131.

МУШКИ ХИПОКОРИСТИЦИ

Арса (1) – „Што да ја месим хлеб за цареву војску? Мени и мом *Арси* доста један!“ НБ, 173.

Арсен (29) – „*Арсена* самог поче подилазити некаква ватра; и би му врућина, и он се чуђаше како је то: [...]“ НБ, 169.

Ђеро (1) – „Па Никола *Ђеро* који сваки час долази мојој кући и пита: – Треба л' што за кућу?“ Ш, 67.

Ђоза (1) – „Па пијани *Ђоза* који ме је, кад сам о распусту био код куће, сто пута уверавао да је пијан [...]“ Исто, 67.

Ђока (6) – „А *Ђока* нам и сам већ узне причати о неком његовом својаку [...]“ Вет, 262.

Ђокица (9) – „Дао му сахат да се игра, а мој *Ђокица* окупио па гура оцу сахат у уста и дерња се из петних жила што он неће да отвори уста.“ ППСОНЈ, 95.

„*Ђокица*, који је увек био врло мудар цар и врло пажљив војсковођа, склони гро своје војске у кошару [...]“ ОЗС, 275.

Иво (1) – „То је она пред којом се он негда хвалио како је с тиквама *Иве* Вукићевића препливао Саву [...]“ Вер, 190.

Иињайи (1) – „А што је, море ваш дућан затворен? – запита ме *Иињайи* ћурчија, који у тај пар дође.“ ППСНЈ, 106.

Ика (1) – „*Ики* разбише главу, Маркића ударише у леђа тако да он поче плакати и напусти бојни ред, претећи да ће нас све сутра тужити професору.“ ОЗС, 276.

Јеша (2) – „Нећу да описујем како је мој отац тада пуцао из цефердара на калфа-*Јешу*, и како је тај Јеврем био дамбадава три месеца у хапсу, нећу да... али не!“ Вет, 254.

Јешица (5) – „Вучко се зграну, истеже шамаром и *Јешица* лупи главом о бадију са зејтином.“ ОЗС, 293.

Јово (4) – „Пред Туковом механом седео је *Јово* шаркијаш с његовим загушљивим гласом и песмом, крај које се само Србин топи.“ Ш, 67.

„Ено ти *Јове* карташа па гледај!“ ППСОНЈ, 100.

Јоца (1) – „Тривко извадио јагње, па виче: *Ходи, вруће!*, а пијани *Јоца* игра у једној барици.“ ППСОНЈ, 106.

Јоле (4) – „Писао ми, истина, његов друг *Јоле*, али ја сам заборавио.“ СЋТНП, 234.

Јоца (42) – „Томе је свему крив *Јоца* који нас је, кад нам је био у гостима, узео на око, па после и теби свашта надробило [...]“ Ш, 45.

„Сви су пажљиво гледали у *Јоцу* и одговарали му махом кратко, али не знам шта.“ Вет, 249.

„*Јоца* Мијић завратио главу, пева песму *Лејла наша домовино!* и тужи се што нико не уме да му секундује.“ Вер, 204.

Мика (1) – „Одсада ће браца *Мика* овако да ради.“ Ш, 74.

Миџар (12) – „Поп *Миџар* повуче нашег попа за мантију.“ ШИ, 127.

„*Миџре*, тако ти бога, тако ти ове наше деце, остави се, брате, друговања с ђаволом.“ ППСОНЈ, 100.

Мића (13) – „Али, каже мајка, откако се почео дружити с *Мићом* казначејем, Крстом из Макевине улице, Олбректом апотекаром и још тамо некима, све се окрену и пође како не треба.“ ППСОНЈ, 99.

„Ту пре, кад је оно Срета ишао у Београд, а онај онај обешешак *Мићин* сакрио се за дирек, па пишти у кључ.“ СЋТНП, 237.

„Послије трчи по авлији, ваби кокоши, гледа како *Мићо* изгрће жар из пећи за хлеб, или како сусјед Ђерић прави страшило за птице.“ ШИ, 137.

Миша (6) – „*Мишо*, – рече она – то је све тако неишчекивано, да ја не знам шта да ти кажем.“ Ш, 91.

„Кажите, децо, господину да *Миша* није могао пре доћи – имао је посла.“ ППСОНЈ, 106.

„Чим изиђосмо из болнице, сретосмо нашег друга *Мишу* на фијакеру.“ Вет, 252.

Пера (1) – „Попустила му шина на точковима, а он нађе *Перу* ковача гдје седи пред крчмом [...]“ ШИ, 113.

Перо (2) – „Дође с њима још некакав *Перо* Зеленбаћ, некакав свињарски трговац који, веле, ради с Пештом.“ ППСОНЈ, 102.

- Прока* (5) – „Знам кад је отпустио *Проку* момка из службе.“ ППСОНЈ, 95.
- Срејџа* (1) – „Ту пре, кад је оно *Срејџа* ишао у Београд, а онај онај обешењак Мићин сакрио се за дирек, па пишти у кључ.“ СЂТНП, 237.
- Сџево* (1) – „Ево и ја дајем моју ћилибарску лулу. Вреди два дуката – рече *Сџево* практикант.“ СЂТНП, 243.
- Сџоко* (1) – „Ја, оче владику, што рекао неки стари поп *Сџоко*: кога сам крстио није се потурчио [...]“ ШИ, 127.
- Тима* (16) – „У тај пар плану из собе пушка; зрно скиде *Тими* шајкачу и зукну пут тавана.“ УДЧХ, 164.
- Тривко* (1) – „*Тривко* извадио јагње, па виче: *Ходи, вруће!*, а пијани Јоза игра у једној барици.“ ППСОНЈ, 106.
- Трифко* (1) – „[...] *џоџока суза и уздисаја* дубоких ко артески дугачких ко *Трифко* јекмегџија [...]“ Ш, 72.
- Ујрица* (2) – „У кућу уђе стари *Ујрица* са секиром, а млађи укућани шта је које докопало.“ УДЧХ, 163.

ЖЕНСКИ ХИПОКОРИСТИЦИ

- Аница* (1) – „Онда на силу одведе мисли на Стевана *Аничина*, како се дави у Сави и преврће очима [...]“ Вер, 193.
- Мару* (65) – „Лијепо пазе *Мару* у Глувићевој кући.“ ШИ, 121.
- Марица* (4) – „Иди *Марице*, остави ме... Ја сам пропао!“ ППСОНЈ, 109.
- Сџана* (2) – „Ја сам брзо промозгао и закључио да је овај човек онај *Тима*, *Швабо*, *Сџанин* дилбер!“ УДЧХ, 162.

МУШКИ НАДИМЦИ

- Бурмаз* (2) – „Мора бити – рече Арсен – да је *Бурмаз* здраво мазио!“ НБ, 176.
- Замлаџа* (1) – „Нађе се и некакав шаливчина који наздрави *црквеној џоџаџи*, али Крста *Замлаџа* истеже шамаром и састави га са земљом [...]“ ШИ, 117.
- Зелендаћ* (5) – „И онда, а не знам зашто: Боже, убиј оног *Зелендаћа!*“ ППСОНЈ, 104.

Приклајало (2) – „И воз већ као да хтеде да се крене, и Стојан *Приклајало* већ намигну на Цигане да свирају и на девојке да служе вином.“ ОЗС, 279.

ЖЕНСКИ НАДИМЦИ

Цуја (11) – „И Јанко с госпођом и *Цујом* устаде и оде.“ Вер, 199.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић, Д. (1985). *Књија о Косову*. Београд: САНУ.
- Богдановић, Н. и др. (2009). *Именослови српских њисаца*. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу.
- Вавић Грос, З. (2011). *Презимена су чувари нашеј језика*. Нови Сад: Прометеј.
- Вујаклија, М. (2006). *Лексикон сѝраних речи и израза*. Београд: Просвета.
- Вуловић, Н. (2010). *Лексика у ѝријовейќама Лазе К. Лазаревића*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Грковић, М. (1977). *Речник личних имена код Срба*. Београд: Вук Караџић.
- Грковић, М. (2004). Историјски пут српског именослова. У: Љ. Суботић и др. (ур.), *Предавања из историје језика* (43–69). Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Ђорђевић, А. (2007). Православље као интелектуална и егзистенцијална драма. *Башѝина*, 22, 49–61.
- Јелић, Б. (2008). *Речник ѝријоведака Лазе Лазаревића*. Нови Сад: Матица српска.
- Клајн, И. и Шипка, М. (2011). *Име моје и ѝвоје*. Нови Сад: Прометеј.
- Клајн, И. (2003). *Творба речи у савременом српском језику, Друѝи гео – суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Лазаревић, В. (2001). *Српски именослов*. Београд: Book, Marso.
- Лазаревић, Ј. (1970). *Дела*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска књижевна задруга.
- Михајловић, В. (2002). *Српски ѝрезименик*. Нови Сад: Аурора.
- Станојчић, Ж. (1973). *Синѝакса језика Лазе К. Лазаревића I: синѝаѝмаѝски односи*. Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 4. Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ.
- Стевановић, П. (2014). *Речник имена*. Београд: Завод за уџбенике.
- Стојановић, Ј. (2013). Лична имена словенског поријекла у старим српским поменицима. У: М. Радан (прир.), *Српско језичко на-*

слеђе на мултикултурном простору Банаџа: зборник радова са међународној научној скупи одржаној на Филолошком, историјском и теолошком факултету са Западној универзитету у Темишвару (218–239). Темишвар: Савез Срба у Румунији.

Šimunović, P. (2009). *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Шипка, Д. (1998). *Основи лексикологије и сродних дисциплина*. Нови Сад: Матица српска.

Škaljić, A. (1989). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.

JUGOSLAVA G. RAKIĆ MLADENOVIĆ
University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Language and Literature

SANJA D. MIKETIĆ SUBOTIĆ
University in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Language and Literature

Anthroponomastics of the short stories by Laza Lazarević

SUMMARY. The aim of this paper is to give the survey of anthroponyms from the finished short stories by Laza Lazarević. The authors of this paper excerpted all the surnames, male and female first names, nicknames and hypocoristics mentioned in 9 short stories the writer finished sorted them and gave the word formation and semantic analysis of them. These names of Lazarević's characters were chosen for a reason – they all show that this writer was very the patriarchal, traditional and inspired with christianism. Ever since the Serbs became Ortodox Christians, their anthroponyms were Serbian (with Slavic origin) and foreign, mostly Christian, and in Lazarević's short stories most dominant are those with Greek and Hebrew origin, related to Ortodox church. That is why names, surnames, and hypocoristics formed from them are usually connected to his ideology, traditional and patriarchal education, showing the Christian character of Lazarević as a man, a doctor and a writer. In this paper, all the anthroponymes are presented in the way of word formation, sorted by male and female names, male and female hypocoristics and surnames, with sentences from the short stories as examples.

KEYWORDS: Laza K. Lazarević, short stories, anthroponyms, first names, surnames, hypocoristics, nicknames, semantic analysis.

ЕМИЛИЈА Д. РЕЦИЋ МИРКОВИЋ¹
Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

НАЗИВИ СУДОВА ЗА КУВАЊЕ И ПЕЧЕЊЕ У ПРИЗРЕНСКО-ЈУЖНОМОРАВСКИМ ГОВОРИМА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

САЖЕТАК. Рад је базиран на теренском истраживању призренско-јужноморавских говора на простору Косова и Метохије. Предмет рада представља лексика за именоване посуда за кување и печење. Грађа је анализирана са лексичко-семантичког аспекта, а раду је придружен и речник забележених назива.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Косово и Метохија, призренско-јужноморавски говори, лексика, судови за кување и печење.

---

1. emilija.redzic@pr.ac.rs

Лексички систем врло је сложено организован, отворен и зави-
стан од живота одређене језичке заједнице. Од свих језичких
нивоа, лексички ниво најподложнији је културолошким ути-
цајима, те свака анализа тематске лексике може допринети
потпунијем сагледавању културног идентитета одређених
друштвених заједница. Представљањем различитих термино-
лошких система српског језика стиче се утисак о појмовном
свету традиционалне културе, што је сведочанство о језичкој
слици света (Недељков, 2012, стр. 107).

Иако је у новије време у круговима српских лингвиста пре-
позната важност прикупљања дијалекатске лексике, поједина
подручја веома су слабо истражена. На основу библиографије
радова из дијалекатске лексикографије (Недељков и Марковић,
2015), лако се може закључити да су овакви радови углавном ве-
зани за поједине зоне српског језичког простора (Војводина и
југоисточна Србија).

Дијалекатска лексичка грађа на простору Косова и Метохија
забележена је највећим делом захваљујући М. Букумирићу и Г.
Јашовићу; њихов рад је од великог значаја за српску лексико-
графију, будући да у многим местима која су обрађивали више
нема српског живља, те је богатство различитих дијалекатских
терминолошких система сачувано од заборављања (Букумирић,
1983; Букумирић, 1991; Букумирић, 1992; Јашовић, 1997; Буку-
мирић, 2001; Букумирић, 2002; Букумирић, 2006; Јашовић, 2008;
Јашовић, 2011). Бавећи се углавном косовско-ресавским гово-
рима, са изузетком говора околине Приштина, који спадају у
граничне области, највећи део призренско-јужноморавских го-
вора на Косову и Метохији у лексичком погледу врло је слабо
истражен.

Предмет овог истраживања јесте анализа назива посуда за
кување и печење у призренско-јужноморавским говорима на
Косову и Метохији. Грађа је прикупљена на терену у 18 пункто-
ва, с намером да се равномерно покрије подручје које се испи-
тује. Забележене лексеме представљене су са лексичко-сман-
тичког аспекта, а потом уобличене у виду речника. С обзиром
на то да се ради о ширем ареалу, те да су уочене изразите разли-
ке у оквиру микрорегија испитиваног простора, за сваку одред-
ницу у речнику биће навођени називи пунктова у којем је та
лексема забележена.² Када је реч о етимолошком аспекту лексе-
ма, до података се долазило помоћу РМС, РСАНУ и *Etimologij-
skog rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* П. Скока (1971–1974).

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

Прикупљена грађа класификована је у два семантичка поља: судови за кување и судови за печење. Полазну основу за лексичко-семантичку анализу представљале су монографске студије: *Терминологија куће и покућства у Војводини* Г. Вуковић (1988), *Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жуји* Д. Црњак (1990) и *Терминологија куће и покућства у северној Мейохији* М. Букумирића (2006). Иако је у овим публикацијама представљена комплетна лексика у вези са кућом и покућством, ми смо се ограничили на два семантичка поља која су посвећена лексички за именовање судова за кување и печење.

1. СУДОВИ ЗА КУВАЊЕ

1.1 општи назив: *посуђе, судови, суђе*

1.2. земљани

1.2.1. велики: *врима, њрнац, њрне*

1.2.2. мањи: *њрнче*

1.3. метални: *лонац*

1.4. емајлирани: *њенцера, шерња*

1.5 за кување кафе: *њезва, њезва*

1.6. делови судова

1.6.1. за поклапање: *кањак, њоклоњац*

1.6.2. дршка: *дрњаље, дршка, ручка*

1.7. кувати: *вари*

1. У овом семантичком пољу налазе се лексеме за именовање судова за кување и њихових делова. Ово семантичко поље разликује се од истоимених семантичких поља код Г. Вуковић и Д. Црњак; ова група лексема открива велике културолошке разли-

2. На овом месту наводимо списак пунктова и скраћенице које ће бити употребљене у речнику: Штрпце (Штр), Севце (Сев), Драјковце (Др), Врбештица (Врб), Горње Село (ГС), Драјчићи (Др), Велика Хоча (ВХ), Ораховац (Ор), Добротин (Добр), Горња Гуштерица (ГТ), Будрига (Буд), Горње Кусце (ГК), Партеш (Пар), Мочаре (Моч), Ајновце (Ај), Клокот (Кл), Шилово (Шил), Врбовац (В). Када исти назив бележимо у свим пунктовима, скраћенице неће бити навођене.

ке између косовско-метохијског простора и севернијих крајева српских земаља.

У овом семантичком пољу забележен је знатно мањи број лексема у односу на грађу из других крајева српског језичког простора, што је захтевало и другачији тип класификације. Дубина посуда за кување, постојање или непостојање поклопца, као и постојање или непостојање дршке, на основу чега се грађа разврстава у студијама Г. Вуковић и Д. Црњак, нису релевантни критеријуми за диференцирање назива на овом ареалу. Класификацију је било могуће извршити једино на основу материјала и величине судова за кување.³

1.1. Као 'општи назив' јављају се три лексеме са истом деривационом базом: најдоминантнија је лексема *судови*, која је забележена и у акценатском облику *судови*, знатно ужи ареал простирања има назив *суђе*, док је лексема *јосуђе* забележена само у једном пункту.

1.2. Под овим диференцијалним знаком дати су називи земљаних судова за кување, разврстани у две поткатегорије према величини. 1.2.1. 'Земљани суд за кување' на скоро читавом терену именује се домаћом лексемом из прасловенске епохе *јрне*, а у једном пункту јавља се и варијанта *јрнац*. У једном селу Сиринићке жупе, уз назив *јрне*, забележена је и лексема *врима*, означавајући већи предмет исте намене. 1.2.2. 'Мањи земљани суд за кување' свуда се означава деминутивном изведеницом назива из претходне тачке – *јрнче*.

1.3. За семему 'метални суд за кување' употребљава се једино назив *лонац*.

1.4. Семема 'емејлирани суд за кување' на читавом терену означава се турцизмом *шенџера*, који се јавља и у акценатском лику *шџенџера*. Такође, свуда је у употреби и назив *шџџа*, који потискује претходну лексему из активне употребе.

1.5. 'Метални суд за кување кафе' именује се турцизмом *ђезва*, а фонетизам *џезва* бележимо у пунктовима око Приштинe.

3. Можда ни величину посуда не можемо сматрати меродавним критеријумом, будући да нисмо забележили специфичне називе за мање посуде, већ се јављају искључиво деминутивни облици забележених лексема, и не у свим пунктовима (в. у Речнику).

1.6. Овај диференцијални знак садржи називе делова посуђа за кување. 1.6.1. Семема 'део за поклапање судова' најчешће се означава турцизмом *кайак*, односно *кайак*, а домаћи назив *йоклојац*, односно *йоклојац*, има знатно ужи ареал простирања. 1.6.2. За семему 'дршка на посуди' доминира назив *дршка*, а у једном пункту забележена је лексема *држаље*; са малим бројем потврда јавља се и назив *ручка*. Прве две лексеме мотивисане су глаголом *држати*, а трећи назив именицом *рука*.

1.7. 'Кувати јело' на читавом терену именује се глаголом *варити*.⁴

2. СУДОВИ ЗА ПЕЧЕЊЕ

2.1. земљани: *ирне*, *ђувек*, *ђувеч*, *ђувечара*, *ђувечка*, *шава*, *шавће*, *шавче*

2.2. метални

2.2.1. четвртаст: *илек*, *илех*

2.2.2. округао

2.2.2.1. без дршки: *шейсија*, *шейџија*

2.2.2.2. са дугачком дршком: *шииан*

2.2.2.3. за торту: *калуи*

2.2.3. мали, разних облика: *могла*, *шараљка*

2.3. за хлеб

2.3.1. без поклопца: *шейсија*, *шейџија*

2.3.2. са поклопцем: *црејуља*, *црјуља*

2.3.2.1. поклопац: *вршник*, *сач*

2.4. за пржење кафе: *иржуљ*, *иржуља*

2. Ово семантичко поље садржи називе судова за печење и њихових делова. Класификација је извршена према материјалу, намени и изгледу. У грађи Г. Вуковић и Д. Црњак не бележи се постојање земљаних посуда за печење, те је и класификација према врсти материјала изостала.

2.1. Семема 'земљани суд за печење' означава се турцизмима који се јављају у различитим морфофонетским ликовима – заступљенији је турцизам *ђувеч*, са акценатским ликом *ђувеч*, и варијантама *ђувек*, *ђувечара* и *ђувечка*, а са ужим ареалом про-

4. С обзиром на то да ови говори не познају инфинитив, глаголе бележимо у облику 3. лица једине презенте.

стирања бележимо турцизам *īāva*, као и варијетете *īāvhe* и *īāvce*. У Сиринићкој жупи овој семени одговара општесловенска лексема *īrне*.⁵

2.2. Овај диференцијални знак посвећен је металним судовима за печење. Класификација назива извршена је према изгледу. 2.2.1. 'Четвртасти суд за печење' именује се германизмом *īlēx*, који се у мањем броју пунктова јавља и у варијанти *īlēk*.⁶ 2.2.2. Када је у питању именоване 'округлог суда за печење', називи су разврстани на три поткатегорије. 2.2.2.1. 'Округао суд за печење без дршки' именује се искључиво турцизмом *īēīsiја*, односно *īēīсија*, који је забележен и у варијанти *īēīција*. 2.2.2.2. За семему 'плитак суд за пржење, са другачком дршком' јавља се једино турцизам *īīīaњ*, уз акценатски лик *īīīaњ*. 2.2.2.3. У малом броју пунктова регистрован је турцизам *калуј*, односно *калуј*, који се односи на 'округао суд за торте'. У питању је лексема новијег датума, будући да нико од старијих информатора не употребљава ову лексему.⁷ 2.2.3. За семему 'мали калупи, разних облика, за печење колача' добили смо потврду у веома малом броју пунктова – регистрован је германизам *могла* и домаћа лексема *шараљка*. Као и у претходној тачки, реч је о лексеми новијег порекла.

2.3. У овој поткатегорији обрађени су називи који се односе на судове за печење хлеба, чије лексичко-семантичко диференцирање подразумева две хијерархијски ниже класе. 2.3.1. Семени 'посуда без поклопца за печење хлеба' одговарају називи из тачке 2.2.2.1. 2.3.2. 'Посуда са поклопцем за печење хлеба и других врста теста' на читавом терену именује се домаћом лексемом *црејуља*, која се јавља у акценатској варијанти *црејуља* и у фонетском лику *црјуља*. Мотивација назива извршена је према материјалу – називи су изведени посредством именице *цреј*,

5. Једино на простору Сиринића истом лексемом означава се 'земљани суд за кување' и 'земљани суд за печење'; у питању су две сродне реалије, те су смо ову појаву навели као два значење назива *īрне*.
6. За ову семему у већини пунктова јављају се и називи из тачке 2.2.2. Међутим, никада се 'округао суд за печење' (бар колико смо ми могли закључити на основу разговора) неће назвати лексемом *īлех*, односно *īлек*. Стога смо одлучили да управо облик буде критеријум за класификацију ове групе назива.
7. Као и у Лијевчу пољу и Жупи, коре за торте углавном су се пекле у шерпи, мада торте на овим просторима нису постојале све до друге половине XX века (у неким местима и знатно касније).

што указује на чињеницу да су ове посуде прављене од земље.⁸
 2.3.2.1. 'Гвоздени поклопац под којим се пече хлеб' означава се турцизмом *са́ч* и домаћом лексемом *вршник*, односно *вршник*, која је мотивисана положајем, тј. чињеницом да се овом реалијом покрива тесто које се пече, посредством именице *врх*.

2.4. 'Суд за пржење кафе' означава се домаћом лексемом која се јавља у две морфофонетске варијанте: *ѝржуљ* и *ѝржуља*. Семантичка мотивација ових назива извршена је према намени, посредством глагола *ѝржиѝи*.

ЗАКЉУЧАК

Лексичко-семантичка анализа забележене грађе указала је на разлике у оквиру микрорегија испитиваног ареала. Иако се ради о говорима који припадају истом дијалекту, уочава се велика диференцијација међу пунктовима, те је забележен велики број акценатских и морфофонолошких варијанти лексема.

Међу забележеном лексиком, доминантно је присуство турцизама. Такође, уочава се тенденција замене оријенталних лексема домаћом лексиком, при чему турцизми полако прелазе у пасивни фонд.

Са културолошког аспекта, нижи степен друштвено-економског развоја подразумевао је употребу једноставног, углавном земљаног, посуђа; метални и емајлирани судови касно су се почели употребљавати, те се код тих назива уочава лексичка уједначеност.

8. На овом месту преносимо запажање Г. Вуковић у вези са овим предметом: „Будући да се наведени предмет употребљавао још у време док су постојала огњишта и кухиње са отвореним оцаком, многи од наших информатора нису се више сећали назива поменутог предмета“ (Вуковић, 1988, стр. 49). Узевши у обзир чињеницу да је грађа у Војводини скупљана пре скоро пола века, а да су у том периоду кухиње са отвореним оцаком тек биле замењене новијим технологијама, као и то да је и данас у косовско-метохијским селима овај предмет неизоставни део сваког домаћинства и да се често употребљава за прављење *флије*, односно *филије*, и за друге врсте јела, следи јасан закључак о различитом степену културног развоја и различитом типу културе српског народа у северној и јужној покрајини Републике Србије.

РЕЧНИК

вари гл. несврш. 'кувати јело'.

врима ж в. *їрне 1* (Сев).

вршник м в. *сач; вршник* (Кл, Шил, В, Моч, Ај, Ор, ВХ); *вршник* (ГС, Д).

грнац м в. *їрне 1* (Шил).

грне с 1. 'земљани суд за кување' (Штр, Сев, Др, Врб, Кл, В, Моч, Ај, ГК, Пар, Добр, ГГ, Буд, Ор, ВХ, ГС, Д); → *врима, їрнац*; 2. в. *ђувеч* (Штр, Сев, Др, Врб).

грече с 'мали земљани суд за кување'.

држаље с в. *дршка* (ГК).

дршка ж 'дршка на шерпи и слично' (Штр, Сев, Др, Врб, Ор, ВХ, ГС, Д, Кл, Шил, В, Добр, ГГ, Буд); → *држаље, ручка*.

ђезва ж 'метална посуда за кување кафе' (Штр, Сев, Врб, Др, Ор, ВХ, ГС, Д, Кл, Шил, В, Моч, Ај, ГК, Пар); → *џезва*.

ђувек м в. *ђувеч* (Кл).

ђувеч м 'земљани суд за печење'; *ђувеч* (ГС, Д); *ђувеч* (Шил, В); → *їрне 2, џувек, џувечара, џувечка, џава, џавће, џавче*.

ђувечара ж в. *ђувеч* (ГК, Пар).

ђувечка ж в. *ђувеч* (Добр, ГГ, Буд).

калуп м 'округао суд за торте'; *калуї* (Штр, Сев); *калуї* (ГК, Пар, Кл, Шил).

капак м 'поклопац на посуди за кување или печење'; *каїак* (Штр, Сев, Др, Врб); *каїак* (Ор, ВХ, Кл, Шил, В, Добр, ГГ, Буд, ГК, Пар); → *їоклоїац*.

лонац м 'метални, дубок суд за кување'.

модла ж 'мали капуци, разних облика, за печење колача' (Штр, Сев); → *шаралка*.

плек м в. *їлех* (Кл, Шил, В).

плех м 'четвртасти суд за печење' (Штр, Сев, Др, Врб, ГК, Пар, Добр, ГГ, Буд, ГС, Д, Моч, Ај, Ор, ВХ); → *їлек*.

- поклопац** м в. *кайак*, *ѵоклоѵац* (Моч, Ај); *ѵоклоѵац* (ГС, Д).
- посуђе** ж мн в. *судови* (Моч).
- пржуљ** м 'суд за пржење кафе' (Штр, Сев, Др, Врб, ГС, Д, Моч, Ај, Кл, Шил, В, Добр, ГГ, Буд); → *ѵржуља*.
- пржуља** ж в. *ѵржуљ* (ГК, Пар, Ор, ВХ).
- ручка** ж в. *гришка* (Моч, Ај, Пар).
- саџ** м 'гвоздени поклопац под којим се пече хлеб и друге врсте теста' (Штр, Сев, Др, Врб, ГК, Пар, Добр, ГГ, Буд); → *вршник*.
- судови** м мн 'општи назив за посуђе'; *судови* (Кл, Шил, В, ГК, Пар, Ај, Добр, ГС, Д); *судови* (Штр, Сев, Др, Врб, Ор, ВХ); → *ѵосуђе*, *суђе*.
- суђе** м мн в. *судови* (ГГ, Буд).
- тава** ж в. *ђувеч* (Ор).
- тавђе** ж в. *ђувеч* (ВХ).
- тавче** ж в. *ђувеч* (Моч, Ај).
- тенџера** ж 'велики, емајлирани суд за кување'; *ѵенџера* (Штр, Сев, Врб, Др, Ор, ВХ, Добр, ГГ, Буд, Моч, Ај); *ѵенџера* (ГС, Д, В, Кл, Шил, ГК, Пар); → *шерѵа*.
- тепсија** ж 'округао суд за печење'; *ѵейсија* (Штр, Сев, Врб, Др, ГК, Пар, Ор, ВХ, Добр, ГГ, Буд, Моч, Ај); *ѵейсија* (ГС, Д); → *ѵейѵија*.
- тепѵија** ж в. *ѵейсија* (Кл, Шил, В).
- тигањ** м 'плитак суд за пржење, са дугачком дршком'; *ѵиѵањ* (Штр, Сев, Др, Врб, ГС, Д); *ѵиѵањ* (Ор, ВХ, Моч, Ај, Кл, Шил, В, ГК, Пар, Добр, ГГ, Буд).
- црепуља** ж 'посуда са поклопцем за печење хлеба и других врста теста'; *црейуља* (Штр, Сев, Др, Врб, ГК, Шил, Моч, Ај, Добр, ГГ, Буд, Ор, ВХ); *црейуља* (ГС, Д); → *црѵуља*.
- црпуља** ж в. *црейуља* (В, Пар, Кл).
- ѵезва** ж в. *ђезва* (Добр, ГГ, Буд).
- шараљка** ж в. *модла* (ГК, Пар).
- шерпа** ж в. *ѵенџера*.

- ЛИТЕРАТУРА
- Букумирић, М. (1983). Из ратарске лексике села Гораждевца код Пећи. *Прилози њроучавању језика*, 19, 71–105.
- Букумирић, М. (1991). Прилог познавању лексике села Гораждевца. *Зборник Филолошкој факултету у Приштини*, 1, 113–137.
- Букумирић, М. (1992). Пастирска лексика села Гораждевца. *Зборник Матице српске за филолоију и лингвистику*, XXXV (1), 161–193.
- Букумирић, М. (2001). Терминологија неких игара на подручју горње Метохије. *Зборник Филолошкој факултету у Приштини*, 11, 11–28.
- Букумирић, М. (2002). Из воденичарске лексике горње Метохије. *Баштина*, 14, 159–170.
- Букумирић, М. (2006). Терминологија куће и покућства северне Метохије. *Српски дијалектолошки зборник*, LIII, 375–548.
- Вуковић, Г. (1988). *Терминологија куће и њокућства у Војводини*. Нови Сад: Филозофски факултет – Институт за јужнословенске језике.
- Јашовић, Г. (1997). *Пастирска терминологија Пећкој Подгора*. Исток – Зубин Поток – Приштина: ДК *Свети Сава* – ЈП *Сџари Колашин* – Народна и универзитетска библиотека.
- Јашовић, Г. (2008). Сточарски термини и лексика турског и арбанашког порекла у говору Срба старинаца Пећког Подгора. *Баштина*, 24, 11–23.
- Јашовић, Г. (2011). Лексика за именовање простора, мера и мерила у околини Приштине. *Октоих*, 1 (1–2), 257–271.
- Недељков, Љ. и Марковић, Б. (2015). Дијалекатска лексикографија штокавског наречја (1818–2014) – библиографија. *Српски дијалектолошки зборник*, 62, 247–322.
- Недељков, Љ. (2012). Тематска лексикографија као сведочанство о културном идентитету. У: Б. Димитријевић (ур.), *Филологија и универзитет, њемајски зборник радова* (105–120). Ниш: Филозофски факултет.
- РМС, 1–6. (1967–1976). *Речник српскохрватској књижевној језика*. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.
- РСАНУ, 1–20. (1959–2019). *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Skok, P. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU.
- Црњак, Д. (1990). *Терминологија куће и њокућства у Лијевчу њолу и Жуји*. Бања Лука: Филозофски факултет.

EMILIJA D. REDŽIĆ MIRKOVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Philosophy

Department of Serbian Language and Literature

Names of cooking and baking dishes in the Prizren-South
Morava dialects of Kosovo and Metohija

SUMMARY. The study is based on field research of the Prizren-South Morava dialects in Kosovo and Metohija. The subject of the study is the vocabulary for naming cooking and baking dishes. The material has been analyzed from the lexical-semantic aspect, and a dictionary of recorded names is added to the work, as well.

KEYWORDS: Kosovo and Metohija, Prizren-South Morava dialects, vocabulary, cooking and baking dishes.

МАРИЈА М. РУШПИЋ¹
ОШ „Јошаничка Бања“, Јошаничка Бања

РЕКУРЕНЦИЈА КАО КОХЕЗИВНО СРЕДСТВО У *EX PONTU* ИВЕ АНДРИЋА

САЖЕТАК. Након уводног дела у коме кроз преглед најважније литературе дајемо објашњење појма *кохезија*, који је и један од најважнијих појмова у лингвистици текста, прелазимо на анализу рекуренције као кохезивног средства у одабраном тексту. Циљ истраживања јесте да открије кохезивне механизме овог типа у *Ex Pontu*, да их опише и понуди њихову најфункционалнију класификацију. Посматраћемо рекуренцију са формалног, семантичког и стилистичког аспекта.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: (лексичко-семантичка) кохезија, кохезивна средства, кохеренција, рекуренција.

---

1. marijaruspic@gmail.com

УВОД

ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА. Последњих деценија тежиште лингвистичких проучавања помера се са реченице на текст – његову организацију, смисао и значење. Иако сви знамо како изгледа један текст, појам текста није лако дефинисати. Уз то, поставља се питање како разликовати текст од не-текста? З. Гловацки-Бернарди даје кратку и јасну дефиницију текста, примерену овом истраживању: „Текст је кохерентан слијед коначног броја реченица“ (Гловацки-Бернарди, 2004, стр. 22). То значи да текст мора садржати најмање две реченице. Уз то, ауторка истиче да он није само језички већ је и социокомуникацијски феномен (Гловацки-Бернарди, 2004, стр. 22).

Према Халидеју и Хасановој (Халидеј и Хасан, 1976, стр. 2), оно што одваја текст од не-текста је *текстура*. Извори текстуре су *кохезија* и *кохеренција*. Оне имају главно место у проучавањима лингвистике текста. Ако говорника одређеног језика упитамо да процени да ли одређени след реченица представља текст или неповезани низ, он ће то (скоро увек) моћи учинити без нарочитог напора, чак и ако му није познат садржај пред којим се нашао. Унутрашњи принцип који повезује реченице, и којег често нисмо ни свесни, јесте кохеренција. В. Половина каже да се кохеренција тиче „концепата и релација испод површинског текста“ (Половина, 1999, стр. 39). Док је она апстрактна, кохезија се тиче конкретних и „објашњивих“ језичких односа. Кохеренција и кохезија стоје у истом односу као дубинска и површинска структура језика. Сврху бављења кохезијом најексплицитније је одредио Милош Ковачевић: „Ако се везани текст дефинише као смисаоно јединство низа (слиједа) реченица, онда се као први задатак у анализи такве сложене јединице поставља истраживање начина уједињења реченица у дискурс као надреченично јединство. Друкчије речено, у таквом приступу основни је интерес истраживача да разјасни начине везе реченица у тексту“ (Ковачевић, 2015, стр. 297).

У поетско-прозном тексту *Ex Ponto* постоји више типова кохезивних средстава. Ми смо направили поделу која представља измењену класификацију средстава текстуалног повезивања дату у књизи *Кохезија у енглеском језику* (Халидеј и Хасан, 1976). У прегледаном корпусу пронашли смо следеће типове везних средстава: 1) ендофору; 2) елипсу; 3) рекуренцију; 4) лексич-

ко-семантичку кохезију; 5) конекторе. Поменути аутори користе израз *конјункција*, а ми сматрамо да је термин *конектори* прецизнији јер се овде не ради само о конјункторима већ се ради и о другим врстама речи.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА И МЕТОД. Наш циљ је да испитамо типове рекуренције у *Ex Pontu* И. Андрића. Описаћемо њихову семантику, морфосинтаксички склоп и учесталост јављања. Покушаћемо направити најфункционалнију класификацију типова рекуренције за дати корпус. У раду ћемо користити дескриптивни метод. Посматраћемо рекуренцију са формалног, семантичког и стилистичког аспекта.

ГРАЂА. Кохезивна средства су у литератури, сходно савременим настојањима у науци о језику, испитивана на текстовима који припадају различитим функционалним стиловима. Највећи број радова бави се двама типовима кохезивних средстава: ендофором и конекторима. Рекуренција је, с аспекта лингвистике текста, мање истражена. Уз то, кохезија је испитана највише у научном стилу или тзв. академском дискурсу. Овај дискурс подразумева јасност, логичност и целовитост те су истраживачи претпоставили како ће у њему наћи велики број конектора. Популаран је и публицистички и, у новије време, разговорни стил. Нема, међутим, радова који се баве кохезијом у поетским или поетско-прозним делима као што је *Ex Pontu*, који је састављен од стотинак текстова са различитим темама. Ти текстови представљају песников „разговор са душом“. И заиста они имају једну особину разговорног стила – веома честе промене теме.

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ О КОХЕЗИЈИ И РЕКУРЕНЦИЈИ

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ О КОХЕЗИЈИ. У овом одељку осврнућемо се на најважнију домаћу и страну литературу о нашем предмету. Монографије и чланке који имају претензију да свеобухватно сагледају кохезију као појаву само ћемо споменути, а затим ћемо говорити о радовима који се баве једним типом кохезивних средстава – рекуренцијом.

М. Халидеј и Р. Хасанова су 1976. године издали књигу *Кохезија у енглеском језику*² која је до данас остала најважнија у области којом се бави. Р. Богранд и В. Дреслер су монографијом *Увод*

2. Књига није преведена на српски језик; оригинални наслов гласи *Cohesion in English*.

у лингвистици *текста*³ (1981) дали кључан подстицај развоју ове дисциплине. Теун ван Дајк у књизи *Текст и контекст*⁴ бави се семантиком и прагматиком дискурса. Кохезији посвећује поглавље од педесетак страница (Дајк, 1992, стр. 43–92).

Књига Јосипа Силића *Од реченице до текста* (1984) представљала је својевремено праву прекретницу у домаћој науци о језику. Док је најсложенија синтаксичка јединица у нашим граматицама реченица и од ње се, као по правилу, не иде даље, ово је прва књига на нашим просторима у којој је аутор покушао објаснити како помоћу *сигнала контекстуалне укључености* од низа реченица настаје текст. Мирна Велчић у монографији *Увод у лингвистику текста* (1987) расправља о тексту из угла текстуалне лингвистике и филозофије језика. У књизи В. Половине *Семантика и текстлингвистика*, у поглављу „Кохезија и кохеренција“ (Половина, 1999, стр. 147–175) сажето и јасно изложени су главни проблеми који се јављају приликом проучавања кохезије. П. Мразовић (2009, стр. 724–741) као елементе који остварују целовитост текста наводи: конекторе, семантичко-стилистичка средства, тематску прогресију и неизречене исказе.

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ О РЕКУРЕНЦИЈИ.

Рекуренција или понављање је уз ендофору најчешће кохезивно средство у *Ex Pontu*. Као посебан тип понављања разматраће-мо паралелизме.

Р. Богранд и В. Дреслер (<http://www.beaugrande.com/Intro1981Four.htm> (1–32), 29. VII 2008) говоре о рекуренцији (повнављању) и парцијалној рекуренцији (делимичном понављању), парафрази и паралелизмима. Међутим, не посвећују превише места овим феноменима. Истичу да су развијени како би се истакли односи међу елементима садржаја унутар текста, најчешће односа једнакости, мада и супротност може бити наглашена.

П. Мразовић у оквиру семантичко-стилистичких средстава (Мразовић, 2009, стр. 737–738) описује понављање, парафразу, синониме, антониме, хипониме, паралелизме. И она више простора посвећује другим типовима кохезије.

Марина Катњић-Бакаршић стилске фигуре у значењу кохезивних средстава назива стилистичким конекторима (Кат-

3. Књига *Introduction to text linguistic* први пут је штампана 1981. године, а њен превод је објављен 2010. године у Загребу. Ми смо се служили оригиналом јер нам превод није био доступан.
4. Оригинални наслов: *Text and context*; књига није преведена на наш језик.

нић-Бакаршић, 1999, стр. 100–102). Дели их на фигуре понављања, градацију, реторичка питања и инверзију.

Понављања различитог типа стари реторичари су назвали *стилским фигурама*. И ми морамо приликом обраде овог кохезивног типа обратити пажњу на стилске ефекте које производе одређене рекуренције. Наиме, у природи фигура понављања је сте да повезују делове текста. М. Ковачевић, разматрајући однос некадашње реторике (која се, иначе, шездесетих година прошлог века почиње обнављати) и модерне текстуалне лингвистике закључује: „Ако теорија текста у издвајању наведених карактеристика и није имала директно упориште у теорији стилских фигура, него је тек у каснијој потрази за својим исходиштима постала свјесна тих међуодноса, – то нимало не умањује партиципацијски значај теорије стилских фигура ако не у настанку, онда свакако у разради саме теорије дискурса (везаног текста)“ (Ковачевић, 2015, стр. 318).

Основне врсте рекуренције су *анафора* и *ејифора* – понављање истих лексема на почетку, односно на крају стихова или реченица. *Симилока* представља комбинацију ове две фигуре те, према томе, има још већу кохезиону моћ. Наравно, треба разликовати анафору као стилску фигуру (појам из реторике) од анафоре коју граде деиксе (појам којим се служи текстуална лингвистика). У овом одељку под анафором подразумевамо стилску фигуру.

ОПШТЕ ТЕКСТУАЛНЕ ОДЛИКЕ ДЕЛА ЕХ PONTO

Није лако жанровски означити *Ex Ponto*. Понекад се одређује као песников медитативни дневник или збирка лирско-медитативне прозе. Поставља се питање да ли је у питању текст или збирка текстова. Како има много одвојених делова с различитим темама, сасвим је оправдано рећи да је то збирка текстова. Ипак, постоји и начело које их повезује. Главни принцип њиховог повезивања у кохерентну целину је лик аутора, песнички субјекат који је увек у центру пажње, чак и када се говори о другима. У том смислу, оправдано је говорити о овој књизи као о *шексиу*.

Књига је подељена на три дела, а на крају се налази кратак епилог. У првом делу песник говори о животу и размишљањима у мариборском затвору. Други и трећи део написани су док

је Андрић био у кућном притвору у Овчареви и Зеници. Израчунали смо да у *Ex Pontu* има 107 текстова: у првом делу – 19, у другом – 19 и у трећем – 68; епилог чини један текст. Границе смо стављали тамо где престаје кохезивност, односно кохеренција – временска и просторна повезаност међу мислима аутора. Понегде је тешко успоставити границу јер *Ex Pontu* се може назвати „стилизованим током мисли“.

Сматрамо да ће бити занимљиво видети резултате истраживања кохезије на једном корпусу какав до сада није испитиван са аспекта кохезије. Наравно, биће корисно упоредити те резултате са резултатима до којих су дошли аутори који су се бавили текстуалним повезивањем у другим функционалним стилови-ма.

РЕКУРЕНЦИЈА У *EX PONTU*

РЕКУРЕНЦИЈА У УЖЕМ СМISЛУ. Под рекурвенцијом у ужем смислу разматраћемо потпуно и делимично понављање лексема и реченица.

Најчешће се понављају *појединачне лексеме*. Поновљена лексема изговара се јачим интензитетом и њена афективност је већа.⁵ Ове речи успостављају тематску прогресију:

1) Данас је био тежак, облачан дан, од освита је дувао југ, топал, немио *вјеџар*.

И сад завија и цвили у димњаку и око прозора. Сва кућа мирише димом и паљевином.

Тај вјеџар око куће и та ноћ, пуна облака и немира, чине да се осећа присутност неких непознатих сила које нису добре (Андрић, 2016, стр. 70);

2) Ево друга година да у свих људи гледам на лицу тај страшни и смијешни *израз*, који не сличи ничем што се иначе види на лицу човечјем.

То је неки напрегнути *израз* у ком има опреза, неме самилости и понајвише себичности.

Тај израз још највише сличи оном смијешном и несталном *изразу* лица у дјетета које падне и онда гледа оне који су око њега, неодлучно да ли да удари у плач или у смијех (Андрић, 2016, стр. 38).

5. У *Стилистички српскохрватској књижевној језика* Милорада Ђорџа дати су резултати мерења разлике у тону између поновљене и непоновљене лексеме (Ђорџ, 1974, стр. 148–149).

Поновљена именица има уза себе показну заменицу *ѿај* која овде функционише исто као одређени члан у језицима који имају ту категорију.

У примерима који следе поновљене лексеме имају не само кохезивну већ пре свега наглашену стилску функцију јер је њихово понављање кондензовано на малом простору. Иначе би њихова рекуренција била сувишна јер на исти начин поново номинују појам, али у специфичним околностима оне појачавају еуфоничност и продубљују семантику израза. Занимљиво је да све врсте непроменљивих речи могу имати овакву функцију:

3) *Заѿѿо* драговољно трпиш бесмислени терор прилика и ствари? *Заѿѿо* си мир свој везао за тврду земљу и крхке људе?

Заѿѿо не погледаш изнад земље и преко себе? *Заѿѿо* мислиш да срећу своју мораш прстима опипати? *Заѿѿо* не изиђеш никад из себе?

Заѿѿо живиш недостојно, страхујући и презајући над кукавним добрима које живот презирно додачује? *Заѿѿо* немаш мирне ноћи ни радосна дана? Зашто си везан и беспомоћан? *Заѿѿо* си грешан?

Тако говори са мном моја душа ове ноћи, док је умукла киша (Андрић, 2016, стр. 46).

4) *Можда* удес добро мисли с тобом, *можда* је то стара нечија молитва која те окружује тишином као заштитом, *можда* у твом ћутању леже покопане ријечи које носе немир и несрећу (Андрић, 2016, стр. 49);

5) Осјећам велику љубав *за* људе, *за* њина дјела, *за* срећу и несрећу, *за* гријех и страст и сав јад што из њих излази, *за* борбе и посртања, *за* заблуде и патње и жртве, *за* све што је човјеково на овој планети (Андрић, 2016, стр. 80);

6) *Док* се измакнеш друштву, *док* потражиш перо, хартију и самоћу, *док* поновно препознаш душу изнакажену гневом, *док* се смукком присјетиш вала који је душу такнуо и понио те у самоћу, у то је и осјећање рад ког си дошао, несрећни пјесниче, давно ишчезло (Андрић, 2016, стр. 61);

7) *Не*, ништа се неће догодити! *Не*, планине се неће сорити! (Андрић, 2016, стр. 12);

8) *Нека* овај од Бога послани бол сажеже све моје у мени, *нека* испали огњено ја као рану и *нека* ме исцијели од посртања на путу жеља и маштања (Андрић, 2016, стр. 62);

9) *О*, ти блажени мислиоци који се опијају хармонијом које нема, они у ток свих догађаја уносе неки ред, цјелисходност и смисленост, као неурастеничан путник мелодију у лупање жељезничких точкова.

Био сам присиљен да ходам и говорим с много људи. *О*, тих „много људи“, што увијек, никад уморно, рује лакомим прстима у ткању мог живота!

О, колико се пута тако враћам кући, растресен, раздражен разговорима и погледима, увријеђен, ојађен, оробљена срца и расплакване душе, са сумњом у љубав, у пријатељство, у сва осјећања која људи између себе измјењују!

О, тих „много људи“ с којима ме заправо ништа не веже! (Андрић, 2016, стр. 50–51).

10) *Хој! Хој!* Вјетре, надо моја мартовска! (Андрић, 2016, стр. 72);

11) *Како, како* сам је могао заборавити? (Андрић, 2016, стр. 18).

Анафору имамо свуда осим у последњим трима примерима, где је у питању проста рекуренција.

У наредном одломку постоји стилска фигура која се назива анамезофора – понављање исте језичке јединице на почетку прве и у средини наредне реченице. Понављање синтагме *мноіо іодина* (у средини прве и на крају друге реченице) представља мезоепифору. Осим тога овде имамо и градацију остварену низом лексема *іодине – мјесеци – дан*. Анамезофору означавамо курзивом, а мезоепифору спационирањем:

12) *Ах, љубав* м н о г и х г о д и н а , извржена промјенама, немилосрдним законима и бригама без броја! Не, ја не тражим *љубав* која траје м н о г о г о д и н а ; ја знам да *љубав* не живи ни колико једно прољеће.

Ах, љубав која траје м ј е с е ц е , пуна изненађења и запрека, љубоморна или засићена, немирна и самовољна као љетно сијевање муња! Ја не желим *љубав* м н о г о м ј е с е ц и ; ја знам да би она умрла од умора, мучена сумњама, обзирима и ситним мислима.

Ах, љубав једног дана! Осамљени младићи који маштате о нераздаваној *љубави*, позивам вас да се одлучите за *љубав* једног дана! (Андрић, 2016, стр. 62).

Анафорски употребљен вокатив доприноси експресивности текста:

13) *Жене*, ваше бијеле руке ломе душу моју као хљеб. [...]

Жене, ваша сјена лежи на успаваној жељи аскета и бесаној жудњи развратника. [...]

Жене, ја не знам коме сте ви биле блага киша јутарња, али у наш живот улазите као пљусци ношени вихорима. [...]

Жено, што не можемо да те јасно видимо као прачовјек женку на сунцу, него си постала страшна визија и отров крви наше, па бжежимо пред тобом [...]

Жене, у очима вашим сја уломак једног љепшег неба које је сјало над срећнијим створовима но што смо ми и за неке страховите катаклизме прсло у парчад (Андрић, 2016, стр. 28).

14) *Звијезде, звијезде*, ви сте златна, трептава потка васионске тајне. Како то да на свим кобним праговима гдје престаје моћ мога сазнања сусећем свуда ваше дрхтаво хладно злато [...].

Звијезде, зар није ваше трептање као шапат неки који нас доводи до очаја, кад га напрегнуто слушамо, а никад га не можемо разумјети?

Звијезде, сагнућу уморну главу, ушуткат охоло питања и молићу Бога да вас пошаље на прозоре браћи мојој, сужњима, да им донесете утјеху као што сте мени некоћ доносиле (Андрић, 2016, стр. 57–58);

15) *О, Боже*, који знаш све што бива, не користи ми да тајим да има часова кад с тобом говорим нечистим језиком ове земље. Говорим овако:

О, Боже, зашто си ми дао срце које ме без престанка вуче за даљиним и љепотом невиђених крајева? Зашто си учинио да срећа моја увијек борави ондје гдје мене нема?

Чему ми овај страшни дар? Љубав за раскош, ужитак и промјену? Чему вјечни огањ нестална срца? Чему заноси који се кају и освећују?

О, Боже, чему сва мука вјечно жедног и вјечно свесног: ја? (Андрић, 2016, стр. 43).

Овде је реч о понављању у ужем смислу јер се понављају исте лексеме. Понављање вокатива као граматичке категорије спада у паралелизме.

Однос личне и присвојне заменице за друго лице у наредном случају назива се *парцијалном рекуренцијом*. Такво понављање подразумева лексеме изведене од истог корена. За рецепцију одломка и његову кохезивност битан је и графички начин истицања ових лексема.⁶

6. Само поглед на овај одломак активира наше знање о врстама текстова и схватамо да одломак наликује молитви. То је важно за његову кохеренцију.

1) *Тебе* боли моја патња и даљина, а мене *Твоја* неизвјесност, док сједиш крај мале светиљке; веже нас крв и бол и сваки ме ударац боли двоструко, јер пада и по *Твом* срцу.

У соби, гдје сам се – у кобан час! – родио, *Ти* бдијеш и молиш и у покорности срца свога питаш: „Исусе, зар су нам за сузе дана деца наша“?

Ти немаш шта изнијети до сиротињско срце и старе руке с траговима рада и безгласне сузе, али *Ти* плачи и моли, мајко, јер ко да ме избави, ако не тешка суза *Твоја* на божјем длану? (Андрић, 2016, стр. 16–17).

Парцијалном рекуренцијом сматра се и однос именице и глагола који потичу од истог корена:

2) Они су војници, ја сам левента; у мом грбу је црн вео; они се *бо-ре* за побједу, а моја *борба* нема краја (Андрић, 2016, стр. 77);

3) Ово је од свега најтеже: кад *се осјеџи* да се је зашло далеко [...]. Ја тај *осјећај* казујем просто и можда нејасно, али он мора да је добро познат људима који нису нашли свог мјеста или су га изгубили (Андрић, 2016, стр. 24);

4) Испод мог прозора *шуми* ријека.

Док је жега и над непомичним гранама и тишином изгледа да и вријеме стоји, *шуми* она без починка и промјене, и изгледа као један очајан напор да се измјери не вријеме него нека непозната вјечност.

Шум воде у ушима забринутог човјека (Андрић, 2016, стр. 44);

5) Али *мислим, мислим* много, брзо и исправно. Не бих знао казати која се *мисао* прва јавља, јер изгледа да долазе све заједно или једна произлази из друге (Андрић, 2016, стр. 66).

Среће се и однос глагол–придев са истим значењем:

6) Био сам *бесџомоћан* и скрушено сам молио Бога да ми *џомоине*, да ми пошаље мир и свјетло на моје путеве, да ме извједе и уплаши (Андрић, 2016, стр. 58).

Парцијална рекуренција је и компарација придева и прилога. Осим тога, у наредним примерима делује и градација. Код парцијалне рекуренције речи не морају припадати истој граматичкој врсти (пример 9).

7) *Чесџо* ми се причиња. Али ме дан још *чешће* повуче за собом, па се ломим и пребијем од немила до недрага [...] (Андрић, 2016, стр. 76);

8) *Чудно* је, како је мало потребно да будемо срећни и још *чудније*: како нам често баш то мало недостаје! (Андрић, 2016, стр. 44);

9) У кости ми улази *сѝуген* која је око мене као море. Длановима, који су увијек врели, гријем своје тијело – и још ми *сѝугеније* бива (Андрић, 2016, стр. 18).

Често су и читаве *реченице* анафорски поновљене. Иначе, понављају се просте реченице. У примеру 1. имамо варирање у реду речи и употреби заменице *ли*. М. Ковачевић је издвојио овај одломак као пример рефренске кохезије текста (Ковачевић, 2015, стр. 309). Ово је и добар пример како се графичким издвајањем⁷ делова текста постижу кохезивни и стилски ефекти.⁸ Прве две реченице повезане су анадиплозом (означена спациомирањем) – понављањем исте језичке јединице с краја једне реченице на почетку друге:

1) *Која ли љуби сада она млада жена? Она млада жена* коју сам нашао једног љета лијепу и дозрелу од шеснаест година, пролази – богзна зашто – јутрос мојим сјећањем.

Која љуби сада она млада жена?

Једном сам на малоруској равни нашао црвен и крупан цвијет; његова сочна чашка, кратка цвата, нудила је, у широко раствореним латигама, своје надрасле прашнике свим вјетровима.

Која љуби сада она млада жена?

Никад није било између нас ријечи (ја сам тешко и разумијевао њен језик) и наш однос није имао никада одређеног имена. [...]

Која ли сада љуби она млада жена? (Андрић, 2016, стр. 20–21).

2) Молитва ујутро. О, *Боже*, немилосрдни створитељу, који ме свјетлом својим будиш на муку дана, опрости ми и буди милостив мени који, ево, хулим.

Дај ми у овај дан камено срце које не зна самилости, кога неће такнути слабост ни помјерити ударци.

Дај ми у овај дан тврду, поносну душу, да нико не види ни моју часовиту њежност, ни мој вјечити бол.

Дај ми челично тијело без страсти и потреба да могу од сванућа до ноћи остати у својој непомућеној самоћи, да ништа не требам од ових људи и да им ништа не морам дати.

7. У примерима који следе рефрене ћемо истаћи курзивом.

8. И не само овде, графостилемски елементи редовно се јављају у овом одељку и одељку о паралелизми. Не издвајамо их као посебан вид кохезије, али ваља истаћи да имају важну улогу у визуелној перцепцији текста, а затим и у његовом разумевању.

Боже, не презри молитву напаћеног, гордог грешника! (Андрић, 2016, стр. 72);

3) Кад се је мали родио, Усуд је над њим бацио коцке:

Бићеш од јаких и смјелих и кад први пут чујеш ријеч: срећа, зажелићеш да је прибавиш цијелом свијету, али ћеш на једног заборавити

и нећеш бићи срећан никада.

Бићеш можда побједник страсти и високо над земним калом осјетићеш бијелу радост чистоће и висине, али

срећан нећеш бићи никада.

Бићеш можда насмијан син земље и осјетићеш сву радост ужитка, топлу и неизрециву, као било у њежном зглобу жене,

али срећан нећеш бићи никада.

Зажалићеш можда на свијет, па свладати и своју жалост и свијет и, оставши тако побједник свега, умријети са смијешком који све разумије и све опрашта, али срећан,

срећан нећеш бићи никада (Андрић, 2016, стр. 78).

4) *Често ми се њричиња* да сам јак и сталан, да сам већ довољан сам себи, да сам се извио над ропство тијела и власт судбине и да само треба да сједнем и положим руку на дјело и да радим, ведро духа и смирена срца, устрајно и одушевљено као стари златари.

Често ми се њричиња. Али ме дан још чешће повуче за собом [...] (Андрић, 2016, стр. 75).

Паралелизми. В. Богранд и Р. Дреслер као подврсту рекуренције наводе паралелизам, „понављање површинске структуре, али са различитим садржајем“ (<http://www.beaugrande.com/Intr01981Four.htm>(8), 29. VII 2008).

Реченица која следи је пример једноставног, али стилски ефектног паралелизма:

1) Али ме дан још чешће повуче са собом, па се ломим и пребијем *од немила до недраја, од човјека до човјека, од лажи до лажи и од бола до бола* (Андрић, 2016, стр. 76).

Врло је илустративан пример паралелизма у коме се, како каже М. Ковачевић, „антиклимактичка временска квантификативна градација преобрађује у климактичку експресивно-квалитативну градацију“ (Ковачевић, 2015, стр. 315). У њему се питање понавља (што је истакнуто курзивом); одговори граде паралелизам (они су подвучени): почињу реченицом *Viguo sam*, а прва два одговора су симетрична (мада не у потпуности) јер се састоје од две реченице у адверзативном односу и антонимичних лексема (оне су спациониране).

3) – *Шта си видио у љеџни дан, сине мој? Видио сам да је з е м љ а јака и небо вјечно, а човјек слаб и кратковјек.*

– *Шта си видио, сине мој, у љеџни дан? Видио сам да је љ у б а в кратка, а глад вјечна.*

– *Шта си видио, сине мој, у љеџни дан? Видио сам да је овај живот ствар мучна, која се састоји од неправилне измјене гријеха и несреће, да живјети значи слагати варку на варку.*

– Хоћеш да у с н е ш , сине мој?

Не, оче, идем да ж и в и м (Андрић, 2016, стр. 21).

Симетричне су и лексеме *уснуџи* и *живеџи*.

Следи један од маркантнијих примера где је анафора комбинована са паралелизмом. Први синтаксички члан истовремено остварује кохезију у реченици и међу реченицама, док се трећи члан мења у свакој комуникативној реченици, стварајући паралелизам:

4) *Х у ј и, х у ј и и буја*, да га ухо које се разбољело од чежње слуша као обећање ослобођења.

Х у ј и, х у ј и и џуџи, када милион валова велике плиме у пропањ иде по мене.

Х у ј и, х у ј и и џримиче се плима далеког живота и – и разбија се увек о тврди несрећни жал прије нег' стигне моју кућу коју вјетрови бију (Андрић, 2016, стр. 29).

У примеру 5. паралелизам творе вокативи различитих именица са својим атрибутима. Уз то, заменица *ја* наглашена је у обема позицијама, на почетку прве и у средини друге реченице што представља анамезофору.

5) *Ј а* презирем бљесак господства и лажни пјеснички стих, окрећем главу од оних којима је добро и којима душа шути.

Сиротињу *ј а* волим и сиромаштво славим и оне који имају тихе, чедне радости, и наду у патњи.

Тебе, *длиједа лијеја дјевојко*, која шијеш без престанка цео дан и пола ноћи још у сјени бијелих завјеса и надах се ведро срећи коју ће ти Бог послати за твоју љепоту, за вјерност и дуго самотовање.

Тебе, *крујини љоинуџи џежаче*, који у мирним очима носиш по цео дан одраз бескрајних тамносмеђих бразда и под тешким тамним брком истинољубива уста [...]

И тебе, *скромни и нељознаџи сџугенџе кемеје*, који сједиш за уским столићем између два прозора, крај плинске лампице и гледаш кроз отворен прозор на парк и брежуљке [...] (Андрић, 2016, стр. 78).

Врста паралелизма је понављање *ірамаіиичких кайіеіоріја*.

Пронашли смо један, али врло ефектан пример понављања *вокаіиива*.

О, Касіоіеа, сестрице, на високом прозору пролетог торња, кад нико за ме знао није и није смио да пита, ти си на мојим решеткама везла свој златни вез. Осјећаш ли, *Касіоіеа*, како ти погледом ноћас захваљује твој благодаран брат?

О, Влашићи, јуначка четице, што сте мом дједу казивали да је превалила поноћ, кад се је угријан враћао с прела, сарајским пољем.

О, Влашићи, чудни путници, шта казујете, хоће ли скоро моја зора?

Да си здраво, *Јуиіиіре*, царска звијездо, тријумфаторски пламе, и ви, *Млијечни Пуиіи*, небеско обиље, расуто сјајним модрим пољима, и ви, безбројне, безимене *сесірице* (Андрић, 2016, стр. 57).

И рекуренција *ілаіолских облика* има важну кохезивну и стилску функцију. Времена и начини се понављају и у једној комуникативној реченици и у надреченичним целинама. Наводимо случајеве у којима се понавља:

а) презент:

1) Мисао као вода у горском виру, међу стијенама гдје не долазе животиње и не допиру људи, *іріољц*, *іонире*, *враћа се* и *баца* и *іјене* од стијене до стијене (Андрић, 2016, стр. 38);

2) *Замара* ме дужина чекања. У једном дану по двапут ми *клоне* душа којој *се мрачи* вид и *іосіјаје* већ тешко вјеровати.

Крв моја *јури* и *дије* по дамарима у безумној жељи да *се іросіе* на сунцу.

И посљедње снаге *су дијесне* од гњева, јер то чекање *вара* као шумска стаза својом даљином.

Ја *не налазим* више ослона у својој души која сеодвећ раздавала. Ја *іражим* заборављене везе крви и *сежем* у прошлост, *гозивам* у помоћ снаге мртвих нараштаја (Андрић, 2016, стр. 22);

3) Живци се полако *разіарају* бесаницом. Вјетар *зайјева* у димњаку. *Тремолира* прозор. Покућство *іуцкеіша*, као да *се намјешіша* да *засіе*. Напољу гола стабла *гобивају* прве пупове и *савијају се* као дјевојке које не могу спавати. Сокови *раде* и *колају* (Андрић, 2016, стр. 71–72).

б) аорист. Употреба аориста који се понавља, уместо перфекта, назива се *ексалаіа* или *хеііерохронон* (Ковачевић, 2006, стр. 85):

4) *Пође* први поточић. Из гудура међу брдима *гахну* хлад злослутан и немио. Ладолеж се *џрији* чвршће уз плот. *Зањихаше* сунцокрети старим уморним главама. *Сџагоше* се отресати и погледати два олеандра, што зимују у подрумима и вјечно се боје хуња-вице.

Сџаге шапат и дозивање вртом [...]

Тарабе *џоџамнише* учас. Пода мноме *се* у равници *гиге* измаглица из топле земље, *џови* се шљивик и *видјех* лепо како *џрође* сјена с једног краја на други.

И по пошкропљеном путу, у велу од кише, *уђе* у нашу котлину јесен са свим болним знацима (Андрић, 2016, стр. 51–52).

в) перфекат:

5) Пошто сам *се нарадио* цио дан, *намучили* ме људи, *забринуо* живот, *наџазео* сам се блата, *наџлегао* невоље и срама, *наслушао* јада и лажи, сад сам сам са теретом свог живота и тешким злослутним болом у грудима (Андрић, 2016, стр. 77);

6) Увијек су ноћи *биле* мом животу кобне. Чуда су у мени *ниџала* и каои *хујали*. *Обуздавао* сам велике страсти, *био* битке, *џрџио* поразе и *славио* побједу.

Крв суми *џиле* сјене које ноћу дух походе. *Рјешавао* сам и *замрсивао*, наизмјенце, безбројне загонетке живота и умишљене противности (Андрић, 2016, стр. 33–34).

г) императив:

7) *Кажиише* ми гдје има љубави! *Кажиише* ми гдје да бежим од зла, *кажиише*: гдје да се склоним од мржње! (Андрић, 2016, стр. 53);

8) *Живиише* и *бориише* се како најбоље умијете, *молииише* се Богу и *волииише* сву природу, али највише љубави, пажње и саучешћа *остџавиише* за људе, убогу браћу своју, чији је живот нестални прамен свјетла између двију бесконачности.

Волииише људе, често им *џомозииише* и увијек их *џожалииише*, јер су нам сви људи потребни. (Андрић, 2016, стр. 33).

д) *џрџини џлаџолски џригев*:

9) Ја, човјек нестална срца, који живим без мира и радости; горак живот о туђем хљебу, немирне прошлости, пуне лутања, несналажења и страдања, несталне, тешке садашњости и мрачне будућности, *џибан* страстима, *џоџресен* догађајима и *мучен* од људи, *оборен* и *џажен* на улазу у живот, *џодџрижен* гријехом и борбом проти гријеху – ја жудим свом душом и молим ноћас од Бога живот ведар и тих, да се не кидам у себи и не ломим свијетом (Андрић, 2016, стр. 33).

ЗАКЉУЧАК Најзначајнији кохезивни тип у нашој грађи је рекуренција. Под рекуренцијом у ужем смислу разматрали смо потпуно и делимично понављање лексема и реченица. Најчешће се понавља појединачна лексема. Она се изговара јачим интензитетом и њена афективност је већа. Парцијална рекуренција подразумева понављање лексема изведених од истог корена (било да припадају истој морфолошкој категорији или не). Приликом понављања простих и сложених реченица, кохезивни и стилски ефекти постижу се и графичким издвајањем делова текста.

Утврдили смо да кохезивну функцију има не само рекуренција лесема, већ и граматичких категорија као што су вокатив и глаголски облици. Мноштво таквих примера у *Ex Pontu* показује да се кохезивност читавог једног дела може градити на понављањима и паралелизмима, мада то није уобичајено. Андрић је пажљиво смишљеном употребом понављања и симетричних исказа изградио јединствен поетски ритам дела у прози. На тај начин образоване су и стилске фигуре: анафора, епифора, градација и друге.

ИЗВОР Андрић, И. (2016). *Сунце*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

ЛИТЕРАТУРА Бадурина, Ј. (2011). Од синтаксе према супрасинтакси и даље. У: К. Мићановић (ур.), *Зборник радова са 39. семинара зајребачке славистичке школе* (43–65). Загреб: Загребачка славистичка школа.

Велчић, М. (1987). *Увод у лингвистику шексја*. Загреб: Школска књига.

Гловацки-Бернарди, З. (2004). *О шексју*. Загреб: Школска књига.

Драгићевић, Р. (2007). *Лексиколоија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Ковачевић, М. (2015). *Стилистика и граматики стилских фигура*. Београд: Јасен.

Мразовић, П. (2009). *Граматики српског језика за странце*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Пипер, П. и др. (2005). *Синтакса савременог српског језика, прва реченица*. Београд: САНУ.

Половина, В. (1987). *Лексичко-семантичка кохезија*. Београд: Филолошки факултет.

Половина, В. (1999). *Семантика и шексјилингвистика*. Београд: Чигоја.

Силић, Ј. (1984). *Од реченице до њекста*. Загреб: SNL.

Beaugrande, R. & Wolfgang, D. (1981). *Introduction to text linguistic, London: Longman* (<http://www.beaugrande.com/Intro1981>, 29. VII 2008).

Dijk, T. (1977). *Text and context*. London: Longman.

Halliday, M. & Hassan, R. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.

MARIJA M. RUŠPIĆ

Jošanička Banja Primary School, Jošanička Banja

Repetition as the cohesive device in Ivo Andrić's *Ex Ponto*

SUMMARY. After the introductory part in which we provided an overview of the most significant sources, we explained the term cohesion, one of the most important terms in text linguistics, and then proceeded to an analysis of the repetition as the cohesive device in the chosen text. This research aimed to show cohesive mechanisms of the certain type in *Ex Ponto*, to describe them, and to offer their most functional classification. We will observe repetition from a formal, semantic, and stylistic aspect.

KEYWORDS: lexical cohesion, cohesive device, coherency, repetition.

САНДРА Г. САВИЋ¹
Институт за српски језик САНУ

НАЗИВИ ЖИВОТИЊА У МИКРОТОПОНИМИЈИ БУЦАКА

САЖЕТАК. У раду се анализира око 120 микропонима који су изведени од назива животиња, односно мотивисани зоонимом. Грађа је посматрана са семантичког и са структуралног аспекта. Ексерпирана је из *Микрошойонимије Буцака Ј. Динића*. Циљ рада је да се прикаже заступљеност географских назива зоонимског порекла на територији Буцака.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Буцак, зооними, семантичка анализа, структурна анализа.

---

1. sandrasavico302@gmail.com

Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-9/2021-14 године, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Полазећи од навода Н. Богдановића да је разумљива мотивација за именовање простора на основу назива животињског света, с обзиром на то да се на том простору налазе станишта животиња, места где она обитавају, али и неком својом активношћу тај простор маркирају (Богдановић, 2005, стр. 78), покушаћемо дати детаљан приказ микротопонима на територији Буцака који се везују за имена животиња.²

Област која је предмет нашег истраживања налази се на истоку Србије у изворишном сливу Трговишког Тимока, испод висова Мицора и Бабиног зуба. Границу Буцака на истоку представља гребен Старе планине, односно државна граница према Бугарској. На југу се протеже до развођа између Тимока и Нишаве, на западу до развођа између Трговишког и Сврљешког Тимока и на северу до развођа између Репушничке и Габровничке реке (Динић, 2017, стр. 91).

Како се често подвлачи паралела приликом анализирања микротопонима фитонимског и зоонимског порекла, потребно је напоменути да је, осим критеријума бројчане заступљености, веома битан и критеријум различитог степена распрострањености приликом формирања микротопонима. Наиме, Р. Жугић истиче да називи фитонимског порекла нису мотивисани присуством конкретног фитонима у великој мери, већ његовим постојањем на одређеном локалитету као маркера, оријентира са топономастичком функцијом идентификације и диференцијације локалитета. У подгрупи зоонимских назива битан фактор у формирању назива јесте квантум одређење животињске врсте (Жугић, 2014, стр. 65). „За разлику од фитонима који је везан и статичан, те самим тим и подесан као оријентир у простору, зооним као покретљива категорија није у функцији оријентира, већ је мотив обично густа распрострањеност одређене живо-

2. Не само у топонимији већ и у антропонимији, значајан је, иако старији али и данас веома актуелан, слој српског именослова који чине лична имена мотивисана називима животиња. Г. Штасни истиче да се у мотивној улози налазе имена дивљих животиња и птица. „Из богате фауне своје име пренели су на човека *вук, јелен и кошуша, срна*, а од птица – *јаун, лабуд, славуј, крајуј, јолуб, орао, соко, јавран*. У антропониме мотивисане зоонимима из мотивног семантичког садржаја преноси се семантичка компонента са значењем особине животиње (компоненте које се односе на физички изглед животиње и њену ћуд), али и оне особине за које верујемо да их одређена животиња поседује. Сасвим је извесно да се и симболичко значење које се у нашој култури везује за ове животиње манифестује у грађењу антропонима овог типа“ (Штасни, 2014, стр. 250).

тињске врсте по којој је именоване извршено“ (Жугић, 2014, стр. 65).

Може се рећи да се континуирано узгајање домаћих животиња, као и стално присуство дивљих (Цицмил-Реметић, 2000, стр. 1374), одразило и на ономастикон у овом делу источне Србије. Стога ћемо регистроване микротопониме анализирати са семантичког и структуралног аспекта како бисмо детаљније приказали заступљеност топонима зоонимског порекла на конкретној територији (у овом случају на територији Буцака).

Семантичка анализа ексцерпираних грађе биће подељена на пет семантичких подгрупа и то: *Сисари* са ужим квалификовањем на домаће и дивље животиње, *Гмизавци*, *Пјице*, *Рибе* и *Инсекти*.

1. СИСАРИ

1. 1. ДОМАЋЕ ЖИВОТИЊЕ³

близна: *Близна ливада*⁴ ЈИ. На тимочком говорном подручју налазимо лексему *близна* са значењима 1. име овци или кози која је близнила, 2. овца која ће близнити (Динић, 2008, стр. 33).

говедо: *Говедарник* АР ГБ Тт Цв, *Говедарници* РБ; *Вељин говедарник* РБ, *Говедарска пољана* РБ, *Говеце равнишће* Тт, *Јенаков говедарник* ЦВ, *Појов говедарник* ЦВ. Како се може уочити, већина микротопонима изведена је од основног апелатива преко *potina agentis*, са суфиксом *-ник*, са значењем *potina loci*, означава место на којем су говедари напасали стоку (или места на којима су говедари гонили говеда на испашу) (Жугић, 2014, стр. 106).

јагње: *Јањилишће* Тт;⁵ *Јањилишка њагина* Тт, *Јањилишћи рџ* Тт.

јарац: *Јарчар* Ст.

3. Због велике надморске висине и лоше камените земље, пољопривреда није давала много приноса, те се становништво окренуло сточарству. Оно се испољило у гајењу ситне стоке – оваца и коза, али и узгојем врло отпорног старопланинског говечета званог *буша* (Динић, 2017, стр. 92).
4. Из техничких разлога акценатовани слог биће болдиран.
5. 'Место где је био тор за овце и где су се оне јагњиле' (Динић, 2008, стр. 310).

кобила: *Кобиљачица* ЈИ.⁶

коза: *Козарско* ГЂ, *Козарница* ЦВ, *Козило* РБ Кл; *Козарничка река* ЦВ, *Козарсћи рѿ* Тт, *Кози дол* РБ, *Кози рої* ШГ, *Козја їрбина* ЦВ, *Козје леїало* Тт; *Поди Козило* РБ. Својом структуром ови микротопоними упућују на семантику која реферише локалитете који су некада припадали козама и козарима, односно локалитете на којима су козари чували козе (Жугић, 2014, стр. 107).

коњ: *Коњарник* ЈИ ЦВ; *Коњсћи кладанац* ЦВ. Творбена структура прва два топонима упућује на њихову семантику, те означава локалитет на коме су некада чувани коњи, наглашава Р. Жугић (2014, стр. 107).

мачка: *Мачи їроб* РБ.⁷

ован/овца: *Овнарници* РБ; *Овчарсћи дол* ЦВ, *Овчарсћи рѿ* РБ, ЦВ, *Овчи рѿ* Тт.

свиња: *Свинарник* Ћш, *Свинарница* Тт, *Свињарнице* АР, *Свињарници* Тт, *Свињачак* Кл; *Свиња мрѿвин* АР, *Свињарничка ѿагина* Тт, *Свињарничка река* Тт, *Свињачка ѿагина* Тт, *Свињачћи рѿ* Тт ЦВ, *Свињи дол* АР Вр Тт ШГ, *Свињи рѿ* АР Вр, ШГ, *Свињо лице* АР, *Свињска врвина* ЦВ; *Дољње свињо лице* Тт, *Кладанац у Свињарницу* АР.

шиљеже: *Шиљеїарник* АР РБ Тт / *Шиљеїарник* ТТ.⁸ Наведени микротопоними мотивисани су пастирским термином *шиљеї*,⁹ који означава младог брава од непуне године старости (Жугић, 2014, стр. 105, 106).

С обзиром на то да смо у ово семантичко поље уврстили и сточарске објекте, попут *Говедарник*, *Коњарник*, *Шиљеїарник* и сл., сматрамо да је оправдано навести и микротопоним *Бујеро-*

6. Микротопоним сличне фонетске организације *Кобиљача* налазимо у карашевској микротопонимији (Радан, 2015, стр. 173).

7. Микротопоним *Мач(ј)а їлава* налазимо и на територији Сврљига (Богдановић, 2005, стр. 80).

8. 'Место на испасиштима где се чувају шиљежа' (Богдановић, 2008, стр. 486).

9. Скок наводи да је зацело у питању српско-хрватски пастирски термин „predslavenska riječ arbanaskog porekla, nastala u srednjovekovnim arbanaskim katunima“ (Ш, стр. 392). На тимочком дијалекатском подручју забележен је назив *шиљеїар* којим се упућује на одредницу *шиље* са значењем 'прошлогодишње јагње, шиљеже' (Динић, 2008, стр. 910).

ва *бачија* ЦВ позивајући се на податак да је *бачија*,¹⁰ између осталог, и 'место и зграде за мужу стоке удружене у бачију' (Динић, 2008, стр. 21).

1. 2. ДИВЉЕ ЖИВОТИЊЕ

вук: *Вујин дел* ББ, *Вучин слої* АР, *Вучина њагина* Тт, *Вучје јаме* РБ, *Вучје ливаде* ЦВ, *Вучји њарак* ЦВ, *Вучји дол* ЦВ, *Вучји рџ* ЦВ, *Вучков кладанац* АР.¹¹

зец: *Зајачко* ГБ, *Зајци* Гб; *Зајчи камен* РБ, *Зецја сџена* ЦВ. Називи су мотивисани зоонимом *зајац*, који је дијалекатски семантички еквивалент књижевне лексеме *зец* (Жугић, 2014, стр. 89).

јелен: *Јелен* Кл, *Јелењак* ЈИ; *Дољњи јелењак* ЈИ, *Јеленче блаїо* Тт.

лисица: *Лисича дувка* РБ, *Лисичја чука* Тт.

мечка: *Мечковац* ЦВ; *Меча њагина* РБ, *Мече बारे* ЈИ Кл ШГ, *Мечи дел* Кл Ћш ШГ, *Мечи дол* ШГ, *Мечи рџ* РБ.

срна: *Срна* Ин, Ћш; *Срнечи дол* АР.

урсула: *Урсулица* РБ.¹²

---

2. ГМИЗАВЦИ

змија: *Змијарник* РБ.

---

3. ПТИЦЕ

врана: *Гладна врана* ББ.

крагуј: *Крајујевица* Кл, *Крајујица* Ст, *Крајујица* ЈИ; *Горња Крајујица* Ст.

---

10. 'Бачија мора да буде покре воду, да има овце где да пију' (Динић, 2008, стр. 21). За лексему *бач*, с којом је *бачија* свакако у вези, налазимо податак да је у питању карпатско-севернобалкански пастирски термин нејасног порекла (ЕРСЈ, стр. 268).

11. Г. Штасни наглашава да је вук опасна шумска животиња са којом су људи са нашег поднебља могли имати контакт и искуство, те да је због тога стекао своје место како у митологији тако и у именованости (2014, стр. 250).

12. Овај микропоним, забележен и у Заглављу, Динић сврстава у групу топонима који су настали од зоонима (2004, стр. 74). У основи је апелатив *ursul* латинског порекла са значењем медвед (Лома, 2013, стр. 222).

кукавица: *Кукавица* ЈИ; *Кукавичћи ѿѿок* ЈИ; *Врело ѿоди Кукавицу* ЈИ.

орао: *Орла* ЦВ, *Орловаѿ* ЦВ, *Орловац* ШГ; *Орлов камен* АР РБ Ћш, *Орлов камик* ЦВ, *Орлов кри* ЦВ, *Орлов рѿ* Тт, *Орлова ѿадина* Тт, *Орлова река* Ћш, *Орлова чука* СТ ЦВ, *Орлова шума* РБ, *Орловска чука* ШГ; *Водойад Орлов камен* АР, *Каравула „Орлов камен“* Тт; *Кладанац ѿод Орлов камен* АР.

паун: *Паунковско* ТТ.¹³

сврака: *Сврачјак* Тт.

сова: *Сова* Шг.

соко: *Соколово* РБ, *Соколовци* Гб; *Соколов чукар* Тт, *Соколова река* ЦВ.

чапља: *Чаѿљица* ШГ.

штрк: *Шѿрковско* Гб; *Шѿрков рѿ* Гб, *Кладанци на Шѿрков рѿ* Гб.¹⁴

4. РИБЕ

риба: *Рибни дол* РБ, *Рибни поток* РБ, *Рибни рѿ* РБ.

5. ИНСЕКТИ

скакавац: *Скакавица* Ин Кл.

Када говоримо о семантичким карактеристикама, топониме настале од зоонима можемо сврстати у више група и то по ономе што означавају. Прву групу чине топоними који на метафоричан начин преносе значења без измене основног облика (Вукадиновић, 1996, стр. 10). У ексцерпираној грађи то су следећи називи: *Зајци*, *Јелен*, *Краѿујица*, *Краѿујчица*, *Кукавица*, *Орла*, *Сова*, *Срна*, *Чаѿљица*. Како сматра Ј. Динић, зооними углавном не трпе директну топонимизацију, па се стога јављају у невеликом броју примера. То је, пре свега, због динамичког положаја и несталности тог живог света (Динић, 2004, стр. 74).

13. На тимочком говорном подручју региструје се фонетски облик *ѿавуѿн* (Динић, 2008, стр. 552).

14. У говору Лужнице лексема *шѿрк* означава белу роду (Ћирић, 2018, стр. 1161).

Другу групу чине топоними изведени од назива животиња према њиховом станишту или некој другој карактеристици. Ти називи могу означавати места где животиње и сада живе, са нешто ослабљеном везом мотивације између зоонима и места, али је код већег броја топонима првобитна веза изгубљена, али је назив остао (Вукадиновић, 1996, стр. 10). У нашој грађи ова констатација може се применити на следеће микротопониме: *Говедарник, Говедарници, Змијарник, Коњарник, Крајујевица, Мечковац, Овнарници, Орловац, Свинарник, Свињарник, Свињарници, Сврачјак, Шиљејарник.*

Трећа група броји називе којима су означена места где се некада одвијала делатност везана за животиње (Вукадиновић, 1996, стр. 11), и то, пре свега, домаће: *Јањилишиће, Козарница, Свинарнице, Свињарнице.* Овакви микротопоними најчешће су грађени наставцима *-ица* и *-ишиће*, сматра В. Вукадиновић (1996, стр. 11).

Сличност са појединим животињама, односно са деловима њиховог тела, може бити разлог да се, путем метафоричности, именује неки локалитет у атару одређеног села, попут: *Кљун Гб.*

Када је у питању структурална анализа ексцерпираних грађе, регистроване микротопониме посматраћемо у оквиру следећих група:

- а) апелатив је примио значење топонима без икаквих измена;
- б) основи апелатива додат је суфикс и на тај начин изведен топоним. То су, пре свега, једночлани топоними;
- в) двочлани, али и вишечлани топоними изведени од назива животиње и апелатива (најчешће);
- г) релациони топоними (Вукадиновић, 1996, стр. 11).

Топонимизовани апелативи, иако честа појава у топонимији, у ексцерпираној грађи не заузимају велики број примера: *Зајци, Јелен, Кљун, Кукавица, Орла, Сова, Срна.*

Много је више забележених једночланих назива који су настали додавањем суфикса на основу. Преглед таквих топонима даћемо према азбучном реду последњег сугласника у наставку.

Суфикс *-ов*: *Соколово.* Придевским суфиксом посесивног значења није изведен велики број микротопонима, што грађа и показује. Оно што је за ове називе карактеристично, то је додавање моционог наставка *-о* за средњи род на присвојни придев.¹⁵

Суфикс *-(j)ак*: *Јелењак, Сврачјак*. Сматрамо да је у основи овог микротопонима придев, те да суфикс у овом случају врши функцију поименичавања придева.

Суфикс *-(н)ик*: *Говедарник, Говедарници, Змијарник, Коњарник, Овнарници, Свинарник, Свињарници, Шиљејарник*. За овај суфикс карактеристично је да се додаје на придев, тј. у њиховој основи је придев на *-ън* од *nomina agentis*. Њиховим поименичавањем суфиксом *-ик* настају *nomina loci* у којима се као суфикс издваја *-ник*. Њихово значење односи се, пре свега, на локалитете који су у вези с оним што је у основи назива (Жугић, 2014, стр. 166).

Суфикс *-ски*: *Зајачко, Козарско, Паунковско,¹⁶ Шћирковско*. Микротопоними образовани овим суфиксом представљају елиптичне синтагме које на површинској структури имају придевски члан који уз диференцијалну функцију добија и функцију именичког члана (Жугић, 2014, стр. 172).

Суфикс *-ло*: *Козило*. За овај суфикс И. Клајн истиче да, између осталог, твори претежно старије речи и да се везују за сеоску средину, а означава место (2003, стр. 151).

Суфикс *-ар*: *Јарчар*.

Суфикс *-аѿ*: *Орловаѿ*. Придевски суфикс *-аѿ* слабе је продуктивности, те је у ексцерпираној грађи регистрован само један назив где се овај суфикс додаје на придевску основу *орлов-*.

Суфикс *-ишиѿ*: *Јањилишиѿ*. Изведенице творене овим суфиксом означавају, пре свега, место на којем је било оно што је у основи саме речи (Клајн, 2003, стр. 125), тачније, место на ко-

15. За овакве називе Р. Жугић истиче да се моциони наставак *-о* додаје на диференцијални (*Д*) члан у творбеном обрасцу, и то ради слагања са нултим, идентификационим чланом (*И*), испуштеним апелативима средњег рода, где се долази до структуралног обрасца у којем диференцијални члан преузима на себе и функцију идентификационог нултог члана (Жугић, 2014, стр. 170).

16. Топоним је настао од породичног назива, наиме у питању је 'имање породице Паунковци'. На основу породичног имена, тачније на породично име уз претходну елиминацију наставка *-ци*, додат је присвојни придевски суфикс *-ско* (Жугић, 2014, стр. 175). „Ако се зна да је породично име настало преко адјектива личног имена или личног надимка који у себи већ имају суфиксе посесивног значења, онда је јасно да суфикс *-ско*, који се додаје на овакве адјективе, творећи антропонимски члан појачава својство посесивности, припадности објекта њиме именованим, породичном имену који је у основи назива“ (Жугић, 2014, стр. 175).

јем је некада чувана стока или је боравила одређена животињска врста (Жугић, 2014, стр. 155).

Суфикс *-ац*: *Мечковац, Орловац, Соколовци*. Наведени суфикс има функцију поименичавања придева, а њиме творени микротопоними именују локалитете који означавају место које припада ономе што је у основи назива (Жугић, 2014, стр. 167–168). Наведени суфикс додат је на придевску основу.

Суфикс *-ица*: *Кобиљачица, Козарница, Крајујевица, Крајујица, Крајујчица, Свињарница, Свињарнице, Чайљица*. Микротопоними *Козарница, Свињарница, Свињарнице* настали су супстантивизацијом некадашњих придева на *њн* суфиксом *-ица* (Жугић, 2014, стр. 160). У називима *Крајујица, Крајујчица* и *Чайљица* суфикс *-ица* употребљен је у деминутивној функцији. У географском локалитету *Крајујевица* суфикс је додат на придевску основу.

Двочлани топоними свакако су најбројнија група у ексцерпираној грађи.¹⁷ Регистроване називе поделићемо у две групе. Прву групу чине двочлани микротопоними код којих се зооним налази у првом делу, док је у другом делу синтагме апелатив (Марковић, 1992, стр. 74). Друга група, иако ретко похрањена у грађи, односи се на називе код којих је зооним идентификациони члан. Идентификациони члан двочланих микротопонима, наводи Р. Жугић, упућује на објекат који се именује. У линеарном поретку обично је на другом месту. Диференцијални део синтагме има функцију да диференцира називе са истим идентификационим чланом (Жугић, 2014, стр. 180).

а) *Близна ливада, Вујин дел, Вучин слој*,¹⁸ *Вучина њагина, Вучје јаме, Вучје ливаде, Вучји њарак, Вучји дол, Вучји рњ, Вучков кладанац, Говедарска њољана, Говеце равнишће, Зајчи камен, Зечја сњена, Јањилишка њагина, Јањилишићи рњ, Козарничка река, Козарчи рњ, Кози дол, Кози рој, Козја њрбина, Козје*

17. За ове топониме В. Вукадиновић истиче да су настали спајањем апелатива и придева изведених од назива животиња као детерминатива, као и да без тог зоонимског дела не би добили значење топонима (Вукадиновић, 1996, стр. 15).

18. А. Лома истиче да треба функционално, а и генетски, разликовати два суфикса *-инњ* који су хомонимни. Један служи за извођење посесива од антропонимских *а*-основа мушког и женског рода, док други служи за извођење придева од зоонима свих основа (Лома, 2013, стр. 251).

*лејало, Коњсћи кладанац, Кукавичћи ѿошок, Лисича дувка, Лисичја чука, Меча ѿагина, Мачи ѿроб, Мече баре, Мечи дел, Мечи гол, Мечи рѿ, Овчарсћи гол, Овчарсћи ѿуѿ, Овчарсћи рѿ, Овчи рѿ, Орлов камен, Орлов камик, Орлов криш, Орлов рѿ, Орлова ѿагина, Орлова река, Орлова чука, Орлова шума, Орловска чука, Рибни гол, Рибни ѿошок, Рибни рѿ, Свињарничка ѿагина, Свињарничка река, Свињачка ѿагина, Свињачћи рѿ, Свињи гол, Свињи рѿ, Свињо лице, Свињска врвина, Соколов чукар, Соколова река, Срнечи гол, Шћирков рѿ.*¹⁹

- б) У другом структурном подтипу идентификациони именички члан може бити безафиксални зооним. Овакав творбени образац није забележен у великом броју микротопонима, стога сматрамо да није веома продуктиван на ономастичком материјалу који у својој двочланој синтагми као идентификациони члан поседује зооним. У ексцерпираној грађи свега је један пример: *Гладна врана*.

Нешто је више назива код којих је идентификациони члан изведена именица: *Бујерова бачија, Вељин ѿведарник, Горња Краѿујица, Дољњи Јелењак, Јенаков ѿведарник, Поѿов ѿведарник*.

Двочлани су по структури и они микротопоними код којих је и први и други члан синтагме именица: *Јеленче блашѿ* и *Свиња мрѿвин*.

Ретки су микротопоними формално двочлане структуре у којима је при именовану изостављен први, односно идентификациони члан (Жугић, 2014, стр. 184). Такви микротопоними називају се и релациони и представљају именованја настала према неком другом топониму, или апелативу, који одређују однос новог топонима према већ постојећем (Богдановић, 2005, стр. 107), односно положај локалитета у простору у односу према другим објектима (Петровић-Савић, 2019, стр. 699). У нашој грађи то је следећи назив: *Поги Козило*.²⁰

19. Посесивност у одредбеном делу синтагме, уочена у синтагмама попут *Вучје јаме, Вучје ливаде, Говеће равнишће, Овчи рѿ, Орлова чука, Орлова шума* и сл., изражава се присвојим придевом од назива животиње чија је густа распрострањеност утицала на именовање објекта означеног двочланом синтагмом, и то претежно по моделу присвојни придев + географски назив (Букумирић, 2015, стр. 166).

20. Именица оријентир код оваквих топонима најчешће може бити назив за рељеф, назив за хидрониме или назив за фитониме (Петровић-Савић, 2019, стр. 703), у овом случају мотивисана је зоонимом у основи.

Примери трочланих назива обухватају следеће ексцерпиране микротопониме: *Водопад Орлов камен, Врело њоди кукавицу, Дољње свињо лице, Каравула „Орлов камен“, Кладанац у Свињарницу*. Иако у невеликом броју забележени, потребно је споменути и четворочлане називе како би се стекао потпуни увид у микротопониме овог краја који у свом називу имају зооним: *Кладанац њод Орлов камен и Кладанци на Шћрков рџ*.

Дистрибуција микротопонима који у својој мотивационој структури садрже зооним показује да бројни локалитети могу приликом номинације бити мотивисани управо називом одређене животиње, било путем метафоричности или позивањем на чињеницу да је одређена животиња живела на том месту.

Настојали смо да ексцерпирану грађу, која обухвата око 120 микротопонимских јединица, анализирамо у два наврата – пре свега, разврстану према лексичко-семантичким пољима, а затим да детаљно прикажемо структуру микротопонима.

У оквиру лексичко-семантичке анализе називи су класификовани у следеће семантичке групе: *Сисари, Гмизавци, Пџице, Рибе и Инсекџи*. Најбројнију семантичку групу представљају *Сисари*, у оквиру које су издвојене две подгрупе – *Домаће животињине (Говеце равнишџе, Козило, Свињи дол)* и *Дивље животињине (Вучје јаме, Зајци, Срна)*. Значајна је по броју назива и семантичка група представљена микротопонимима чији је назив мотивисан одређеном врстом птице (*Орлов рџ, Орлова река, Сова, Чайљница*).

Анализом творбене структуре ексцерпираних микротопонима установљени су модели који су погодни да се именује локалитет у природи. Иако забележени у невеликом броју, топонимизовани апелативи, као најелементарнији вид именовања, регистровани су у микротопонимима попут *Јелен, Кљун, Сова, Срна* и сл.

Суфиксални творбени модел свакако је продуктивнији у функцији топономастичког именовања, стога су забележени следећи суфикси: *-(н)ик (Говедарник), -ски (Козарско), -иште (Јањилишџе), -ац (Орловац), -ица (Крајујица)* итд.

Најсложенији творбени модел свакако обухвата двочлане, трочлане и вишечлане синтагме, а међу њима најбројнији су двочлани микротопоними, код којих један од чланова има идентификациону функцију, док је други члан диференцијални (*Вучје јаме, Говеце равнишџе, Зајчи камен, Козје лејало, Мече баре, Орлов камен, Свињи дол, Гладна врана*). Веома значајни су

и такозвани релациони топоними, односно топоними формално двочлане структуре код којих је изостављен идентификациони члан (*Поди Козило*).

-
- ИЗВОР   Динић, Ј. (2017). Топонимија Буџака. *Ономајолошки њрилози*, XXIV, 91–193.
-
- ЛИТЕРАТУРА   Богдановић, Н. (2005). Микротопонимија Сврљига. *Ономајолошки њрилози*, XVIII, 39–180.
- Богдановић, Н. (2008). Земљописна и њој сродна лексика југоисточне Србије. *Српски дијалектолошки зборник*, LV, 429–518.
- Букумирић, М. (2015). *Ономасџика централној Косова*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Букадиновић, В. (1996). *Тојоними зоонимској њорекла*. Ниш: Филозофски факултет.
- Динић, Ј. (2004). Ономастика Заглавка. *Ономајолошки њрилози*, XVII, 5–404.
- Динић, Ј. (2008). *Тимочки дијалектојски речник*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Динић, Ј. (2017). Топонимија Буџака. *Ономајолошки њрилози*, XXIV, 91–193.
- ЕРСЈ: *Еџимолошки речник српској језика*, св. 1, 2 и 3. Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности – Одбор за етимолошки речник – Институт за српски језик – Етимолошки одсек.
- Жугић, Р. (2014). *Микроџојонимија доњеј слива Јабланице (семанџичко-џворбени асџекџ)*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Клајн, И. (2003). *Творба речи у српском језику, II део – суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике.
- Лома, А. (2013). *Тојонимија Бањске хрисовуље*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Марковић, Ј. (1992). Микротопонимија Великог Крчимира. *Зборник радова Филозофској факулџета у Нишу*, 2–3, 59–75.
- Радан, М. (2015). Карашевски топоними фитонимског и зоонимског порекла. У: М. Ковачевић и В. Поломац (ур. и прир.), *Пуџевима српских идиома – зборник у часџ њроф. Радивоју Младеновићу (171–180)*. Крагујевац: ФИЛУМ.
- Цицмил-Реметић, Р. (2000). Фитоними и зооними у топонимији дурмиторског села Црне Горе. *Јужнословенски филолоџ*, LVI, 1371–1380.

- Петровић-Савић, М. (2019). О релационим микротопонимима у Рађевини. *Наш језик*, L (2), 699–705.
- Ђирић, ЈБ. (2018). *Речник њовора Лужнице*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Штасни, Г. (2014). Лична имена по вуку. *Књижевност и језик*, LXI (3–4), 249–264.
- Skok, P. (1971). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU.

SANDRA G. SAVIĆ

Institute for the Serbian Language of SASA

Names of animals in microtoponymy of Budžak

SUMMARY. The paper analyzes about 120 microtoponyms derived from animal names, i.e. motivated by a zoonym. In the first part of the paper, the material is analyzed from the angle of semantics. The second part presents a structural analysis. Within the lexical-semantic analysis, the names are classified into the following semantic groups: Mammals, Reptiles, Birds, Fish and Insects. In the structural analysis, two-membered geographical names are the most numerous.

The material was extracted from *The microtoponymy of Budžak* by Jakša Dinić. This is a region of eastern Serbia located on the western slopes of the Stara Planina mountain next to the Bulgarian border. The aim of the paper was to show the representation of geographical names of animal origin on the territory of Budžak.

KEYWORDS: Budžak, zonyms, semantic analysis, structural analysis.

DRAGANA M. SPASIĆ¹
University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of English Language and Literature

THE ANALYSIS OF KEY WORDS IN THE BOOK *WHAT IS FREEDOM*

SUMMARY. After 1999, life in Kosovo and Metohija has changed completely, especially for Serbs, who have been living there for centuries. Everyone there fights their own fight to survive. The book *What is Freedom* is a collection of poems and texts written between 1999 and 2009 by primary and secondary school children from villages and places around Priština where the Serbs nowadays live. The term "key words" is used here because of the importance of words children use in their poems and texts. Most of those words should not belong to a child's vocabulary. They should be adopted naturally during the course of time, but those children obviously were forced to become aware of them early. Words are analyzed from the point of view of structure, function and meaning through the given examples.

KEYWORDS: structure, function, meaning, key word.

---

1. aidnimspasic@yahoo.com

The basic aim of the research that is going to be described in this paper is to analyze crucial words used in the book *What is Freedom*. The research is based upon structure, function and meaning of key words used in the book. Verses and texts from it serve as a source material. Even though this paper is mostly a linguistic description done by using appropriate linguistic methods and the theoretical and empirical background, we cannot avoid to mention some important details about the book and enter some other spheres of life and science such as history, sociology, politics, etc, and how they influence language of the Serbian children in Kosovo and Metohija at the beginning of the 21st century after bombing in 1999.

The book *What is Freedom* was published by "Nicanor", edited by Ratko Popović and Dragi Nicić Crnoberski. It is written in two languages - Serbian and English - and represents writings by children from Kosovo and Metohija between 1999 and 2009, as a spontaneous response to holocide over Serbs in Kosovo and Metohija. It is published with the blessings of children from the Republic of Srpska.

At the very beginning of the 21st century, owing to political decisions of certain world leaders, in favor of one nation and against others, a disaster happened. Serbian children living in Kosovo and Metohija after 1999 grew up without being aware what freedom is and how it feels to be free.

According to some opinions, what happens after 1999 to Serbian people is the project of holocide because the aim of the foreign occupation is not only to relocate Serbs from the area but to rename a lot of places, rivers, mountains, etc., such as Srbica to Skenderal and Urosevac to Ferizaj. Monasteries and churches (more than 135) were ruined and burnt and Serbs, who were the legal nation at Kosovo and Metohija, exist today only as a national minority. After 1999, over 250.000 Serbs were banished from the area along with thousands of Roma and even some disobedient Albanians and Turks. Over 150.000 Serbs stayed, and they now live in villages and some towns, but always surrounded by fear whenever they try to go out and travel going to school or work.

One Mesopotamian saying goes *Keeping silent makes a misdeed complete*. So the question is should evil be talked about or should people be silent? To choose can be very difficult as well. Victims should not be forgotten. Talking about it does not mean hatred and revenge, but it is necessary to prevent similar things from happening again. This is why the book is so important – it reveals the truth

about difficult lives of Serbian children in Kosovo and Metohija nowadays and their wish to improve it.

There were attempts to support literary creativity of primary school pupils in Pristina and the surrounding villages even before 1999. Their works were presented in the journal *First Feathers*. Some of those children continued to write, becoming famous poets, journalists, and actors. This book represents a continued effort. Most of the poems are dedicated to Kosovo and Metohija with the message to stay there or return to this land. There is hope that one day all children of the world would sing about Peace and Freedom together because they represent the future of the world.

There are about one hundred poems and short texts in the book. They are written in Serbian and there is a translation in English. Key words that are going to be analyzed in this paper are usually taken from titles and most of them do not belong to the so-called children's lexicon words that suit their age, connected with something that could be called a normal life.

Considering key words in English lexicon, there are lexical or open class words (Quirk, 1985) such as nouns, verbs, adjectives and adverbs. They are ready to adopt new members, cannot be counted; new members enter into the lexicon ready, while some disappear or change their previous meaning depending on the situation or needs of language. Opposite of them, with usually grammatical meaning and function, closed or functional set of words is present, fulfilling the lexicon of English language. People usually take for granted the opinion about words. Morphologists, on the other hand, have rather a great problem how to create a simple description of a word. That is why it is treated from the different aspects as the lexeme, Word-form or grammatical word (Katamba and Stouham, 2006). Some authors avoid to give a short definition of words (Borjars and Burridge, 2001), and they immediately start to divide words into different classes and categories upon morphological and syntactic characteristics of words.

In this paper lexical or open class words are going to be analyzed because they represent key words in the lexicon.

The first word is taken from the title of the book and it is at the same the title of the first poem. It is FREEDOM. According to the structure in English, it is a complex word consisting of the base *free* and suffix *-dom* that serves to form abstract nouns. In this case *free* is an adjective or a verb. According to the dictionary, *free* has different

meanings, but the first is “not in prison, cage, etc...”, while the meaning of the verb is to let somebody/something leave or escape. Freedom being an abstract noun means the state of not being held prisoner or controlled by somebody. Normally the word is taken for granted, but this is what one Serbian child from Kosovo and Metohija says about it:

Freedom

*What indeed is freedom?
Is it something so beautiful,
Or just something sacred?
Freedom is when you are joyful,
you go to school and you're free,
when you love, when you smile, and when you do not fear.
My freedom is dangerous, frightening and poor,
my friend, brother, dad die under fire,
In it we get killed, as if we're made of mire.*

Let us pay attention to how freedom, instead of being beautiful and sacred represents something dangerous, frightening and poor. It can function as a head word in a NP as it is here, or be subject object and complement in a sentence structure. This word is present in other poems and texts with the same meaning, for example *Long for Freedom*.

The next word analyzed in the paper is *bombardment*, which is also the title of one of the poems. According to its structure, it is a complex word. Two words can serve as a base - *bomb*, a noun-countable with 3 connected meanings - *a container that will explode*, sing, *the bomb - nuclear weapon* and sing. *a bomb informal a lot of money*. Word *bomb* can be a verb, too - *to attack with bombs*. Word *bombardment* consists of *bombard*, verb transitive, meaning *to attack with bombs*, while *-ment* is a nominal forming suffix added to form a noun meaning an attack with all weapons. A child interprets *bombardment* in the following way:

*It was like a slumber,
When bombs came from up there,
When kids stopped dreaming,
Awake and screaming.
Not a bird was left alone,
Many of them were dead and gone,*

*One fell in my lap, couldn't find its way,
Far away from the bombs it couldn't stay.*

Syntactical functions of words mentioned above are to be *heads* in *NPs* and *VPs* on a *phrase structure level* or to function as *subject*, *object* or *complement* as nouns, or as *predicators* being verbs at a *clause and sentence structure level*.

The word *abduct* is simple by its structure and it belongs to the open class of words, better to say, verbs and it is transitive. It can serve as a base for complex noun *abduction*. The basic meaning of *abduct* is *to take and hold somebody illegally*.

*Abducted Schools
Serbian students were chased away
by evil people...*

Another word often present in the book either in poems or in texts is *war*. It is a simple word that consists of only one morpheme belonging to nouns. It can structure another compound word, a noun again, such as *war crime*. It basically means *a state of fighting between countries using armies and weapons*. By the following poem, a child sends a message to the world:

*Let there be no war around,
A smile on my father's face will be found,
My mother's voice, its joyful sound,
Let there be no war around.
Listen, people round the world,
The will of a child must be heard,
Words of my brothers, their joyful sound,
Let there be no war around.*

*A Friend and War
The Sun is shining bright,
The wind is blowing slow,
Asleep I find myself asking:
Where are you my dear fellow?*

The title of the poem *Shots in Kosovo* points out the key word *shot(s)*. It is a countable noun, simple in structure expressing six or more different meanings, but basically it describes *an act of firing a weapon at somebody/something*, and also can be a *verb*. The word formation process involved is called *conversion*.

*They're shooting the kids,
As if we are to blame
Because in Kosovo
We wish to remain.*

The word *sorrow* is frequent in different texts and titles such as *Kosovo Sorrow* or just *Sorrow*. It can be found in poems, too. Structurally it is *simple* in form and it is a *noun* that is either abstract and uncountable or common and countable. It functions wherever a noun can function what is mentioned before. It is a base for forming either an adjective by adding adjectival derivational suffix: *-full* and an adverb when *-ly* adverbial forming suffix is added to the adjective. There are two basic meanings – *a feeling of great sadness or a very sad event*. The meaning of *sorrow* in the book is shown by the following verses:

*In this place once there were other joys,
All of a sudden, sorrow here grows,
That for us black dawn will come,
Kosovo be left by some,
Serbs will flee their sacred home,
All around the world to roam.*

*This sky of ours,
Kosovo sky, loses its beauty,
Loses its gleam, dressing gowns that are bleak, grey,
Dreadful pictures it cannot display.*

Complex noun according to its structure *electricity*, what usually is not a child's concern because it is always present and taken for granted, in this book takes an important place together with the complex noun *restriction*. In the first word nominal suffix *-ity* is added to an adjective and in the second word *-ion* is added to a verb. Both structures are productive. While *electricity* is always uncountable, *restriction* depending on its meaning is either uncountable or countable. The first means *a type of energy* and the second one *something that limits number, freedom or the action of limiting the freedom*. A title of a short text in the book is *Life without Electricity*:

I am writing this in the dark, by a candle, because the power has gone. Once again.

Restriction

*There's no power cause of the storm.
That's what people believed,
But the power has shut down,
By some people who had us deceived.*

It is interesting that word *God* is often present in the book. Even if children from Kosovo and Metohija were surrounded by a lot of churches and monasteries and were exposed to religion even before 1999, their prayers to God after that became stronger. *God* is noun singular and cannot be preceded by articles. It serves as a base to form complex and compound nouns such as *goddess* or *godfather*, *godchild*, *godforsaken* and *godserved*. All these words represent members of the same *derivational paradigm*. *God* represents *the being or the spirit of faith* that people believe has power over life and it can be a part of expressions such as *Oh my God!*- *Thanks God* or *For God's sake*.

*It is you, oh God, that I address today,
For everyone I love now I shall pray,
Let their life shine in galore,
God our Father and Christ I implore.*

*Jesus Christ is our Holy God,
He helps us all when we're in need,
We must always turn to him,
Each of us must have enough creed.*

Children pray to St. Sava in the poem *Prayer to St. Sava*.

*For us to live together once more,
You, St. Sava, we now implore!*

The title of the poem *St. Vitus' Day* is dedicated to one of the most important days not only for Serbs from Kosovo and Metohija, but for all the Serbs all over the world. It is connected with the Kosovo battle that took place in 1389, between Serbs and Turks. It is one of the most glorious days in Serbian history.

*What happened on this famous day,
I wonder now and ask my mom
What's the meaning of St. Vitus' Day?
And mum responds: "Ah, my dear,
It was a great day of fame and fear..."*

While in some countries there are two different words such as *convent*, the place where nuns live together and *monastery*, the place where monks live together, in Serbian language *monastery* more frequently denotes either male or female sanctuaries. There are a lot of important monasteries and churches in Kosovo and Metohija and they are orthodox. So that is why the word *monastery* is often present in the minds of the children, especially after 1999. According to its characteristics it is a *noun*, *common* and *uncountable* (pl. *monasteries*), *neuter gender*. It functions as a HW in NP and can take all nominal functions in a sentence structure. Let us see how it is mentioned in the book.

*But all of our monasteries swept away,
In vain for them to God do we pray.*

Extraordinary buildings in Kosovo and Metohija are its monasteries, which have stood for ages, bearing witness to Serbhood and Orthodoxy. Among the most beautiful there stand Decani, the Patriarchate of Pec, and Gracanica. Even today, when there are no Serbs around them, their bells toll, calling the displaced Serbs to return and those that still live in Kosovo and Metohija to stay.

I Stand before the Altar is the title of a short text written by a primary school child. The word *altar* is the key word. According to the structure it is *simple word* belonging to *nouns*, common and countable. It expresses all nominal functions and it means - a center of religious ceremony. What this child means about the altar is shown below.

Many churches in Kosovo and Metohija are looking up at the skies, waiting for the faithful to enter, bow and give them new freshness, new life after much devastation. I am standing in front of one of them, a church which still proudly stands, defying time and gathering the believers around its bosom. I enter slowly, deeply believing in God, with a big hope that there is future for myself and my people, especially for children of my age. Silently, making the sign of a cross, I approach the altar, clasping my hands close to my chest, looking at the icons on the wall in prayer. I pray for all children of this world, and, in a corner of my heart, I have a special prayer for children from Kosovo...

... I kiss the image of the blessed Mother of God in front of the altar and slowly leave the church, with peace in my soul, huge faith, and hope that my prayer will be heard.

Two words that are connected and closely related to previous words are *pray* and *prayer*. They belong to the same derivational paradigm having the same base - *pray*. It is a regular verb, characterized by all members of the inflectional paradigm and can be both transitive and intransitive. It functions as a base in VP on a phrase level and as *predicator* on a clause and sentence level. It means to speak and thank to God. The word *prayer* is derived from *pray* by adding a productive nominal forming suffix *-er*. The result is a noun that is common, countable, neuter. It expresses all nominal functions and is found in common case.

*Serbs, my brothers, let us pray,
The few of us who've not gone away,
To St. Sava let us pray,
Our plea to God he will convey.
I pray to you my lord,
That Serbs come to an accord,
And I also have a desire
A better childhood I dare require.*

There are words used in children's poems and texts somehow present in everyday life, but they are taken as key words because their function and meaning are specific in the book. They became stronger, more important and in each poem or text they express a specific meaning.

The title of the poem *The Wish* points out the word *wish*. It is the example of conversion, a word-formation process where, with zero suffix and a base, one structure can belong to different word classes expressing different meanings. So *wish* is either a verb or a noun. When it is a verb it is regular, transitive, characterized by all members of the verbal inflectional paradigm i.e. base, -s form, -edl, -edz, -ing. It is also represented by a simple form consisting of only one morpheme. When it is followed by the non-finite verbal form i.e. infinitives, participles and gerund, it belongs to catenative or multi-verb verbs. This non-finite form fulfills the meaning of *wish*, i.e. *wish (to do) equal to want (to do)*. Besides this there are other meanings of *wish* - *wish (that)* expressing condition *wish for want good luck or wish a happy birthday*. When *wish* is used as a noun, it is countable meaning *want* and countable in some expressions such as *make a wish*, and only in plural in other expressions such as *my best wishes*. When it is a verb, it functions as one being either a *predicator* or a part of it and a HW in VP. As a noun it functions as *subject*, ob-

jector complement or it can be a HW in NP. Children in the book wish:

The Wish

*We, the children, just know what is right,
We wish all the joy and delight.
Peace to rule around the planet,
Enough food for every hamlet.
We are joyful when this is so,
But it's not easy ah, we know,
Questions swarm inside my mind:
So many bombs in the world one can find?
Are arms ad wars so serious, real?
Where does this lead?
We, the children, only freedom feel.*

Another word related to wish is *hope*. Luckily there is hope among young people. Structurally, *hope* is a simple word and it belongs to the process of conversion, being either a verb or a noun. As a verb it has regular meaning – *to want (something) to be true*. Its meaning can be fulfilled by a non-finite form, i.e. the infinitive or another verb, and then it is *catenative* or a *multi-verb verb*. There are two more structures such as *hope (that)* and *hope for*. As a noun it expresses the feeling of wanting something to happen with positive result. It can be found in the expressions *hope of doing...* and *give up hope*. It is only in singular when it means a thing or a person that will help – the last hope. Other members of the derivational paradigm are *hopeful*, *hopefully*, *hopeless*, *hopelessly* and *hopelessness*.

*This dark has come, the light now vanes,
The night has arrived, but hope remains,
Perhaps tomorrow, or who knows when,
Her biggest hope – see father again.*

Finally, what's left for me is to hope and ask: Kosovo used to be mine. Now the land, and the sky above it, whose are they?

Best wishes, my friend!

Fortunately, there is a lot of love in the book, but primarily love for Kosovo, their homeland, their villages and then love for parents, friends and the great and innocent feeling that young persons can express to each other. The word love is a converted simple word.

When it is a noun it is abstract, uncountable, neuter gender and in common case. It can take all nominal functions and considering meaning there are basically four of them - a strong feeling for another person and can be a part of different expressions such as fall in love with, madly in love with, love at first sight; a love of adventure/start etc., noun love when means a person, a thing or an activity is countable; friendly way of speaking rather informal in terms when love means zero. Being a verb *love* is a regular transitive verb that means *strongly like or enjoy smb/sth*. It shows all verbal functions. The expression *would love* means - *very much like sth*. Other members of the derivational paradigm are complex and compound words such as *lovely, lover, loving* and *love affair*.

Hatred Can Do Much, but Love Can Do Much More!

... Love. The very word connotes something proud, exalted and noble. Something miraculous, unspoiled, genuine. Love is as strong as the mother's heart, as clear as the sun, as penetrating as running waters. Love is a gift from the heavens. Love is the proud face, the peak, the power

*Kosovo, my dear,
I give you all my love,
For you, my Kosovo,
I pray to God above.
Kosovo, my home,
I'll never love you less,
Here, in this area,
I will find my happiness.*

The three words from the book are going to be mentioned now. They are connected by the same word-formation process that still is one of the most productive and that is why it belongs to major processes. The process is derivation morphologically and composition in a wider sense and the result is a derived or complex word. One or more affixes (usually bound bases) are attached to a base (there are two more terms that are connected - *stem* and *root*) and the result is a new word that belongs to the same or another word class as a base. Its meaning is as well connected with the meaning of the base. The first derived word is *happiness*; nominal forming derivational suffix *-ness* is added to an adjectival base to form a noun. Other two are *friendship* and *childhood*; suffixes *-ship* and *-hood* are added to com-

mon nouns to produce abstract nouns. All three of them express nominal functions.

Happiness

*I look for my happiness,
And it's running away,
As if it's trying to hide somewhere,
But I will find it, yes, I know,
For there's heroic blood in my veins!
My forefathers al/ lived here once,
Looking for freedom, peace and a chance.
I shall stay, too,
For my roots are here!
I'll look for my happiness,
The fog won't make me fear!*

...However, when I see the tree where we gathered, I am very sad. Jelena is no longer here, she moved to Belgrade. Dragan, who always pulled us by our hair is not here, either. The same goes for Mile, Dragana...

Childhood

*We only want
A childhood that's not too bad,
We don't want to fear
For our mum and dad.
So early in life we don't want to despair,
We want to be happy, joyful, to glare.
We don't want to be put behind a wall,
We wish a little peace, and that's all.*

There are a lot of compound words in the book. Such words consist of two or more free morphemes or bases that express one meaning. Words *class* and *room* gather together to form one word. Members of a compound word can be written together like in *classroom* or with a hyphen, *brother-in-law*, or separately, *post office*. *Homeland* is the same as *classroom*. Both are nouns and function as nouns, although *home*, the first part of *homeland*, expresses different meaning and functions as a noun, adjective, adverb and verb. As such, it can be a part of many either complex or compound words that represent

the members of the same family. *Homeland* means country where you and/or your parents were born or where you belong.

Classroom

*My classroom
Is always clean,
Fully shining,
For students to glean.*

*In Kosovo we all live,
To this land our love we give.
Kosovo, our fatherland.
Here is our native land,
Since the times of fathers grand...
Fear and sorrow run around,
Hard life here can just be found.*

The three simple nouns represent key words in the book, too. They are *joy*, *memory* and *peace*. While *joy* expresses a feeling of great happiness, *memory* stands for one's ability to remember and *peace* means a period of time without war or violence. What those words mean to children from Kosovo and Metohija is shown below

Peace and Joy are Our Most Precious Wishes

The elderly often say childhood is the most beautiful and carefree part of one's life. Is this really so?

Although we are young, we also have many desires and problems, and we are afraid much more than adults are. There is always talk of problems, terrorists, attacks. Our streets are packed with armed people wearing uniforms, guarding us and our village. I don't know why, but whenever I walk near them, I feel anxious. Our parents do not allow us to go where we wish, set time limits, stress the danger. So, how can this be carefree? I wish to fly around Kosovo, as free as a bird, to take a magic wand, In order to run even the notorious bridge in Mitrovica - the dividing line - into the old bridge, symbolizing peace and connection. I would like children to freely run from one side over to the other, so that peace could come here at last - such peace that could finally make all wishes come true - those of old and young people alike...

Memory

*Behind the neighbor's wall,
I believe my classmates,
There still pay basketball.
I just need to remember,
And tears come on their own,
I long for my old home,
My heart is not of stone.*

One noun is *simple* in structure, *common* by its meaning being the name of a flower, *countable* by its number, *neuter* gender and *common* case is *peony* - *peonies*. This flower is a symbol of Kosovo Serbs primarily and all other Serbs all over the world. It blooms on Kosovo and Metohija fields and its red color symbolizes every feeling connected with Kosovo: *sorrow and happiness, wish, love, war, peace, friend, mother, father, land, etc.*

My Village

*A long time ago, those were better days,
There was a place for me, a beautiful place.
Kisnica, that was the village name,
My tear of joy, my childhood game.*

...Here where lovely peonies grow,

Here is where birds sing songs we know

To conclude, not all key words are analyzed in the paper, but of those that have been analyzed, there are a lot of simple, complex and compound words that belong to open class or lexical words in English in the book *What is Freedom* written by Serbian children from Kosovo and Metohija. Although the main aim of this paper is to describe a certain number of words from the point of view of structure and function (Matthews, 1978), meanings of the chosen key words are very important to point out, too. They show that a lot of words such as *war, peace, religion, God, electricity, etc.* should not be chosen by children, maybe just taken for granted. But in such a situation and such environment, it is quite normal that they are mentioned and that children write about them. Luckily there is hope and wish to stay in their homeland, and there is future for those children, too. The English translation of verses and texts from the book can be discussed as well. *What is Freedom* can serve from the point of view of

language for lexical, semantic and pragmatic analyses, as well as the literary discourse, too. All these can help children overcome the status and fight for future by writing books, sing songs, dance, play, study and work hard.

REFERENCES

- Borjars, K. and Burridge, K. (2001). *Introducing English Grammar*. London: Hodder Headline Group.
- Crystal, D. (1980). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: CUP.
- Katamba, F. and Stouham, J. (2006). *Morphology*. NY: Palgrave, Macmillan.
- Matthews, T. H. (1978). *Morphology, an Introduction to the Theory of Word Structure*. Cambridge: CUP.
- Quirk, R. et al. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.

ДРАГАНА М. СПАСИЋ

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за енглески језик и књижевност

Анализа кључних речи у књизи *Шша је слобода*

САЖЕТАК. Након 1999. године, живот на Косову и Метохији се у потпуности променио, посебно за Србе, који су на тим просторима живели вековима. Свако тамо бије своју битку да преживи. Књига *Шша је слобода* представља збирку песама и текстова написаних између 1999. и 2009. коју су написала деца из основних и средњих школа из села и места у околини Приштине у којима Срби данас живе. Термин „кључне речи“ овде се користи због важности речи које деца користе у песмама и текстовима. Већина тих речи не би требало да се налази у дечијем речнику. Њих би деца требало да усвајају природно временом, али та деца су очигледно била приморана да рано постану свесна тих појмова. Речи се анализирају са аспекта структуре, функције и значења, кроз дате примере.

Кључне речи: структура, функција, значење, кључна реч.

ДУШАН Р. СТЕФАНОВИЋ¹
Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет

ДРАГАН ЛИЛИЋ КАО ЛЕКСИКОЛОГ

САЖЕТАК. Предмет проучавања у овом раду јесте приказ и анализа лексиколошког рада Драгана Лилића. Током академске каријере објавио је немали број радова из лексикологије у врским научним часописима, учествовао на многим научним скуповима и као научни посленик доприносио промоцији и утемељењу неколико научних дисциплина. Како би се стекла потпунија слика о његовој ангажованости, издвојено је и приказано осам репрезентативних радова, објављиваних у виду прилога у тематским зборницима и периодичним публикацијама, и три монографије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Драган Лилић, лексика, ономастика, лексикологија.

---

1. dusan.stefanovic@pr.ac.rs

Академску каријеру Драган Лилић започео је 1981. године када је на Филозофском факултету у Приштини изабран у звање асистента. Од тада, па наредних 38 година радио је на овом факултету све до 2019. године када одлази у пензију са звањем ванредног професора.² Током каријере објавио је мноштво радова бавећи се, пре свега, стилистиком и фразеологијом. Међутим, никако не треба занемарити и запоставити његов рад на лексици, те је овом приликом указано на тај сегмент његовог научног рада. Хронолошки је по годинама издања, почев од 1986. до 2021. године, представљено и приказано осам стручних радова и три монографије.

Наш корпус чине следећи радови: „Фитоними и зооними у топонимији у долини Височице“, „Вулгаризми у прози Слободана Џунића“, „Дијалекатска лексика у Џунићевој прози“, „Структура именослова романа Слободана Џунића“, „Властита имена у сатиричном делу Ружан сан Д. М. Форског“, „Властита имена у приповеткама Григорија Божовића“, „Творба опсцене лексике и вулгаризама“ и „Опсцена лексика у насловима таблоидне штампе“. Поред појединачних радова, корпус чине и три монографије. То су: *Језик њријоведња Пере Сџефановића*, *Лексика и фразеологија у њрози Слободана Џунића* и *Именослов Зарије Р. Појовића*.

Један од својих првих радова – „Фитоними и зооними у топонимији у долини Височице“ (1986) Драган Лилић објављује у четрнаестој свесци *Пиројској зборника*. Осврће се на део топонима у долини реке Височице у чијој основи стоје називи за поједине врсте или појединачне примерке биљног и животињског света. Грађу дели на две велике групе, на скуп А (фитоними) и скуп Б (зооними) са подскуповима А–1 дрвеће, А–2 траве, А–3 поврће, Б–1 животиње, Б–2 птице и Б–3 гмизавци и водоземци. Аутор указује на поједине значењске и формалне моменте и састава и творбе фитонима и зоонима, а на крају рада грађу је речнички разврстао по наведеним подскуповима. Од 1.122 забележена топонима, укупно је 164 изведено од назива биља и животиња, што чини 14,6% од укупног броја топонима, издваја аутор.

2. Звање магистра наука стекао је 1985. на Филолошком факултету у Београду одбраном тезе под називом *Језичко-стилске одлике у њријовешкама Пере Сџефановића*, док титулу доктора наука стиче 2005. године на Филозофском факултету у Косовској Митровици, одбранивши тезу под насловом *Лексика и фразеологија у њрози Слободана Џунића*.

У издању Филолошког факултета у Приштини објављена је прва стручна монографија Драгана Лилића која носи назив *Језик њриповедања Пере Стефановића* (1995) и која проистиче из магистарског рада. Уз „Уводне напомене“ и „Закључак“, ова монографија садржи још пет поглавља, и то: 1) „Однос пишчева језика и норме књижевног језика“; 2) „Важније језичко-стилске особености“; 3) „Лексичке одлике“; 4) „Дијалектизми“; 5) „Нека запажања о насловима и приповедачком поступку“. Овом приликом задржаћемо се на коментарисању трећег поглавља. Забележен је велики број турцизама из различитих значењских слојева, што даље води до тога да турцизми чине битан језички слој Пере Стефановића, али и да се писац са њима сусреће у својој средини, што даље оправдава њихову фреквентност. Драган Лилић издваја само турцизме без ширег контекста у којем се они налазе, наводећи скраћеницу приповетке и број стране. Поред турцизама, наводи и варваризме из других језика које пак не разврстава према језицима из којих су дошли, али њиховим навођењем указује на то да писац користи и књижевну, стандардну, лексику. У посебну групу издваја речи везане за богослужење, цркву и религијске обичаје. Такође, наводи и кратак списак покрајинизама који имају регионалну употребу. Још једна специфичност Стефановићеве прозе коју издваја Лилић јесте и употреба службених речи које временски и просторно не припадају догађајима о којима се приповеда, па наводи примере када уместо лексема *муж* и *жена* користи њихове еквиваленте *суџруи* и *суџруја*. Сходно томе што је Стефановић по струци био правник, сасвим је оправдана употреба лексема које припадају административном и новинарском стилу, што Лилић и наводи, а закључује да писац жели да „употребом разноврсних лексичких јединица што адекватније формулише садржину свога приповедања“ (Лилић, 1995, стр. 74).

С обзиром на то да је прозно дело Слободана Џунића прилично богато вулгаризмима, Драган Лилић управо овај лексички слој бира за предмет свог истраживања. У раду који носи назив „Вулгаризми у прози Слободана Џунића“ (1998) „простачке речи“ могу се наћи у исказима личности и у оквиру стабилнијих језичких структура, у псовкама, а ређе у пословицама и у слободним синтагматским везама. Употреба вулгарних израза указује на лексичко богатство краја о ком је писао Слободан Џунић, али и на културни ниво носилаца тога говора, наводи аутор. Драган Лилић примећује да се за ознаку опсцених пој-

мова користе махом друге речи и изрази и долази до закључка да се вулгаризми претежно срећу у дијалозима и да их много чешће изговарају мушкарци него ли жене. Ово је један од првих радова којим Драган Лилић залази у језик дела Слободана Џунића, прозног писца рођеног у околини Пирота, који је објављен у тематском зборнику *Ойсцена лексика*.

У раду који носи наслов „Дијалекатска лексика у Џунићевој прози“ (1998) аутор даје инвентар и анализу дијалекатске лексике из прозних дела *Василијана*, *Чаробни камен*, *Пајани*, *Анђелишће*, *Медовина*, *Меана њоред друма*, *Курјак*, *Оброк* и *Свиџац у свемиру* аутора Слободана Џунића. Бавећи се лексичким дијалектизмима, аутор анализом обухвата и фонетске, граматичке и творбене дијалектизме. Ипак, највећу пажњу посвећује лексичким дијалектизмима и издваја речничке, семантичке и етнографске. Иако је писао стандардним језиком, Слободан Џунић је у своја дела често умео унети дијалекатске елементе из свог родног краја, што је било подстрек Драгану Лилићу за приступ овој теми. Рад је објављен у двоброју *Пиротској зборника*, у двадесет трећем и двадесет четвртном броју.

Још откако је магистрирао 1985. године на Филолошком факултету у Београду са темом *Језичко-стилске одлике у њријовейќама Пере Сћефановића* на неки начин је предодредио свој научни рад, бавећи се проучавањем језика мање познатих, недовољно афирмисаних, писаца. Стога је касније очекиван био и одабир теме докторске дисертације – *Лексика и фразеологија у делима Слободана Џунића*, коју је одбранио 2006. године на Филозофском факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици под менторством проф. др Маринка Божовића. Дисертација је структурирана у неколико целина, и то: 1) „Увод“; 2) „Предмет, задаци и циљ проучавања“; 3) „Књижевна критика о језику Слободана Џунића“; 4) „Досадашња проучавања језика Слободана Џунића“, а посебне целине представљају лексика и фразеологија у његовој прози. Корпус су чиниле следеће збирке приповедака и романи: *Виноград јосћодњи*, *Пајани*, *Курјак*, *Меана њоред друма*, *Медовина*, *Оброк*, *Кусидол*, *Свиџац у свемиру*, *Василијана*, *Вейрови Сћаре љланине* и *Чаробни камен*. У делу „Лексика“ Драган Лилић издваја неколико лексичких слојева, и то: 1) властита имена; 2) дијалекатска лексика; 3) архаична лексика; 4) пастирска лексика; 5) ботаничка лексика; 6) неолингвистичка лексика; 7) вулгаризми; 8) страна лексика; 9) синонимија и синоними. Ова ди-

сергација преточена је у монографију под називом *Лексика и фразеологија у прози Слободана Џунића* (2011), чији је издавач Филозофски факултет у Косовској Митровици. Драган Лилић истиче да дијалекатска лексика заузима значајно место у Џунићевој прози и посебно издваја његов однос према употреби пиротског говора. Идентификовани су фонетски, морфолошки, лексички и фразеолошки дијалектизми, а као видан лексички слој издваја пастирску и ботаничку лексику. Ова монографија резултат је дугогодишњег бављења делом Слободана Џунића, а садржај је подељен је у пет тематских целина, и то: 1) „Увод“; 2) „Лексика“; 3) „Синонимија и синоними“; 4) „Фразеологија“; 5) „Извори и библиографија“. У другом поглављу, Драган Лилић издваја неколико тематски различитих целина. Бави се властитим именима (аутентичним и неаутентичним), дијалекатском, архаичном, пастирском, ботаничком, неологистичком и страном лексиком, као и вулгаризмима. Како истиче, именима се посветио због тога што су се „обиле, разноврсност и занимљивост“ (Лилић, 2011, стр. 36) грађе просто наметали њему као истраживачу Џунићевог дела и издваја две велике групе имена: 1) аутентична имена; 2) неаутентична имена, уз неколико подгрупа. Дијалекатској лексици приступа устаљеним методолошким поступцима наводећи шири контекст дијалекатских облика који су у знатној мери заступљени. Иако пише стандардним језиком, како наводи Драган Лилић, он истиче и да Слободан Џунић врло пажљиво и одмерено уноси елементе локалног говора у своја дела, а посебно издваја фонетске, граматичке, творбене, лексичке, речничке, семантичке и етнографске дијалектизме. Драган Лилић бавио се и архаичном лексиком у Џунићевој прози, и то нарочито у оним делима у којима је тематика из даље прошлости, формирајући две групе: 1) историзми; 2) архаизми. Издваја у посебне тематске целине неколико типова архаизама, и то: лексичке, семантичке, фонетске, морфолошке и творбене архаизме. Да Слободан Џунић богати своја дела разним лексичким слојевима, доказ је и изразита заступљеност пастирске лексике, која је и била предмет бављења Драгана Лилића. Све лексичке јединице које су у вези са пастирством издвојио је у неколико група, па тако имамо: 1) лексика којом се именује стока; 2) делови животињског тела; 3) излучевине из животињског тела; 4) речи за ознаку простора – отвореног или затвореног; 5) лексеме за именовање актера сточарења; 6) речи за ознаку неке активности сточарења; 7) ак-

тивности брава; 8) речи за представу оглашавања животиња; 9) речи којима се именује гласање животиња; 10) узвици за вабљење или терање животиња. Знатну заступљеност лексике из сфере пастирства Драган Лилић правда тиме што је писац „формирао свој поглед на свет у условима живота и схватања источнорбдијанских, старопланинских сточара“ (Лилић, 2011, стр. 77). Поред пастирске лексике, као значајан лексички слој из прозних творевина Слободана Џунића, Лилић издваја и ботаничку лексику. Класификује је формирајући неколико лексичких поља, и то: 1) дрвеће и грмље; 2) цвеће и друго украсно биље; 3) поврће, воће, зелен, жито; 4) коров и сл. Присуство ботаничке лексике показује да је биље „ушло у песничке слике, уткано у фолклорне творевине [...], што указује на дубоку повезаност човека с њим“ (Лилић, 2011, стр. 87). Неологистичкој лексици приступа са творбеног аспекта. Грађу разврстава речнички у две велике групе сходно томе који су творбени модели најзаступљенији у Џунићевој прози, разврстајући грађу према врстама речи којима припадају. На тај начин формира две групе: 1) афиксална творба; 2) композиционе форме. Иако незнатно, Драган Лилић истиче да је забележен довољан број okazaionalизама којим се указује на чињеницу да Слободан Џунић сопственим и непоновљивим твораштвом карактерише језик своје прозе. Посебно поглавље у монографији заузимају вулгаризми, будући да они представљају значајну одлику прозе Слободана Џунића. Лилић издваја псовке, пословице и слободне синтагматске везе. Премда је Слободан Џунић користио вулгаризме у дијалозима како би што је доследније могуће описао догађаје, често уз пратеће гестове, Драган Лилић издваја грађу наводећи шири контекст.

Бављење језиком којим пише Слободан Џунић, Драган Лилић наставља радом „Структура именована романа Слободана Џунића“ (2009). Овог пута пажњу посвећује ономастичким јединицама у прозном опусу поменутог писца. Аутор издваја две велике групе, и то: аутентична властита имена и неаутентична властита имена. У оквиру аутентичних имена издваја две подгрупе – 1) имена личности; 2) географски и топографски називи. Од антропонима бележи лично име + презиме, само презиме, само име, лично име (или хипокористик) + надимак, само надимак, лично име + присвојни придев изведен од назива фамилије, лично име + ктетик, лично име + падежна синтагма с месним одређењем и лично име + етноним. Поред наведе-

них форми, од којих је најфреквентније само име, издвајају се још и групе апелатив + лично име и атрибутив + лично име. С друге стране, од географских и топографских назива бележи називе насељених места (ојкониме), називе на терену (микротопониме), планинске називе (орониме) и називе у вези са водом (хидрониме). Од неаутентичних имена издваја географске називе, етнике, хорониме, персонификована имена и називе празника. Овим радом показује и указује на „све богатство и сложеност употребе 'ономастичког пространства' у прози Слободана Џунића“ (Лилић, 2009, стр. 98). Рад је објављен у тематском зборнику *Именослови српских њисаца*, реализованог у оквиру пројекта *Писци и језик*.

У раду под називом „Властита имена у сатиричном делу *Ружан сан* Д. М. Форског“ (2014) уз неколико напомена о Лужничанину Драгославу Манићу Форском, сатири *Ружан сан* и литеарној ономастици, Драган Лилић скреће пажњу на стилематичност и стилогеност властитих имена, њихову семантику и процесе настанка и указује да имена имају веома стилематичну структуру „остварену ауторовом 'игром' с реалним именима“ (Лилић, 2014, стр. 293). С обзиром на то да су властита имена у делу *Ружан сан* веома заступљена и да представљају важан елемент у овом сатиричном тексту, сасвим је очекиван приступ овој теми. Издвојени су и структурно анализирани антропоними, топоними и хрематоними (ергоними) уз контекст у коме су употребљени. Рад је објављен у другој свесци *Зборника радова Филозофској факултету* 2014. године.

У раду који носи назив „Властита имена у приповеткама Григорија Божовића“ (2016), Драган Лилић анализирао је антропониме са структурног и функционалног аспекта. Корпус је чинила збирка приповедака *Робље заробљено*, објављена 1998. године. Најпре су издвојени једночлани и двочлани модели, од којих су једночлани само име и само презиме, а двочлани име и презиме у комбинацији. Пошто за означавање појединца често није довољно само име, неретко се оно јавља уз име оца, фамилијарну ознаку, занимање, друштвени статус итд. Аутор издваја идентификовања по претку (оцу, мајци) и мужу, именовања по месту порекла и идентификацију по занимању, с тим да издваја у посебну групу занатлије и чиновнике, друштвени статус појединаца и калуђере и попове. У посебну групу издваја несрпска имена којих је у великом броју, што је и очекивано, будући да је Григорије Божовић живео и писао у мултиетнич-

кој средини. Овај рад објављен је у тематском зборнику *Поети-ка Григорија Божовића*.

Приступањем опсценој лексици, Драган Лилић у раду „Творба опсцене лексике и вулгаризама“ (2017) указује на поступке деривације опсцене лексике. Корпус чине лексеме које је Недељко Богдановић унео у свој реферат, проширен лексемама преузетим из свакодневног говора и из дневне штампе. Сви наведени примери именују гениталије, аналије и њихове функције, а аутор указује на то да се „преносом на морални план једна реч за именовање дела тела сваког живог створа постаје непристојном, односно вулгарном“ (Лилић, 2017, стр. 168) и као један од закључака издваја то да мотивисане речи не морају нужно бити опсцене и имати опсцени карактер већ он може ослабити или се пак потпуно изгубити. Овај рад објављен је у тематском зборнику *Опсцена лексика у српском језику*.

Бављење опсценом лексиком Драган Лилић наставља радом „Опсцена лексика у насловима таблоидне штампе“ (2019). У овом раду аутор издваја опсцену лексику из наслова чланака дневног листа *Курир*, а која је у вези са дешавањима у ријалити програмима, наводећи да су наслови посебно интересантни за истраживање тим пре што ће експресивна лексика, па и она „забрањена“, веома лако привући пажњу читаоца. Наводи најпре оне наслове у којима се опсценом лексемом обележава сексуални чин, без обзира на то да ли је у буквалном или пренесеном значењу, као и жаргонизме, фраземе, али и оне лексеме које нису опсцене, а које у контексту добијају такво значење, доносећи закључак да ни опсцено више неће бити опсцено уколико се настави тренд истицања наслова овог типа. Овај рад објављен је у тематском зборнику *Опсцена и друја колоквијална лексика у српском и македонском језику*.

У издању Филозофског факултета објављена је и монографија *Именослов Зарије Р. Поповића* (2021) Драгана Лилића. Монографију чини тринаест целина, и то: 1) „О животу и раду Зарије Р. Поповића“; 2) „Писац, приређивач и издавач књига“; 3) „Реч на почетку“; 4) „Зарија Р. Поповић и његово књижевно дело“; 5) „Ка именослову“; 6) „Ономастика као литерарна ономастика“; 7) „Именослов у приповеткама Зарије Поповића“; 8) „Семантичка тематизација“; 9) „Статистички преглед“; 10) „Антропониимија“; 11) „Ономастика списка *Пред Косовом*“; 12) „Извори и литература“; 13) „О аутору“. Рецензије потписују Недељко Богдановић, Голуб Јашовић и Станислав Станковић. Корпус за ис-

траживање чиниле су збирке приповедака *Тамнине 1*, *Тамнине 2* и *Тамнине 3*, коју чини наведени спис *Пред Косовом*. Искључујући списак литературе и рецензије, монографија има 96 страна. Након уводних поглавља у којима се аутор бави теоријским и методолошким поступцима обрађене грађе, следи поглавље „Именослов у приповеткама Зарије Поповића“ у којима је речнички уазбучио 550 ономастичких јединица. Уз сваку одредницу наведена је скраћеница онима који је у питању, контекст у коме је употребљена, као и податак о приповеци и броју стране на којој се оним налази. У поглављу „Семантичка тематизација“ аутор класификује грађу и дели је у више група, и то: лична имена, лични надимци, презимена, теоними, етноними, припадници фамилија, племенска имена, имена насеља, имена вода, крајевна имена, месна имена, имена празника и имена манастира, грађевинских објеката и песама. Драган Лилић у одељку „Антропонимија“ класификује грађу према структури и издваја једноименске (само име, презиме или надимак) и двоименске формуле (име и презиме и име и надимак). Уз то, наводи и идентификацију по прецима, по месту порекла, по занимању, делатности коју обављају, и по друштвеном статусу. Посебан део посвећује несрпским именима. У делу монографије који носи назив „Ономастика списа *Пред Косовом*“ дат је преглед именовања људи Гњилана и његове околине из времена „Белошчица“. Без навођења контекста, аутор структуралистичком методом анализира грађу из наведеног списка и наводи да је заступљеније именовање именом и презименом него у приповеткама, правдајући то речима да „у једном случају имамо уметничку наравицу, а у другом документаристичко-фелџонистички спис“ (Лилић, 2021, стр. 96).

За наше потребе издвојено је осам стручних радова Драгана Лилића, и то: „Фитоними и зооними у топонимији у долини Височице“, „Вулгаризми у прози Слободана Џунића“, „Дијалекатска лексика у Џунићевој прози“, „Структура именослова романа Слободана Џунића“, „Властита имена у сатиричном делу *Ружан сан* Д. М. Форског“, „Властита имена у приповеткама Григорија Божовића“, „Творба опscene лексике и вулгаризама“ и „Опscene лексика у насловима таблоидне штампе“, као и три монографске публикације. То су: *Језик њриповедања Пере Сшефановића*, *Лексика и фразеологија у њрози Слободана Џунића и Именослов Зарије Р. Пойовића*.

Анализом наведеног корпуса, у којима је лексика централни део истраживања, стиче се утисак да Драган Лилић нуди обиље језичке грађе која и те како може послужити будућим истраживањима, а на крају треба рећи то да је Драган Лилић својим радом свакако задужио Филозофски факултет и да је својим научним ангажовањем знатно допринео проучавању, пре свега, дијалекатске лексике и литерарне ономастике, а посебно место у његовој библиографији заузимају лик и дело Пере Стефановића и Слободана Џунића, завичајних писаца. С друге стране, бављење опсценом лексиком и вулгаризмима такође је једнако важан сегмент филолошког рада Драгана Лилића, будући да се у три од осам радова бави како творбом тако и семантиком „простаčkih речи“.

ЛИТЕРАТУРА

- Лилић, Д. (1995). *Језик њриповедања Пере Стефановића*. Приштина: Филолошки факултет.
- Лилић, Д. (2009). Структура именована романа Слободана Џунића. У: А. Савић-Грујић и Н. Богдановић (прир.), *Именовани српских писаца* (85–105). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу – Департман за српски језик Филозофског факултета.
- Лилић, Д. (2011). *Лексика и фразеологија у њрози Слободана Џунића*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Лилић, Д. (2014). Властита имена и сатиричном делу *Ружан сан* Д. М. Форског. *Зборник радова Филозофског факултета*, XLIV (2), 283–294.
- Лилић, Д. (2017). Творба опсцене лексике и вулгаризама. У: Г. Ћигић (ур.), *Опсцена лексика у српском језику* (165–171). Ниш: Филозофски факултет.
- Лилић, Д. (2021). *Именовани Зарије Р. Појовића*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.

DUŠAN R. STEFANOVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy

Dragan Lilić as a lexicologist

SUMMARY. The subject of this paper is the review and analysis of the lexicological work of Dragan Lilić, retired Associate Professor at the Department of Serbian Language and Literature at the Faculty of Philosophy in Priština with temporary Head-Office in Kosovska Mitrovica. During his academic career, he published a large number of papers about lexicology in excellent scientific journals. Also, he participated in many scientific conferences and as a scientific representative contributed to the promotion and establishment of science. In order to get a more complete picture of his engagement, there are presented 8 representative works published as contributions in thematic collections and periodical journals and 3 monographic publications.

KEYWORDS: Dragan Lilić, lexic, onomastics, lexicology.

СТАНИСЛАВ Р. СТАНКОВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за српски језик и књижевност

ЗА КОНТРАСТИВНАТА АНАЛИЗА ОПШТ ОСВРТ²

САЖЕТАК. Во овој труд се говори за поимот, развојот, местото и полето на дејствување на контрастивната анализа во рамките на пошироката јазична дисциплина — контрастивната лингвистика. Одделно се зборува за трите периоди на контрастивни проучувања: традиционален, класичен и модерен, како и за поголем број мислења, полемики и неслужувања во поширокиот круг на лингвистите во однос на одредени решенија во терминолошкиот инвентар на контрастивната анализа.

КЛУЧНИ контрастивна лингвистика, контрастивна анализа, поим, развој, тер-
ЗБОРОВИ: минологија.

---

1. stanislav.stankovic@pr.ac.rs

2. Професорот Драган Лилиќ на Филолошкиот факултет на Универзитетот во Приштина односно на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Приштина со привремено седиште во Косовска Митровица цели дваесет години со исклучителна посветеност предаваше (и) група предмети од областа на Општата лингвистика на сите три циклуси студии. Оттаму — во овој убав момент во којшто професорот Лилиќ се пензионираше и во којшто неговите студенти, колеги и пријатели, како и неговиот Филозофски факултет во Косовска Митровица, со посебни чувства и задоволство му го подаруваат овој зборник на научно-стручни трудови — се одлучив да го напишам овој мал, пригоден осврт токму за контрастивната анализа, како дел од контрастивната лингвистика и понатаму од општата и од применетата лингвистика. Имајќи го предвид назначениот пригоден момент, во користената литература спец. се најдоа и соодветните трудови на колешките Бранислава Дилпариќ и Селена Станковиќ, со кои професорот Лилиќ работеше цели децении, а на колешката Дилпариќ, по покана на нејзината менторка професорката Драгана Спасиќ, ѝ беше член во комисијата за оценка и за одбрана на докторската дисертација [Б. Дилпариќ, *Називи за куќу и њене делове у енїлеском и срїском језику (Лексичка конїрасїивна анализа)*, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски Факултет, Косовска Митровица, 2016].

Контрастивната анализа претставува дел од контрастивната лингвистика, во чии рамки се разликуваат контрастивна анализа, теорија на преводот и анализа на грешки. Контрастивната анализа се занимава со откривање на разликите меѓу јазиците, што подразбира и откривање на сличности во нивната структура и употреба. Оттаму, пак, таа претставува лингвистички метод којшто произлегол од структуралната лингвистика, како и од антрополошката и бихевиористичката лингвистика (повеќе в. во Дилпарић, 2013, стр. 560–561). Всушност, се работи за релативно млада лингвистичка дисциплина, но со древни корени, бидејќи идејата за контрастирање на јазиците се развила уште во античка доба, т.е. во времето на појавата на првите речници. Својата ренесанса ја доживеала кон крајот на 19 и во почетокот на 20 век. Меѓутоа, околу 40-тите години на 20 век доаѓа до опаѓање на интересот за споредување на јазиците, и оваа тенденција во лингвистиката, во помала или поголема мера, е присутна сè до 1957 година, односно до појавата на книгата на Роберт Ладо *Лингвистиката низ културиите*.³ Токму затоа, оваа година се смета за вистинскиот почеток на контрастивните проучувања. Општо земено, развојот на контрастивната анализа денес се дели на три периоди — традиционален, класичен и модерен (в. Ѓорђевиќ, 2004, стр. 11–20; Станковиќ, 2010, стр. 65–77; Дилпарић, 2013, стр. 561–562).

Традиционалниот период на контрастивните изучавања го опфаќа крајот на 19 и првите децении од 20 век. Како што Р. Ѓорђевиќ пишува за тоа, во тогашните обиди да се класифицираат јазиците во светот во рамките на проучувањето на јазичните типови, како и во врска со споредувањето на јазиците во дијахронија, се појавиле значајни студии во кои сличностите и разликите меѓу јазиците се проблематизирале на синхрониски план (Ѓорђевиќ, 2004, стр. 12). Во овие трудови е истакната важноста на контрастивните истражувања и се прикажани резултатите од споредувањето на соодветните аспекти на два или повеќе јазични системи во контраст. Меѓу студиите кои заслужуваат посебно внимание се наоѓаат и две статии од припадникот на *Прашката школа*, В. Матезијус: првата, *За некои проблеми на систематската анализа на граматиката*, во која е истакната можноста за добивање на покомплетен опис на еден јазик во

3. Истата година и Ноам Чомски ја издава својата студија *Синтаксички структури*, во која за првпат има позначајно отстапување од структуралистичката доктрина (в. Ѓорђевиќ, 2004, стр. 11).

споредба со некој друг јазичен систем; и втората, *За лингвистичката карактерологија со илустрации од модерниот англиски*, во која тој се залага за синхронско споредување на несродните јазици поради развојот на типолошката лингвистика. Овде, секако, треба да се спомене и трудот на американскиот лингвист Бенџамин Ли Ворф, *Јазиците и појаката*, во кој за првпат е употребен терминот *контрастивна лингвистика*. Во него е истакната разликата помеѓу компаративната и контрастивната лингвистика, при што контрастивната лингвистика е дефинирана како дисциплина што ги оцртува разликите меѓу јазиците „u gramatici, logici i opštoj analizi iskustva“ и е означена „kao oblast od velikog značaja za razvoj lingvistike u budućnosti“ (Ђорђевиќ, 2004, стр. 12-13). Традиционалните контрастивни проучавања главно се занимаваат со проучување на англиски, француски, германски, холандски, одделни словенски јазици како и со кинескиот јазик. Освен двајцата споменати лингвисти, помеѓу пионерите на контрастивната лингвистика спаѓаат уште и Хенри Свит, Бодуен де Куртене, Ото Јесперсен, Шарл Бали и Леонард Блумфилд.

Класичниот период на контрастивните проучувања започнува во годините по Втората светска војна и трае до 1965 година. Во овие проучувања посебно е истакнат прагматичниот аспект на контрастивната анализа. Затоа, овој период од развојот на контрастивната лингвистика е обележен со значајни трудови посветени на предавање и учење на странски јазици. Тоа резултирало и со изучување на билингвалните јазични ситуации, па во овој период во книгата на Уриел Вајнрајх, *Јазиците во контакт* (1953), од Прашката школа е преземен и дефиниран поимот *интерференција*, и тоа како појава на отстапување од дадена јазична норма во говорната пракса на билингвалот. Овој период, помеѓу другите, го одбележал уште и Роберт Ладо, којшто денес се смета за родоначалник на контрастивната анализа. Во расправата *Лингвистичката низ култури* (1957), истакнувајќи го значењето на разликата помеѓу мајчиниот и странскиот јазик, овој американски лингвист според структуралниот модел на јазикот дава и „primere za poređenje glavnih lingvističkih i ekstralingvističkih nivoa dva jezika: sistema glasova, gramatičkih struktura, sistema vokabulara, sistema pisanja i obrasca kulture“ (Ђорђевиќ, 2004, стр. 15).⁴ Во овој период, во Центарот за применета лингвистика во Вашингтон, е основана првата насочена програма за контрастивни студии. Од 1962 до 1965 го-

дина во овој центар се објавени десет студии (пет контрастивни фонологији и пет контрастивни граматика) што се добиени како резултат на споредба на англискиот со германскиот, рускиот, францускиот, шпанскиот и со италијанскиот јазик (в. Ѓорђевиќ, 2004, стр. 15-16).

Модерниот период на контрастивни проучувања почнува со појавата на *Серија на контрастивни струкури* во 1965 година и трае сè до денес. Овој период е обележен со организирање голем број релевантни проекти во целиот свет, со примена на нови пристапи во контрастирањето, разработка на теориски ставови, соработка со стручњаци на меѓународен план, па дури и со појава на селективни библиографии од областа на контрастивната анализа. Се појавуваат и критики на некои ставови и формулации од класичниот период, се организираат бројни собири во повеќе европски центри за контрастивни истражувања, се објавуваат и многу значајни контрастивни граматика. Прва таква граматика е англиско-полската контрастивна граматика: *An Introductory English-Polish Contrastive Grammar* (повеќе в. во Ѓорђевиќ, 2004, стр. 16-18).

Хрватскиот лингвист Р. Филиповиќ наведува дека уште во 1949 година го наоѓаме терминот *контрастивна лингвистика* или *контрастивна анализа* и кај Г. Л. Трагер, кој, пак, контрастивната анализа ја сметал за дел од дескриптивната граматика. Тој истакнувал дека поради утврдување на структуралните разлики и сличности при споредување на дескриптивните граматика на два или повеќе јазици се прави, всушност, контрастивна анализа, т.е. се применува истражувачка постапка која ѝ припаѓа на контрастивната лингвистика (Filipović, 1971, стр. 55). Како претходник на контрастивната лингвистика како лингвистичка дисциплина може да се смета веќе споменатиот чешки лингвист В. Матезијус; во 1928 година на Првиот конгрес на лингвистите во Хаг тој се залагал за систематска анализа на јазикот на стриктна синхрониска основа и со помош на аналитичка компарација. Покрај изразот *аналитичка компарација*, во почетокот на 50-тите години на 20 век се употребува и терминот *конфронтација*. Меѓутоа, овие два изрази, всушност, претставуваат синоними на изразот *контрастивна анализа*.

4. Под влијание на Е. Сапир, односно на неговата етнолингвистика, Р. Ладо „показује како се могу контрастирати две културе и од каквог је значаја то контрастирање за наставу страног језика“ (в. Станковиќ, 2010, стр. 71).

Како што е и претходно истакнато, терминот *контрaстивна лингвистика*, во современа типолошка смисла, прв го употребил Бенџамин Ли Ворф во статијата *Јазичиџе и лoгикaџа* (1941). Покрај терминот *контрaстивна лингвистика*, во литературата се сретнува и цела низа негови синоними: *џаралелен oџис*, *диференцијални сџудии*, *диференцијален oџис*, *дијалингвистичка анализа*, *аналиџичка конфронџација*, *аналиџичка комџарација*, *инџерлинџвална комџарација*, *комџаративна дескриџтивна лингвистика*, *дескриџтивно сџоредување* и др. Занимавајќи се со прашања од компаративната лингвистика, Џ. Елис, како и некои други лингвисти, контрастивната лингвистика ја смета за централен сегмент на компаративната лингвистика и ја нарекува *комџаративна дескриџтивна лингвистика*. Р. Филиповиќ, пак, вели дека компаративната лингвистика и компаративната анализа проучуваат генетски блиски јазици и утврдуваат нивни меѓусебни односи, додека пак контрастивната лингвистика и контрастивната анализа се занимаваат со генетски несродни јазици. Оттаму, според него, подрачјето на контрастивната анализа не се поклопува со подрачјето на компаративната анализа (Станковиќ, 2010, стр. 70). Меѓутоа, Б. Терзиќ смета дека е поадекватен утврдениот термин на чешката лингвистика — *конфронџативна* или *конфронџаџиска анализа*. Овој лингвист го вели и следново: иако постои потреба за термилошка дистинкџија *конфронџативен* / *контрaстивен*, не пречи ни нивната синонимна употреба. Кога, на пример, станува збор за српската лингвистичка практика, Предраг Пипер смета дека во неа овие изрази главно се употребуваат како синоними; но, бидејќи истражувањата главно опфаќаат и елементи на контрастирање и елементи на конфронтирање, тие може да бидат употребени во поширока смисла како синоними (кога означуваат синхрониски споредби на јазиците и на дијалектите) и во потесна смисла со различно значење во зависност од целта на проучувањето — односно во зависност од тоа дали се споредуваат јазични структури, јазични системи или се истражуваат јазични универзалии (В. Станковиќ, 2010, 66–69).⁵

5. Повеќе за поимот на контрастивната анализа и нејзиното место во лингвистиката в. во Станковиќ, 2010, стр. 66–69. Во посочениот труд е даден систематичен и интересен преглед на мислења и полемики за наведените проблеми од повеќе југословенски лингвисти, меѓу кои, освен споменатите, се наоѓаат уште и: Р. Бугарски, Р. Кошутиќ, О. Мишеска-Томиќ, А. Периќ, И. Трбоевиќ.

Денес може да се каже дека развојот на *контрасивна анализа* бил обележан со бројни термилошки несложувања. Термините *контрасивна анализа* и *контрасивна линвисика* често се изедначуваат или се опфаќаат со терминот *контрасивни студии*. Ова термилошко прашање е предмет на расправи во кои се издвојуваат мислења дека *контрасивна анализа* е синоним за терминот *контрасивна линвисика*, дека *контрасивна анализа* претставува потесен поим и означува аналитичка методологија на контрастивната лингвистика, како и тоа дека станува збор за самостојна лингвистичка дисциплина со свои теориски, дескриптивни и применети аспекти на која повеќе ѝ одговара терминот *контрасивна линвисика*. Според Р. Филиповиќ, Џ. Елис е против тоа новата дисциплина да се нарече *контрасивна линвисика*, сметајќи дека компаративната дескриптивна лингвистика не треба термилошки да се одвои од другите видови компаративна лингвистика. Меѓутоа, иако Р. Филиповиќ ја отфрла можноста за разликување на компаративната и контрастивната лингвистика, тој предлага класификација на компаративната лингвистика на две нивоа: компарација со општи цели и компарација со специфични цели (в. Filipović, 1971, стр. 56–57). Спротивно на него, Карлтон Хоџ го прифаќа називот *контрасивна линвисика*, а за општата класификација предлага основа која се определува според податоците; додека пак во понатамошната поделба на ова подрачје тој ја користи следнава дефиниција: „kontrastivna lingvistika je kontrastiranje skupina podataka iz dvaју ili više izvora lingvističkih fenomena s ciljem da se te skupine svedu na zajednički nazivnik“ (Filipović, 1971, стр. 57). Имајќи ги предвид анализите на К. Хоџ, Рудолф Филиповиќ заклучува дека *контрасивна линвисика* ги проучува сродните јазици при што задача на *контрасивна анализа* е утврдување на генетските односи меѓу јазиците; додека пак *контрасивна линвисика* ги проучува генетски несродните јазици, а *контрасивна анализа* ги споредува соодветните сегменти на различните јазици (Filipović, 1971, стр. 58–59).

Р. Ѓорѓевиќ, пак, на една страна ја издвојува *контрасивна линвисика* (односно, *контрасивна анализа*) која се занимава со синхронско споредување на јазиците, а на друга страна ја става *контрасивна линвисика* која ги споредува јазиците во дијахронија (в. Đorđević, 2004, стр. 5). Р. Филиповиќ смета дека една од причините поради која терминот *контра-*

стиивна анализа не се употребувал во многу студии што се занимавале со контрастивна анализа е таа дека тој термин „*nije [bio] prodro u evropsku lingvistiku, iako se u to vrijeme već upotrebljava[o] u američkoj lingvistici s određenim značenjem*“. Оттаму, како што именуваниов лингвист продолжува, во дадени европски истражувања во поголем број случаи се уште се користел „*stari termin komparativa ili samo usporedba između strukture dvaju ili više jezika*“ (Filipović, 1971, стр. 58–59).

Исто така се поставува и прашањето дали контрастивната анализа претставува гранка на општата лингвистика бидејќи таа проучува јазични типови и јазични универзалии, или, пак, спаѓа во областа на применетата лингвистика бидејќи има практични цели и аспекти. Како резултат на оваа нејзина двострана природа може да се разликува теориска и применета контрастивна анализа. Бидејќи контрастивната анализа се базира врз споредба на два или повеќе јазици, освен строго јазични (или микролингвистички) истражувања може да вклучи и истражувања од аспект на други дисциплини (социологија, етнологија, антропологија, когнитивни науки итн.). На тој начин таа добива карактер на макролингвистичко истражување. Имено, резултатите на контрастивната анализа во значајна мера зависат од тоа дали под јазична појава се подразбираат „*elementi jezičkog sistema, ili jezičkog znanja (lingvističke celine), s jedne strane, ili elementi jezičkog ponašanja (psiholingvističke celine), ili elementi komunikativne kompetencije (sociolingvističke celine), s druge strane*“ (Đorđević, 2004, стр. 86).

Еден од клучните проблеми на контрастивната анализа, како што за тоа пишува Р. Ѓорѓевиќ, е и проблемот на споредливост, кој може да се реши според: (а) семантички критериум — споредливи се оние јазични појави кои се меѓусебно значенски еквивалентни; (б) одредување на кореспонденцијата која се врши и според семантички и според граматички критериуми, па тие претставуваат споредливи кореспондентни јазични појави (оние што одговараат една на друга и формално и значенски); (в) утврдување на компарабилноста, односно откривање на идентичноста, сличноста, контрастот, разликите и еквиваленцијата во контрастираните јазици, при што може да се утврди апсолутно поклопување, апсолутно непоклопување и делумно поклопување на јазичните појави (Đorđević, 2004, стр. 53). Друг клучен проблем е прашањето за изборот на лингвистичкиот модел или негова варијанта, што е поврзано со

прашањето за елементите на јазикот што можат да се споредат. Третиот теориско-методолошки проблем се однесува на ширината на контрастирање, односно на обемот на јазичните појави кои ќе бидат опфатени со описот. Со ова прашање е поврзано и прашањето за насоката на анализата, при што се истакнува начелната двонасочност на истражувањата (в. Ѓорђевиќ, 2004, стр. 71–81; в. и Станковиќ, 2013, стр. 381–391).

Генерално земено, контрастивната анализа — од употребата на даден термин и разграничувањето на нејзиното поле на дејствување, преку нејзината теориска и методолошка проблематика, до прашањето за нејзината примена во релевантни истражувачки, преводни и наставни сфери — е значајно научно поле на динамична размена на мислења и ставови.

ЛИТЕРАТУРА

- Дилпариќ, Б. (2013). О контрастирању језика, још једном. *Зборник радова Филозофској факултету Универзитета у Приштини*, XLIII (2), 559–576.
- Ѓорђевиќ, Р. (2004). *Uvod u kontrastiranje jezika*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Filipović, R. (1971). *Kontakti jezika u teoriji i praksi. Prinosi metodici nastave živih stranih jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Станковиќ, С. (2010). О појму и развоју контрастивне анализе језика. *Зборник радова Филозофској факултету Универзитета у Приштини*, XXXIX (2009), 65–77.
- Станковиќ, С. (2013). Из контрастивне анализе језика: проблеми, резултати, класификација и примена. *Philologia Mediana*, 5, 381–391.

STANISLAV R. STANKOVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Language and Literature

On Contrastive Analysis A General Review

SUMMARY. In his long academic career at the Faculty of Philology at the University in Priština, that is, the Faculty of Philosophy at the University of Priština with temporary seat in Kosovska Mitrovica, Professor Dragan Lilić also taught a group of courses in the field of general linguistics for twenty years. He did so with selfless devotion and at all three cycles of study. It is with great pleasure that in this memorable moment of Prof. Lilić's retirement, his students, colleagues and friends, as well as his Faculty of Philosophy in Kosovska Mitrovica, dedicate to him this special issue of scientific manuscripts. In this regard, I decided to write a brief, occasional review on contrastive analysis as part of contrastive linguistics and of the wider discipline of applied linguistics. In this article I discuss the notion of contrastive analysis, its development, its situation and its field of operation within the wider linguistic discipline of contrastive linguistics. I touch upon the three periods of contrastive research: the traditional, the classic and the modern, as well as upon a larger number of opinions, debates and disagreements in the wider circle of linguists regarding certain solutions with respect to the terminological inventory of contrastive analysis. In view of the aforementioned occasion, in the references I specifically list relevant works of my colleagues Branislava Dilparić and Selena Stanković, with whom professor Lilić collaborated for decades, and who, upon invitation of Dilparić's supervisor, professor Dragana Spasić, was part of the committee for evaluation of Dilparić's doctoral dissertation [B. Dilparić, *Nazivi za kuću i njene delove u engleskom i srpskom jeziku (Leksička kontrastivna analiza)* University in Priština with temporary seat in Kosovska Mitrovica, Faculty of Philosophy, Kosovska Mitrovica, 2016].

KEYWORDS: contrastive linguistics, contrastive analysis, notion, development, terminology.

ТАТЈАНА Г. ТРАЈКОВИЋ¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику

КА ИСТРАЖИВАЊИМА УРБАНИХ ВАРИЈЕТЕТА У ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКОЈ ДИЈАЛЕКАТСКОЈ ОБЛАСТИ

САЖЕТАК. У раду се даје кратак осврт на досадашња социолингвистичка истраживања српских дијалеката, као и на истраживање говора града. Посебна пажња је посвећена потреби и могућностима истраживања урбаног говора на подручју призренско-тимочких дијалеката. Излагањем о могућим друштвеним факторима који могу директно или индиректно утицати на стање говора у градској средини, затим указивањем на методе које се могу применити у току оваквих испитивања, а онда и на начине издвајања и обраде језичких варијабли, представља се поступност у раду на опису вернакулара.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: српски језик, призренско-тимочки говори, говор града, вернакулар, урбани варијетети, социолингвистичка истраживања.

---

1. tatjana.trajkovic@filfak.ni.ac.rs

Рад је настао у оквиру пројекта *Србистика на Филозофском факултету у Нишу* бр. 100/1-10-9-01, чији је руководилац проф. др Надежда Јовић са Филозофског факултета Универзитета у Нишу.

УВОД

Након равно сто година од првих дијалектолошких указивања да се говор града треба засебно посматрати у односу на говор села, те да у граду долази до измена у дијалекту које га удаљавају од његовог исходишта и од говора његове руралне околине, у домаћој дијалектологији бележе се извесни резултати на овом плану. Наиме, чланком Милоша Московљевића *Неколико речи о београдском јовору*, објављеном 1921. године поводом двадесет пете годишњице научног рада Александра Белића, постављен је мали темељ за будућа социолингвистичка истраживањима у српској дијалектологији. Међутим, иако су наши дијалектолози разумели потребе оваквих приступа нашим дијалектима, дуго се нико није упустио у такав подухват. На светској лингвистичкој сцени урбана дијалектологија полако је одмицала све даље од традиционалне пре свега захваљујући радовима Лабова, Традгила, Милрој, Чејмберса и др. За наше дијалектологе се може рећи да су сви били посвећени подробном истраживању самих изворних дијалеката и у томе заиста сви били успешни. Нема сумње, резултати су били сјајни. Наравно, није се увек избегавао или заобилазио говор града или варошице око које су окупљена села датог краја. Постоје дијалектолози који су проценили да говор тог културног и административног центра средине која се истражује без разлике улази у систем испитиваног говора, јер га не нарушује. Аутори који нису узимали у обзир говор урбане средине најчешће су наводили оправдане разлоге, који су се заснивали на циљу садржаном у описивању изворног народног говора. Поред ових, испитивали су се и говори самих градова као што су Ћаковица (Стевановић, 1950), Лесковца (Михајловић, 1977), Призрена (Реметић, 1996), што се заснивало на принципима традиционалне дијалектологије, те осврта на разлике између урбане и руралне варијанте углавном није било (в. Трајковић, 2017а). Паралелно са наведеним остварењима, јављали су се и позиви да се неко прихвати посла који се тиче стања у говору града као што смо их још шездесетих година прошлог века добијали од Милке Ивић (1968). Прошле су деценије од тада док се неко није позабавио и тим односом између руралног и урбаног стања једног истог дијалекта.

Најраније осврте на проблематику из урбане дијалектологије налазимо код М. Радовановића (1982), Д. Јовића (1968, 1979, 1983), Љ. Рајића (1980–1981), Т. Магнера (1971, 1983, 1984). Преиспитивањем стања говора у урбаној средини наших дијалеката бавили су се: С. Станковић (1997), П. Ј. Тома (1998), М. Јањић и И. Чутура (2012), С. Милорадовић (2014, 2016), Т. Трајковић (2016, 2017а, 2018а, 2018б), Д. Томић (2018), Т. Трајковић и М. Михајловић (2020) и др. Од свих истраживања на овом пољу посебно се издваја један пројектни приступ говору града Новог Сада, у оквиру којег су произашле две свеске са резултатима различитих анализа (ГНС, 2009; ГНС, 2011).

О ИСТРАЖИВАЊИМА УРБАНИХ ВАРИЈЕТЕТА У ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКОЈ ОБЛАСТИ

Као једна од изазовних тема из угла урбане дијалектологије поставља се истраживање урбаних варијетета призренско-тимочке дијалекатске области. Ово подручје обухвата три дијалекта и неколико типова унутар самих дијалеката и поддијалеката. Свака од тих група концентрише се око једног мањег или већег урбаног центра, који подразумева административно, привредно и културно средиште те микроцелине. Овоме би одговарало именовање мањих скупина говора које налазимо код дијалектолога: сиринићки, сретечки, прешевски, пчињски, власински и црнотравски, заплањски, лужнички, говор Понишавља, говор Алексиначког Поморавља итд. Свака од ових микроцелина једног дијалекта обухвата рурални и урбани тип истог говора. У монографијама се најчешће давао опис руралног варијетета, док је урбани варијетет аутор свесно изостављао јер је било јасно да он одступа од исходишне форме какву има рурални говор.² Низом монографија дошло се до врло детаљно дијалектолошки обрађеног подручја југоисточне Србије, при чему ипак, и поред озбиљне посвећености дијалектолога, недостају описи неколико области као што су: Косовско Поморавље, Врањско Поморавље, лесковачки крај и сл. Захваљујући прилежности аутора добили смо чисту слику изворних говора, која би нам

2. Више о ставовима аутора дијалектолошких монографија према избору пунктова за истраживање, као и о заступљености описа говора градских средина у: Трајковић, 2017а.

била од изузетне користи у будућим новим социолингвистичким приступима том истом говору. Логичан је след даљих истраживања уколико знамо да се све испитало што се могло испитати. Ова логичност односи се на помињане различитости које препознајемо на неколико нивоа. Народни говор је подложан изменама које су подстакнуте пре свега утицајем стандардног језичког варијетета. Развој једног народног говора свакако подразумева и генерацијску раслојеност. Следећи ниво односи се на актуелне међујезичке и међудијалекатске утицаје. Миграције су биле интензивније у последње две деценије и оне су неминовно довеле до нових размештаја наших дијалеката. Ратови који су се збили деведесетих година прошлог века на тлу бивше Југославије, поред језивих последица по људске животе и по цео народ, довели су и до кретања носилаца новоштокавских и ијекавских одлика српског језика. Урбане средине посебно су осетиле овакве размештаје. Говорници са ијекавизмом или са новоштокавском акцентуацијом и деклинацијом дошли су у додир чак и са до тада њима просторно удаљеним призренско-тимочким говорницима. Да ли је тај сусрет довео до измена на језичком плану? Да ли су староседелачки балканизирани говори претрпели утицај досељеничких новоштокавских говора? Ово још увек нисмо истражили и претпостављамо да је то наш будући задатак.

Након НАТО агресије и бомбардовања Србије и Црне Горе, дошло је до нових померања нашег становништва. Део српског народа са Косова и Метохије опет проживљава нову тешку сеобу и одлази и до најсевернијих делова наше земље. Највећи терет и ових миграција подносе урбане средине или њихова ближа околина. Са пресељавањем становништва селе се и дијалекатска обележја. Носиоци неког типа призренско-јужноморавског, косовско-ресавског или зетско-сјеничког дијалекта са собом носе и карактеристике свог говора. Остају да живе на тлу чија је дијалекатска или поддијалекатска база другачија од њихове. Макар то био и исти дијалекат, сви се досељенички говори разликују од домаћег. Неизоставно долази до сусрета различитости. Да ли је тај сусрет изазвао промене у домаћем говору или у досељеничком и у којој мери се то развило? И ова питања ишчекују одговоре до којих се може доћи само након теренских испитивања и примена социолингвистичких метода у обради прикупљеног материјала.

Ни унутрашње миграције, миграције унутар саме околине, нису за занемаривање, јер чак и различити типови једног дијалекта подстакну нови развој урбаног варијетета. Као један од примера може се навести Ниш и његова околина. Као највећи урбани центар целе југоисточне Србије, изложен је свим наведеним миграцијама: са запада, са југа, из своје околине. У Нишу има досељеника говорника српског језика са подручја Босне и Херцеговине и Хрватске, затим са Косова и Метохије, а из околине: са јужноморавског, сврљишко-заплањског и тимочко-лужничког подручја. Иако унутрашње миграције не морају подразумевати стално задржавање становника, већ и свакодневно кретање тог становништва из једног у други крај, и такви облици кретања могу оставити трага на језичком пољу. Какве су измене изазвали сви ови носиоци новодошлих српских говора на нишки говор, још увек није истражено. Да ли је нишки говор утицао на говор досељеника, такође још увек није истражено. Колико су Лесковчани, Сврљижани или Пироћанци утицали на нишки говор? Сва ова питања чекају на одговоре.

Сличне околности, сличан друштвени развој и сличне дијалекатске интерференције могу се препознати и на неком другом урбаном подручју призренско-тимочке дијалекатске области уз мање или веће осцилације у друштвеном, а онда и у дијалекатском деловању на базу која трпи или преноси утицај.

Све новине којима је друштво уопште изложено најпре улазе у урбани систем, а онда се шире концентрично око тог урбаног центра. Исти принцип препознајемо и у промени, односно у развоју дијалекта. Дијалекат се мења до чега долази због различитих фактора. Промене се најпре дешавају у урбаној средини, а онда се шире према периферији и даље, ка сеоским срединама. Посматрајући измене у говору једног града можемо наговестити измене у самом дијалекту. Пратећи правце развоја једне дијалекатске црте, можемо уочити тенденције у развоју на нивоу читавог дијалекта. Слика говора једног вернакулара заправо је предвиђање будућег стања у дијалекту коме припада говор тог града. У томе лежи значај истраживања стања у градском дијалекатском варијетету. Предвиђања у развоју дијалекта путем вернакуларне слике вероватно неће бити најпрецизнија, јер сам урбани центар има своје друштвене специфичности од којих се неке вероватно никада неће наћи у руралном окружењу. Међутим, сам градски говор свакако ће доспети до

носиоца истог дијалекта из сеоске средине, па ће као такав сигурно деловати на тај варијетет.

Као пример оваквим назнакама о урбаној варијанти једног дијалекта можемо навести истраживање једне мале и, условно речено, градске средине и стања у том говору – говор Прешева, што подразумева говор мештана самог административног центра прешевске општине. Истраживања на подручју целе општине показала су да се те две варијанте разликују у реализацији одлика истог типа једног дијалекта. Док сеоска средина доследно чува битна дијалекатска обележја овог краја, урбана варијанта показује благо приближавање стандардном српском језику (в. Трајковић, 2016).

Важан сегмент у социолингвистичким истраживањима, поред стратификације, јесте појава диглосивности код носилаца дијалекта. Истраживање диглосивности такође представља значајан алат у предвиђању развоја неког дијалекта. Оваква испитивања дијалеката код нас веома су ретка. Код суседа, у бугарском језику, овакав лингвистички подухват већ је постигнут: Виденов, 2010; Виденов и Бајчев, 1999; Димитрова, 2005, и др. О диглосивности се код нас углавном писало онда када се то односило на старосрпску писменост. Двојаку језичност углавном налазимо у радовима о говорницима који живе у вишејезичкој, вишенационалној средини. Диглосије у дијалектима наши дијалектолози су апсолутно свесни и дају јој велики значај. Зна се да двојако понашање говорника може ометати долазак до релевантних закључака о правом стању говора. Избегавање околности које подстичу такав однос саговорника најбољи је начин да се утврди реално стање народног говора. Заправо, ова појава је доживљавана као сметња у дијалектолошким истраживањима, те се заобилазила. Код скоро сваког аутора налазимо моменат који потврђује да су његови информатори склони критичком односу према дијалекту (свом или туђем), те га тај став наводи на другачију реализацију дијалекта.³ Међутим, наш став је да нам темељно испитивање диглосије може допринети постизању вишег ступња у дијалектолошким истраживањима. Наиме, опис стања дијалекта већ је сам по себи од великог значаја, али нам социолингвистичка истраживања самог дијалекта (у које убрајамо и диглосију) доприносе утврђивању даљих корака у том дијалекту, односно, доприносе

3. Више о истраживањима диглосије у домаћој литератури у: Трајковић, 2017б.

одговору на питање – куда иде тај дијалекат. Ако нам стање у урбаном варијетету указује на црте које ће се нешто касније изменити у руралном варијетету, а онда и у читавом дијалекту, диглосија нам потврђује да ли се заиста ради о најосетљивијем елементу, који је најподложнији најпре адаптацији стандардном језику, а онда, након извесног времена, и самој сталној измени. Када бисмо укрстили резултате добијене по различитим методама истраживања – у вернакулару и у диглосији, и када бисмо утврдили поклапања у виду измена истих елемената, били бисмо потпуно сигурни у тенденције развоја датог дијалекта.

Поставља се питање да ли је реално очекивати оваква истраживања? Искуство у досадашњим скромним прилозима овој дијалектолошкој сфери охрабрује да се онде примењене методе могу поновити на било ком призренско-тимочком (па и неком другом) вернакулару (и говору уопште када се тиче диглосије). Применом квалитативно-квантитативног приступа прикупљеном материјалу, при чему се заступљеност дијалекатских црта пореди са заступљеношћу црта развијаних под утицајем стандардног српског језика, применом утврђене формуле, долазимо до закључака о индексу фреквенције одређене дијалекатске карактеристике. Укрштањем одабраних друштвених и језичких варијабли такође утврђујемо заступљеност одређених дијалекатских карактеристика у одређеним друштвеним групама одабраним према полу, узрасту, образовању и сл. Сви закључци наводе нас на промишљања о будућем стању тог дијалекта. Да ли ће се дијалекат изменити, која дијалекатска обележја ће се најпре мењати, како ће се утврђена дијалекатска обележја мењати и сл. – социолингвистички приступ дијалекту довешће нас до одговора на ова и слична питања.

Диглосија као социолингвистичка појава не обећава једноставну обраду. Условљена посебним факторима, којих некада не можемо бити у потпуности свесни, ова појава је „због своје осетљиве природе готово неухватљива“ (Трајковић, 2018а, стр. 93). Ипак, чини нам се да је можемо ухватити, али уз посебан опрез. Прићи информатору пажљиво, спонтано, ненаметљиво, јер свака надређеност у комуникацији може подстакнути промену кода у току говора. Ми смо истраживање диглосије обављали и у непосредној комуникацији са информаторима који су нам познати (Трајковић, 2013), али је темељност ипак постигнута у организованијем испитивању уз претходно при-

премљену анкету, прилагођену типу информатора (Трајковић, 2018а; Трајковић и Михајловић, 2020). Испитивање диглосије се усмерава ка основном задатку – утврдити које су дијалекатске црте подложније променама, што се дешава у измењеним околностима комуникације. Долажењем до списка ових обележја, ми заправо долазимо до списка нестабилних категорија, осетљивих елемената подложних адаптацији, што је сигурно и списак будућих измена у дијалекту.

Уколико се закључци са ова два плана социолингвистичких испитивања поклапају, ми снажније потврђујемо своје претпоставке о будућем развоју дијалекта. Речено примером: уколико је у говору града Прешева индексом фреквенције утврђено да су екавски рефлекс јата у одричном облику глагола *јесам*, радни глаголски придев *-ја* форме или аналитичка компарација, све ређе у употреби, можемо очекивати да ће управо ти елементи постепено нестајати из самог говора (Трајковић, 2016; Трајковић, 2018б). Диглосивно понашање говорника овог подручја упућује на сличне закључке (Трајковић, 2013), што потврђује претпоставке о неком будућем развоју прешевског говора као целине, а вероватно и шире.

Нишки говор посматран из угла диглосивности указао нам је да су, у тренуцима који захтевају промену кода у говору (у односу дијалекат : стандардни језик), адаптивности најподложнији: место акцента, затим аналитичка конструкција футура првог и аналитичка деклинација. Ово стање је потврђено кроз две променљиве друштвене варијабле утврђене према узрасту и према образовању. Диглосивност је свакако пратећи момент, који би се могао испитивати у сваком народном говору без обзира на то да ли се ради о урбаној или руралној средини.

У овом раду усмерени смо ка стању у градском говору и актуелизовању потребе за урбаним дијалектолошким истраживањима. Тренутни циљ нам је да се приступи испитивању стања у градским говорима у призренско-тимочкој дијалекатској области. У том смислу бисмо поставили неке основе које уједно представљају и неку врсту припремних радњи које би биле неопходне пре самог приступа конкретном теренском истраживању. Свакако треба имати на уму да се ради о комплекснијем приступу, што би захтевало не само индивидуални већ и тимски рад лингвиста, пре свега дијалектолога. Узимањем у обзир препорука и упутства датих пројекту који су реализовали истраживачи говора града Новог Сада (Рајић, 2009; Бугарски, 2009;

Бошњаковић, 2009; ГНС, 2009; ГНС, 2011) и ослањајући се на нека од досадашњих географски и типолошки блиских остварења (Виденев и Бајчев, 1999; Димитрова, 2004; Виденев, 2010; Јутронић, 2010), могли бисмо да претпоставимо неке основне кораке којима би се најкраће описао приступ градском говору на призренско-тимочком тлу српског језика:⁴

- 1) Детаљно упознавање са демографском структуром града и са распоредом становништва по мањим градским деловима/насељима/четвртима;
- 2) Одабир градских насеља у којима ће се прикупљати материјал;
- 3) Одабир информатора који ће испунити критеријуме друштвених варијабли: порекло, узраст, образовање, пол;
- 4) Прикупљање материјала спонтаним разговорима;
- 5) Прикупљање материјала путем анкете;
- 6) Разматрање могућности раздвајања грађе из спонтаног говора од оне настале диглосијом;
- 7) Одабир језичких варијабли (фонетских, морфолошких, синтаксичких и лексичких), које се презентују као маркантне и као битна обележја датог типа дијалекта;
- 8) Обрада прикупљеног материјала према језичким варијаблама;
- 9) Анализа материјала социолингвистичким методама које подразумевају израчунавање индекса фреквенције;
- 10) Представљање резултата анализе у табелама, дијаграмима и сл.
- 11) Интерпретација резултата истраживања;
- 12) Хипотезе о тенденцији развоја градског говора.

Основне друштвене варијабле које би биле обухваћене приликом одабира информатора јесу: порекло, пол, узраст, образовање. Порекло информатора је важан елемент којим би се обезбедила поузданост у прикупљању веродостојног језичког материјала. Том приликом веома је важно водити рачуна не само о пореклу самог испитаника већ и његових родитеља, као и осталих укућана или особа из најближег информаторовог

4. Сличне методе представљене су и у раду који се односи на опис поступака у истраживању нишког вернакулара (Trajković, 2017).

окружења. Ово су поставке јако добро познате и у традиционалној дијалектологији. Да би неко испуњавао услове представника неког градског говора, морао би да је изван период, претпостављамо најмање две деценије, константни становник тог места.⁵

Ова истраживања требало би да обухвате једнак број мушких и женских испитаника, што би испунило једнак и објективан приступ свим носиоцима датог народног говора. Наравно, ова варијабла била би у корелацији са осталим друштвеним варијаблама – пореклом и образовањем. Једнака заступљеност говорника мушког и женског пола омогућила би потпуну покривеност истраживањима применом социолингвистичких метода.

Узрасну условљеност раслојености једног говора реално је очекивати, а она би у нашим истраживањима била од користи као још један инструмент праћења развоја дијалекта.

У одабраној области испитивали би се информатори који би испуњавали следеће предуслове:

- Најмање три узрасне групе: најмлађи узраст, средње доба, старији говорници;
- Различити нивои образовања: нешколовани информатори, са неколико разреда основне школе, са средњом школом, са високим образовањем;
- Једнака заступљеност оба пола информатора.

Број информатора може бити различито процењен. Оно што налазимо код социолингвиста јесте да се оптималан број стратификованих испитаника креће највише до 150 (Рајић, 2009, стр. 94). Претпостављамо да тај број може варирати у зависности од других фактора (нпр. доступност одређене групе информатора, простор који је обухваћен истраживањем и сл.).

Обрада језичких варијабла централни је део наших истраживања. Пре самог приступа прикупљању грађе, неопходно је проценити дијалекатску базу вернакулара који се испитује. У ову сврху од велике помоћи би нам биле бројне постојеће дијалектолошке монографије, којима покривамо скоро читав призренско-тимочки простор. На монографију бисмо се ослањали приликом одабира маркантних дијалекатских црта, које би се

5. Овог принципа су се држали бугарски лингвисти када су се бавили истраживањима града (в. Бајчев и Виденов, 1999; Виденов, 2010).

даље пратиле. У неким случајевима не би било лако урадити овај део посла, јер нам недостају описи појединих области. Описи оближњих говора могли би да се искористе за проналажење језичких варијабли у случајевима недостатка анализа конкретног говора.

Када се одаберу репрезентативни дијалекатски елементи, следи праћење њихове реализације према друштвеним варијаблама, након чега се утврђује индекс фреквенције за сваку црту, што се даље може упоређивати са стањем у опису изворног говора. Наредна компарација тиче се односа индекса фреквенције међу појединим групама. Оваквом комбинацијом лингвистичких и екстралингвистичких варијабли долазимо до слике о заступљености истраживаних дијалекатских обележја у говору на различитим нивоима. Резултати се квалитативно и квантитативно предочавају, а слика се даље може проширити постигнућима из истраживања диглосије. Утврђивањем односа у степену заступљености дијалекатских елемената и елемената насталих под утицајем стандардног српског језика, увидело би се како заправо изгледа један градски говор и да ли је то можда будућност самог дијалекта.

ЗАКЉУЧНИ ОСВРТ

Српска дијалектологија се у својим истраживањима полако окренула новим циљевима. Промене у народним говорима наступају постепено, али све брже, што нас доводи до схватања да се дијалектолошки фокус мења (в. Трајковић, 2018а). Након вишедеценијских позива, затим одважности дела наших лингвиста да се испита градски говор чак и са подручја дијалекта из основице стандардног српског језика, као што је Нови Сад, те након неколико опицавања терена мањим чланцима базираним на социолингвистичким постулатима, могли бисмо се упустити у озбиљнији увид у структуру урбаних варијетета призренско-тимочких дијалеката. Препоруке за истраживачке поступке које су овде наведене, могле би се допунити новим, детаљнијим или оним које су прилагођене објекту истраживања. Свакако је сасвим јасно да се сви предуслови могу не тако тешко припремити како би се приступило дуго очекиваном истраживању урбаних варијетета призренско-тимочке дијалекатске области.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошњаковић, Ж. (2009). Испитивања градских говора у Србији. У: Ж. Бошњаковић (ур.), *Говор Нової Сага, св. 1: Фонетске особине* (47–76). Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Бугарски, Р. (2009). Теоријске основе урбане дијалектологије. У: Ж. Бошњаковић (ур.), *Говор Нової Сага, св. 1: Фонетске особине* (13–30). Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Говор Нової Сага, св. 1: Фонетске особине.* (2009). Ур. Ж. Бошњаковић. Лингвистичке свеске 8. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Говор Нової Сага, св. 2: Морфолошке особине. Морфосинтаксичке, лексичке и прајамитичке особине.* (2011). Ур. Ж. Бошњаковић. Лингвистичке свеске 9. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Виденов, М. (2010). *Езикът на ірада*. Софија: Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Виденов, М. (2005). *Дијалогията. С оїлед на бѣларската езикова ситуација*. Софија: Академично издателство „Марин Дринов“.
- Виденов, М. и Б. Байчев. (1999). *Велико-Търновският език – Социolingвистичко и проучване на великотърновската ірадска реч*, второ преработено издание. Велико Търново: Абагар.
- Димитрова, Е. (2004). *Дијалогията в ірад Криводол (социolingвистично иследване)*. Софија: Хебър.
- Јањић, М. и Чутура И. (2012). Дискурс младих на дијалекатском подручју: урбани дијалекат као резултат језичке хибридизације. У: В. Лопичић и Б. Мишић Илић (ур.), *Језик, књижевност, комуникација: језичка истраживања* (332–348). Ниш: Филозофски факултет у Нишу.
- Јовић, Д. (1979). Социolingвистички фактори језичких промена у жупском говору. *Књижевност и језик*, 26 (2–3), 243–251.
- Јутронић, Д. (2010). *Spliski govor od vapora do trajekta: Po čemu će nas priznavati*. Split: Naklada Bošković.
- Милорадовић, С. (2014). Узуални стандард у урбаним центрима на косовско-ресавском и призренско-тимочком говорном подручју. У: С. Танасић (ур.), *Српски језик и актуелна ишања језичке пољике* (143–150). Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Милорадовић, С. (2016). Говорни тип града – „комуникацијска стратегија“ и „идентификацијска пракса“ у Србији данас. У: З. Тополињска и др. (ур.), *Релацијата село <> ірад на словенската теорија денес (лингвистичко-социолошка анализа)* (77–92).

- Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, Истражувачки центар за ареална лингвистика.
- Михајловић, Ј. (1977). *Лесковачки њовор*. Лесковац: Библиотека Народног музеја.
- Московљевић, М. (1921). Неколико речи о београдском говору. У: *Zbornik Filoloških i lingvističkih studija: Aleksandru Beliću povodom 25-godišnjice njegova naučna rada posvećuju njegovi prijatelji i učeniци* (132–140). Beograd: S. В. Свјановић.
- Рајић, Љ. (2009). Градски говори. У: Ж. Бошњаковић (ур.), *Говор Новои Сада, св. 1: Фонетске особине* (31–46). Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Реметић, С. (1996). Српски призренски говор. *Српски дијалектолошки зборник, ХЛЦ*, 319–614.
- Станковић, С. (1997). Градски власотиначки говор(и) – социолингвистички процеси (опште карактеристике). У: М. Пантић (ур.), *О српским народним њоворима. Дани духовнои љреображења IV* (167–179). Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа“.
- Стевановић, М. (1950). Ђаковачки говор. *Српски дијалектолошки зборник, XI*, 1–152.
- Тома, П-Л. (1998). *Говори Ниша и околних села*. Ниш – Београд: Просвета – Институт за српски језик САНУ.
- Томић, Д. (2018). *Говор врањске деце љредшколскои и школскои узрасџа – социолинџисџички љрисџуи* (одбрањена докторска дисертација), Филолошки факултет, Београд. <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/10474>
- Трајковић, Т. (2013). Ситуациона употреба стандарда код носилаца дијалекта. *Годишњак за српски језик 13, XXVI*, Број посвећен проф. др Слободану Реметићу, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 549–561.
- Трајковић, Т. (2017а). Проучавање градских говора на простору призренско-тимочке дијалекатске области. У: Ј. Марковић (прир.), *Александар Белић – 110 љодина од љојаве Српскои дијалектолошкои зборника* (93–100). Ниш: Филозофски факултет.
- Трајковић, Т. (2017б). Диглосија у српским дијалектима – степен испитаности. У: М. Ковачевић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност. (Српски) језик у комуникаџивној функцији* (167–178). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Трајковић, Т. (2018а). Говор Ниша кроз призму диглосивности. *Јужнословенски филолоџ, LXXIV* (2), 89–108.
- Трајковић, Т. (2018б). Говор Прешева у структуралној и варијационистичкој перспективи (као модел за дијалектолошка предвиђа-

ња). *Српски језик, књижевност, уметност. Књига I: Курс ошће лингвистике* (173–181). Крагујевац. Филолошко-уметнички факултет.

Трајковић, Т. и Михајловић, М. (2020). Govor Враћа кроз призму диглосивности. *Јужнословенски филолоџ*, LXXVI (1), 77–105.

Ivić, M. (1965). Jezička individualnost grada. *Izraz*, XVIII (8–9), 740–747.

Jović, D. (1983). Književni jezik i urbani idiom. *Jeziik u savremenoj komunikaciji: tribina* (34–52). Beograd: Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu.

Magner, Th. & L. Matejka. (1971). *Word accent in modern Serbo-Croatian*. University Park, London: Pennsylvania State University Press.

Magner, Th. (1983). Gradski dijalekti u Jugoslaviji. *Argumenti*, 1–2, 187–195.

Magner, Th. (1984). A Century of the Niš Dialect. In: B.A. Stoltz, I. R. Titunik, L. Doležel (Eds.), *Papers in Slavic Philology* 5 (133–145). University of Michigan.

Radovanović, M. (1982). Naše glavne jezičke teme. *Naše teme*, 5, 813–822.

Trajković, T. (2016). Socio-linguistic research of the dialect of Preševo in the south of Serbia. *Baltistica*, 51 (2), 379–396.

Trajković, T. (2017). Niš speech in the light of the newest sociolinguistic research. *Теме – часопис за друштвене науке*, XLI (1), 41–54.

ТАТЈАНА Г. ТРАЈКОВИЋ
University of Niš
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Language

Towards urban variants research in the Prizren-Timok dialect area

SUMMARY. The paper gives a brief overview of the previous sociolinguistic research of Serbian dialects, as well as the research of the vernacular of a city. Special attention is given to the need and possibilities of researching urban variants in the area of the Prizren-Timok dialects. It is specified that language is constantly changing in the urban environment in relation to the rural environment. Suggestions for methods and procedures that can be applied during these researches are presented. The ways of choosing linguistic and social variables that should be applied during the research of urban dialects in the Prizren-Timok dialect area are listed. One of the main purposes of such research is to predict the further development of a dialect.

KEYWORDS: Serbian language, Prizren-Timok dialects, urban vernacular, sociolinguistic research.

ЉУБИСАВ Н. ЋИРИЋ¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

ДИЈАЛЕКАТСКИ РЕЧНИК – ДОВРШЕНОСТ ПОСЛА

САЖЕТАК. У раду се указује на скоро неизбежну потребу израде допуне (дodatка) дијалекатском речнику и указује на значењске целине у којима најчешће вреба опасност да понека дијалекатска реч не буде забележена, или понеко њено значење неуочено.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: дијалекатски речник, дијалексема, хомоними, синоними, полисемија, лексичка варијанта.

---

1. ljubcir@gmail.com

Професор Павле Ивић, један од двојице највећих српских дијалектолога, изрекао је лепу мисао да је лексика море без обале. То значи: ма у ком правцу да заплочиш, и на којој год дубини да рониш, никада нећеш доспети до краја; увек ће остати нека реч незабележена, или неко њено значење неистражено.

Тачност ове мисли потврђивали су многи лексикографи који су по урађеном и публикованом дијалекатском речнику осетили потребу да ураде и допуну већ завршеном послу. Тако је, на пример, настао *Тимочки дијалекајски речник* Јакше Динића (Институт за српски језик САНУ, Монографије 4, Београд 2008, стр. 921). У уводном делу на стр. XXV аутор каже: „Окосницу овога речника чине моји прилози објављени у Српском дијалектолошком зборнику, и то: *Речник ѿимочкој ѿвора* СДЗб XXXIV (1988), *Додајѿак речнику ѿимочкој ѿвора* СДЗб XXXVI (1990) и *Речник ѿимочкој ѿвора (груѿи догајѿак)* СДЗб XXXVIII (1992). У тим прилозима објављено је око 11.000 речи, са отприлике исто толико значења. Од тада па до данас трагано је за новим речима и новим значењима тако да је *Речник* вишеструко нарастао и сада има 24.275 лексичких јединица, са око педесет хиљада значења“ (Динић, 2008, стр. XXV). Драгољуб Златковић, агилни сакупљач свега што је створено и уобличено на пиротском говору, урадио је и двотомни *Речник ѿиројској ѿвора* (издавач Службени гласник, 2014, 1180 страна), а затим и *Дојуну Речнику ѿиројској ѿвора* (СДЗб LXIV, 2017, стр. 603–993), потом и другу допуну која је сада у фази рецензирања; а, како каже, бележење речничке грађе је његов свакодневни и континуирани посао. Оваквих примера има подоста.

На изради *Речника ѿвора Лужнице* (СДЗб LXV/2, 2018, 1166 страна) ја сам радио осам година, а скоро две године на изради његове допуне, која треба да се публикује ове године (у СДЗб за 2020. годину). У овоме чланку хоћу да изнесем нека промишљања која су ми се наметала током писања ове *Дојуне Речнику ѿвора Лужнице* (користићу скраћеницу ДРГЛ) о томе где све могу да настану празнине у прикупљању грађе за дијалекатски речник, у нади да ће, можда, нека од њих бити од користи онима који крену да истражују лексичко благо некога краја. Ових промишљања сам написао у пет значењских целина.

1. Као што је познато, дијалекатски речник чине узбучене дијалекатски маркиране речи – *дијалексеме* – чија се семантика објашњава и говорним примером потврђује у њеном одред-

ничком чланку. Да ли ће баш свака дијалексема бити забележена зависи од више фактора, али могућност да неће бити је скоро извесна, без обзира на сав уложени труд лексикографа. То потврђује и овај мали број примера из ДРГЛ као илустрација пропуста у прикупљању грађе:

viīaré 'женски плетени јелек', *iōsīōče* 'господичић', *zakasōč* 'беда, малер', *zaiļveskojā* 'брбљивац, замлата', *sъsānje* 'обављање коитуса', *mužānja* 'мушкарац у пуној снази', *rmīaliija* 'људескара, грдосија'; *iāles*, *-sīa*, *-sīo* 'црномањаст', *iļiđav* 'слабуњав', *naħōrņičav*, *-a*, *-o* 'који не види добро'; *ašīkuje* 'љубависује', *vičuje* 'виђа', *vrnduīi se* 'излежава се', *mrсомuđi* 'закера, зановета'.

2. Дијалексеме могу да се појављују у хомонимним ликовима, па могућност да се не забележе сви ликови је једна од опасности која вреба да речник не буде потпун. То потврђују ови примери из ДРГЛ:

zakové 'заспи за столом од прекомерног пијанства' – Пије док уз астал не заковé, после по целу ноћ од кућу до нуљник снове. (У РГЛ су наведена два хомонима: *zakové¹* 'закуца ексер'; *zakové²* 'снажно удари').

zalōži se 'заузме се за кога или што'. – И ја се заложим ко млад секретар да га приме у партију. (У РГЛ су наведена два хомонима: *zalōži se¹* 'постави се обојак у опанак'; *zalōži se²* 'умаже се балегом').

zaūzne se 'преокупира се разним пословима'. – Лéти се заўзнемо у работе, па не знамо ни гдé ни је глава. (У РГЛ су наведена два хомонима: *zaūzne se¹* 'заузме се за кога, подржи кога у чему'; *zaūzne se²* 'почне да одаје непријатан укус и мирис, почне да се квари').

klaji 'проводи дуге часове у ишчекивању кога или чега' – Ја читам старе новине, седим при прозор, текá клајим цел дѣн, чé кам да се надвечери да чујем на телевизију квó че ни још забране. (У РГЛ су наведена два хомонима: *klaji¹* 'споро догорева'; *klaji²* 'тиња непрекодна бол').

šuška 'вади зрна пасуља из махуна'. – Шушкам пасуљ, па чу га јутре сварим у грне. (У РГЛ су наведена два хомонима: *šuška¹* 'шушти, ствара шумор'; *šuška²* 'због недостатка зуба не изговара правилно поједине гласове, шишти кад говори').

3. Дијалексеме могу да имају синонимне ликове, па могућност да се не забележе сви синоними је једна од опасности која вреба да речник не буде потпун. То потврђују ови примери из ДРГЛ:

дабешѐрина, *дабешњаќ* 'зла, опака и ружна даба'. (У РГЛ су наведена још три синонимна лика: *дабешина*, *дабешњор*, *дабешћер*).

бомбонче 'хип. од бомбона. бомбоница'. (У РГЛ је наведен синонимни лик: *бомбонка*).

залишач 'особа или брав која више смета него што користи, сметало'. (У РГЛ је наведен синонимни лик: *залишало*).

смакношина 'онај који је неуредно обучен, који је зарозаних панталона и чарапа'. (У РГЛ је наведен синонимни лик: *смјкља*).

шћркљица 'обад, инсект из породице Tabanidae који напада говеда и коње'. (У РГЛ је наведен синонимни лик: *шћркљавица*).

4. Дијалексеме могу да имају полисемантичку структуру, да имају више значења, па је могућност да се понеко значење не забележи врло вероватна. То потврђују ови примери из ДРГЛ:

зайекља 'умрси'. – Запекљаше ми се конци, па не могу да ји размрсим. (У РГЛ је наведено само значење: 'закопча').

зарасије 'урасте у косу и браду'. – Зарасал у косу и браду ко калуђер, нити се мије, нити се купе, иде такв ко сблаз. (У РГЛ је наведено само значење: 'зацели се рана').

изуми 'измисли, осмисли'. – Прво га изуми, па га после речи, ел уработи, а не тићем напамет. (У РГЛ је наведено само значење: 'ишчили из сећања, заборави').

исћилчи 'пребије кога, окилави'. – Само ли те још једнуш видим да се моташ окол моју жену, има да те исћилчим. (У РГЛ су наведена још два значења: 1. 'добије брух', 2. 'намучи се').

мушкарче 'иронично значење за одраслог мушкарца, најчешће супруга, који је нејак и млакоња'. – А ти, мушкарче, чим загрми први бегаш у кревет и покриваш се преко главу, а ја и деца кад стигнемо, и како ни буде. (У РГЛ је наведено само значење: 'мушко новорођенче, дечак уопште').

назира 'надгледа'. – Назирај ти твоју жену где иде и с куга проводи време, а за моју се не сећирај. (У РГЛ су наведена још два значења: 1. 'нејасно, неразговорно види' и 2. 'наслуђује').

ћодмаши 'подстрекне'. – Снаа с мене не орати одавно, па и дете подмашила да ми не приоди и не вреви с мене. (У РГЛ је

наведено само значење: 'погоди испод или испред мете, али никако у мету').

йосрецује 'сваку ствар стави на њено место, доводи кућу у ред'. – Прво све посрецује по кућу, па тџ излази на работу у поље. (У РГЛ је наведено само значење: 'врши посредовање, бави се посредничким послом, помаже коме приликом запошљавања').

йриорује 'привршава орање'. – Бџш се преморимо, душа ни испада ко кад њиву приорујемо. (У РГЛ је наведено само значење: 'поред државне службе бави се помало и пољопривредом на свом поседу' – Попуј, попуј, али и приоруј.).

стџица 'подстиче ватру'. – Немој да стицаш више огџнат, че поцрцамо од жешчину'. (У РГЛ је наведено само значење: 'стиче и гомила богатство').

5. Дијалексеме могу да се појављују у лексичким варијантама условљеним најчешће фонетским алтернацијама унутар исте дијалексеме, значење остаје исто, али се она појављује у више варијантних ликова, најчешће у говору различитих места која припадају истом говорном типу. И овде могућност да се не забележе сви варијантни ликови је доста вероватна. То потврђују ови примери из ДРГЛ:

йџињаќ 'желудац код преживара'. (У РГЛ је наведена варијанта *йаишњаќ*).

џанзоџ 'човек високог раста, а незгодног карактера, уз то и лењ'. (У РГЛ је наведена варијанта *џанзоџ*);

йрозукне 'убледи и позелени од какве невоље'. (У РГЛ је наведена варијанта *йрозукне*).

усџраји 'постави у усправан положај'. (У РГЛ је наведена варијанта *усџраџи*).

заџейоја 'замлата, особа незгодног карактера'. (У РГЛ је наведена варијанта *заџейоџина*).

навџилавина 'својглава особа'. (У РГЛ је наведена варијанта *навџилава*).

онемоќа 'онемоћа'. (У РГЛ је наведена варијанта *онемоћнеје*).

йескуљџџ, -а, -о 'који садржи доста песка у свом саставу'. (У РГЛ је наведена варијанта *йесакљџџ*, -а, -о).

йравџиња 'оно што коме припада по закону и заслужи'. (У РГЛ је наведена варијанта *йравџина*).

йрилујџичав, -а, -о 'прилично глуп'. (У РГЛ је наведена варијанта *йрилујџачав*, -чка, -чко).

* * *

Иако је наведен минималан број примера за сваку значењску целину, ипак се и из оволикога броја наведених примера може уочити пропорција незабележених речи у значењским целинама. Ако би се овоме додале још значењске целине синтагматских спојева и фразеолошких израза у којима су дијалексеме носиоци значења, онда би се видело колика све опасност вреба да нешто промакне незабележено. На пример, код дијалексеме *ређија* 'ракија' ја сам забележио четрнаест синтагматских спојева: *џрејана* ~; *жешка* ~; *ладна* ~; *сџудена* ~; *јабукова* ~; *кóмова* ~; *крушова* ~; *јака* ~; *љуџа* ~; *мека* ~; *џресна* ~; *џџнка* ~; *слаба* ~; *сливова* ~. А свакако их има још. Код дијалексеме *нос* забележена су три фразеолошка израза: *дијне* ~ 'уобрази се'; *оклембеси* ~ 'снужди се'; *наџрља* ~ 'изгрди кога'. А вероватно има још који.

Из овога се види да је лексика доиста море без обале!

LJUBISAV N. ĆIRIĆ
University of Niš
Faculty of Philosophy

Dialect vocabulary - completion of work

SUMMARY. The paper points out the almost inevitable need to make a supplement to the dialect dictionary and points out the semantic units in which there is usually a danger that some dialect word will not be noticed, or some of its meaning will go unnoticed.

KEYWORDS: dialect dictionary, dialectema, homonyms, synonyms, polysemy, lexical variant.

СРБИЈАНА Д. ЧЕПЕРКОВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет

ФУНКЦИОНАЛНИ ГЛАГОЛИ У САСТАВУ ДЕКОМПОНОВАНОГ ПРЕДИКАТА У ЈЕЗИКУ СРПСКЕ ШТАМPE

САЖЕТАК. Тема овог рада јесте употреба *функционалних глагола* у саставу *декомпонованог предиката* (даље у тексту: ДП) у језику српске штампе. Циљ нам је да у раду изложимо употребу функционалних глагола у саставу ДП, начине декомпоновања глаголских лексема, функцију декомпоновања и карактеристике употребе, те да на примерима прикажемо добре и лоше стране примене тог поступка у публицистичком стилу.

Као критеријум за класификацију грађе узели смо структуру декомпонованог предиката, тако да ће се у овом раду испитивати двокомпонентне конструкције. Двокомпонентне конструкције састављене су од семикопулативног или копулативног глагола и именице.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: функционални глагол, декомпоновани предикат, српска штампа, семикопулативни глагол, номинализација.

---

1. srby88@gmail.com

УВОД

У овом раду истражујемо употребу *функционалних глагола* у склопу *декомпонованог предиката* у језику српске штампе. Функционалан глагол је самосталан глагол, има своје самостално лексичко значење и без својих допуна. Носилац значења постаје именица, а функционални глагол има само граматичку функцију обележавања лица, рода и броја, времена и начина вршења радње, стога и назив „функционални глагол“.² Стога, треба указати на то у којим случајевима функционални глагол има самостално лексичко значење уколико је у ДП носилац значења именица. Декомпоновани предикат је сваки двочлани предикат конструисан по моделу *Verbum* (= *глаголска којула* или *семикојулаживни глагол*) + *Nomen deverbativum*. Такав предикат обично је еквивалентан једночланом предикату, представљеном пунозначном глаголском лексемом из које је изведена девербативна именица двочланог предиката, нпр.: *врши ушлицај* = *ушлице* и сл. (Радовановић, 2007, стр. 50).

Организацији исказа с номинализованим предикацијама нарочито погодују тзв. *специјални функционални стилови* српског језичког стандарда, нпр.: новинарски, политички, правни, административни, научни и сл. То се тумачи, пре свега, нелингвистичким моментима као што су интелектуализованост, уопштеност и апстрактност тематике оног домена употребе језика којем дати функционални стил служи као референцијални инструмент: економичност, синтетичност, безличност, анонимност, неовремењеност, немодалност, статичност итд. (Радовановић, 1990, стр. 32).

Предмет анализе овога рада јесу вербално-номиналне конструкције типа: *донети најредак*, *дати влашћење*, *склопити споразум*, *ушлицити јозив*, *унети јомењу*, *доћи до закључка*, *имати увид*, *дозвати се јамети*, *довести до лудила*, *ушлицити информацију*, тј. језички феномени који представљају једну од могућности формализације предикативности.

Циљ нам је да у раду изложимо употребу функционалних глагола у саставу ДП, начине декомпоновања глаголских лексема, функцију декомпоновања и карактеристике употребе, те да

2. Термин и опис значења функционалних глагола преузимамо из *Грамматике српског језика за странце* – в. Мразовић, 2009, стр. 203.

на примерима прикажемо добре и лоше стране примене тог поступка у публицистичком стилу.

Корпус чине примери ексцерпирани из дневних листова (из *Полићике, Новостѝи, Данас, Блица и Курира*), као и из недељника *НИН*. Коришћене су дневне новине и у штампаном и у електронском издању (због лакше и брже обраде текстова и примера).

Појава функционалних глагола у саставу декомпонованих предиката у новинама условљена је пре свега уопштеношћу и апстрактношћу тематике, као и потребом да се не идентификује агенс што одликује интелектуализовани начин саопштавања. Међутим, низање декомпонованих предиката у једном тексту води ка шаблонизацији, и покаткад, ка замагљивању смисла поруке (Петровић, 1989, стр. 49).

Први рад о декомпонованом предикату код нас представља докторска дисертација Милорада Радовановића *Именица у функцији кондензато̀ра* из 1978. године. У томе раду уз дефиницију појаве проф. Радовановић даје за њу и одговарајући термин – *декомпоновање ѝредикаѝа*. О истој теми објавила је рад 1988. године и Милка Ивић, која се, према речима Танасића (2005, стр. 124) ограничила на два значајна момента: утврђивање околности које погодују појави декомпоновања предиката и тражењу разлога за такву распрострањеност ове појаве у језику.

У свом универзитетском уџбенику Михаило Стевановић наводи следеће изразе: *доћи до убеђења, сѝећи уѝисак, узетѝи учешћа, извесѝи закључак* и означава их као вишечлане изразе, који у целини узети, наравно са глаголским делом у личном глаголском облику, чине прост предикат,³ као и случајевима: *Дошао је до убеђења. – Сѝекао сам уѝисак. – Сви у ѝоме узимамо учешћа. – Тек онда ће се извесѝи закључак* (Стевановић, 1991, стр. 39).

Посебно треба напоменути да се у неким уџбеницима граматике српског језика декомпоновани предикат већ наводи као посебан тип предиката. Тако Милош Ковачевић (1991) закључује да је један глагол раздвојен, тј. декомпонован на два дела: на непунозначни глагол и глаголску именицу, с тим да основно глаголско значење чува глаголска именица, па се такав преди-

3. Стевановићево мишљење о томе да наведени изрази представљају прости предикате је превазиђено и има мишљења (Ковачевић, 2015, стр. 35) да ДП треба сматрати подврстом именског предиката, будући да се у његовом другом делу увек налази глаголска именица.

кат назива описни или декомпоновани предикат. Такође, и Павица Мразовић (1991) у својој *Грамањници српској језика за сѣранце* наводи декомпоновани предикат за који користи термин *лајолска ѣриффраза*. О истој теми објавила је рад и Драгана Керкез (2005), *Фразеолојизирани обрѣи у функцији ѣриффрастѣичних ѣредикаѣа у језику средсѣава јавној информисања*. У *Синѣакси савременој српској језика* Предрага Пипера и др. (2005, стр. 315) декомпонованом предикату се поклања посебна пажња.⁴ Срето Танасић (2005, стр. 135) под декомпоновањем глагола подразумева „разлагање глаголске лексеме на копулу или семикопулативни глагол и девербативну именицу: *анализирам – врѣим анализу; ѣовори – држи ѣовор*“. Ивана Лазић-Коњик о перифрастичним предикатским конструкцијама односно перифрастичним предикатима пише у свом раду *Сѣрукѣура, функција и лексикоѣрафска обрада ѣриффрастѣичних ѣредикаѣа на ѣримерима из дневне шѣамѣе*, објављеном у Новом Саду, 2006. године. Идентична дефиниција декомпонованог предиката дата је и у *Норматѣивној ѣрамањници српској језика* (Пипер и Клајн, 2013, стр. 289).

Овај рад представља допринос испитивању употребе функционалних глагола у склопу декомпонованог предиката у савременој српској штампи. Као критеријум за класификацију грађе узели смо структуру декомпонованог предиката, тако да ће се у овом раду испитивати двокомпонентне конструкције.

АНАЛИЗА ГРАЂЕ

У егземплификацији ДП обично се наводе двочлане структуре, састављене од глагола чије је значење ослабило, и именице, која је и носилац лексичког значења конструкције. Глагол који се налази у првом делу конструкције у литератури се најчешће обележава термином семикопулативни глагол. Поред овог, у

4. Тамо се, између осталог, каже да су неки аналитички предикати „резултат синтаксичке деривације јер представљају сложеније објекте наспрам којих стоје или би могли да стоје синтетички предикати, уп. *Ниво воде ојада* или *Ниво воде је у ојадању* и зато се називају декомпонованим предикатима, за разлику од примарно аналитичких предиката, који немају према себи одговарајући синтетички предикат (нпр. *Вода је у овде*)“ (Пипер и др., 2005, стр. 315).

литератури се и користи термин *функционални глагол*, којим ћемо се и ми користити у наставку нашег рада.

Тенденција појављивања површинских језичких конструкција с декомпованим предикатом, праћена специфичним видом његовог номинализовања, као у примеру *прећресати* – *вршићи прећрес*, *прићремати* – *вршићи прићреме*, *улаћати* – *вршићи улаћање* и сл., представља, како Милорад Радовановић наводи, облик испољавања општег процеса номинализовања исказа у језицима, па самим тим није случајна ситуација да језици са развијеним номинализационим процесима, као пратећу особину, показују и висок степен продуктивности синтаксичких модела са ДП, који су посебно заступљени у тзв. специјалним функционалним стилевима језичкога стандарда.⁵ До декомпованања предиката у српском језику по правилу долази када су у питању предикације које су представљене глаголским лексемама врло апстрактнога значења (Радовановић, 2007, стр. 57), о чему сведоче следећи примери: *прећреса* – *врши прећрес*, *исћражују* – *врше исћраће*, *прићремају* – *врше прићреме*, *ћреваре* – *изврше ћревару* и др. Такође, одговарајући примери с финитном глаголском формом без директног објекта предикације неграматични су, незавршени, за разлику од еквивалентних примера са ДП који су, иако такође без директног сигнала објекта, завршени и граматични: *ућицаћи* – *вршићи ућицај*, *ћоћубићи* – *извршићи ћоћубљење*, *прићремају* – *врше прићреме* и сл.

Глаголи *вршићи*, *извршићи*, *чинићи* у нашем корпусу јављају се уз различите именице – *прећрес*, *ћренос*, *прићрема*, *исћраћа*, *улаћање*, *ућицај*, *ћрићисак*, *ћромена*, *ћријем*, *ћоћис*, *ћоћубљење*, *ћревара*, *ћрофесионализација* и *исћућак*: [...]

[...] не ради се о истим особама против којих се данас *врши прећрес*. [<http://www.politika.rs/scc/clanak/466143/Nemacka-policija-pr-etresa-stance-cetvorice-islamista>, 17. 12. 2020]; Мени је свеједно ко ће *вршићи ћренос*, али преноса мора бити. [<http://www.politika.rs/scc/clanak/45263/Neustavno-uputstvo-RRA-o-skupstinskim-prenosima#!>, 17. 12. 2020]; [...] из опкољене касарне *врше прићреме* за пробој [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/391992/Pogledi/Operacija-Logoriste>, 17. 12. 2020]; [...] али за сада се не *врши исћраћа* [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/165578/Euleks-za-sada-samo-proc-enjuje-dokaze>, 17. 12. 2020]; [...] начин на који ће се *вршићи улаћа*–

5. Термини *функционални стил* и *специјални (ћосебни) функционални стил* приписују се представницима прашке лингвистичке школе.

ње [...] [<http://www.politika.rs/rubrike/potrosac/Tradicionalno-ulaga-nje-u-nekretnine.sr.html>, 17. 12. 2020]; [...] на које моћни појединци и организације *врше ујицај* [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/463698/Pogledi/Moje-su-lice-vezali-maskom>, 17. 12. 2020]; САНУ *врши њриџисак*. [<http://www.politika.rs/scc/clanak/426876/Sukob-na-Filozofskom-Fakultet-SANU-vrsi-pritisak>, 17. 12. 2020]; [...] те се *џромена врши* независно од воље зајмотражиоца. [<http://www.politika.rs/scc/clanak/143153/Ugovorena-kamata-je-preporucljiva>, 17. 12. 2020]; [...] *врше џријем* нових кадрова [...] [Политика 27. 11. 2020: 20]; Аукционарка Бела одлази *да изврши џојис* [...] [Политика 27. 11. 2020: 32]; И после 29 одина ће *извршиџи џојубљење*?! [<https://www.kurir.rs/planeta/173700/ameri-ce-ubiti-davola>, 17. 12. 2020]; [...] за кога се сумња да је *извршио* велики број *џревара*. [<http://www.politika.co.rs/scc/tags/articles/74/prevare/page:5?url=#1>, 17. 12. 2020]; Треба *извршиџи џрофесионализацију* полиције [...] [<http://www.kurir.rs/komentari/zoran-stoiljkovic-treba-izvrsiti-profesionalizaciju-policije-clanak-974347>, 17. 12. 2002]; [...] Влада неће *чиниџи усџујке* [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/165368>, 17.12. 2020].

Акузатив без предлога једини је падеж који стоји уз наведене глаголе, а све декомпоноване структуре, заменљиве су одређеним глаголским лексемама – *вршиџи џреџрес/џренос/џријрему/исџраџу/улајање/ујицај/џриџисак/џромене/џријем/џојис/џојубљење/џревару/џрофесионализацију – џреџресайџи, џреносиџи, џријремиџи, исџражиџи, улајаџи, ујицајџи, џриџискаџи, џромениџи, џримиџи, џојисаџи, џојубиџи, џревариџи, џрофесионализоваџи*. Глагол *чиниџи* је знатно ређе заступљен, а у нашем корпусу уз њега стоји само именица *усџујак*, те је стога овај ДП супституентан глаголом *усџујаџи*.

Глаголима *осџвариџи* и *џосџиџи* указује се на резултат садржаја који је исказан именицом. Уз глагол *осџвариџи* стоје обично именице *сарадња* и *џобеда*, а такве конструкције најчешће се срећу у друштвеним и спортским рубрикама. Глагол *џосџиџи* у склопу ДП знатно је фреквентнији, а његова основна функција састоји се у томе да се исказе активан процес са истицањем проузроковања радње.

Наша земља би волела да управо ми *осџваримо сарадњу* са РТБ-ом [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/383541>, 17. 12. 2020]; Страхинић је *изразио наду* да ће *осџвариџи сарадњу* и са српским фирмама [...] [<http://www.kurir.rs/vesti/srbija/firma-iz-prokuplja-jedina-u-srbiji-proizvodi-masine-za-reciklazu-clanak-1624105>, 17. 12. 2020]⁶; [...] уз подршку навијача лакше можемо да *осџваримо*

ћобегу. [<http://www.politika.rs/scc/clanak/339295/Za-osmu-pobedu-u-nizu>, 17. 12. 2020]; [...] *ћосћићи гоћовор* о другачијем заједничком опозиционом наступу. [<https://www.blic.rs/vesti/politika/jovanovic-ldp-postici-dogovor-o-drugacijem-zajednickom-opozicionom-nastupu/n7mjxp6>, 17. 12. 2020]; [...] *надам се да ћемо ћосћићи сћоразум* [...] [<https://www.danas.rs/politika/vucic-se-sastao-sa-grenelom/>, 17. 12. 2020].

Као и у првој групи примера, семикопулативни глаголи *осћварии* и *ћосћићи* допуњени су одговарајућим именицама у слободном акузативу. Овим декомпонованим предикатом преплављен је језик српске дневне штампе, без обзира на то што је уместо сваке од подвучених конструкција могуће употребити и одговарајућу глаголску лексему – *осћварии сарагњу/ћобегу* – *сараћиваии*, *ћобедии* и *ћосћићи сћоразум/гоћовор* – *сћоразумеии се*, *гоћовории се*.

Глагол *ћосћавии* у ДП комбинује се са малим бројем именица. Њиме се изражава активни процес са истицањем проузроковања радње, а у нашем корпусу најзаступљенији су примери: *ћосћавии иииање/загаиак*.

Земан ће *ћосћавии иииање* да ли је могуће повлачење признања Косова. [<http://www.politika.rs/scc/clanak/437615>, 17. 12. 2020]; [...] пред осмаке ће *ћосћавии по 20 загаиака* [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/426942>, 17. 12. 2020]; [...] оправдано да се *ћосћави захћев* за компензацију [...] [<http://www.nin.co.rs/2001-03/22/17190.html>, 17. 12. 2002]; Албански политичар *ћосћави услов* [...] [<https://www.novosti.rs/c/vesti/politika/926221/albanski-politicar-postavio-uslov-prvo-srbija-prizna-nezavisnost-kosova-onda-zso>, 17.12. 2020].

Акузатив без предлога је једини падежни лик који допуњава глагол *ћосћавии/ћосћављаии*, а подвучене конструкције замењиве су одговарајућом глаголском лексемом – *иииаии*, *загаии*, *захћеваии*, *условиии*. Овакве структуре регистроване су у новинским чланцима са социјалном тематиком.

Једини функционални глагол који служи за обележавање пасивности вршиоца радње, или неживог субјекта у реченици, јесте глагол *забележиии* уз који се комбинују именице *ћубииак*, *иаг*, *раси*, које стоје у акузативу. Ове су конструкције врло ретке у публицистичком стилу.

6. Овај пример показује да је појава ДП у публицистичком стилу толико честа, да се у истој зависносложеној реченици могу наћи две конструкције ДП – *изразиии наду*, *осћварии сарагњу*.

Енглески великан Манчестер Јунајтед саопштио је да је у сезони 2019/2020. због пандемије корона вируса *забележио љубишак* од 25 милиона евра. [<http://www.politika.rs/scc/clanak/465063/Mances-ter-Junajted-u-gubitku-od-25-miliona-evra>, 14. 12. 2020]; [...] привреда САД *забележила је љаг* БДП-а од пет одсто [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/459562/Rekordan-pad-privrede-SAD-i-evrozone>, 14. 12. 2020]; Тако ће развијене земље, према процени ММФ-а, ове године *забележити раси* од 2,7 процената [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/151689/MMF-predvida-za-Srbiju-vecu-inflaciju-i-nizi-privredni-rast#!>, 14. 12. 2020].

Подвучени примери ДП имају делимичне синониме – *забележити љубишак* – *изљубити, забележити љаг* – *ојасити, забележити раси* – *јорасити*.

Глагол **доводити** означава процес и резултат процеса проузрокован вољом вршиоца радње.

[...] опозиција *доводи* у сумњу бригу о деци и женама. [<https://www.blic.rs/vesti/politika/gojkovic-usvajanje-tijaninog-zakona-sledece-nedelje-opozicija-dovodi-u-sumnju-brigu-o/r9ljrrt>, 14. 12. 2020]; [...] не могу да се *доводе* у везу [...] [<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/412674/Pastor-Izbori-u-Vrbasu-nemaju-veze-sa-pokrajinski> m, 12. 1. 2014; Лепим сликама нас *доводе* у заблуду. [<https://www.blic.rs/zabluda>, 14. 12. 2020].

Забележен је нешто већи број именица уз глагол *доводити* уз који стоји именица у акузативу са предлогом *у*: *доводити* у сумњу/*везу/заблуду*. Најфреквентнији су примери са именицом *сумња* на које смо најчешће наилазили у новинским чланцима.

Акузатив са предлогом *у* најчешће допуњава глагол *доводити* и декомпонована структура заменива је одговарајућом глаголском лексемом: *доводити* у сумњу – *сумњати*, *доводити* у везу – *везати*, при чему акузативни облик увек означава неку одређеност појма изражен садржајем именица. Декомпонована структура *доводити* у заблуду, нема одговарајући синоним.

Глаголи *давати*, *давати*, *издавати*, *јружити*, *уручити* имају функцију истицања активног проузроковања неке радње. Примере са овим глаголима карактерише преовлађујућа објектска усмереност радње исказана глаголском именицом.

Најбројнији су примери са глаголом *давати/давати* уз који стоје именице *савети*, *оцена*, *јодришка*, *изјава*, а заступљен је само један пример конструкције *дати налој* – *наложити*. Најмање су заступљени примери глагола *издавати наређење/савезништво*. Примери са глаголом *јружити дојринос/јомоћ* су најчешћи

само уз те две именице, тако да смо овде навели само репрезентативне примере који сведоче тој појави.

[...] у Пошти је неопходно *даџи налоџ* за продају [...] [<https://www.blic.rs/biznis/moj-novcanik/dobili-ste-100-evra-ali-proverite-racun-neki-gradani-imaju-jos-90-evra-a-nisu-ni/q12kzm5>, 14. 12. 2020]; Тешко је водити популациону политику и *даваџи саветџе* [...] [<https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:738159-Natasa-Miljkovic-Zal-za-vise-dece>, 14. 12. 2020]; Рано је *даваџи оцџе*. [<https://sport.blic.rs/kosarka/evropska-kosarka/vlado-scepanovic-prokomentarisao-rivale-partizana-u-evrokupu/76nsw9y>, 14. 12. 2020]; *Издао наређџе* полицији – Окончајте протесте! [<https://www.novosti.rs/c/planeta/svet/910649/lukassenkov-zavrzni-udarac-izdao-naredjenje-policiji-okoncajte-proteste>, 14. 12. 2020]; [...] после своје синоћне седнице *издала је саоџишџење* [...] [Политика 27. 11. 2020: 20]; Гуск сутра ујутру *издаје саоџишџење* о Брегзиту. [<https://www.novosti.rs>, 14. 12. 2020]; Министарство културе и информисања *издало је саоџишџење* [...] [http://www.politika.rs/index.php?lid=lt&show=rubrike&part=list_reviews&int_itemID=42247, 14. 12. 2020]; Ангела Меркел *даје изјаву* после видео-самита ЕУ [Политика 21. 11. 2020: 7].

Допуна глаголима *даваџи* јесте именица у акузативу без предлога, иста ситуација је и са глаголом *издаџи*, а декомпоноване структуре су заменљиве одговарајућом глаголском лексемом – *даџи налоџ* – *наложиџи*, *даваџи саветџе/оцџе/изјаве/наређџе* – *саветџоваџи*, *оцењиваџи*, *изјавиџи*, *наређиваџи*. Допуна глаголу *издаџи* јесте именица у акузативу без предлога, а декомпонована структура има адекватну замену – *издаџи саоџишџење* – *саоџишџиџи*.

Уз глагол *џружиџи* у ДП забележили смо именице *доџринос*, *џомоћ*, *џодрџка*:

[...] спремна је да *џружи доџринос* [...] [<http://www.politika.rs/rubrike/Ekonomija/Stari-snovi-o-novoj-industriji.sr.html>, 11. 1. 2014]; [...] УНИЦЕФ може *да џружи џомоћ* око психосоцијалне подршке за децу [...] [<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/591600/UNICEF-Neophodna-adekvatna-zastita-dece-izbeglica>, 29. 9. 2015]. Каже да ће држава *џружиџи џодрџку* развоју [...] [Политика 27. 11. 2020: 10].

Допуна глаголима *џружиџи* јесте именица у акузативу без предлога, а декомпоноване структуре су заменљиве одговарајућим глаголским лексемама – *џружиџи доџринос* – *доџринџи*, *џружиџи џомоћ* – *џомоћи*, *џружиџи џодрџку* – *џодрџаџи*.

Уз глагол **уручиџи** у ДП забележили смо именицу *одликовање*:

[...] *уручујући одликовање* СПЦ председнику Србије [...] [Политика 21. 11. 2020: 3]; [...] Александар Вучић свечано је данас *уручио одликовања* [...] [http://www.politika.rs/scc/clanak/467899/Vucic-urucio-odlikovanja-pripadnicima-Ministarstva-odbrane-i-Vojske-Srbije-ka0-i-posthumne-medalje, 14. 12. 2020]; Вучић *уручио одликовања* [...] [https://www.novosti.rs/c/vesti/politika/936559/vucic-urucio-odlikovanja-srbija-sposobna-nosi-svim-bezbednosnim-izazovima, 14. 12. 2020].

Допуна глаголу *уручиџи* јесте именица у акузативу без предлога, а декомпонована структура је заменљива глаголском лексемом – *уручиџи одликовање* – *одликоваџи*.

Констатација која се тичала глагола *давати* важи и за глаголе *џружиџи*, *издати* и *уручиџи*: именица се обавезно налази у слободном акузативу, а декомпоноване структуре такође имају своје синониме – *џружиџи доџринос/џомоћ/џодршка* – *доџринеџи*, *џомоћи*, *џодржаџи*, *уручиџи одликовање* – *одликоваџи*.

Примери са глаголом **доносиџи**, најчешће се јављају уз именице *одлука* и *наредба*:

[...] никад нећемо *донеџи одлуку* против нашег народа на КиМ. [https://www.novosti.rs, 14. 12. 2020]; До сада *донеџе наредбе* и акти Градског штаба за ванредне ситуације [...] [https://www.novosti.rs/c/vesti/drustvo/939341/novom-sadu-proglasena-vanredna-situacija-donete-naredbe-akti-gradskog-staba-ostaju-snazi, 14. 12. 2020]; [...] *донео наредбу* о реорганизацији [...] [Политика 27. 11. 2020: 20].

Допуна глаголу *доносиџи* јесте именица у акузативу без предлога, док су декомпоноване структуре заменљиве лексемама – *доносиџи одлуку* – *одлучиваџи*, *доносиџи наредбу* – *наређиваџи*.

Фреквентност глагола кретања, који су, наравно, у склопу ДП десемантизовани, можда је једна од главних језичко-стилских карактеристика када је у питању језик штампе. Овим функционалним глаголима казује се да је дошло до неке промене стања које није проузроковано вољом вршиоца радње. Глагол се најчешће употребљава у неличном глаголском облику.

ДП изражен функционалним глаголом **дођи** и генитивом с предлогом *до* веома је чест у српској дневној штампи, као што показују следећи примери, у којима бележимо конструкције –

doћи do њојаве/злоуџоџреде/закључка/џовећања/разлаза/сазнања/џоџушџања/укидања:

[...] *doшло је do њојаве* тешког пада притиска [...] [Политика 27. 11. 2020: 07]; Услед појачане количине падавина *doшло је do њојаве* привремених водених површина у шумама [...] [https://www.blic.rs/vesti/beograd/paznja-komarci-napadaju-zbog-cestih-kisa-doslo-je-do-in vazije-krvorija-a-od-njih-nam/5crmb5k, 14. 12. 2020]; [...] и најчешће се деси *da doђе do злоуџоџреде* јавне реакције [...] [Политика 27. 11. 2020: 08]; [...] треба уредити питање радног времена онлајн, како не би *doшло do злоуџоџреда*. [https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3552463/muke-zaposlenih-u-srbiji-cak-100-000-radnika-i-dal-je-snosi-sve-troskove-rada-od-kuce, 14. 12. 2020].

Уз глагол *doћи* стоје именице у генитиву са предлогом, док њихове декомпоноване структуре немају адекватну замену. У осталим случајевима:

[...] коју ћемо поново евалуирати и *doћи do закључка* [...] [https://www.blic.rs/vesti/drustvo/dr-todorovic-za-sedam-dana-cemo-znati-da-li-cemo-uvoditi-mere-prema-nasim-gradanima/dbytrm5, 17. 12. 2020]; [...] сигурно да ће у 2021. *doћи do џовећања* и плата и пензија. [https://www.blic.rs/biznis/vesti/veca-primanja-za-25-miliona-ljudi-u-srbiji-povisice-izvesne-za-tri-grupe-gradana-neko/jxqjbeh, 17. 12. 2020]; [...] и мислим да ће ту ускоро *doћи do разлаза* [...] [http://www.politika.rs/scc/clanak/271937/Dinkic-SNS-ima-drugacije-videnije-razvoja-od-SPS-i-PUPS, 17. 12. 2020]; Вероватноћа је већа да је данас брже могуће *doћи do сазнања*. [http://www.politika.rs/scc/clanak/449945, 17. 12. 2020]; [...] истакли су да *ће do џоџушџања* или *укидања* санкција *doћи* тек кад се увелико примени споразум о прекиду ватре [...] [http://www.politika.rs/scc/clanak/308890/Nemacke-dileme-o-ukidanju-sankcija-Rusiji, 17. 12. 2020].

Сви подвучени ДП имају адекватне замене: *може се doћи do закључка* – *може се закључиџи*, *doћи do џовећања* – *џовећаџи се*, *doћи do разлаза* – *разиџи се*, *doћи do сазнања* – *сазнаџи*, *doћи do сџознаје* – *сџознаџи*, *doћи do џоџушџања/укидања* – *џоџушџиџи*, *укинуџи*.

Врло је мали број примера у којима уз глагол *doћи* стоји акузатив с предлозима у или *на*, а и избор именице, која је и носилац значења целе конструкције, врло је сужен. То су углавном именице *власџи* и *конџакџи*, при чему се ова друга обично среће у рубрикама које се тичу лепоте и здравља.

[...] знао да ће Вучић *doћи на власџи*? [https://www.blic.rs/vlast?strana=19, 17. 12. 2020]; [...] те битанге насиљем никад неће *doћи на*

власт̄и. [<https://www.kurir.rs/vesti/politika/3231498/vladimir-djukanovic-te-bitnaje-nasiljem-nikad-nce-doci-na-vlast>, 17. 12. 2020]; У данашње време није проблем *гоћи у конџакӣ* са астрологом. [<https://blic.at/najbolji-astrolozi-hrvaska-kontakt/>, 17.12. 2020].

Предлог *на* стоји уз акузатив именице *власт̄и*, док предлог *у* стоји уз супстантив *конџакӣ*. Обе конструкције немају адекватну замену.

Употребом глагола *гоћи* постиже се висок степен лексикализације. По томе се ДП разликују од самосталних глагола са њиховим адвербијалним аргументима, што је посебно изражено код оних ДП у којима је именица употребљена са предлогом, као у овом случају.

Глаголом *наићи* у склопу ДП омогућава се да се пасивно збивање, које је усмерено на резултат тог збивања, прикаже као активан процес. Уз овај функционални глагол употребљавају се именице *разумевање* и *јодршка*, и то у акузативу с предлогом *на*, као и глагол *ићи* уз именицу *вакцина*:

[...] верујем да ће такав документ *наићи на разумевање* свих [...] [<https://www.blic.rs/vesti/politika/babic-ovaj-saziv-usvojice-kodeks-ponasanja-poslanika/eq4xtol>, 17. 12. 2020]; [...] али се надам да ћемо и у земљама и у региону *наићи на јодршку* [...] [<https://www.blic.rs/vesti/politika/pristina-kontaktira-sa-eu-o-uposljavanju-radnika-sa-kosova/ywglmgn>, 17. 12. 2020]; [...] или ће се *ићи на вакцину* [...] [Данас 20. 11. 2020: 18].

Конструкције са глаголом *наићи* могу се заменити глаголским предикатом, али тако што субјекат из конструкције са ДП постаје објекат: *верујем да ће иакав документӣ сви разумейи/надам се да ћемо и у земљама и у региону бићи јодржани*. Глагол *ићи* уз именицу *вакцина* може се заменити глаголом *вакцинисаићи*.

Глагол *сџујићи* има сличну функцију као и глагол *гоћи/голазији*, тј. изражава да је дошло до промене стања, с тим што ову промену може да изазове воља вршиоца радње. Најфреквентнији су примери *сџујићи у шџрајк/јрејоворе*, они су нарочито заступљени у језику српске штампе, ми смо навели само два репрезентативна примера.

Адвокатска комора Београда *сџујила у шџрајк*. [<http://www.politika.rs/scc/clanak/>, 14. 12. 2020].

[...] да сте предусретљиво *сѝуѝили* у *ѝреѝоворе* са неким другим синдикатима [...] [<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/236142/Samostalni-sindikati-metalaca-trazi-pregovore>, 17. 12. 2020].

Уз овај глагол именице *шѝрајк* и *ѝреѝовори*, употребљавају се само у акузативу са предлогом *у*. Интересантно је да се у ДП употребљава само множински облик ове потоње именице. Подвучене декомпоноване структуре имају своје синониме – *сѝуѝиѝи* у *шѝрајк* – *шѝрајковатиѝи*, *сѝуѝиѝи* у *ѝреѝоворе* – *ѝреѝоваратиѝи*.

Глагол ***имаѝи*** представља активну варијанту глагола *биѝи*, означава постојање чињеничног стања, с тим што само имплицитно означава да радња, стање или збивање и даље трају. Примери: *имаѝи уѝиѝцаја/ѝоверења/разумевања/значаја* показују да именице у слободном генитиву означавају неодређеност појма израженог садржајем именица. Негирани облик и самосталног и функционалног глагола *имаѝи* најчешће има допуну у облику генитива, под условом да се ради о неодређеном појму, без детерминатива или ближих ознака (Мразовић, 2009, стр. 221). Декомпоноване структуре у свим падежима имају адекватне синониме.

ДП састављен од функционалног глагола *имаѝи* и слободног акузатива именица *уѝиѝцај*, *ѝоверење*, *разумевање* потврђен је у следећим примерима:

[...] *неће имаѝи* битан *уѝиѝцај* на ток епидемије [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/466004/Situacija-u-Srbiji-se-najbrze-pogorsava-u-Evropi>, 17. 12. 2020]; Можемо да *имамо ѝоверења* у некога [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/245116/Zivot-i-stil/Poverenje#!>, 17. 12. 2020]; Морамо и за њих *имаѝи разумевања* [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/468726/Starijim-profesorima-teze-da-drze-onlajn-nastavu>, 17. 12. 2020].

Међутим, уз глагол *имаѝи* употребљава се и именица *вид* у локативу с предлогом *у*, а ДП нема адекватан синоним.

[...] ако *имамо у виду* да је смртност овог вируса у нашој земљи [...] [<https://www.blic.rs/vesti/drustvo/korona-katakizma-tek-sledi-prognoze-pokazuju-da-cemo-uskoro-imati-10000-zarazenih/pezkbtq>, 17. 12. 2020]; [...] треба *имаѝи у виду* да је данас недеља када традиционално нема густог саобраћаја [...] [<https://www.blic.rs/vesti/beograd/raskrnicu-prelazili-trcecim-korakom-ovako-je-protekla-premijera-na-dijagonalnom/8elehbo>, 17. 12. 2020]; [...] *јер* ако *имамо у виду* дистрибуцију домаћинства [...] [<http://www.politika.rs/scc/>

clanak/467243/Vazno-je-sto-u-ovim-nepovoljnim-uslovima-nije-dosl
o-do-slabljenja-dinara, 17. 12. 2020].

Уз овај глагол у ДП употребљава се и локатив именице *располајање* уз који стоји предлог *на*:

[...] више новца *имаће на располајању* шест министара [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/392308/Najvise-para-Vujovicu-najmanje-Joksimovicevoj>, 17. 12. 2020]; [...] владајући блок који *има на располајању* државне ресурсе [...] [<https://www.danas.rs/politika/demostat/crkva-i-politika/>, 17. 12. 2020]; [...] јер ће *имаћи на располајању* четири траке до Улице Пере Велимировића. [<http://www.politika.rs/scc/clanak/468062/Deo-Bulevara-patrijarha-Pavla-siri-od-proleca>, 14. 12. 2020].

ДП глагола *имаћи на располајању* има адекватну замену у виду глаголског предиката – [...] *држава ће имаћи на располајању / ће располајаћи (са) 5 милијарди евра*. Најзаступљенији је управо овај пример у различитим реченичним контекстима.

Глагол *погвринући* представља глагол са малим бројем могућности спајања са именицама, а изражава активни процес са истицањем проузроковања радње.

Глагол *погвринући* углавном је у вези са медицинским терминима, што доказују следећи примери: *погвринући шесту/ојерацију/шрејману*, а падежни лик који допуњава глагол је датив без предлога. ДП има следеће синониме: *погвринући шесту – шестираћи, погвринући ојерацију – ојерисан, погвринући шрејману – шрејиран*.

[...] свако ко буде ушао на територију Космета *биће погвринући шесту* на ковид 19 [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/455306/Obavezan-test-pre-ulaska-na-Kosmet#!>, 17. 12. 2020]; „Ел Пиде“ је *погвринући ојерацију* крвног угрушка [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/467503/Sport/Premiuo-Dijego-Maradona>, 17. 12. 2020]; [...] наводно је *погвринући шрејману* матичним ћелијама [...] [<https://sport.blic.rs/ostali-sportovi/automoto/mihael-sumaher-sumaher-zdravstveno-stanje-lecenje-sumaher-svestan-lecenje-u-parizu/7z1shn5>, 17. 12. 2020].

Када је у питању видски пар *привлачићи/привући*, уз који стоји акузатив именице *иажња*, у нашој грађи се запажа већа фреквентност несвршеног глагола, док је конструкција *привући иажњу* забележена само у једном примеру. Ова декомпонована структура нема адекватан синоним.

[...] ове лепотице ће вам *привући њажњу* на ЕП-у [...] [<https://sport.blic.rs/ostali-sportovi/atletika/ivana-i-klisina-nisu-same-ove-lepotice-se-vam-privuci-paznju-na-ep-u-beogradu/nvxhmkj>, 17. 12. 2020]; Аутентичност ће *привући њажњу* на Бијеналу. [<http://www.politika.rs/scc/clanak/427233/Autenticnost-se-privuci-paznju-na-Bijenalu#!>, 17. 12. 2020]; [...] *привући њажњу* јавности и гласача [...] [<https://www.danas.rs/politika/obradovic-podela-ideja-na-levicu-i-desnicu-ne-postoji-usvajamo-obe/>, 17. 12. 2020].

Глагол *ујуџиџи*, уз који стоји акузатив, забележен је само у оквиру декомпоноване структуре *ујуџиџи џозив/ајел/захџев*, супституентне глаголском лексемом *џозваџи/ајеловаџи/захџеваџи*.

СПС највероватније неће *ујуџиџи џозив* [...] [<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:333248-SPC-za-sada-bez-roziva-papi>, 11. 1. 2014]; Фудбалски клуб Партизан *ујуџује џозив* својим навијачима [...] [<http://sport.blic.rs/Fudbal/Evropski-fudbal/279488/Poziv-navijacima-za-mec-Partizana-sa-Alkmarom-Zajedno-pokazimo-crnobele-boje>, 30. 9. 2015]; [...] *ујуџујемо ајел* факторима света [Политика 21. 11. 2020: 2]; *Ујуџен је захџев* да се одмах припреми 200 кревета [...] [Политика 21. 11. 2020: 6].

Глагол *изнеџи*, кога допуњава акузатив без предлога, у нашем корпусу јавља се само са именицом *џредлој*. Декомпоновани предикат *изнеџи џредлој*, може бити супституентан лексеми *џредложџи*.

Посланици владајуће странке *изнели су џредлој* закона [...] [Политика 27. 11. 2020: 02]; [...] није *изнео* конкретан *џредлој* за будући споразум са Приштином. [<http://www.politika.rs/scc/clanak/410831/AP-Vucic-nije-izneo-predlog>, 17. 12. 2020]; Јермени *изнели* свој *џредлој*. [<https://www.novosti.rs/c/sport/fudbal/921230/jermeni-izneli-svoj-predlog-evo-gde-mogla-igra-utakmica-protiv-zvezde-ceka-uefa>, 17. 12. 2020].

Глаголом *водиџи* јаче се наглашава трајање и активност радње исказане именицом. Конструкције типа *водиџи раџи/џреџоворе* врло су заступљене у језику новина, а именица има акузативну форму.

Како ће се *водиџи* трећи светски *раџи*? [<https://www.novosti.rs/planeta/svet/927103/kako-voditi-treci-svetski-rat-americki-oficir-predvidja-meta-sad-gubici-biti-ogromni>, 17. 12. 2020]; [...] *џреџоворе* ће *водиџи* председник или премијер. [<http://www.politika.rs/search/searchEngineLanding/a/Stefanovic-Pregovore-se-voditi-predsednik-i-li-premijer>, 17. 12. 2020]; *Преџоворе* треба *водиџи* другачије. [<https://www.novosti.rs/planeta/svet/927103/kako-voditi-treci-svetski-rat-americki-oficir-predvidja-meta-sad-gubici-biti-ogromni>, 17. 12. 2020].

[www.danas.rs/politika/simic-pregovore-treba-voditi-drugacije/, 17. 12. 2020].

Декомпонована структура са овим глаголом заменљива је глаголском лексемом: *водиџи раџи – раџиваџи, водиџи љреџоворе – љреџовараџи*.

Глаголом **џасџи** указује се на завршни тренутак у односу на стање изражено садржајем именице. Забележене су само две декомпоноване структуре с овим глаголом – *џасџи у дуџове* и *џасџи у заборав*, у којима се у семантичком језгру предиката налази именица у акузативу с предлогом *у*. Обе декомпоноване конструкције имају адекватне синониме: *џасџи у дуџове – задуџиџи се, џасџи у заборав – заборавиџи*.

[...] чиме љу опет *џасџи у дуџове* [...] [<https://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html%3A510419-Izvrstelj-uzeo-19-hiljada-dinara-na-dug-od-26-dinara>, 17. 12. 2020]; Хероџи РС не смеџу *џасџи у заборав*. [https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/republika_srpska.652.html:639199-Heroji-RS-ne-smeju-pasti-u-zaborav, 17. 12. 2020].

Уз глагол **узетџи/узимаџи** слаџу се именице *размаџрање* и *обзир* у акузативу с предлогом *у*, при чему је прва од конструкција *узимаџи у размаџрање* заменљива глаголском лексемом *размаџраџи*, а друга – *узетџи у обзир* – нема адекватну замену.

[...] компликовану дефинициџу *узетџи у размаџрање* [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/317461/Ministarstvo-smesnih-medija>, 17. 12. 2020]; [...] важно је *узетџи у обзир* пуне трошкове наџавки опреме [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/448731>, 17. 12. 2020].

Уз глагол **изразиџи** слаџу се именице *уверење, захвалностџи, очекивање, мишљење, индиџнациџа, сумња* при чему су декомпоноване конструкције *изразиџи уверење, изразиџи захвалностџи, изразиџи очекивање, изразиџи сумњу, изразиџи мишљење, изразиџи индиџнациџу* заменљиве глаголским лексемама *увериџи, захвалиџи, очекиваџи, мислиџи, индиџнираџи, сумњаџи*.

Дачић је *изразио уверење* [...] [Политика 21. 11. 2020: 8]; Председник Србије је *изразио захвалностџи* француском министру [...] [Политика 27. 11. 2020: 05]; Директор Канцеларије за КиМ Петар Петковић *изразио је очекивање* [...] [Политика 27. 11. 2020: 06]; [...] Ерик је *изразио мишљење* [...] [Политика 27. 11. 2020: 17]; Управа Удружења књижевника Србије *изражава индиџнациџу* [...] [Политика 27. 11. 2020: 20]; [...] опуномоћник Војвођанске банке је рекао *да изражава сумњу у ваљаност одлуке*. [Политика 27. 11. 2020: 15].

Глагол *изразити* је посебно заступљен у језику дневне штампе, и то као перфекат или крњи перфекат глагола и именице у акузативу без предлога.

Уз глагол *слаити* слаже се именица *џозив*, која је заменљива глаголском лексемом *џозиваити*.

Пореска управа наставила да *шаље џозиве* фриленсерима (Данас 20. 11. 2020: 17); [...] Славољуб Муслин већ је почео *да шаље џозиве* играчима из домаћег шампионата [...] [<http://www.politika.rs/scc/clanak/372063/Sport/Muslin-poseo-da-salje-pozive-za-Ameriku>, 14. 12. 2020]; Пастор *шаље џозиве* и Пајтићу. [<https://www.novosti.rs/509419-Pastor-salje-poziv-i-Pajticu>, 14. 12. 2020].

ЗАКЉУЧАК

У анализираном корпусу међу двокомпонентним конструкцијама заступљени су следећи глаголи: *вршиити*, *извршиити*, *чиниити*, *остварити*, *џосити*, *џоставити*, *забележити*, *доводити*, *дати*, *давати*, *џружити*, *џручити*, *доносити*, *издати*, *доћи*, *наћи*, *сиџуйити*, *имати*, *џодвринуити*, *џривући*, *џривлачити*, *џуџуити*, *изнеити*, *водити*, *џасити*, *узети*, *узимати*, *изразити* и *слаити*.

Продуктивношћу, тј. способношћу да у декомпонованим структурама вежу за себе већи број именица и различите падежне конструкције одликују се посебно глаголи: *вршиити*, *извршиити*, *остварити*, *џосити*, *џоставити*, *доводити*, *дати*, *давати*, *доћи*, *имати*, *водити* и *изразити*. Већина ових глаголских конструкција се може заменити одговарајућим глаголским лексемама, нпр.: *вршиити џреџрес* – *џреџресаити*, *извршиити џревару* – *џреварити*, *остварити џобеду* – *џобедити*, *џосити* *сиџоразум* – *сиџоразумеити се*, *џоставити џиџање* – *џиџаити*, *давати џцене* – *џценџиваити*, *доћи до закључка* – *закључити*, *имати на расџолаџању* – *расџолаџаити*, *водити раџи* – *раџиоваити*, *изразити џверење* – *џверити* итд.

Наишли смо и на неколико примера ДП који према себи немају адекватан супституент: *џривући џажњу*, *узети у размаџрање*, *узимати у обзир*, *доћи до џојаве*, *доћи на власити*, *имати у виду*.⁷

ИЗВОРИ ГРАЂЕ Штампани: *Полиџика*, 25. октобар 2014; 21. новембар 2020, 27. новембар 2020, *Данас* 20. новембар 2020; *Курир* 12. јануар 2014.
Извори са интернета: zena.blic.rs; sport.blic.rs; blic.rs; kurir-info.rs; politika.rs; novosti.rs; danas.rs; nin.co.rs.

ЛИТЕРАТУРА Ивић, М. (1983). *Линџистички оїледи*. Београд: Просвета.
Керкез, Д. (2005). Фразеологизирани обрти у функцији перифрастичних предиката у језику средстава јавног информисања. У: М. Бадовић (ур.), *Трећи линџистички скуї „Бошковићеви дани“* (209–214). Подгорица: ЦАНУ.
Ковачевић, М. (1991). *Наш језик, уџбеник хрџајтскосрџскої-срџскохрџајтскої језика за 3. разред средњих школа*. Сарајево: „Свјетлост“ – Завод за уџбенике и наставна средства.
Лазић-Коњик, И. (2006). Структура, функција и лексикографска обрада перифрастичних предиката (на примерима из дневне штампе). *Зборник Маїице срџске за филолоїју и линџистичку*, 49 (1), 220–304.
Мразовић, П. (2009). *Грамаџика срџскої језика за сїџранце*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књијарница Зорана Стојановића.
Петровић, В. (1989). *Новинска фразеолоїја*. Нови Сад: Књијевна заједница Новог Сада.
Пипер, П. (2005). *Синџакса савременої срџскої језика, ѝросїа реченица* (у редакцији Милке Ивић). Београд: Београдска књија – Институт за српски језик САНУ.
Пипер, П. (2013). *Нормџивна їрамаџика срџскої језика*. Нови Сад: Матица српска.

7. У новинама као средству масовне комуникације писаног типа запажена је на једној страни тежња да се удовољи принципу опште комуникативности, а то значи да се порука учини доступном масовном адресату, како би се остварио што непосреднији контакт са свима којима је упућена. Стога се новинари држе добро познатих, уобичајених, стандардних облика и конструкција: морфолошких, лексичких, фразеолошких и синтаксичких средстава. У таква средства управо спада и декомпоновани предикат. Језик новина је организован на конструктивном принципу смењивања „стандарда“ и „експресије“. Први одражава дубоку тежњу језика к аутоматизацији, регуларности, устаљености језичких средстава, к уобичајеном, социјално утврђеном начину именовања и оцењивања. Насупрот томе, јавља се потреба да се у говор унесу неочекивани обрти, да се на мање уобичајен начин проговори о познатој или новој теми, користећи се притом различитим језичким и нејезичким средствима (Петровић, 1989, стр. 30).

- Радовановић, М. (1978). *Именица у функцији кондензацијора*. Нови Сад: Матица српска.
- Радовановић, М. (1990). *Сјиси из синтаксе и семантике*. Сремски Карловци: Издавачка књижевна Зорана Стојановића.
- Радовановић, М. (2007). *Сјари и нови сјиси. Огледи о језику и уму*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевна Зорана Стојановића.
- Стевановић, М. (1991). *Савремени српскохрватски језик (граматички сисџеми и књижевнoјезичка норма), II, Синтакса, Пећо издање*. Београд: Научна књига.
- Танасић, С. (2005). *Синтаксичке шеме*. Београд: Београдска књига.

SRBIJANA D. ČEPEKović

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy

Functional verbs as part of decomposed predicate in the language of Serbian press

SUMMARY. The topic of this paper is the use of functional verbs as part of the decomposed predicate in the language of Serbian press. Our aim is to present the use of functional verbs as part of the DP, the ways of decomposing verbal lexemes, the function of decomposing and characteristics of use, then, based on examples, to show advantages and disadvantages of the use of that procedure in the publicist style.

The criteria for the classification of the corpus was the structure of the decomposed predicate, thus this paper investigates two-component structures consisted of semi-copulative or copulative verb and a noun.

KEYWORDS: functional verb, decomposed predicate, Serbian press, semi-copulative verb, nominalisation.

CIP - Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије,
Београд

811.163.41(082)

821.163.41.08(082)

811.163.41:929 Лилић Д.

012 Лилић Д.

ДРАГАН Лилић : између лингвистике и стилистике / [уредник Голуб Јашовић]. - Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2021 (Краљево : Graficolor). - VIII, 370 стр. ; 21 cm

Тираж 150. - Радови на срп., енгл. и мак. језику. - Стр. V-VI: Реч на почетку / Голуб Јашовић. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries

ISBN 978-86-6349-170-0

а) Лилић, Драган (1953-) -- Биобиблиографије б) Српски језик -- Зборници с) Српска књижевност -- Језик -- Зборници

COBISS.SR-ID 48563721